

Göç ve Mimarlık

- KÜLTÜRÜMÜZDE GÖÇ VE MİMARLIK
Yıldırım YAVUZ
- KOZAN'DAKİ RESTORASYON ÇALIŞMALARI
Zehra ÖZGAN - Yaşar GÖK
- ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK BÖLÜMÜ VE ADANA
Erkin ERTEN
- ADANA SANAYİ ODASI BİNASI
Erkan KARAKAYA





Kaliteyi Kozan'a taşıdık!



SİTE ve DAİRE ÖZELLİKLERİ

24.586 m² Arsa üzerine kurulu, 21.000 m² Yeşil Alan
4+1 Daire Brüt 202 m²
Güvenlik kontrollü Residence girişi
Merkezi Kalorifer - Sıcak su
Tam donanımlı yüzme havuzu - çocuk havuzu
Modern üçlü kay-kay
Oturma Bahçesi
Çocuk Oyun Bahçesi
Basketbol - Voleybol sahası
Tennis Kortu
Yürüme yolları
Çiçek adaları, Modern peyzaj
Fitness (Kapalı ve Açık) Salonu
Site Sosyal Tesis (Okuma - Oyun - Tv) Salonu
Uydu Tv - Kablosuz internet
Jeneratör
Galeri boşluklu ana merdiven
Hazırmutfak, davlumbaz - ocak - fırın - evye
Kaliteli yer ve duvar seramikleri
Laminat parke
Kısmi asma Tavan, Kısmi duvar kağıdı
Ebeveyn banyo - Soyunma odası
Duşakabin
Vestiyer
Nizamiye bağlantılı diyafon
Kaliteli plastik doğrama - çift cam
Radye Temel

YUSUF BAYSAL GROUP GÜVENCESİYLE
Mimar Esat ÖLÇÜCÜ ve İnş. Müh. Ruhi GÜL Katkılarıyla

SATIŞ OFİSİ

Adana Caddesi Üzeri No:541 (Renault Plaza) KOZAN/ADANA
Tel: (0322) 515 72 50 E-posta: info@yusufbaysal.com



GÜNEY MİMARLIK DERGİSİ

ISSN 1309-9639 HAZİRAN 2011 SAYI: 4

Kapak fotoğrafı: Mesut Eray, Gördüğüm Adana Fotoğraf Yarışması Mansiyon Ödülü

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi tarafından 3 ayda bir yayımlanır. Yerel Süreli Yayın

SAHİBİ

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi adına Bekir Kamlı

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Kamuran Pekçetin

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

H. Bülend Tuna

YAYIN SEKRETERİ

Tülay Sarı

YAYIN KOMİTESİ

Gaye Beler, Yusuf Gürcinar, Mehmet Keskin, Tülay Sarı, Çiğdem Taner, Bülend Tuna

KONSEPT TASARIM

Ferhat Babacan

GRAFİK UYGULAMA

Ebru Laçın

YAPIM

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Karaköy, Kemankes Cad. No: 31 Beyoğlu 34425 İstanbul
Telefon: (0212) 244 86 87

BASKI

Acar Basım ve Cilt Sanayi Ticaret A.Ş.
Beysan San. Sit. Birlik Cad. No: 26 Acar Binası 34524
Beylikdüzü / İstanbul
Telefon: (0212) 422 18 34

İLETİŞİM ADRESİ:

Güney Mimarlık Dergisi
TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi
Reşatbey Mah. 62009 Sokak No: 2
Baskın Ap. Zemin kat ADANA

Telefon: (0322) 454 17 95 - 457 77 17

Faks: (0322) 457 24 20

e-Posta: guneymimarlik@mo.org.tr

MAKALE YAZIM KURALLARI

Derginin yazım dili Türkçedir. Dergide yayımlanmak üzere gönderilecek çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olmalıdır.

Yazılar Adam Yayınları'nın **Ana Yazım Kılavuzu** kurallarına uymalıdır.

Yazılar, elektronik kopya (CD veya e-posta) olarak editöre iletilmelidir. CD üzerine yazının ismi ve yazının kısaltılmış başlığı yazılmalıdır. Yazarlara ait bilgilerin tümü (isim, adres, kurum, unvan, telefon, faks, e-posta adresi) yazıyla birlikte iletilmelidir. Dergiye teslim edilen yazılar yazarlarına iade edilmez. Yazının ilk sayfasında, yeterli bilgiyi içeren bir başlık altında tüm yazarların isimleri, çalıştıkları kurum ve adres bilgileri olmalıdır. Bu sayfada iletişimin sağlanacağı yazar belirtilmelidir. Metnin sonunda kaynakça yer almalı, tablo ve şekiller ise her biri ayrı bir sayfada ve metin içindeki akışlarına göre numaralandırılmış olarak yer almalıdır.

Makalede kullanılacak görsel malzemeler dijital ise, jpg veya tiff formatında olmalı, kısa kenarları 10 cm'den, çözünürlüğü ise 300 dpi'dan daha düşük olmamalıdır. Dijital görseller metnin içine veya başka bir word dosyasına kesinlikle yapııştırılmamalı, ayrı ayrı dosyalar olarak teslim edilmelidir. Tüm görsel malzemelerin varsa metin içindeki yerleri belirtilmeli ve açıklamaları mutlaka yer almalıdır. Dijital olmayan fotoğraflar dia pozitif veya orijinal baskı olarak, çizim ve şekiller ise temiz kâğıt çıktısı olarak teslim edilebilir.

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı, basım yılı olarak verilmelidir. Aynı yazarın bir yıl içinde birden çok kaynağına referans veriliyorsa, bunlara a, b şeklinde ek yapılmalıdır. Aynı aktarılan yazılar için sayfa numarası verilmelidir. Kaynaklar metnin en sonunda soyadı sırasına ve aynı yazara ait yazılarda kronolojik sıraya göre listelenmelidir. Kitap ve dergilerin isimlerinin tümü yazılmalıdır. Kitap ve bildiri kitaplarının basımevi ve basım yeri belirtilmelidir. Basılmamış bildiriler için sunulduğu yer ve bulunma koşulları belirtilmelidir. - Köksal, A. (1998) "Aalto Bir Bağlam Mimarı mıydı?", *Arredamento Mimarlık*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Sayı: 100+3, s. 52-67. - Schildt, G. (1995) *Alvar Aalto*, Phaidon Press Limited, London.

Teslim edilen yazılarda kaynak gösterilen, kullanılan, daha önce yayımlanmış malzeme, metin, tablo, şekil ve benzeri için yazılı izin almak yazarların sorumluluğundadır. Dergiye yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde görsel malzemesiyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır.

Göçün Yoğunlaştırdığı Kent Sorunları ve Mimarın Sorumluluğu

Bu sayımızda "Göç ve Mimarlık" temasını ele alıyoruz; değerli uzmanların ve meslektaşlarımızın konuyla ilgili katkılarını sayfalarımızda bulacaksınız. Dergimizde bu temayı işlememizi kimsenin yadırgamayacağını düşünüyorum. Çukurova'nın yıllardan beri göç alan bir bölge olduğunu, kent yoksulluğunun Adana'da yakıcı bir sorun olarak durduğunu biliyoruz. Göçün kentlerimiz üzerindeki ezici etkisini değerlendirmek, bilgilerimizi paylaşmak ve kentlerimiz için anlamlı sonuçlar çıkarmak istedik.

Hepimizin yakından bildiği gibi, ülkemizde 20. yüzyıl boyunca çok değişik nedenlerle göç olayları, büyük nüfus hareketleri yaşandı. 1950'lerde başlayan sanayileşme gayretleriyle birlikte, kırlardan büyük kentlere akan işsizler ordusunun, ekonomik hayata katılmaları ve barınma ortamlarını oluşturma çabaları yıllarca sürmüş; kentleşme hızı, kentleşme hızına ayak uyduramamış; plansızlık, kaçak yapılaşma, gecekondulaşma, bir kimlik kaybı içinde kentsel dokunun, tarihsel mirasın ve doğal çevrenin bozulmasına neden olmuştur.

25 yıldır büyük sıkıntılar yaşadığımız çatışma ortamının bir sonucu olarak yaşanan göç dalgası, çok başka yönleri ve etkileriyle ele alınması gereken bir süreçtir ve başta Adana olmak üzere kentlerimizde yaşanan barınma sorununu derinleştirmiştir. Geleneksel üretim yapısı içerisinde kendi kendisine yeten insanların yaşadıkları topraklardan koparılması ve büyük kentlerde ancak sığınacak durumda bulunmaları ciddi bir sosyolojik sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Göçle artan kent yoksulluğuna yönelik çok yönlü ve kapsamlı sosyal politikaların gerekli olduğunu, yerel yönetimlerin sadece prestijli alanlar üretmek yerine, kent yoksullarına yönelik projeler de üretmeleri gerektiğini vurgulamak isterim. Kentlerimizin çeperlerinde güvenlik endişesiyle koruma duvarlı sitelerin her geçen gün arttığını görüyoruz. Kentlerimizde yaşam çevrelerimize yüksek duvarlar örerek, bazı engeller koyarak huzuru aramak, steril alanlar yaratmak, ancak böyle rahat edebileceğimizi zannetmek ne acı; üstelik bunun çözüm olmadığı da ortada.

Kentler kendi kırsalından gelenleri bünyesine alma, onlarla birlikte hemhal olma sürecini yaşayamamakta, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısının böyle bir potansiyeli bulunmamaktadır. Ekonomik hayatın içine girme yolları sınırlanmış bu insanların, kentin sosyal hayatına da girmelerinin mümkün olmadığı, kendi yarattıkları ve itildikleri gettolar içinde nefretlerini büyüterek yaşadıklarını gözliyoruz. Yeni gelenlerle kentlilerin kaynaşmasındaki ciddi sorunların giderilmesi yönünde ekonomik ve sosyal tedbirlerin yanı sıra mekânsal tedbirlerin de alınması, yeni gelenlerin kent hayatına katılmalarına olanak verecek farklı ortamların yaratılmasının önemini görmemiz gerekiyor.

Göçün yoğunlaştırdığı yoksulluk karşısında mimarlığın tavrını ve yapılması gerekenleri ele aldığımızda öncelikle insan hakları hukuku kapsamında yapılması gerekenleri vurgulamalıyız. Kenti paylaşanların, kentlerde iyi bir şekilde yaşamaya, temiz su, sağlıklı ortamlar, ulaşım, elektrik ve diğer hizmetlere rahatça erişebilmeye hakkı olduğunu koşulsuz benimsemek durumundayız. Kente göçen kişilerin umutlarına yanıt verecek, onları daha da mutsuz kılmayacak mekânsal düzenlemelerin yapılmasında mimarların yadsınamayacak rolleri olduğuna inanıyor, bu konuda uygulanabilir çözümler oluşturmayı toplumsal sorumluluğumuzun doğal bir gereği olarak görüyorum.

Yoksulluğun giderilmesi sadece ve öncelikle mimarlığın görevi olmamakla birlikte, mimarlık bu konuda ki siyasi ve ekonomik programların önde gelen destekçisi olmak durumundadır. En az kaynak ve harcamayla en nitelikli konutun üretilmesi hedefini gerçekleştirebilmek, buna engel olabilecek ve yüksek kâr ile tüketiciyi özendirilen piyasa koşullarını sorgulamak mimarlığın gündeminde önemli bir yer tutmalıdır.

Olumsuz kentsel yaşam çevrelerinin oluşmasında göçlerin etkisini yadsımamakla beraber, mimarlık kültürü ile toplumun, mimarlık hizmeti ile kullanıcı arasındaki bağların giderek kopmasını da bir olumsuzluk olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Toplumsal ve kültürel yaşamımızda mimarlığın etkin kılmamız gerektiğine, kentlerin umutların gerçeğe dönüştüğü sağlıklı çevreler olmasında mimarlığın önemli bir yeri olduğuna inanıyorum.

* * *

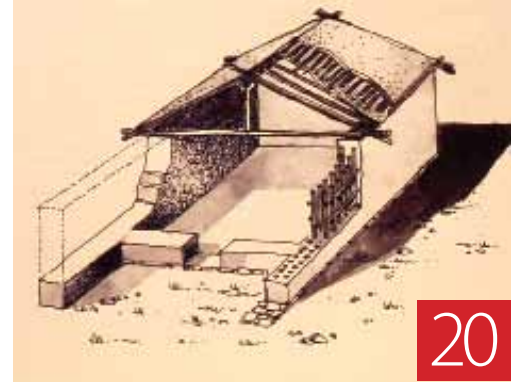
Güney Mimarlık dergisinde Adana ve Çukurova özelinde yapılan araştırmalara yer vermeye özen gösteriyoruz. Değişik disiplinlerin kendi çalışma alanlarından kentleşme ve mimarlık üzerine yapacakları katkılarını mesleğimize zenginlik getireceğine inanıyoruz. Dergimize yazı gönderen, farklı bakış açılarıyla işlediğimiz konuya derinlik katan tüm yazarlarımıza teşekkür ediyor, katkılarının devamını diliyoruz. Dergimizde ele aldığımız dosya konuları kapsamında gelebilecek katkılara önümüzdeki sayılarımızda yer verebileceğimizi duyurmştuk, burada bir kez daha tekrarlamak isterim.

Yeni sayılarda görüşmek üzere...

H. Bülend Tuna

İÇİNDEKİLER

- 3 GÖRÜŞ**
3 – Nükleer Santraller, Ecemiş Fay Hattı ve Japonya / Figen Doran
6 – Adana Kentinin Çarpık Gelişimi / İbrahim Ortaş
10 – Eski Olan Değişiyor, Peki Yeni Olan Ne? / Akın Atauz
- 13 DOSYA**
Göç ve Mimarlık
14 – Göç Olgusuna İlişkin Gözlemler / Ruşen Keleş
17 – Kültürümüzde Göç ve Mimarlık / Yıldırım Yavuz
25 – Göç, Yer ve Aidiyet Üzerine... / Alper Ünlü
28 – Kent Kültüründe Göç Faktörü Adana Örneği / Öner Mersinligil
31 – Adana 1996'dan Bir Kesit / Güven Birkan
36 – Kentler: Umudun Miknatısları
38 – TMMOB İnsan Hakları Komisyonu Zorunlu Göç Raporu
42 – Göçün Diyalektiği / Hacı Kurt
45 – Adana'da Çerkes İzleri / Cahit Aslan
49 – Kırdan Kente Yapılan İlgöçler ve Toplumsal Cinsiyet / Müge K. Davran - Mehmet R. Sevinç - Gönül Sevinç
55 – Ankara Bademlidere Deneyimi'nden Geriye Kalanlar: Mayıs 2011 / Serpil Özaloğlu
59 – Herkes İçin Mimarlık / Rüksan Tuna
- 64 PROJE/PROFİL**
64 – Adana Sanayi Odası Hizmet Binası / Erkan Karakaya
- 70 ADANA'DA CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ**
70 – Adana'da Mimarlık Ortamı ve Mimarlar (1940-1980) Röportajlar Serisi 3 / F. Duygu Saban Ökesli
- 74 TARİHİ ÇEVRE KORUMA VE RESTORASYON**
74 – Adana Tarihi Ticari Merkezinin Korunması / Tuba Akar
81 – Kozan, Kültür ve Tarih Turizmüne Açılıyor / Zehra Özgan
82 – Kozan'daki Restorasyon Çalışmaları / Yaşar Gök
- 92 MİMARLIK EĞİTİMİ - ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI**
92 – Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğrencilerinin Kozan'daki Rölöve Çalışmaları / F. Duygu Saban Ökesli
93 – Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü ve Adana / Erkin Erten
95 – Öğrencilerin Tarım İşçilerine Yaşam Alanı Örenileri / Tülay Sarı
- 97 KÜTÜPHANE**
99 ESKİ VE YENİ ADANA'DAN



NÜKLEER SANTRALLER, ECEMİŞ FAY HATTI VE JAPONYA

Figen DORAN

Prof. Dr.

Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri
Koordinatörü ve Sözcüsü

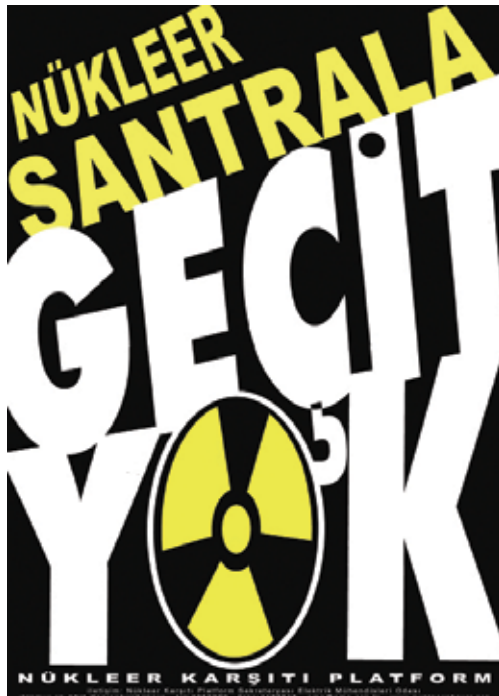
"Nükleer santrallerin tarihlerinin, yıllarca etkisini sürdüren ve ölümcül kazalarla dolu olduğunu, sadece sınırlı bir bölge ya da insan grubunu değil çok geniş bir bölgeyi ve milyarlarca insanı, canlıyı etkilediğini anlatmamız gerek. Nükleer lobilerin, şirketlerin çıkarlarını bir ülkenin başbakanının savunmaması gerektiğini tekrar tekrar söylememiz gerek. Nükleer santrallerin ürettikleri tehlikeli radyoaktif atıklardan hiç bahsedilmiyor. Dünyanın hiçbir yerinde güvenli saklama koşulları bulunmayan bu atıkların yaratacağı riskler, kazaların yaratacağı riskler tüp gazla, arabaya binmekle falan karşılaştırılmaz."

Japonya önce depremle ardından Tusunami ile yerle bir oldu. Bu iki felaket de doğal afetti. Bu nedenle ölenlerin, hâlâ bulunamayanların sayılarını, doğal afetin ne kadar maddi zarara yol açtığını biliyoruz. Japonya halkının yaşadığı bu felaket karşısında her birimiz büyük üzüntü duyduk. Japonya'da bütün bu doğal felaketlerin ardından gelen nükleer kaza ise insan hatası yüzünden gerçekleşmiştir ve bunun adı kasten olmasa bile kaza nedeniyle ölüme sebebiyet vermektir. Kastten değildir, çünkü Japonlar nükleer santralleri kendi ülkelerinde kurduklarında henüz temiz enerji böylesine yaygın bir biçimde kullanılmıyordu ve Japonlar kendi ülkelerinin tek ve vazgeçilmez enerji kaynağının nükleer olduğuna inanıyorlardı. Ama artık nükleer macerasının sonu gelmiştir. Enerjinin verimli kullanılması, fotovoltaik enerji, rüzgâr enerjisi ve jeotermal enerji seçenekleri vardır. Bu kaynaklar bitimsizdir, temizdir, doğayla ve insanla barışıktır, atık sorunu yoktur. Yani bundan sonra Dünya'nın herhangi bir yerinde nükleer enerji santrali kurmak cinayettir. Hele de Akkuyu gibi Ecemiş Fay Hattı yakınlarında kurulacak bir nükleer santrale hem de yeni-

den yerleşim yeri etüdü yapılmadan kırk yıl önceki bir rapora dayandırılarak izin vermek, yapılması için ısrar etmek taammüden cinayet gibidir. Ecemiş Fay Hattı aktif bir fay hattıdır, üstelik ülkemiz genel olarak deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır.

Akkuyu'da 30 yıldır süregelen bir nükleer santral kurma projesi var. 2-3 yıl önce bu santral için ihale açıldı. Yaşanan skandallar sonucu yarışmaya katılan batılı şirketlerin çekilmesinden sonra ihalede tek kalan Ruslar ihaleyi aldı. Türkiye, bu ihale ile üretilen elektriği satın alma garantisi vermiş oldu. İhale edilen ücret ise 21,5 cent /kwh'di. Meydana gelen tepkilerden dolayı Rosatom kwh miktarını hemen hemen yarı miktarına düşürerek 13,5 cent olarak belirledi ve ihale anlaşması imzalandı. Fakat Elektrik Mühendisleri Odası ihalenin usulü hakkında açtığı davayı kazandı ve ihale iptal edildi.

Aynı sıralarda, Çevre Hukuku Derneği'nin Ankara 3. İdare Mahkemesi'nde açtığı davada dosyaların inceleme süreci devam ediyordu. Enerji Bakanı'nın mahkemeye yaptığı baskıla-





Resim 1. Bir milyonu çocuk olmak üzere yaklaşık 3,5 milyon insan Ukrayna'da radyasyonla kirlenmiş topraklarda doğmakta ve yaşamaktadır.

ra rağmen, 3. İdare Mahkemesi, Aralık 2009'da, Türkiye'de ilk defa nükleer santrallerin ekonomisi, ekolojisi, teknolojisi ve jeopolitik boyutlarının sorgulanacağı mahkeme gününü vererek bu tartışmayı kabul etti. Sunduğumuz raporlar neticesinde davayı kaybedeceklerini çok iyi an-



Resim 2. Sakat doğumlar Ukrayna'da % 230, Beyaz Rusya'da % 180 artmıştır.

layan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), Rusya ile olan ihale anlaşmasını iptal ederek davanın mahkemeye gitmesini önledi. Dava düştü. İhale iptal edildiğinde dava konusu da ortada kalmadı.

Böylece sanırım 6 ay sonra Türkiye hükümeti ile Rusya Federasyonu arasında devletler arası bir anlaşma ile Türk vatandaşlarının bu ihaleyi hukuki platformda tartışmasının önüne geçildi. Şimdi bildiğiniz gibi, son 20 yılda başlatılan nükleer dönüşümün başlatıldığı nükleer rönesans programında Ruslar da nükleer santraller endüstrisi ile batıya açılmak için program başlattılar. Bunun ilk ayağı, Bulgaristan Belene Kompleksi'nde Akkuyu'ya kurulacak reaktörün bir küçük kardeşi olan VVER 1000 tipi bir santral kurmak istediler. Fakat bu reaktör tipi, AB Nükle-

er Güvenlik Yönetmeliği'ne uymadığı için sertifika ve lisans alamadılar. Bu santralin inşası için gerekli malzemenin yaklaşık yüzde 80'inin Belene bölgesine getirilmesinden sonra, bu proje iptal edildi. Aynı dönemde, Rusların İran'da yaptıkları VVER 1000 tipi reaktörün inşası devam ediyordu. Bu santralin geçen yıl inşasını bitirilerek, 6 ay önce deneme işletmesine alındı. Birkaç ay sonra, sızan haberlerle deneme sürecinde fevkalade önemli teknolojik sorunların yaşandığı bildirildi. Dört hafta önce, Rus Rosatom şirketinin resmi web sitesinde www.rosatom.ru yapılan açıklamada, "bu reaktörün birincil ana soğutma sirkülasyon sistemindeki dört sirkülasyon pompasında bütün santrali tehlikeye sokacak titreşimlerin meydana geldiği; bu sebeple reaktörün durdurularak yakıt çubuklarının çekildiği" bildirilerek, pompaların değiştirilmesi gerektiği kabul edildi.

Japonya'daki nükleer felaketin yaratacağı olumsuzlukları hiçbir zaman net olarak bilemeyeceğiz. Bu yaşanan son facia, nükleer mace-racılar için inanmak istedikleri masalın sonudur. Fukuşima'da binlerce insan, yayılan radyasyondan etkilenmiştir, etkilenmeye devam etmektedir ve gelecekte de bu etki sürecektir. Fukuşima'da kullanılan yakıtın bir bölümü plütonyum-239'dur. Bu maddenin yaydığı tehlikenin 24 bin yıl süreceği bilinmektedir. Yani

LİMONUMA DOKUNMA

Yılmaz KİLİM

Tarım Orkam-Sen Mersin Şube Başkanı

Japonya'da yaşanan 9 şiddetindeki deprem ve sonrasında yaşanan tsunaminin sonucu ortaya çıkan nükleer felaket Mersin'e yapılmak istenen santralin ve nükleer teknolojinin ne kadar tehlikeli olduğunu bir kez daha gösterdi.

Nükleer santral normal çalışma koşullarında da çevresine radyoaktivite yaymaktadır. Ülkemizin yanlış enerji politikası, nükleer teknolojinin eski ve tehlikeli bir teknoloji olduğu gibi konular hep dile getiriliyor. Akkuyu'ya yapılacak santralde hiçbir kaza olmasa bile bu teknolojinin neden olacağı radyasyon başta çevre ve insan sağlığını etkileyecek, bölgenin tarım ve hayvancılık faaliyetlerine zarar verecektir.

Türkiye'nin yaş meyve ve sebze üretiminin % 6,69'unu genel olarak Mersin'den karşılanmaktadır. Türkiye üretiminin **limonda % 68'i**, portakalda % 18'i, mandarinde % 16'sı, greyfurtta % 14'ü, elmada % 2,6'sı, kayısıda % 9,2'si, kirazda % 1,1'i, şeftalide % 15,1'i, zeytinde % 6,5'i, çilekte % 53,7'si, muzda % 58'i, üzümde % 4,7'si, keçiboynuzunda % 60,3'ü, yeni dünyada % 24,78'i, T. Hurmasında % 12,25'i, marul (göbekli) % 7,3'ü, marul (kıvrıcık) % 21,1'i, pırasada % 8,7'si, ıspanakta % 5,7'si, fasulyede % 4'ü, baklada % 18,6'sı, bezelyede % 8,36'sı, bamyada % 4,7'si, sakız kabağında % 18'i, hiyarda % 13'ü, patlıcanda % 10,6'sı, domateste % 5,6'sı, biberde (Dolmalık) % 15,8'i, biberde (Sivri) % 11,2'si, sarımsakta (taze) % 3,2'si, soğanda (taze) % 2,6'sı ve karnabaharda % 6'sı Mersin ilinden sağlanmaktadır.

Mersin'de limon; çiftçinin, tarım işçisinin, ihracatçının geçim kaynağı, restoranların ve kebabçıların vazgeçilmesi malzemesi. Mersin'deki limonlara bulaşacak radyasyon Türkiye'nin ve dünyanın dört bir yanına dağılacak herkesin sofrasına girecektir.

Buradan hareketle Şubemiz bir afiş çalışması yapmıştır. Afişler şehirde bölgedeki esnafa dağıtılarak vitrinlerine asması talep edilmekte, bu şekilde bir kampanya süreci yürütülmektedir.



dünyamız bir daha eskisi gibi olmayacak, dünya üzerindeki tüm canlılar, nesiller boyu bu nükleer maceracıların kâr hırsının bedelini yaşamalarıyla ödeyecek, daha çok kanser vakaları, daha çok mutasyona uğramış çocuklar, hayvanlar ve radyasyon nedeniyle girilmesi yasaklanan topraklar, içilemeyen sular, yenemeyen bitkiler olacaktır.

Şimdi nükleer kazaları "tüp gazla", "bilgisayar kullanmayla", "arabaya binmeyle" karşılaştıran hükümete, başbakana nükleer santrallerin risklerini, tehlikelerini küçültmeye çalıştıklarını söylememiz gerekir. Nükleer santrallerin tarihlerinin, yıllarca etkisini sürdüren ve ölümcül kazalarla dolu olduğunu, sadece sınırlı bir bölge ya da insan grubunu değil çok geniş bir bölgeyi ve milyarlarca insanı, canlıyı etkilediğini anlatmamız gerek. Nükleer lobilerin, şirketlerin çıkarlarını bir ülkenin başbakanının savunmaması gerektiğini tekrar tekrar söylememiz gerek. Nükleer santrallerin ürettikleri tehlikeli radyoaktif atıklardan hiç bahsedilmiyor. Dünyanın hiçbir yerinde güvenli saklama koşulları bulunmayan bu atıkların yaratacağı riskler, kazaların yaratacağı riskler tüp gazla, arabaya binmekle falan karşılaştırılmaz. Akkuyu'da yapılacak dört reaktörden ilk ikisinde üretilen elektriği satın alma garantisi veriliyor ve kwh'ine 13.5 cent ödeme yapılması üzerine anlaşıyorlar. Adana ve Mersin bölgesindeki sanayiye verilecek olan elektriğin kilovat saati 45-50 kuruşa gelecek. Bununla o sanayi yarışamaz. Ne içeride ne dışarıda.

Dünyada şu anda hiçbir devlet, başka bir devlette kurup işletip, santralin sahipliğini yapmamıştır. Çernobil ya da Japonya'daki gibi bir kaza olması halinde, komşu ülkelerde meydana gelecek ekonomik zararlardan da Rus şirketi değil, Türkiye Cumhuriyeti Devleti sorumlu olacaktır.

Türkiye tertemiz enerji kaynakları bulunan bir ülkedir. Bizim enerjimizi verimli kullanmamız ve derhal temiz enerji modellerine yatırım yapmamız gerekir. Üstelik bu teknolojileri ülkemizde uygulayabilecek son derece başarılı mühendis kadrolarımız mevcuttur.

Bugün Japonya'da yaşanan felaketin ardından tüm dünyada nükleer santrallerin hızla kapatılması, yenilenebilir enerji kaynakların daha yaygın kullanımı talebi için milyonlarca insan seferber olmuş durumda. Sadece geçtiğimiz hafta sonu Almanya'da 250 bin kişi nükleer karşıtı gösteri yaptı. Türkiye'nin her bir yanında nükleer karşıtı eylemler yapılmaktadır. Tüm vatanseverlerin ve insanlık için çalışanların anti-nükleer safta yer almaları zorunludur. ■

"ANADOLU BABAMIZIN ÇİFTLİĞİ DEĞİL"

Yaşar KEMAL

Doğaya düşman olan bir ülke olduk.

Toros dağları bizim dağlarımızdı. Çocukluğumda, gençliğimde dağlara yaylaya giderdik. Bahar ve yaz günlerimiz Toroslar'da geçerdi.

Yaylalar çok güzeldi. Ormanlarda çiçeklerin kokusundan vazgeçilmezdi. Yiyecek otlar herkese güç verirdi. Dağlarda insanlar hastalık bilmezlerdi.

Bugüne geldik. Bu günler, o günler

değil. Bu ağaçlar o ağaçlar değil, bu çiçekler o çiçekler değil. Yaylalara girildi, ormanlar kesildi, ağaçlar gece gündüz ovalara, şehirlere, kasabalara, köylere taşındı, ceviz ağaçları da başka ülkelere. Ormanlarda ceviz ağaçları tükendi.

Eskiden her kırk, otuz, yirmi çınarın altındaki pınarlar kalmadı, kızlarına o pınarların adını koyanlar da hemen hemen kalmadı. Yağmur suları ile köylerin, kasabaların, illerin evleri bahçeleri tarlaları sular altında kaldı. Yağmur suları artık her yeri kesip kırarak. **Bu kazançlarından başka dünyayı görmeyen, bilmeyen yöneticilerin marifetidir. Bu, erozyon deyince gülenlerin, ne olduğunu bilmeyenlerin ahmaklığıdır.**

Son yıllarda bir de barajlar çıktı. Bilenler bilir, dünyada birçok ülke barajların belasına uğramıştır. Bizde barajların ne olduğunu bilmeyenler gitsinler Rusya'yı Mısır'ı görsünler, gelsinler bizi görsünler. Adana'yı, Urfa'yı görsünler. Gelenler bir de Alliano'i'yi, Hasankeyf'i görsünler.

Alliano'i'nin ne olduğunu bilmeyenler üstüne çakıl taşı dökmüşler. Oysa burası insanlığın sağlık merkezidir, insanlığın kutsal bir yeridir. Bizim kıymetli barajlarımız çok zekilerdir, üstüne çakılla, kumla örtmüşler.

Niçin görsünler insanlar onları? Görsünler de güldüklerinden utansınlar.

Bir de Hasankeyf var. Hasankeyf'te baraj yapılsın diye bize, bize değil barajcılara bazı Avrupa ülkeleri para vermek istemişler, sonra da seçmenleri bu paranın nereye gideceğini anlayıp tepki verince parayı vermekten vazgeçmişler. Sayın ya elbette sayın politikacılar herhalde şaşırılmışlardır.

Bize gelince Anadolu babamızın çiftliği değildir. Size ben söylüyorum. Ben bir Anadolu köylüsüyüm. Anadolu'yu baştan başa gazeteci olarak dolaştım. Bu halkı iyi biliyorum. Anadolu'yu keyfiniz için bu hallere sokuyorsanız yanlışıyorsunuz. Belki siz de Anadolulusunuz da başınız dönmüştür. Öyledir herhalde, bilemiyorum, başınız dönüyorsa Alliano'i'ye gidin, belki size bir ilaç bulunur.

Size öğüt vermek istemiyorum, öğüt sevmem, konuşmamı öğüt saymayın.

Bugün varsınız yarın yoksunuz, bu Anadolu insanları kolay başışlamaz. Anadolu, topraklarının üstüne titrer, Kurtuluş Savaşımıza bakın.

Bugün bir kez daha "Anadolu'yu Vermeyeceğiz" diyerek yola çıkanların yolu açık olsun.

Radikal 13 Nisan Çarşamba



Zeytin Gen Bahçesi Üzerinde Yapılacak Okul Kompleksi ve ADANA KENTİNİN ÇARPIK GELİŞİMİ

İbrahim ORTAŞ

Prof. Dr.

Çukurova Üniversitesi

Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Bugün Türkiye'nin ikinci büyük zeytin gen merkezi konumundaki Çukurova Üniversitesi Zeytin Gen Merkezi'nin bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutulmadan, salt rant amacıyla sökülüp yerine ulvi bir kurum olan okul yaptırılmak istenmesi ile bilim kuruluşu ile eğitim kurumunun karşı karşıya getirilmesi kabul edilemez bir durumdur. Gerek TOKİ hastanesi gerekse zeytin gen bahçesinin yerine okul yaptırılması aşamasında Adana'nın akciğeri olan söz konusu tarım alanlarının, 3573 sayılı "Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması" hakkındaki kanuna ve 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" kapsamında özel ürün ve mutlak tarım arazisi statüsüne uygun olarak korunmasını talep ettik. Bu talebimizi yeniliyoruz, her ortamda doğadan yana olduğumuzu anlatmak zorundayız."

"Büyük kent ancak kentte oturan bireylerin tarih ve kent kültürü bilincine erişmesi ile büyük kent olunur."

Adana ve Çukurova Tarım İle Anılmaktadır

Tarihin her döneminde olduğu gibi bugün de Adana önemli bir coğrafi konuma sahiptir.

Doğa bu bölgeye gerçekten cömert davranmıştır.

Geniş arazi varlığı, verimli topraklar, zengin doğal kaynakları ve bitki çeşitliliği uygun ekolojik koşulları ile birleşince bölge tam bir tarım cenneti yaratılmış oldu.

İklim koşulları ile arazinin tarıma uygunluğu ile bütünleşince Adana Çukurova'nın en büyük Türkiye'nin dördüncü büyük kenti konumuna geldi.

Bölge tarımının da ana unsurunu oluşturan ve tarıma dayalı sanayi ile 1950'li yıllardan sonra güneyin önemli göç alan kenti oldu. Göç olgusuna bağlı eğitimsizlik, mülkiyet sorunlarına bağlı arazilerin parçalı olması, toprak bitki yönetimi sorununa bağlı olarak verimsizlik, bilinçsiz gübre ve zirai ilaç kullanımı, tuzluluk alkalilik ve erozyon sorunu yanında, şehrin yerleşim konumu artan göç ile birlikte tarım topraklarının amaç dışı kullanımı en ciddi ekolojik sorun haline gelmiştir.

Tarım dışı arazi kullanımı, genellikle I-IV sınıf verimli tarım araziler üzerinde gerçekleşmekte olup çoğunlukla,

- Konut ve benzeri amaçlarla yerleşim alanı;
- Sanayi yerleşim alanı;
- Hammadde olarak kullanma, yolları ile gerçekleştirilmektedir.

Amaç dışı ve plansız yapılanmalar bir taraftan insanlığın beslenme kaynağı olan toprağı elden çıkarırken, diğer ekolojik ve sosyal yapıya uygun olmayan, estetikten yoksun, çarpık ve dağınık bir kent yapısı ortaya çıkmıştır. Günümüzde Adana'nın yukarıdan kuş bakışı fotoğrafı, hiç de büyük kent yapısına uygun olmayan, tarım arazileri üzerinde amaca uygun olmayan dağınık bir yapı ortaya koymaktadır.

Adana Tarihî Bir Kent Olarak Tarım Alanlarının Yanı Başına Kurulmuş

Son yıllarda Adana kentinin aldığı yoğun göç ile nüfusu 1.600.000 bini geçmiş ve beraberinde yoğun bir yerleşim yeri talebi oluşmuştur. Adana tarihî olarak MÖ bugünkü Tepebağa kurulması ile Çukurova'nın verimli tarım topraklarının kuzeyine konuşlanmış tarihî bir kenttir. Bir zamanla "büyük köyü" olarak anılan Adana bugün çarpık kentleşmesi ve plansız büyümesi ile yine büyük köy konumundan kurtulamamıştır.

Başta Güneydoğu ve Toros dağlarının eteklerinden aldığı göç ile oluşan yeni yerleşim yeri talebi kentin büyümesini kuzeye doğru yönlendirilmesi sonucu geniş bir alana yayıldığı bu arada çevredeki tarım alanlarının da bir şekilde arsa iştahı ile betonlaştırılması arzusu gözlerden kaçmıyor. Zamanla kent ile üniversite arasındaki mesafe kapanmış ve bugün üniversite yerleşim yerlerinin çevresi yerleşim yerleri ile çevrelenme konumuna gelmiştir. Yaklaşık 35 yıl önce Adana'da bir üniversite olsun diye kolları sıvayan Adana ileri gelenleri Vali ve Belediye başkanlarının ön ayak olduğu saygın grup Adana'nın yanı başına baraj gölünün yamacındaki en kıymetli 20000 dekar alanı üniversiteye hibe etmiş.

Adana Üniversiteye Nasıl Arazi Bağışladı

Üniversitemizin ilk fakültesi olan Adana Ziraat Fakültesi'nin kuruluş aşaması ve yerleşkesinin belirlenmesi çalışmalarını dönemin dekanı Prof. Dr. İbrahim Akif Kansu tarafından kaleme alınan kitapçıkta okuyunca bir kez daha nereden nereye geldiğimizi görüyoruz. Ancak bugün giderek geçmişin ve yaratılan değerlerin nasıl oluşturulduğu unutulmaya başlanmış, yaratılan değerlerin alan ele geçirme ve kâr güdüsüne feda edilmeye başlandığı görülmektedir.

Halen hayatta olan Sayın Prof. Dr. İbrahim Akif Kansu'nun kitabından öğrendiğimize göre; 14 Temmuz 1969 tarihinde İmar ve İskân Bakanlığı'ndaki son toplantıda Dekan, Bakan adına Müsteşar Yardımcısı ve Adana Valisinin katılımı ile bugünkü üniversite yerleşkesi ve arazisinin yeri olan Balcalı Köyü arazisinin Ziraat Fa-



Daha sonraki yıllarda da devam eden kamulaştırma sonucu, T.C. Adana Büyükşehir Belediyesi'nin teahhütlerine göre, Üniversite yerleşkesi ve civarına ait, arazi düzenleme durumu ("Malik Sıralı" ve "İmar Ada Sıralı" olmak üzere) aşağıda iki çizelge ve iki kroki olarak gösterilmiştir. Bu arada, sonraki yıllarda Ziraat Fakültesi Çiftliği içerisinde geçiren karayolunun (otayolu) buranın bütünlüğünü bozmuş olduğunu üzümlerle belirtmek isterim.



Üniversitenin ilk şekillendiği yıllardaki arazi yapısı ve üniversiteye verilen alan (Kansu 2008).

kültesi ve benzeri kuruluşlara tahsisi gerçekleşmiştir. Ancak bu sürece gelene kadar arka planda çok sayıda toplantı, arazi gezileri, yer seçiminin sağlıklı yapılması için geliştirilen ölçek ve ilkeler yanında gerekli izinlerin alınması ve görüşmelerin yapılmasının o günün zorlu ulaşım koşullarında ciddi bir mücadele verilerek gerçekleştirilmiştir.

En önemlisi de üniversite bilincine sahip, ne aradığını bilen bu öncü grup ziraat fakültesinin geniş bir alanda kurulması gerektiğini belirtiyorlar. 1970'li yıllarda 400 bin olan kent nüfusunun 1980'lerden sonra milyonu aşacağı tahmin ediliyor. Bugün bu rakam 1.700.000 bini bulmuştur. Üniversitenin kentin sosyal ve kültürel gelişimine olacak katkısı da hesaplanarak hem kentten kopuk olmaması, hem de kentle de iç içe olmasına özen gösterilerek kendilerine önerilen Acidere, Misis, Kurttepe ve Sarıçam mevkileri yerine Balcalı köyü alanını seçiyorlar.

Sayın Kansu bu konuyu şöyle ifade ediyor:

Arazi Seçimi ve Kamulaştırma Nasıl Gerçekleşti

Fakülte, daha doğrusu üniversite arazisi konusunda, daha 1967 yılında Kurucu Dekanlığa getirilmememin düşünüldüğünün bana duyurulmasından itibaren aklımda çıkmayan husus "Fakülte Çiftliği" idi. Uzun yıllar doğru dürüst bir çiftliğe sahip olmayan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin bir elemanı olarak böyle bir saplantıya sahip olmam kaçınılmazdı. Daha, 5.500 dekarlık Kurttepe'yi görür görmez "Burası olamaz!" deyişim bundandı. Fakülteden uzakta (Karataş yolundaki hazır durumdaki çiftlik) olmasına itirazım ise, yukarıda belirttiğim gibi sekiz yıl (Yılda bir ay yoğun öğretim) derse gittiğim Ege Üniversitesi Ziraat

Fakültesi'nin Bornova'da, yani İzmir'in doğusunda, Fakülte Çiftliği'nin ise Şehrin batısında (Menemen'de) bulunması ve aradaki 23-25 km'lik uzaklığın (ayrıca Şehrin kısmen de olsa içinden geçme zorunluluğunun), fakülte elemanlarının gidip gelmede yaşadıkları sıkıntı ve bunun yarattığı durumları bilmemden ileri gelmekte idi.

A.Ü. Adana Ziraat Fakültesi'nin Dekanı sıfatıyla, Adana'da Vali Ömer Lütfü Hancıoğlu, Belediye Başkanı Erdoğan Özlüsen, Teknik Ziraat Müdürü Adnan Öztekin ve Üniversite Yapma ve Kurma Derneği Başkanı Makine Yüksek Mühendisi İrfan Ekmekçi (Daha sonra Yönetim Kurulu değişti ve Başkanlığa Adana Barosu avukatlarından Mahmut Ünal getirildi) ile 13-17 Şubat 1968 günü görüşmelerde bulundum. Baştan beri üzerinde durduğum (1) Üniversite arazisinin şehrin gelişme alanı dışında ve fakat çok uzak olmaması, (2) Ziraat Fakültesi ile Çiftliğin mutlaka bitişik ya da çok yakın olması ve (3) Lojmanların da aynı koşulları taşıyan, uygun yeni bir Üniversite Yerleşim Alanı bulunup sahiplenilmesi sorununu çözmeye çalıştım.

Aşağı yukarı üç ay sonra, 5 Mayıs 1968 günü, Adana'da yerleşik Adana Üniversitesi Yaptırma ve Kurma Derneği Başkanı Avukat Mahmut Ünal'dan Çiftlik Arazisi olarak düşündükleri yerler hakkında 968/205 sayılı Dernek yazısını aldım" diyor. Böylece yer seçimi konusundaki ilkeler belirleniyor.

Dönemin Adana Valisi Makam Aracı İle Dekanı Tapu Dairesine Gönderdi

Seçilen arazinin kamulaştırma işlerine başlayabilmek için, önce anılan arazideki parsellerin satışının durdurulması (yasaklanması) gerekiyordu. Bu amaçla, 29 Mayıs 1969 günü Adana'ya gittim ve Vali Ömer Lütfü Hancıoğlu ile hem arazi ve hem de misafirhane (Öğretim üyelerimizin yavaş yavaş da olsa Adana'da çalışmaya başlayacak olması nedeniyle) sağlanması işini görüştüm. Ertesi sabah, Valiliğe gittiğimde, Vali Bey, Tapu Sicil Muhafızlığına telefon ederek, "Dekan Bey biraz sonra oraya gelecek, görevliler dışındaki kişileri dışarı çıkartın ve Hoca geldiğinde başlayacağınız işi bitirmeden oradan ayrılmayın" tembihinde bulundu. Vali Hancıoğlu'nun makam arabası ile ilgili daireye gittiğimde, hemen çantamdan çıkardığım haritadan işaretli parsellere (Balcalı Köyü'nün tamamı ile Çınarlı ve Menekşe Köylerinin bazı kısımları) ait dosyalar dolaplardan bulundu ve ertesi günü yayınlanacak gazetede çıkacak satış yasağı için gerekli şekilde cetveller -saatler boyu süren çalışma sonunda- hazırlandı. 31 Mayıs 1969 günü ilan edilen yasaklama kararının altında İl İdare Meclisi Üyelerinin isimleri vardı; Vali Bey, "Karar"ı ilanla birlikte ilgili Müdürlere son saat içinde imzalatmış ve böylece, herhangi bir dedikodu veya satış girişimini önlemişti.

Satış yasağının ilan edilmesinin ertesi günü, Üniversite Yaptırma Derneği Başkanı ve iki arkadaşına rastladığımda, Başkan Avukat Mahmut Ünal, ellerime sarıldı (İzin versem, neredeyse elimi öpecekti) ve "Hocam, günahınızı almışız", der. Çünkü o dönemde üniversiteye arazi satmak isteyen büyük ailelerden bahsediliyor.

Günümüzde Adana İleri Gelenleri Üniversite Alanının Çok Görmektedir

Adana'ya Ankara Üniversitesinden görevlendirilen yetkin bilim insanları, kendilerine verilen şekildeki boz alanı ağaçlandırmış, tarım topraklarında 1800 kadar bitki tür ve çeşidini araştırma materyali olarak yetiştirmişlerdir. Aynı şekilde 1976 yılında 86 çeşitle kurulan ve bugün 386 zeytin çeşidine ulaşan zeytin gen bahçesi Türkiye'nin ikinci büyük zeytin genetik materyalini üzerinde barındırması ile Adana için önemli bir zenginliktir. Söz konusu alan son iki yılda İl Özel İdare ve Yüreğir Kaymakamlığı tarafından tapu değişikliğine gidilerek alınmış bulunmakta, hatta üniversite bu araziler üzerinde işgalci konuma düşürülmüş durumdadır. Bir şekilde dün size verilen araziyi geri istiyoruz demeye getirilmektedir.

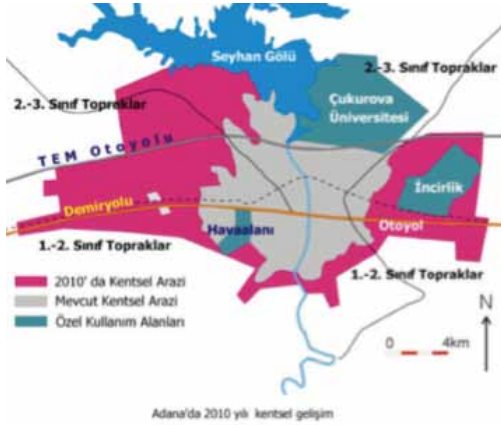


Üniversitenin Zeytin Gen Bahçesi alanı DSİ alanındaki TOKİ Konutlarının Karşısındaki Konumu.

Türkiye'nin İki Zeytin Gen Merkezinden Biri Çukurova Üniversitesi'ndedir

Türkiye'nin Akdeniz Güneydoğu ve Ege bölgelerinde yoğun dikimi olan zeytin bitkilerinin iki gen kaynağından biri üniversitemizde bulunmaktadır. Bu merkez (zeytinlik); ülkemizin birçok bölgesinde yetiştirilen ve kaybolmaya başlayan önemli sofralık ve yağlık zeytin çeşitlerini toplamıştır. Bu bağlamda söz konusu gen koleksiyon bahçesinin yerinde korunması çok önemli ve bilimsel bir zorunluluktur.

Bu bahçeler 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu kapsamında, mutlak tarım arazisi üzerinde tesis edilmiş, 30 yılı aşkın bir süredir, bölgemiz zeytin tarımına katkı sağlamaya yönelik ulusal ve uluslararası projeler yürütülen, ülkemiz zeytin çeşitlerinin korunması ve ıslahı üzerine denemeler yapılan, Türkiye'nin ender Gen bankası konumundadır. Söz konusu Üniversitemiz araştırma ve uygulama alanındaki zeytin bahçelerinin sökülerek yapılaşmaya açılmasına yönelik girişimler, kamu zararı yanında



Adana'da 2010 yılı kentsel gelişim
2000'li yıllar için öngörülen Adananın kent gelişim planlanmasında Çukurova Üniversitesinin yerinin korunduğu görülmektedir (Kapur ve ark. 2010).

bilimsel bilgi birikimimize ve toplum sağlığına da zarar verecek niteliktedir.

Üniversitemiz kullanımında olan Zeytin Gen Bankasının ortadan kaldırılması birçok yönden bilimsel çalışmalarımıza zarar vereceği gibi, ayrıca Adana'nın akciğeri olan ve hava almasını sağlayan bu alanın elden çıkması ayrıca çarpık kentleşmeye başka bir olumsuz boyut kazandıracaktır.

Tabii Adana gibi yazlarının sıcak geçtiği bir kente yeşil alanın olmaması kentleri yoğun trafik ve çevre stresi ile birlikte yaşanılmaz duruma getirmektedir. En büyük oksijen ihtiyacının sağlandığı açık alanların başında Üniversite arazilerin geldiği çoğu zaman unutulmaktadır.

Üniversite Arazileri Üniversitenin Açık Laboratuvarlarıdır

Üniversitenin bilimsel laboratuvarı niteliğindeki Zeytin Gen Merkezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın "Ülkesel Meyve Genetik Kaynakları" projesi kapsamında "Ulusal Zeytin Genetik Kaynakları Koleksiyonunun" bir paraleli olarak kurulmuş

ve günümüze kadar 386 zeytin çeşit ve genotipine ulaşmış durumda olup bölge çiftçisine de uygun çeşit seçimine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda Çukurova Bölgesinde zeytin ekim alanları için kredi destekleri sağlanmakta olup önümüzdeki yıllarda bölgemizde pamuk bitkisinin yerini alacak ve narenciyeye alternatif bir bitki olarak milli ekonomiye katkıda bulunacağı beklenilmektedir. Zeytin insanların geçmişten beri dikimini yaptığı kutsal kitaplara konu olmuş, toprak korumada önemli bir özelliği olan en marjinal alanlarda bile yetişebilen doğaya uyumlu gelişme sağlayan bir bitkidir. Kamuoyunda son yıllarda organik üretimi öne çıkan ve sağlıklı gıda listesinin ilk sırasında yer alan bir bitki konumuna gelmiştir.

Ayrıca artan çevre kirliliği, üretilen gıdaların besin kalitelerinin yetersizliği toplumun sağlığını bozar duruma getirmiştir. Sağlıklı bir toplum için Çukurova'nın iklim ve toprak koşullarında ekolojik araştırmalar yapılarak kaliteli yiyecekler üretilerek toplumun sağlığı doğal yollardan sağlanabilir. Bu bağlamda Üniversite arazileri üzerindeki değişik bitki tür ve çeşitlerinin kritik önemde olduğu görülmektedir.

Tarım Toprakları Korumaya Alınmalı

Her ne kadar söz konusu yer yüzeyinin parsellemiş alanlarının tapusu kurum veya şahıslarda olsa da kullanım hakkının kamuda olduğunu savunuyoruz. İlgili 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" kapsamında özel ürün ve mutlak tarım arazisi anlayışının temel felsefesi de arazi ancak kullanım hakkı ile size aittir. Toprak yasasına göre arazi amacı dışında kullanılamaz. Söz konusu araziler kırmızı Akdeniz toprakları olup, Avrupa Toprak Bürosu raporuna göre bu topraklar korunması gereken özel ekosistem topraklarıdır. Kırmızı Akdeniz toprakları strüktürü iyi gelişmiş, dünyanın en

iyi sebze, zeytin ve narenciye toprağı olarak bilinmektedir.

Bugün Türkiye'nin ikinci büyük zeytin gen merkezi konumundaki Çukurova Üniversitesi Zeytin Gen Merkezi'nin bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutulmadan, salt rant amacıyla sökülüp yerine ulvi bir kurum olan okul yaptırılmak istenmesi ile bilim kuruluşu ile eğitim kurumunun karşı karşıya getirilmesi kabul edilemez bir durumdur. Gerek TOKİ hastanesi gerekse zeytin gen bahçesinin yerine okul yaptırılması aşamasında Adana'nın akciğeri olan söz konusu tarım alanlarının, 3573 sayılı "Zeytinciliğin İslahı ve Yabanilerin Aşılattırılması" hakkındaki kanuna ve 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" kapsamında özel ürün ve mutlak tarım arazisi statüsüne uygun olarak korunmasını talep ettik. Bu talebimizi yeniliyoruz, her ortamda doğadan yana olduğumuzu anlatmak zorundayız.

Çukurova Üniversitesi bir eğitim kurumu olarak eğitime karşı olmadığını, arazi kullanım planlanmasına bağlı olarak üniversite yerleşkesinde yine kök mülkiyeti üniversiteye ait olan tarıma uygun olmayan bir alanda eğitim yerleşkesinin imarına sıcak baktığını valilik makamı düzeyinde yapılan karşılıklı görüşmelerde konu dile getirilmiştir.

Üniversite, Okul ve Hastane Yapılmasına Değil Seçilen Yere Karşı

Toplumun önem verdiği okul ve sağlık tesisleri bilim insanları olarak bizlerin de hassas olduğu konulardır. Ancak okul yapılacak, hastane yapılacak yer için de ekolojik, sosyolojik ve psikolojik olguların da dikkate alınması gerekir. Kamuya ait her görülen düz veya düze yakın arazi uygundur hemen yapalım anlayışı maalesef bugün hepimizin üzüntü ile izlediği bir durumdur. Kızılderili re-



İlgili zeytin ve toprak yasasına rağmen Adana İl Özel İdaresinin istemi ile zeytin alanına girilmiş ve 12 büyük ve 50 kadar genç zeytin fidanı buldozerler ile kökünden sökülüştür.



Üniversite öğrencileri ve öğretim üyeleri zeytin gen bahçesine sahip çıkmışlardır.



isin ifadesi ile toprağı ve bitkiyi kutsal sayıyoruz ancak olup bitenlerden dolayı yarınki pişmanlıkların insanlığın tümüne zarar vereceğini düşünüyoruz.

Kent Yeniden Ekolojiye Uygun Yapılmalıdır

Wiener diyor ki "Çevremizi o kadar çok değiştirdik ki, şimdi bu çevreye uyabilmek için kendimizi de değiştirmemiz gerekiyor". Bugün bu gerçeği bütün çıplaklığı ile yaşıyoruz.

Kent çevresinde başta Çukurova Üniversitesi bünyesinde bilimsel amaçlı tarım alanlarının varlığının korunmasına yönelik bilim adına ve çevre adına önlem alınmalıdır. Kentin gelişimi planlı kent anlayışı ile çağdaş yöntem ve yaklaşımlara mimariye ve estetiğe dayalı planlama ile gelişmelidir. Hepsinden önemlisi tarım alanları olan kentlerde göçleri engelleyecek, insanların yerinde tutulmasına yönelik ulusal düzeyde önlem alınmalıdır.

Adana Yerleşim ve Ulaşım Ana (Master) Planı acilen hazırlanmalı ve Adana'nın uzun ve kısa süreli gelişim planlanması hazırlanmalı.

Başta Adana'nın akciğeri olan Üniversite arazileri olmak üzere diğer kentin etrafındaki tarım alanları mutlaka korunmalı.

Adana bulunduğu jeolojik konum nedeniyle deprem tehlikesi de dikkate alınarak tarım ve tarıma uygun alanların yerleşime açılmasından kaçınılmalı ve yeni yerleşim yerleri aranmalıdır.

Uydu kent projeleri getirilmeli ve Adana nüfusu özellikle çalışan kesim yeni yerleşim alanlarına kaydırılmalı.

Kentin mimarisi de dikkate alınarak sürdürülebilir ve yaşanılabilir bir kent için tarım, sanayi ve turizm eksenli bir projelendirme ile kentin dokusuna uymayan yapıların yerine kentin gelişimi ve kültürel zenginliğini geliştirecek projeler yapılmalıdır.

Ne Yapılmalı?

Tarım topraklarının ve zeytin gen bahçesinin telafisi olmayan noktaya varmadan hatadan dönülmesi; bu alanın Türkiye ve insanlık için Zeytin Gen Merkezi olarak korunması, okul alanı olarak da üniversitemizin daha uygun bir yer göstermesidir. Tarım ile anılan Adana tarıma dayalı gelişmeli, tarım topraklarını yerinde, amaca uygun kullanmalı, tarıma uygun olmayan alanları da yerleşime ve sanayi alanları için planlanmalıdır.

Ayrıca bir bütün olarak çağdaş ve yaşanabilir kentte mutlu yaşamayı arzulayan tek tek bireyler, meslek örgütleri ve diğer sivil örgütlerin üyeleri ve temsilcileri olarak Adanamızın biricik, bilim ve kültür merkezi üniversite yerleşkesinin korunması ve desteklenmesi gerektiği bilinci içinde bu alanlara sahip çıkılması gerektiğine inanıyoruz. Kentin (kentlerin) büyütülmesi sınırlandırılmalı; planlı ve kentin ekolojik doğasına uygun kent gelişimi planlanmalı; kentin geleceği uzun ve kısa süreli olarak planlanmalı ve planlamada ekolojik faktörler öncelikle dikkate alınmalıdır. Adana kenti tarımla olan doğası gereği tarım topraklarının üzerinde şekillenmiştir. Günümüzde 1.6 milyonu bulan kentin bundan sonraki planlanması yatay boyuta değil dikey boyuta gelişmesine yönelik olmalıdır.

Adana Uydu Kent Yapısına Geçmeli

Kentin kuzeye doğru tarıma uygun olmayan alanlarda uydu kentleşmeye geçmesi gerekir. Daha fazla göç, kalabalık nüfus kentin büyüdüğü ve geliştiği anlamına gelmez. Artık alt yapı ve sosyal ihtiyaçlar yönünden yönetilemeyen ve temel ihtiyaçları karşılanmayan mega veya büyük şehir anlayışından vazgeçilmelidir. Herhangi bir doğal afet veya sorun karşısında çok sayıda insanın mağdur olduğu ve yönetilemeyen kentler yerine daha küçük ölçekli ve ekolojik özellikleri olan kentlerin benimsenmesi insan sağlığı için önemsenmelidir. Yönetilemeyen ve

taşınamayan kentlerin büyütülmesi yerine, ülkenin her yerinin eşit şekilde desteklenmediği ve kişilerin doğup büyüdüğü yerlerde veya bölgelerde ihtiyaçlarını karşılayabildiği iş bulabildiği ve sosyalleşebildiği ortamlar sağlanmalıdır. Bütün ülkeyi birkaç kente göç zorlamak yerine ülkenin her alanının dengeli ekolojisine uygun mimari ve zenginlikle gelişimi için plan yapılmalıdır. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde köylerden kentlere göç belirli kurallara bağlanmış, başta eğitim olmak üzere ülkenin en küçük köyünden en gelişmiş kentine kadar aynı ağırlıkta işlenmesi nedeniyle büyük kentlere göç olgusu çok yaşanmıyor. Aynı şekilde ülkenin zenginliği ve sanayilere ülke çapına yayıldığı için kişiler doğduğu alanlarda yaşamalarını güvenle sürdürebilmektedirler.

Sonuç olarak plansız ve çarpık gelişen Adana kenti, gereksinim duyduğu arsa ihtiyacını üniversite arazisinden sağlamak istemektedir. Adana'nın göz bebeği olan zengin tarım topraklarının amaç dışı kullanımı yasal olarak mümkün olmadığı gibi, bilimsel araştırma alanlarının arsa olarak kullanımı da bilimsel çalışmalarımıza zarar vereceği düşüncesi ile kabul görmemektedir. Üniversite zeytin gen bahçesinin yerinde korunması ve üniversitenin tarım arazisi olmayan alanlarda bir Fen Lisesinin kurulması yaralı olacaktır. Adana'nın sağlıklı gelişimi için bütün paydaşların katılımı ile ekolojiye uygun planlı ve yaşanabilir kentin planlanması kaçınılmaz görülmüyor.

Adana son yıllarda açıkça ciddi yönetim zaafı yaşanmasının da etkisi ile büyük köy olma konumundan bir türlü kurtulamamaktadır. Yetkililerimizin Üniversitemizin zeytin gen bahçesine okul yapımı yerine, öncelikli hedefi bölgenin coğrafi konumu, zengin toprak ve ekolojik yapısına uygun planlı, estetik ve sosyal içerdiği zengin bir kent gelişimi üzerinde çalışsalar sanırım Adana daha gelişmiş ve hak ettiği yeri için çalışmaları Adana'ya daha çok katkı sağlayacaktır. ■

ESKİ OLAN DEĞİŞİYOR, PEKİ YENİ OLAN NE?

Akın ATAÜZ

Bölge Plancısı

"Gelecek elbette "modern"e doğru kuruluyor. Kentler tanık buna. Ama daha yaşanması bir yer mi orası? Geleneğin (ve elbette "modern"in) gündelik yaşamda ancak değişerek tutunabilmesi gibi, geçmişin mekânlarının yavaşça silinmesi kentsel yaşamdan, ortaya çıkan ve bazen çok tuhaf olan kırma/hibrid yansımaları anlayabilmeyi – yorumlayabilmeyi çok zorlaştırıyor elbet... Önce bunu görmeyi öğrenmek, sonra anlamaya çalışmaktan başka ne yapabiliriz ki?"

"Yasemin"den bir müzik çalıyor radyoda. Bu eski bir İstanbul türküsü mü? Türkü Yunanca mı, Arapça mı, çıkartamıyorum? Ben zaten bu türkünün Türkçe sözlerini bilmiyorum muydum? Bir ud sesi duyuyor gibiyim, ama aynı zamanda gitar da var geride. Kulağımda çınlayan sesler belki bir Flamenko, belki bir Fado? Öylesine yanık yanık...

"Kültürlerin Macerası" dedi spiker radyoda. Bu arada yine, saz mı gitar mı olduğunu tam söyleyemeyeceğim tınılar geliyor kulağıma. Tanıyacağım, ama tam da değil... Kulağım bu müziğe yatkın, ama sanki ilk defa duyuyormuşum gibi...

Dostum, kardeşim ve can yoldaşım, New York'ta yeni doğan bebeğine, bunca aramadan ve düşünmeden sonra, Levent adını koydu. "Levent olsun oğlumun adı" dedi ve soğuk bir kış günü Harlem'de doğmuş olsa da, onu Akdeniz'e, bu denizin sularının sıcaklığına, tarihine ve kültürüne bağlamak istedi. New York'un limanından, Doğu Akdeniz'in limanlarına gidip-gelen tekneler taşısın bu dünyaları birbirine, diye düşündü.

Gelenekselle modern arasında veya küreselle yerel arasında, ya da bir başka kavram çiftiyle ifade edilsin, kentlerdeki gündelik yaşam ve mekânlar, bu tür bir karşıtlıktan çok, bir birleşim, bir eklemlenme ve bütünleşme yansıtır gibi. Bir araya gelmiş ama tam olarak bütünleşememiş, eklektik ama her zaman özgün bir sentez olarak karşımızda duruyorlar. Gelecek elbette "modern"e doğru kuruluyor. Kentler tanık buna. Ama daha yaşanması bir yer mi orası? Geleneğin (ve elbette "modern'in) gündelik yaşamda ancak değişerek tutunabilmesi gibi, geçmişin mekânlarının yavaşça silinmesi kentsel yaşamdan, ortaya çıkan ve bazen çok tuhaf olan kırma/hibrid yansımaları anlayabilmeyi – yorumlayabilmeyi çok zorlaştırıyor elbet... Önce bunu görmeyi öğrenmek, sonra anlamaya çalışmaktan başka ne yapabiliriz ki?

*

Adana'ya vardığımda, nicedir uğramadıktan sonra, bu kenti yeniden görüyor olmanın şaşkınlıkları, başımı döndürdü durdu. Bunları ya-

zarken, sokağının seslerini duyuyorum hâlâ ve sabah serinliği, omuzlarımdan üzerinden kayıp giderken, yanaklarımı, kulaklarımı okşuyor...

İlk Gece: Büyük Saat'e Doğru

Kuru köprüden büyük saate doğru yürümeye başladık. Hava kararmış. Oldukça sülfü ve bakımsız bir kent görüntüsü var. Burası oteller bölgesi; bazıları orta halli, bazıları daha lüks gibi görünen otellerin bolluğu, neon ışıklı tabelalardan okunuyor. Belki daha çok Ortadoğu'dan gelen müşteriler için yapılmış oteller. Otellerden bazılarının adları aynı zamanda Arap alfabesiyle de yazılmış. Ama bu otellerin, ne Beyrut ile ne de Şam ve Halep'le yarışması biraz zor gibi; hele körfez ülkeleri otellerinin ihtişamıyla hiç yarışamaz... Kesin olan, Adana'nın Ortadoğu'yla ilişkilerinin sıklaşmakta olduğu... Sokakta oturma yerleri, küçük tabureleri olan sokak lokantalarının yanından geçiyoruz: Şirdenci, kebabçılar, meyve suyu satanlar, saydamlaşmış kabak dilimlerini satan tatlıcılar... Yivli, üzerinde çapraz çizgileri olan güdük minaresiyle nerdeyse meydanın köşesine iştiriliverip orada kalmış gibi karşımızda duran Yeni Cami'yi gördük meydanda... Kendi dönemi olan 18. yüzyıla dair bir soyluluk taşıyor caminin yerel mimarisi. Kendine özgü oranlarla camiye kent içi ölçeğinde mütevazı bir heybet veren minaresinin altından, caminin avlusuna bir kapı açılıyor. Bir kaç yüz yıl önce, yapıldığı dönemde, kentle saygın bir beraberliği vardı besbeli Yeni Caminin... Oysa şimdi, 21. yüzyılın başında, kentin gelişmesi onu cüceleştirmiş, incitircesine bastırmış, ölçeğini kaybettirmiş... Ama yine de orada, avlusunun bir yanını büyük ve oluklu çatı kaplasa da, o yalnızlaşmış kendi tarihini yükleniyor.

Yürüyoruz; eski kubbeleriyle ve bacasından çıkmakta olan dumanla, zamana meydan okumakta olan bir hamamın yanından geçtik. Biraz ilerideki meydanda Yağ Camisi: Az çok aydınlatılmış. Avlusunun gerisinden, kentin daha eski bir dönemine dair görsel bilgiler veriyor bize. Tek başına büyük bir taş yapı olarak tanınmış görkemli giriş kapısı, avlunun arkasında tuğla binalar, kubbeler ve minarenin yarı karan-

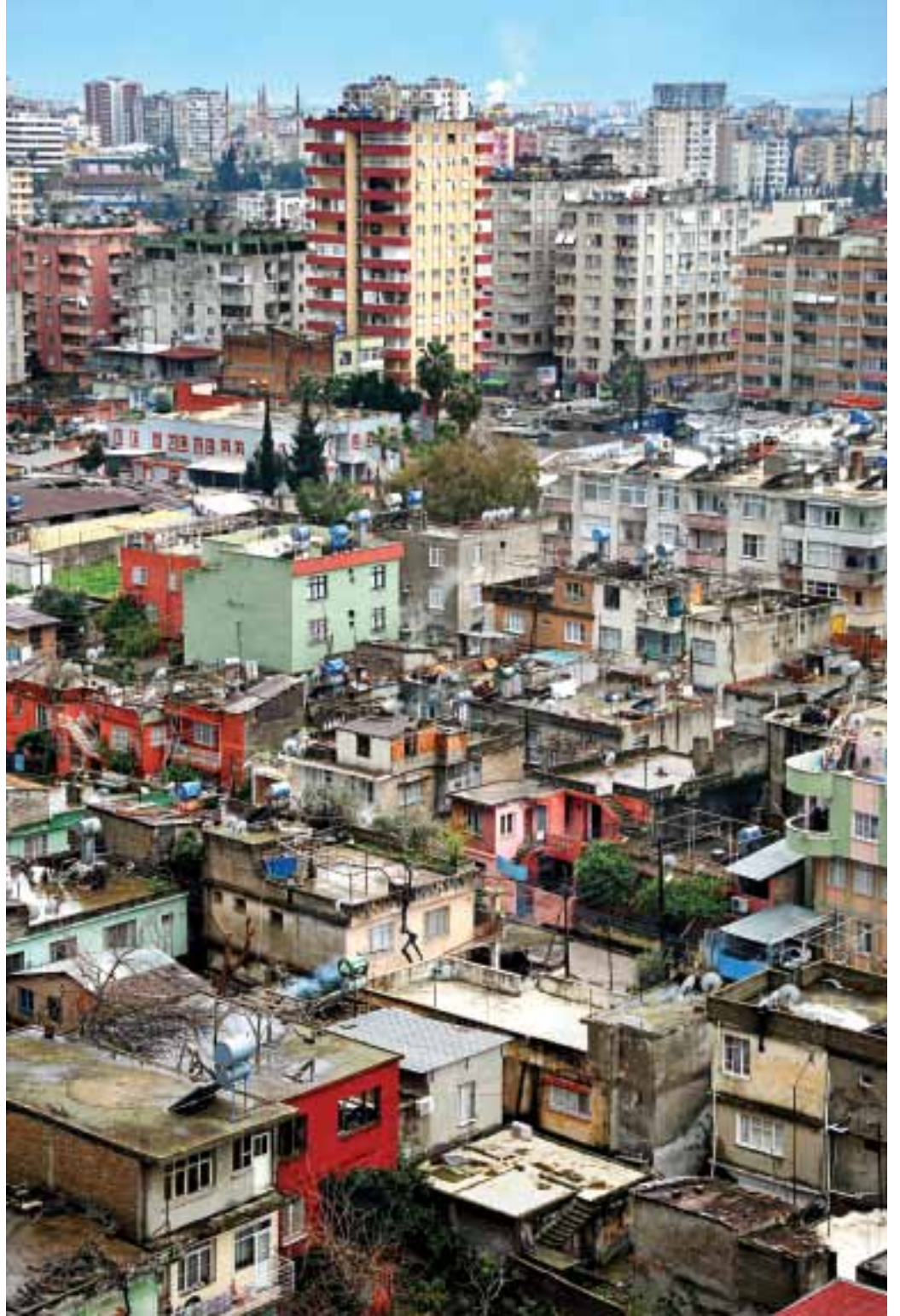
İktaki duruşu... "1505, Ramazanoğulları" diyor, kapıdaki taş levha.

Yol boyunca boş kuyumcu vitrinleri ve gelinlik satan dükkânların bolluğu arasında geçiyoruz, ikinci üçüncü katların vitrinlerindeki mankenlerin üzerindeki gelinlikler bulut gibi kabarık, sokağa doğru bakıyorlar. Damatlar için yakası taşlarla işli ceketler, taşlı yelekler ve kravatlar ve mendiller. Evlenmek önemli olmalı bu mevsimde. En yoksullar hariç, her ne kadar parası varsa ailelerin, ona göre bir gelinlik hayali bekliyor burada. Ne pahasına olursa olsun, düğünlerin böylesine gösterişçi yapılabilmesini gerektiren toplumsal gelenek, geçilen yıllarda nasıl bir yol izledi acaba? Bir yüzyıl önce Türkmenlerin, ya da Fellahların veya Ermenilerin, ya da başka bir Osmanlı tebaasının, evlenirken böyle giyinmesi gerekmezdi herhalde. Nasıl oldu da kentteki gelenekler, Çukurovalı bir delikanlının, bir pop-star gibi damatlık giyinerek evlenmesini, vitrin süsleriyle özendirecek biçimde dönüştü?

Prnsesin sarayında yuvarlak siyah gözlükleriyle kardinalin, neon ışıklı ve patenli rahip ve rahibe kıyafetleri defilesine bakması gibi bakıyorum vitrindeki parlak taşlarla bezenmiş kıyafetlere... Fellini'nin o muhteşem Roma filminde gibiyim. Neredeyse, şuradaki kebabçının yanındaki sokaktan, bir-kaç genç İtalyan asker, birbirlerine omuz vurarak geçecekler.

Binalar bazen 8-10 kat; bazen salaş ve eski bir yapı, 1 veya 2-3 kat, "kentsel yenilemenin" elinden kurtulmuş şimdilik. Kentin tarihî merkezinde kopacak, zoraki modernleştirici bir "yenileme" kasırgasına tutulmadan önce, tutunmaya çalışıyorlar birbirlerine. Gerçi şimdiki halin de savunulacak bir yönü yok; ama en azından kendi ekolojisiyle, zaman içinde oluşmanın sahiçiliğine dair, acemi bir samimiyet var. Yaya kaldırımının yüksekliği bazı dükkânların önünde değişiyor. Bazen bir basamak çıkarak, bazen birkaç basamak inerek yürüyoruz yaya kaldırımında. Her 10 metrede bir kaldırım taşları ve dokusu değişiyor; her bina kendi meşrebine göre yapmış kaldırımını kendi önüne.

En sonunda gitmek istediğimiz yeri buluyoruz: Kazancı, Adana'ya özgü bir yer. Bir sokağı boydan boya kaplamış bir tek büyük sokak meyhanesi gibi... "Konsept": İstanbul çiçek pasajı, ya da Nev-i Zade gibi bir yer olmalı. Sanki onun "Adanacası" yapılmak istenmiş gibi. Kazancı, üzeri oluklu saçla kapatılmış dar bir sokak ve sokağın iki ucu (yerlere kadar bir duş perdesi gibi) naylon perdeler ile kapanmış. Sigara yasağından kurtulmak için sokağı istiyor herkes, hem de mahremiyeti. Sokağın bir yanında yemek salonları ve mutfak... Sokağın kör tarafında yalancı ha-



Fotoğraf: Tarık Kara, Gördüğüm Adana Fotoğraf Yarışması 2. Ödül

vuzlar, yine dekor gibi bakır kazanlar, kapalı kepenkler... Masalar, sokağın parke taşları üzerine sıralanmış. Genellikle erkekler oturuyor masalarda ama kadınlı-erkekli masalar da var. Yine de, kadınlı erkekli gruplar ve kadınlara daha az.

Modern bir kente doğru dönüşürken Adana, etkisi altında olduğu metropoller gibi yaşamak istiyor modernleşmesini. Adana da, kendi çevresi için, İstanbul gibi, belki Beyrut gibi, hatta İskenderiye gibi, yenilikler, çeşitlilik ve özgürlük sağlayan, geleneksel olanı

hem aşan hem taşıyan ve yaşatan bir modernite getiricisi olmak istiyor. Kayseri ile yarışmak istiyor; Mersin ile Antep ile yarışmak istiyor ve o kentlerde olmayan, farklı fırsatlar sunabilecek bir metropol yapısı oluşturmaya çalışıyor. Adana Çukurova'nın bu zenginliğini, hem geleneğine hem de, yeniden yarattığı "modern'e" harcıyor. Çevremizde çokça gördüğümüz gibi, hem standart evrensel benzerlerini tıpatıp andıran ve moderne özenen, hem de ihmal edilmiş ve zavallılaştırılmış geçmiş mekânlarını, eski alışkanlığıyla sürüklemeye çalışan bir kent Adana.

Aslında daha 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğu'nun en modern yeni kentlerinden biri olmaya adaydı Adana ve epey de gelişme göstermişti. Belki de, Osmanlı Anadolu'sunda kapitalizmin en hızlı geliştiği ve görünür hale geldiği kentlerinden biriydi. Elbette İstanbul'da, İzmir'de, hatta belki Bursa'da ve Trabzon'da da, kapitalizm kentleri biçimlendirmeye başlamıştı; ama Adana, nerdeyse salt bir sanayi kenti olarak kuruluyordu. Fabrikalar, bankalar, mali kuruluşlar, sigorta şirketleri, ulaşım şirketleri ve her zaman isyancı olmuş Adana'nın proletaryasını örgütleyen sendikalar... Bunca bereket sunan ovanın pamuğu, tahılı ve diğer bitkisel zenginlikleri, uluslararası sermayenin Adana'ya gelmesi ve buraya yeni, yaratıcı büyük yatırımlar yapması için yeterliydi. Adana isyancıysa, sermaye de, gözü kara ve cesur bir atılımcıydı. Sonra, her şey değişti, Osmanlı döneminin sermaye sahipleri gitti; ama ova yine de bereketini taşımakta olduğu için, bu defa "milli" olan bir sermaye oluştu. Bu, daha küçük, daha acemi, daha korkak ve daha ihtiyatlıydı. Devletin olağanüstü desteğine mazhar oldu. Yavaşça gelişti ve palazlandı. Adana yine bir sanayi kenti oldu. Bu defa 19. yüzyılın değil, 1950 sonrasının modern olanını örnek aldı. Şimdi ise, artık 1980 ertesi dünyasında kendine yer edinmeye çalışan bir kent. Bunun yolunu arıyor...

Kazancı'da sokak üzerinde, kuru ve taklit havuza komşu bir masa buluyoruz. Sokak masalarla dolu... Mezeler geliyor sofraya, garson ortaya humus tavsiye ediyor. Herkese tadımlık, çok uzun şişlere dizilmiş minik ciğerler geliyor, olağanüstü güzel ve fırından yeni çıkmış uzun bir ekmekle ve maydanoz-soğan karışımından yapılmış bir piyazla birlikte. Bardaklarda kıpkızıl parlayan şalgam suyu ile içilen rakılar... Bu büyük içkili lokantanın amblesinin üzerine, kuruluşunun 1908 olduğu yazılmış. Bu kadar uzun soluklu kurumsallaşmış lokantalara inanmak zor elbette ama geçmiş zamandaki köklere doğru bir arayışın da, modernin yeni gereksinmelerinden biri olduğu anlaşılıyor. Buranın sahibi, sakalı hafif uzamış ve pek özenli giyinmemiş bir Batmanlı. Adana, oldum olası göç üzerine kurulu olmalı. Ovanın zehirli bataklığı, 19. yüzyılda, ancak zorla iskân edilen, zorla göç ettirilen bir nüfusu ağırlarken, giderek, milyonlarca çare ara-

yanın, çaresizin, buraya doğru akmasıyla kalabalıklaşmış.

İlerideki masalarda müzikçiler var: Müzik aletleri bir cümbüş, iki keman, iki klarnet ve iki darbuka ve bir def, daha sonra işler kızışınca ortaya çıkan bir davul. Daha çok, popüler olan şarkıları çalıyorlar ama yine de yellere. Her zaman vurmali çalgıların sesi üstün geliyor ama nadiren klarnet, ya da grubun şefi olanın çaldığı cümbüş sesi ön plana çıkıyor. Bir de avaz avaz söylenen şarkılardaki erkek sesleri elbette... Masaları doluyorlar ve onların isteklerine göre çalıyorlar. Müzikçilerin gittikleri masalardan bazen kollar kalkıyor, eller bileklerden dalgalanıyor ve hatta bazen masanın yanında, bedenlerini ufak ufak müziğin ritmine bırakan erkekler de oluyor. Şimdi müzikçiler arkamızdaki masada. Onların istedikleri şarkıları çalıyorlar. Daha az gürültülü ve klarnetin ön planda olduğu müzikler bunlar. Masada oturan erkeklerden biri cüzdânını eline almış, içinden kâğıt paraları tek tek çıkartıyor ve sivri uçlu koniler yapıyor onlarla. Konilerin yapımı bittikçe, klarnetçiye doğru eğiliyor ve konileri klarnetin deliklerine yerleştiriyor. Klarnetçi çalmaya devam ediyor. En sonunda klarnetin bütün delikleri 100 liralık, 50 liralık ve daha küçük banknotlarla doldu. Bazen koniler yere düşüyor ama klarnetçi hiç aldırmadan çalmaya devam ediyor. Asgari ücretin 600 lira civarında olduğu düşünülürse, böylesine cömert sanat düşkünlerinin ancak Adana'da olabileceğini düşünüyor insan.

İkinci Gün Sabah Erken: Tellibağ'a Doğru

Güneş, kasım sonu olduğu halde çok parlak. Kuyumcu vitrinlerindeki altınlar yeni günün ışığında parlıyor; bütün Çukurova'nın zenginliği bu altınlara akıyor sanki. Hama-mın ve karşısındaki Yeni Cami'nin yanından sapıp, kentin daha eski dokusunun olduğu nu düşündüğümüz mahalleye doğru yürüyoruz. Sokaklar kalabalık. Ama bu sokaklarda eski bir doku yok artık. Tek-tük, geniş saçaklı ve saçaklarının içi kavisli harap evler... İkinci katlarda, ortadaki sofanın yuvarlak bir kemerle hafif geriye çekilmesiyle elde edilmiş mahremiyet... Bu evler artık kullanılmıyor da, onarılmıyor da. Onların kaderi, yıkıla-

rak kendiliğinden boş bir arsaya dönüşecekleri günü beklemek... Hiç olmazsa, otopark olurlar. Kapısı asma kilitli bir ev: Giriş katında sokak cephesi, avlu kapısı hariç sağır bir taş duvar. İkinci katında geniş bir ahşap cumbası var, çapraz kafesli. Terkedilmiş evin üçüncü katını, karşısındaki yüksek binadan görüyoruz. Bu katta ev, önü desenli ahşaptan yapılmış revaklı bir bölümle iyice geriye çekilmiş. Revakın önünde, taş döşeli geniş bir teras var ve ortasında şimdi harap halde bir havuz... Yan duvarda da bir çeşme. Nasıl sefalı bir akşamı vardı bu evin, kim bilir?

Mahalle içinde biraz daha yürüyoruz Tellibağ'da; karşımıza görkemli bir kilise çıkıyor ansızın. Kapısındaki adı "Bebekli Kilise". Kilise sağlam ve yüksek taş bir bahçe duvarıyla çevrilmiş. Kilise kapısının üzerinde, kırma çatının tepe noktasında büyük bir Meryemana heykeli var. Sanırım haftada bir gün açılıyor. Kilise, geçmiş dönemin görkemini yansıtıyor ama cemaati hâlâ bu görkemi yansıtabiliyor mu acaba?

Geri dönüyoruz artık, Savcızade Vakfı'nın Kemeraltı Camiine doğru. Sokak üstünde, uzunca bir kuyruk var. Neden acaba? Bir fırınmış burası. Adanalılar için sabah kahvaltıda sıcak pide, "olmazsa olmaz"mış. Biz de sıraya girip bir tane alıyoruz ve herkes gibi, yolda ucundan yiyoruz biraz.

Akşam hava karardıktan sonra, havaalanına doğru giderken taksile, köprülerin, üstgeçitlerin ve büyük-kolonların üzerinde yükseltilmiş beton yolların, viyadüklerin altından geçiyoruz, ya da, ona paralel gidiyor yolumuz. Birden karanlıkta ısıltılı aydınlanmış vagonlarıyla bir tren geçti hızla, yaklaşmakta olduğumuz viyadükün üstünden... Gözümüzün önünden şimşek süratinde akıp geçen bu ısıltılı vagonlar şaşkınlık vericiydi. Şöföre sordum: "Metro" dedi gayet sakin. "Hep böyle yerüstünden mi gidiyor?" diye sordum tekrar. "Bazen de yeraltına giriyor" dedi. Adana'da metronun çalışmaya başladığını bile duymamış olmanın utancıyla, daha fazla soru sormadım artık.

Adana değişmiş. Değişiyor. Hem de nasıl... Ama yeni olan ne? Bunu hiçbir kent için, hâlâ, hiç bilmiyoruz. ■

GÖÇ VE MİMARLIK

Büyük metropol kentlerin ve bu süreci yoğun olarak hisseden Çukurova kentlerinin ve Adana'nın karşılaştığı yoğun göç ve buna bağlı olarak artan yoksulluk, düşen kentsel yaşam kalitesinin yarattığı sıkıntılar, hepimizin gündeminde. Gelenlerin kente katılması ve adaptasyonu sürecine yardımcı olabileme olanakları büyük ölçüde yitirilmiş; ortam, zamanın sert düzenleyiciliğine terk edilmiş durumda. Mimarının de bu sorunu gündeme alması ve bir cevap üretmeye çalışması gerekiyor.

Barınma hakkı vazgeçilmez temel bir haktır ve sosyal devletin bunu sağlaması gerekir. Yerel yönetimlerin ve devletin yoksullar için üretilecek yaşam bölgelerini planlamasını; mimarlık hizmetlerini ve yapı bedelini ödeyemeyecek yoksullar için projelerin tasarlanmasını ve uygulanmasını gündeme getirmesini ısrarla tekrarlamalıyız.

Dergimizdeki dosyada göç olgusuna değinen, göçün özellikle Çukurova'da, Adana'da bıraktıkları izleri değerlendiren katkılara yer veriyoruz. Bu katkıların yanı sıra mütevazı ölçekte de olsa bu alanda yapılan ve içimizi ısıtan, gelecek için umut beslememize yol açan mimarlık örneklerini de sunmak istedik.

GÖÇ OLGUSUNA İLİŞKİN GÖZLEMLER

Ruşen KELEŞ

Prof. Dr.

Ankara Üniversitesi,

Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

"Nüfusu ve ekonomik etkinlikleri ülke topraklarının tümüne dengeli olarak dağıtmayı amaçlayan özendirici politikalar, köylüyü olanaklar ölçüsünde, bulunduğu yerde ve bölgesinde verimli ve mutlu kılmayı amaçlarlar. Bu nedenle, bölgesel kalkınmanın bir aracı olarak bölge çapındaki planlama geçerli bir yöntem olma değerini, dün olduğu gibi bugün de korumaktadır. Bu düşüncelerin ışığı altında, İstanbul ve benzeri büyük kentlerle çevrelerinin nüfusunu ve özellikle nüfus yoğunluğunu daha da artırmayı, ekolojik zenginlikleri yok etme bahasına göze alabilen "çılgınlıkları" akl-ı selime (sağlıklı aklın gereklerine) dönmeye davet etmek her yurtseverin görevi olmalıdır."

Kısa Kavramsal Açıklama

Demograflar, göç olgusunu nüfus hareketlerinin yalnızca özel bir durumu olarak görürler. Bu anlamda göç, sınırları yönetsel ya da siyasal olarak belirlenmiş bir yerleşmeden diğerine gitmeyi anlatır¹. Örneğin, ülkemizde göç yönetsel bölünüşe göre tanımlanmış yerleşmeler arasında ve genellikle il sınırları esas alınarak hesaplanır. Böyle bir yaklaşım, kuşku yok ki, il sınırları içindeki nüfus hareketlerini göç hesaplarına katmaya da olanak bırakmaz.

Ayrıca, ülkemizde, nüfus sayımlarında, kişilerin son sayımda bulundukları yer saptandığından, son sayımda halen bulunduğu yerleşmelerde oturanlar da göç etmemiş sayılır. Bu durumda, bugün uygulanmakta olan yöntemle, dönem içindeki yer değiştirmeler dikkate alınamaz. 0-4 yaş kümesinde bulunanların göç kestirimlerinde hesaba katılmaması, geçici olarak evde bulunmayanların sayılmalarındaki yöntem, konukların, kurumsal nüfusun ve evsiz barksız olanların, birden çok evi bulunanların durumu ile aynı yerleşim yerinde bir yerden ötekine taşınmış olanlar, göç kestirimleri yapılırken gerçeğin ne olduğunu tam olarak görebilmeyi engelleyen etmenlerdir.

Değişik nüfus sayımlarında kullanılan tanım ve yöntemlerin önemli ölçüde farklılıklar göstermesi sonucunda ortaya çıkan izleme ve karşılaştırma güçlüklerini de bu belirtilenlere eklemek uygun olur². Daimi ikametgâha dayanılarak derlenen göç verilerinin doğurduğu sorunlar da yukarıdakilere eklenmelidir³.

İç göç terimini, devingenliği dış göçten, yani yurt dışına göçten ayırt etmek için kullanıyoruz. İç göçler, köyden kente, kentten bir başka kente, ilden ile, az gelişmiş yörelerden gelişmiş yörelere, kıyılardaki kent ve kasabalara doğru olabilmektedir. Kimi büyük kentler de, İzmir ve Manisa, Adana, Mersin ve Osmaniye ilişkilerinde olduğu gibi, yakınlarında yer alan illerden nüfus çekmektedirler. Emekli kamu görevlilerinin, kimi sanatçıların, hatta yabancı uyrukluların iklim ve çevre koşullarını hesaba katarak kıyı bölgelerine yerleşmek amacıyla göç ettikleri de görülmektedir.

Göç Nedenleri Üzerine

Göç nedenlerinin açıklanmasına ilişkin iki yaklaşımın anımsanmasında yarar vardır. Birincisi, göçü bireye ilişkin, bireyin istencine bağlı bir karar olarak algılamak eğilimidir. Kuşku yok ki, bu yaklaşım, göç kararına öznel, psikolojik, keyfi öğelerin yön verebildiği anlamına gelir. Oysa, daha geniş çapta benimsenen ikinci yaklaşım, iç göçlerde asıl belirleyici etmenlerin toplumsal ve ekonomik etmenler olduğunu varsayar. Göçü, kitlesel bir olgu olarak değerlendirir.

Ülkemizde, 1960'lı yıllardan bu yana yapılan görgül araştırmaların sonuçları da, göç nedenleri arasında ilk sırayı ekonomik nitelikli olanların aldığını göstermektedir. Bu gerçeğe, 1980'li yılların başlarından bu yana, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kimi illerinde güvenlik içinde yaşama koşullarının giderek bozulmuş olmasını da eklemek gerekir. Örneğin, Tunceli'de yaşayan nüfusun 1980'de 135.444'ten 2000'li yılların başında 85.000'e düşmüş olması bu gerçeği aydınlatmaya yeter.

Hızından bağımsız olarak, kırdan kente göçün süregelmekte olması, kırsal alanlarla kentler arasında 1950'lerde ve 1960'larda görülen farklılıkların, büyüklüğünü günümüzde yitirmiş olduğu yolundaki gözlemleri paylaşmaya olanak bırakmamaktadır.

Kentlerde genel olarak hızlı nüfus artışının doğumlardan ve göçlerden kaynaklandığı bilinmektedir. Hareketlilik, daha çok, gelişmekte olan ülkelerin nüfusuna özgü olan bir özelliktir. Çünkü, orada geçim güçlükleri ve her türlü yaşam koşulları nüfusu kırsal alanların dışına itmektedir. Doğal nüfus artış hızının, yani doğurganlığın, kentlerde, kentlileşmenin ve eğitimin etkisi altında yavaşladığı öne sürülse bile, kentlere akın eden yığınların çocuk sahibi olma konusundaki kırsal alışkanlıklarını kentlerde uzun süre sürdürmeleri sonucunda, doğal nüfus artışı da en az göç kadar kentleşme düzeyini yükselten bir etmen olarak işlev görmektedir. Denilebilir ki, kentsel nüfusun artışında doğal artışın ve göç etmeninin etkileri hemen hemen eşitlenmiştir.

Kırsal alanlarda geçimini sağlamakta güçlük çeken, yeterli toprak varlığına sahip olmayan,

her türlü toplumsal ve kültürel kolaylıklardan yoksun yığınların köyden kopması kaçınılmazdır. Ne var ki, kırsal alanların iticiliği karşısında, kentin yapay çekiciliği ve bu denli hızlı bir büyümeyi, haklı çıkaracak iş olanaklarına sahip olmayan kentlerin başka olumsuz özellikleri, kentlere yoğun göçün ussallığını tartışmalı duruma getirmektedir. Az gelişmiş ülkelerde rastlanan kentleşmeye “sağlıksız”, “çarçık” ve “dengesiz” gibi nitelikler yakıştırılmasının ardında yatan başlıca neden de budur. Çünkü, böylesine bir kentleşme sonucunda kentlere yığılan köylülerden pek azı verimli ekonomik kesimlerde verimli olarak çalışabilme olanağı bulabilmekte; büyük bir çoğunluğu, yaşamlarının önemli bir bölümünü açık ya da gizli işsiz olarak sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Türkiye’de oranı % 15’i bulan açık işsizlerin büyük çoğunluğu aralarında Adana’nın ve Çukurova’daki öteki yerleşim yerlerinin de bulunduğu en büyük kentlerde yaşamaktadırlar. Türkiye’ye benzeyen ülkelerde “kayıt dışı ekonomi” adı verilen ve her türlü denetimin dışında gelişen kesimin boyutları alarm verici ölçülere varmıştır.

Göçten Kaynaklanan Kimi Sorunlar

Daha çok göçle beslenen kentleşmenin, ekonomik, sosyo-psikolojik, çevresel ve fiziksel ni-

telik taşıyan birçok sorun yarattığı ya da var olan sorunların boyutlarını büyüttüğü bir gerçektir. Gecekondulaşma⁴ bunların başında yer alıyor. İlk bakışta konut sorunu gibi görünen gecekondulaşma, gerçekte, gelir dağılımı dengesizliğinin ortaya çıkardığı bir yoksulluk sorunudur. Yoksulluğun kırsal alanlardan kentlere taşınmasının bir sonudur gecekondu. Bu tür bir kaçak yapılaşma, ailelerin toplumsal güvenliği ile de ilgilidir. Çünkü, kamu arazisini yasalara aykırı olarak işgal edenler, bir yandan devletin kendilerine sağlayamadığı anayasal bir hakkı, yani barınma hakkını (Anayasa Madde 57) kullanmakta; bir yandan da, aile üyelerinin toplumsal güvenliği için bir tür sigorta oluşturan bir çatının altına başlarını sokmaktadırlar. Gecekondu bölgelerine belediyelerce gerekli altyapı hizmetlerinin yeterince getirilmiş olmamasının yarattığı durum da bu sorun yumağının bir parçasıdır.

Su, hava, toprak kirlenmesi, katı atıklar sorunu ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıların yanı sıra, tarımdaki işgücü kaybının da geniş anlamda çevreden kaynaklanan bir önemli sorun olduğu kabul edilebilir. Kentleri besleyen temel üretim kaynağı olan tarımda, göç olgusuyla birlikte, hem toplumsal, hem de ekonomik anlamda bir erozyon uzun süredir devam ediyor. Bu olumsuz gelişmeler,

Anayasa’nın toprak varlığımızın korunması için, 44. ve 45. maddelerinde sözü edilen önlemlere karşı sürüp gitmektedir. Gecekondu alanlarında işgal edilmiş olan kamu topraklarının artan değerinin kentsel dönüşüm adı altında gecekondu sahipleriyle kamusal otoriteler arasında paylaşılacak zorunda olması sorunun bir başka yönüdür. Kamu kaynaklarından yapılan harcamalar sonucunda değeri artan topraktan işgalcinin pay almasına göz yummak hiç bir meşruiyet kuralıyla bağdaştırılamaz.

Kentlere göç eden kitlelerin, kent yaşamına gerçek anlamda uyum sağlanamadığı dönemlerde, hukuk kurallarına aykırı tutum ve davranışlar ve hatta suç oluşturan eylemler yoğunluk kazanır. Yüz yüze ilişkilerin yerini “anonim” ilişkilerin alması ve toplumsal denetim mekanizmalarının etkisiz kalması sonucunda, toplumdaki kimi katmanlar ve kümeler kendilerini “ötekileştirilmiş” olarak görmeye başlamaktadırlar. “Kentlileşememeye” bağlı olarak, böylesine durumların toplumsal gerginliklere yol açtığı görülmektedir.

Göçten kaynaklanan olumsuz gelişmeler, küreselleşmeden de etkilenmektedir. Kapitalizmi yeryüzünde egemen kılan küreselleşme bir yandan sermaye hareketlerinin önündeki tüm



Fotoğraf: Fırat Altan, Gördüğüm Adana Fotoğraf Yarışması 1. Ödül

engelleri her çareye başvurarak kaldırmaya çalışırken, insanların değer sistemlerinde de büyük değişiklikler yaratmaktadır. Maddi olmayan her türlü değerlerin paraya, yani maddi değerlere "tahvilini" zorlayan bu değişikliklerin en çok etkili olduğu alanların başında, göç odağı olan büyük kentler gelmektedir.

Tarih, kültür, doğa ve mimarlık değerleri bu gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Kentte yaşayan kitleler, küreselleşmenin etkisi altında, tarih, kültür, doğa ve mimarlık değerlerinin korunması konusundaki duyarlılıklarını da yitirmektedirler. Rant beklentileri kazanılmamış gelir elde etme çabaları, ulusal, kültürel ve doğal değerlerin yerini aldı mı, bundan en büyük zararı kentler ve gelecek kuşaklar görmektedir.

Son olarak, yoğun göçün kentleri güvenli yaşam ortamları olmaktan çıkardığını da eklemeyi unutmamak gerekir. Toplumsal güvenlik sistemlerinin karşılayamadığı çok sayıda risk kentsel yaşamı tehdit eder duruma gelmiştir. Enformel kesimin parçaları olan kaçak kesimin (irregular sector) ve suç kesiminin (criminal sector) boyutları giderek büyümektedir. Kaçak kesimdeki aktörler her türlü toprak kullanımını denetleyebiliyor, orman alanlarını imara açmaya hazırlık oluşturan süreçleri yönlendirebiliyor, ana-kentlerin caddelerini park etme ve satış büfesi açma olanaklarını tekelinde bulunduruyor. Hazine arazilerinin satışında söz sahibi olabiliyor, simit, balık, işporta, kokoreç tezgâhları onlardan izinsiz kuruluyor; kapıcılık gibi çekici meslekler ancak onlara hava parası ödenerek ve onlardan izin alınarak yapılabilir.

Bu koşullar altında, "kent havası insanı özgür kılar" (Stadtluft macht frei) anlamına gelen Alman atasözünün göçle büyüyen kentlerimiz için hiç de geçerli olamayacağı kendiliğinden anlaşılır. Kentli insanın özgürlük alanının göç ve kentleşme sonucunda genişleme şansından yoksun kalması bir yana, çarpık ve sağlıksız bir kentleşmenin, onu "tut-sak" durumuna getirmekte olduğundan söz etmenin daha yerinde olacağı rahatlıkla söylenebilir.

Makro-ekonomik boyutları açısından bakıldığında, kentleşmeyle birlikte yoksulluğun azalmadığı, hatta arttığı gözlemleniyor. Kırsal alanların yoksulluğunu kentlere taşıyan, maliyeti yüksek, yapay ve sağlıksız bir göç ve kentleşmeyle karşı karşıya olduğumuzu yadsımaya olanak yoktur. Günümüzde, artık salt gecekondu değil, kentlerin çöküntü bölgelerine sıkışıp kalmış, kentsel dönüşüm adıyla yürütülen müdahaleler sonucunda ortada kalmış olanlar da yoksulluk yuvalarında yaşayanlara eklenmiş durumda. Gelir dağılımındaki artan dengesizliklerin oluşmasında, sanayileşmeyi, yoksulluğu ve emekçiyi göz ardı eden liberal politikalarda direnmenin önem-

li bir payı var. Adana da dahil olmak üzere çok az sayıda kentimiz böylesine bir yükün altından kendi olanaklarıyla kalkabilecek durumdadır. Yük, kaçınılmaz olarak ya tümüyle devletin, son çözümlemede halkın omuzlarında kalmakta, ya da devletle belli ölçülerde paylaşılmaktadır. Kentleşmenin hızı görev ve kaynak paylaşımındaki bu dengesizliği artırmakta, göç kent yönetimlerini ve az gelişmiş yöreleri her yönden devlete daha da bağımlı duruma getirmektedir.

Politikalar Üzerine Birkaç Söz

Anayasamızın 23. maddesi seyahat ve yerleşme özgürlüğüyle, yani göç olgusuyla doğrudan doğruya ilgilidir. Bu maddede her iki özgürlüğün sınırlarının neler olduğu da gösterilmiştir. İnsanların temel hak ve özgürlüklerini sınırlandıran genel etmenler arasında, egemenlik, ülkenin toprak bütünlüğü, ulusal güvenlik, Cumhuriyetin korunması, kamu düzeni, genel asayiş, genel ahlak, genel sağlık ve kamu yararı gibi kaygılar vardır.

Bir süreden beri kimi büyük kentlerin belediye başkanları kentlerine göçün "vizeye bağlanmasını", bir anlamda yasaklanmasını ciddi bir istem olarak öne sürüyorlar. Bu türlü savların hukuk yönünden dayanağı az önce sözü edilen anayasa kuralıdır. Ancak, bu türlü istemlerin gerçekleşmesine siyasal olabirlik engeldir. Böylesine zorlayıcı bir düzenlemenin parlamentodan geçirilmesinde siyasal partiler arasında oydaşma sağlamanın olasılığı çok zayıftır. Süregelen iç göçlerin boyutları, bireysel hak ve özgürlükler konusundaki duyarlılık böyle bir düzenlemenin önündeki başlıca engellerdir.

Göç olgusu karşısında devletlerin tavırlarının yansıdığı politikalar bir kaç kümede toplanabilir. İlk kümede yer alanların yaklaşımları göç karşısında yansız (nötr) bir tavır yansıtır. Buna göre göç karşılanmaması gereken bir olgudur. Pek çok ülkeden bu yaklaşıma çok sayıda örnek verilebilir. Türkiye'nin 1996 yılında İstanbul'da toplanan II. İnsan Yerleşmeleri Konferansı'na sunmuş olduğu resmi yazanak böyle bir düşüncüyü yansıtıyordu.

İkinci kümedeki yaklaşımlarda, göç olgusu karşısındaki tavır genellikle olumludur. Bu olumlu yaklaşımlardan bir bölümü, tarımdaki nüfus fazlalığını ve kişi başına düşen gelirin azlığını hesaba katarak, göçü, yoksulluktan kurtulmanın, köydeki nüfus baskısını azaltmanın bir aracı olarak görürler. Gecekondulaşmayı çaresizliğin ve devlet politikalarındaki başarısızlığın bir sonucu ve dolayısıyla "meşru" sayan bu yaklaşım, demografik anlamda da olsa, kentleşmeye karşı değildir. Öte yandan, nüfusu göçle zorlamayı strateji, güvenlik ve benzeri nedenlere dayanarak olumlu karşılayanları da bu kümeye sokmak

gerekir. Her iki akım da göç karşısında özendirici bir yaklaşım sergiler.

Üçüncü küme ise, göçten kaynaklanan sorunlara bakarak, pek de demokratik olmayan yöntemlerle, kimi zaman zora bile başvurarak, köylüyü köyünde tutmak ya da kente göçenleri geri göndermektir. İnsan hak ve özgürlüklerine saygılı olmayan totaliter ülkelerde bile başarılı olamamış bu yöntemin günümüzün çok partili liberal demokrasilerinin uygulanma şansına sahip olmadığı açıktır.

Son kümede yer alan yaklaşımlar, küçük farklılıklarla da olsa, iç göçleri, özendirici önlemler ve araçlarla yönlendirmeye, hızını denetim altında tutmaya öncelik vermektedirler. Nüfusu ve ekonomik etkinlikleri ülke topraklarının tümüne dengeli olarak dağıtmayı amaçlayan özendirici politikalar, köylüyü olanaklar ölçüsünde, bulunduğu yerde ve bölgesinde verimli ve mutlu kılmayı amaçlarlar. Bu nedenle, bölgesel kalkınmanın bir aracı olarak bölge çapındaki planlama geçerli bir yöntem olma değerini, dün olduğu gibi bugün de korumaktadır⁵.

Bu düşüncelerin ışığı altında, İstanbul ve benzeri büyük kentlerle çevrelerinin nüfusunu ve özellikle nüfus yoğunluğunu daha da artırmayı, ekolojik zenginlikleri yok etme bahasına göze alabilen "çılginlıkları" aklı selime (sağlıklı aklın gereklerine) dönmeye davet etmek her yurtseverin görevi olmalıdır. ■

1. Ferhunde Özbay, "Nüfus Hareketleri ve Göç Sorunu: İstanbul Örneği", *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Yıl: 43, 1988/3, Sayı:395, s.38.
2. Turgay Ünal, "Türkiye'de İç Göçle İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi", *Türkiye'de İç Göç*, Bolu, Gerede, 6 Haziran 1997, Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.94.
3. Ayşe Gedik, "Daimi İkametgâha Göre Göç Datası: Eleştiriler ve Öneriler", *Türkiye'de İç Göç*, s.158-160.
4. Koray Haktanır, "Doğal Kaynak Olarak Toprak" ve Necmi Sönmez, "Çevre, Toprak ve İnsan", Ruşen Keleş (Der.), *İnsan, Çevre, Toplum*, İmge, Ankara, 3. Baskı, 1997.
5. Ruşen Keleş, "İç Göç ve Kentleşme", *Türkiye Çevre Vakfı, İç Göç ve Çevre*, Ankara, 1998, s.11-24.

KAYNAKLAR

- DPT, *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, Ankara, 2000.
- Erjem, Yaşar, *Mersin'de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler*, Mersin Valiliği Yayını, Sosyal Araştırmalar Dizisi, Mersin, 2009.
- Ersoy, Melih, Balaban, Osman, *Göçmen Nüfusun Kentle Etkileşim Süreci*, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Ankara, 2005.
- Güçlü, Sevinç Özen, *Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, Ankara, 2002.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, Melih, *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yay., İstanbul, 2001.
- İktisadi Araştırmalar Vakfı, *İstanbul'a Göçün Yönetimi*, İstanbul, 2006.
- Keleş, Ruşen, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yay., İstanbul, 2011 (7. Baskı).
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*, İmge, Ankara, 2010 (11. Baskı).
- Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can ve Çoban, Aykut N., *Çevre Politikası*, İmge, Ankara, 2009, (4. Baskı).
- Keleş, Ruşen, "İç Göç ve Çevre", *Türkiye Çevre Vakfı, İç Göç ve Çevre*, Ankara, 1998, s.11-24.
- Peker, Mümtaz, Önen, Engin ve Balkız, Bekir, *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset*, Saray Kitabevi, İzmir, 1997.
- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, *Türkiye'de İç Göç*, İstanbul, 1998.
- Türk Belediyecilik Derneği ve Konrad Adenauer Vakfı, *Kırsal Alanlarda Göçü Önlemenin Çareleri*, Ankara, 1996.

Tarih Boyunca Anadolu'da Göçebelik ve Konut KÜLTÜRÜMÜZDE GÖÇ VE MİMARLIK

Yıldırım YAVUZ

Prof. Dr.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

"Doğu - batı arasında doğal bir geçit olarak tanımlanan Anadolu yarımadasının tarih boyunca her iki yöndeki göçlerden nasıl etkilendiği, gelip geçen değişik kavimlerin kültürlerini nasıl sindirerek zenginleştiği, arkeologlar ve tarihçiler tarafından sürekli olarak irdelenmekteyse de, bu konuda yapılabilecek daha pek çok araştırma bulunduğu da kabul edilmelidir. Öte yandan, Orta Asya'da olsun, Anadolu'da olsun, göç olgusunun Türkler için ne denli önemli bir konu olduğu herkesçe bilinmektedir. Dolayısı ile, hangi nedenle ve ne yoğunlukta olsun, göçlerin Türk ve Anadolu kültürleri üzerinde büyük etkileri olduğu tartışılmaz bir gerçektir."

Dünya üzerindeki hayvan türünden canlıların hemen tümünün en önemli özelliklerinden biri, hayatta kalabilmek ve karınlarını doyurabilmek için devingen olmak zorunda olmalarıdır. Bu devingenliğin sınırları, **verroa biti** türündeki bazı asalaklarda görüldüğü kadarıyla, bir bal arısının kafası kadar küçük bir alanı çevreleyebileceği gibi, bazı kuşların, balıkların ve insanların sınır tanımayan dolaşımlarına olanak sağlayacak biçimde, yerkürenin tüm kıta ve denizlerini de kapsayabilir. Bu kapsamda, bireysel ya da toplu bir biçimde, kısa ya da uzun süreli yeni bir yaşam çevresi oluşturmak amacıyla, yerküre üzerinde yapılan yer değiştirme hareketlerine Türkçede "**göç**" adı verilmiştir.

Ali Püsküllüoğlu "Öz Türkçe Sözlüğü"nde "**göç**"ü "evi barkı ile birlikte yer değiştirme işi" olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar buradaki "ev-bark" sözcüğü mecazi olarak "aile-çoluk, çocuk" anlamında kullanılmaktaysa da, "barınak" anlamındaki "ev" in Türk dilinde daha yakından tanındığı bilinmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "**ev**", "ne şekilde olursa olsun içinde oturulan yer: Konut.- Yalnız bir ailenin içinde oturabileceği şekilde yapılmış konut.- İçinde bir iş görülen yer: Orduevi, Halkevi, Ticaret evi, Yapım evi" açıklamalarıyla tanımlanmıştır. Açıklamalarda yer alan ve "ev" anlamına gelen "konut" sözcüğünün kökünde "konmak" fiili bulunmakta, bu fiil ise "göçmek - konmak" biçiminde Türk halkı arasında sıkça kullanılmaktadır. Bir anlamda devingenlik ve durağanlığı ifade eden bu ikili fiilin Türk kültürü içinde göçebeliği ve yerleşik kent yaşamını da belirlediği düşünülebilir. Bu fiillerden türetilmiş sözcükler ise bu iki ayrı tür yaşam biçimini vurgulayan bir çeşitlilik sergilemektedirler. Kısaca bakıldığında, "**göçmek**" fiilinden türetilmiş sözcükler arasında; "göç, göçebe, göçebelik, göçelge, göçer, göçeri, göçmen", "**konmak**" fiilinden türetilmiş sözcükler arasında da "kon, konak, konaklamak, konuk, konuklamak, konukluk, konu-komşu, konuksever, konulmak, konum, konumluk, konuş, konut, kondu, gecekondu" örnekleri dikkati çekmektedir¹. Bu sözcüklerden de anlaşılabileceği

gibi, Türkçede, halk dilinde kullanılan "göçmek - konmak" ikilisi ifade ettiği anlamların yanı sıra, devingenliğin karşıtı olarak durağan bir mekânsal olguyu, bir anlamda mimarlığı belirlemektedir. Bu kapsamda, Türk kültüründe **göç**'ün **mimarlık**'la yoğun bir ilişkisinin bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Öte yandan, Türklerin tarihinde göçün özel bir konumunun olduğu herkesçe bilinmektedir. Orta Asya steplerinde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen Türk asıllı göçebeler, sürülerini otlatmak için zaten devingen bir yaşam türünü benimsemişlerdir. Steplerdeki otlakların verimsizleştiği dönemlerde ise, güvenli bir yaşam sürdürebilecekleri ülkelere göç etmeyi yeğlemişlerdir. At sırtında, doğuya, batıya ve güneye yönelen bu göçerler, sökölüp takılabilen, hafif bir barınak türünü de beraberlerinde taşımak zorunda kalmışlardır. Yurt, otağ ya da çadır adını verdikleri bu barınaklar, göçebe kültürünün ilginç mimari örneklerini oluşturmaktadırlar. (Resim 1-2)

Korunaklı yurtlar soğuk yörelerde, gölgelik kara çadır sıcak bölgelerde yararlı olmuş, üç direkli,



Resim 1. Yurt. (Y. Sey - U. Tanyeli)



Resim 2. Kara çadır. (Y. Sey - U. Tanyeli)

üçgen formlu çadırlar ise, Bering boğazı yoluyla Kuzey Amerika'ya geçmiş ve burada *typee* adını almıştır. (Resim 3)

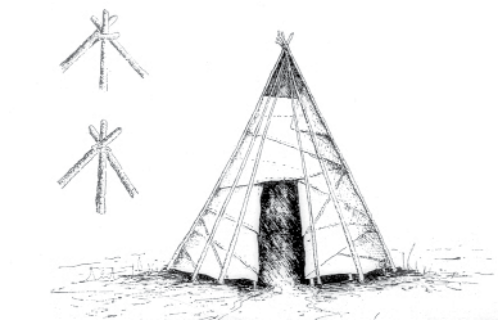
Taşınabilmesi için hafif ve kolay sökülür-takılır olması gereken tek mekânlı yurt ve çadırlardaki çok işlevli yaşam biçimi, bazı araştırmacılara göre, yerleşik düzene geçildiğinde **Türk Evi** adı verilen konut türüne aktarılmıştır². Böylece, yurt içinde yer alan oturma, yemek yeme, çalışma ve yatma işlevlerinin Türk evinin tek bir odasının iç düzenlemesinde de görülmesi bu hipoteze bağlanmaktadır. Ayrıca, özellikle 14. yüzyıla kadar İran, Kafkasya ve Anadolu'da yapılan türbe ve kümbet gibi bazı yapı türlerinin biçimlendirilmelerinde de yurt ve otağlardan yararlanılmış olduğu bazı tarihçilerce belirtilmektedir. (Resim 4)³

7. yüzyılda vur-kaç akınları ile başlayan Anadolu'nun Türkleşmesi, 11. yüzyıldaki savaşlarla hızla gerçekleşme yoluna girmiş, Anadolu Selçuklular ve Beylikler dönemlerinden sonra Osmanlıların tüm Anadolu'yu ele geçirmeleriyle tamamlanmıştır. Bu Türkleşmenin büyük aileler halinde Orta Asya'dan göç eden Türk boylarının, Bizanslılardan, ya da yerli halklardan boşalan veya boşaltılan kent ve köylere kondurulmalarıyla gerçekleştirildiği bilinmektedir⁴.

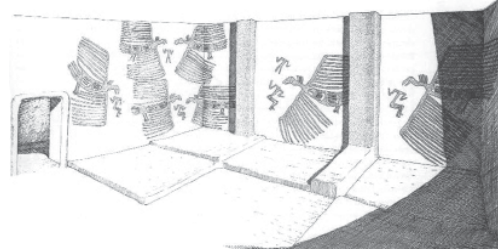
Günümüzde Anadolu toplumu içindeki yaşam geleneklerinin ve konut üretiminin hızla değiştiğini, bu değişimin ise kentsel yapıyı olumsuz yönde etkileyerek değiştirdiğini izlemekteyiz. Bu noktada, bu değişimin nedenlerini tam olarak anlayabilmek için, Anadolu'daki konut kültürünün binlerce yıl süren evrimini kısaca gözden geçirmek gerekmektedir.

Anadolu'da yapay insan barınağının başlangıcının Erken Neolitik Dönem'e, İsa'dan önce 10.000 yıllarına kadar indiği bilinmektedir. Kuzey yarımküreyi etkisi altında tutan son buzul çağı bu yıllarda gevşemeye başlamış, buzullar kuzeye doğru çekilerek önemli su baskınlarına neden olmuş, sellerin taşıdığı topraklar vadi tabanlarında ve düzlüklerde verimli tarım alanları oluşturmuş, böylece, o yıllara kadar genellikle mağaralarda büyük kavimler halinde yaşayan ilk insan toplulukları, tarım yapmak üzere mağaralarını terkedip ilk yapay köyleri oluşturmuşlardır. Bu erken köy yerleşmelerinin Mezopotamya, Nil, İndus ve Sarı Nehir vadileri ile Orta-Güney Anadolu'da yoğunlaştıkları bilinmektedir. Bu yerleşmelerin en ünlülerinden birisi ise Konya'nın güneyinde, İsa'dan önce 9000 tarihlerine kadar inen ünlü Çatalhöyük yerleşmesidir.

Çatalhöyük, Anadolu'daki geleneksel kerpiç yapı tekniğinin ilk kullanıldığı merkezlerden biri olduğu kadar, insan eti yiyen stilize akbabalar ve patlayan bir volkan (Hasan Dağı?) eteğinde yer alan bir kent planı gibi duvar resimleriyle de ilgi çeken bir sanat merkezidir.



Resim 3. Typee.



Resim 5. Çatalhöyük: Ölü yiyen akbabalar duvar resmi. (J. Mellart)



Resim 7. Çatalhöyük: Yerleşme bölümü plan restitüsyonu. (J. Mellart)

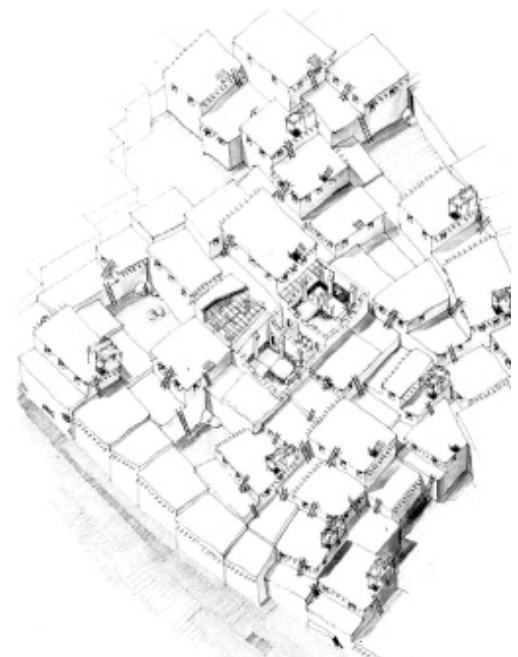
(Resim 5-6) Yerleşme az eğimli bir tepe üzerinde, birbirine bitişik, tek hücreli, kerpiç konutlardan oluşmuştur (Resim 7-8) ve birimler arasında ulaşımı sağlayacak bir yol dokusu bulunmamaktadır. Konut birimlerine her birimin tepesinde yer alan bir delikten girilmekte, birimler arasındaki ulaşım, aynı zamanda meyve ve diğer yiyecek maddelerini kurutmaya, günlük ev işlerini yapmaya elverişli, düz, toprak damlar üzerinden sağlanmaktaydı. Giriş deliğinden konut tabanına ağaç dallarıyla yapılmış seyyar bir merdivenle inilmekte, giriş deliği aynı zamanda gün ışığı alan bir tepe penceresi ve yemek pişirmek ve mekânı ısıtmak amacıyla toprak tabana yerleştirilen tandırın dumanını dışarıya atan bir baca görevi de yapmaktaydı. Yerleşmenin yabani hayvanlara ve kötü niyetli yabancılara karşı emniyeti, yol ağının yokluğu sayesinde sağlanmaktaydı.



Resim 4. Kayseri: Türbe. (A. Yavuz)



Resim 6. Çatalhöyük: Faal yanardağ önünde kent planı duvar resmi. (J. Mellart)



Resim 8. Çatalhöyük: Yerleşme bölümü görünüş restitüsyonu. (Y. Sey - U. Tanyeli)

Çatalhöyük kazılarındaki bulgular, bu konutlarda izlenen yaşam biçiminin ve yapılarla kullanılan birçok mimari öğenin, teknolojiye tüm teknik gelişmelere karşın, Anadolu'nun özellikle kırsal bölgelerinde, günümüze kadar işlev ve geçerliliklerini koruyarak hâlâ kullanılmakta olduklarını görmekteyiz. (Resim 9-10) Çatalhöyük konutları, ısınma ve yemek pişirme için kullanılan tandırın ilk örneklerini vermişlerdir. İnsan vücudunu yerden kaldıracak türde bir mobilya henüz yapılmadığından, tüm oturma, yatma ve yemek yeme işlemleri yerde, dolaşım alanının dışında kalabilecek biçimde, tabandan biraz yükseltilmiş toprak sekiler üzerinde oluşturulmuştur. Bugün hâlâ özellikle Orta ve Doğu Anadolu'nun kırsal kesimlerinde odanın tabanına oyulan tandır, ısınma ve yemek pişirme amacıyla kullanılmakta, düz, toprak damlar ise meyve kurutma, salça ve pekmez gibi kışlık erzakı hazırlama ve hatta Mezopotamya ve Güneydo-



Resim 9. Darende: Genel görünüş. (Y. Yavuz)



Resim 12. Mardin: Düz dam kullanımı. (Y. Yavuz)



Resim 14. 17 yy. İstanbul konağında yere yakın günlük yaşam. (Y. Sey - U. Tanyeli)



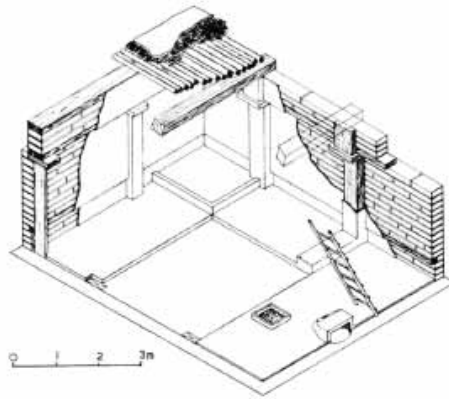
Resim 16. Orta Asya tipi yurt kurulumu. (Y. Sey - U. Tanyeli)



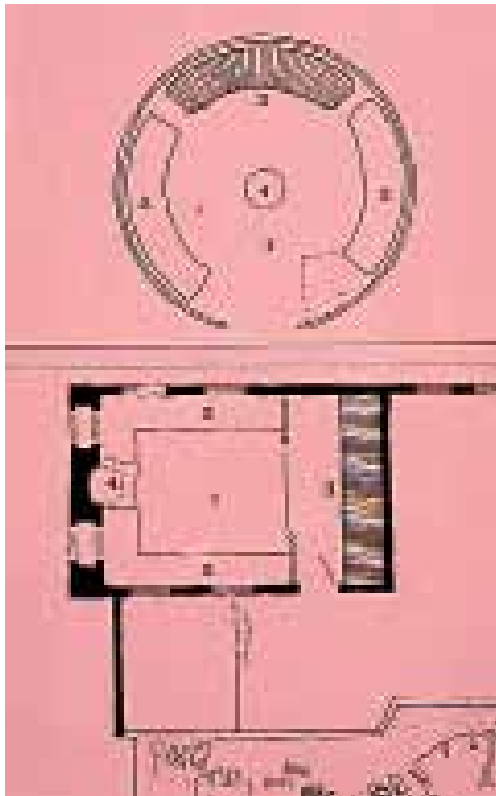
Resim 10. Adana-Balcalı Köyü: Genel görünüş. (B. Günay)



Resim 11. Mardin: Genel görünüş. (Y. Yavuz)



Resim 13. Çatalhöyük: Tek konut analizi (restitüsyon). (J. Mellart)



Resim 15. Orta Asya tipi yurt planı ve Anadolu tipi Türk odası planı. (Ö. Küçükerman)

ğu Anadolu gibi çok sıcak bölgelerde, geceleri açık havada uyumaya olanak tanımaktadırlar. (Resim 11-12)

Tek hücreli Çatalhöyük evlerinin Anadolu-Türk konutunu en çok andıran ögesi ise, bu konutları oluşturan oda biriminin çok amaçlı, yere yakın yaşam biçimine olanak tanıyan yükseltilmiş platformları (sekileri) olmuştur. (Resim 13-14) Anadolu Türk konut mimarisinin salt Neolitik dönem Anadolu yaşantısından kaynaklandığını söylemek, kuşkusuz çok yanlış olur. Yere yakın yaşama biçiminin Japonya, Hindistan, Ortadoğu ve Orta Asya gibi birçok doğu ülkesinde de geçerli olduğu bir gerçektir. Buralarda yaşayan göçebe Türk toplumlarının ise devingenliklerini engellemeyecek, hafif, kurulup sökülebilir konutlarıyla birlikte ve mümkün olduğunca az eşya ile dolaştıklarından daha önce bahsetmiştim.

Bu konutlardan Orta Asya tipi çadır (yurt) (Resim 15-16), dairesel bir ahşap iskelet üzerine gerilerek kurulduğu bölgenin aşırı soğuk ya da sıcaklığını yalıtabilen, keçe ve hayvan derilerinden oluşmuş, kaburga kubbeli bir yapıdır. Kubbenin tepesinde, genellikle sıcak hava ve bu konut tipine uygun olarak taşınabilir bir tandır ya da mangal dumanının çıkması için, istenildiğinde örtülebilen, Çatalhöyük konutlarındakine benzer bir delik bulunmaktadır. Yerlerin halılarla döşendiği, oturma ve yeme işlevlerinin bu halılar üzerinde yapıldığı, yatma için ise akşamları döşeklerin serildiği ve bunların sabahları katlanarak bir köşeye depolandığı bilinmektedir.

11. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türk göçerleri arasında, Orta Asya'nın Taşkent, Buhara, Semerkand gibi yerleşik kent toplumlarına mensup, bu kentlerin mimari kültürleriyle yakından tanışık kişiler de bulunmaktaydı. Bu yarı göçer, yarı yerleşik düzenden gelen toplumlar, Asya'daki kendi yaşam ve çevre kültürlerinin yanı sıra, yol boyunca, İran, Kafkasya, Hazar çevresindeki toplumlardan edindikleri kültürel izlenimlere, Anadolu'da buldukları geleneksel yapı ve çevre kültürlerini de katarak, bu yeni ülkelerinde olağanüstü zenginlikte yeni kentsel yerleşmeler ve mimari yapıtlar oluşturmuşlardır. Bu çerçevede 12. ve 13. yüzyıllarda, birçok önemli Anadolu kentinin yanı sıra Selçuklu başkenti Konya da, tuğla ve taşla yapılmış bir dizi göz alıcı anıtsal yapı ile donatılmıştır. Bu kamusal içerikli yapıların süslü ve gösterişli mimari niteliklerine karşılık, kent içinde yapılan konutların büyük çoğunluğu rahat fakat gösterişten uzak, kerpiçle yapılmış mütevazı birimlerdir.

Bu dönemde yapılan bu konutların, doğudan göçen Türk toplumunun aşına olduğu Asya türü göçebe ve yerleşik yaşam kültürünün, Orta Anadolu'da bulduğu, Asya'dakine benzer geleneksel bir kerpiç yapı kültür ve teknolojisini yeniden yorumlaması sonucunda oluştuğuları düşünülebilir. Bu erken dönemde, yöneti-

ci sınıfın saray ve konakları dışında, halkın barınakları hemen her zaman sade, basit, işlevsel ve gösteriştan uzak birimler olarak dikkati çekerler. Konutlar kerpiç, tuğla, taş gibi sabit ve kalıcı malzemeyle yapılarak yerleşik bir yaşam için uzun ömürlülüklerini sağlamış olsalar bile, çok işlevli mekânsal niteliklerini gezici göçebe çadırlarından kalıcı oda içlerine aktarabilmişlerdir. (Resim 17)

Türk dilinde (oda) sözcüğünün, çadır anlamına da gelen (otağ) sözcüğü ile benzerliğine dikkat çeken yazar ve araştırmacılar bulunmaktadır. Yine de Anadolu-Türk odasının kökenlerinin salt göçebe çadırlarına indirgenmesi doğru olmaz. (Resim 18-19) Zira bugün geleneksel Türk evi içindeki Türk odasında yer alan seki, pabuçluk ve yüklük gibi öğelerin oda içine alınmaları, bu ilk dönemde, Türklerin yerleşik düzene geçmeleriyle birlikte gerçekleşmiş olması daha akla yakın gelmektedir.

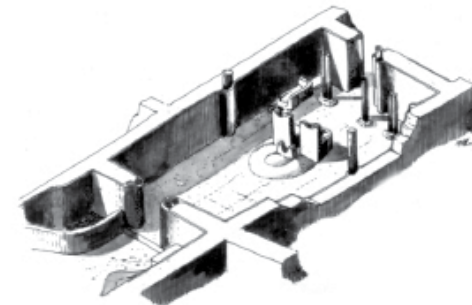
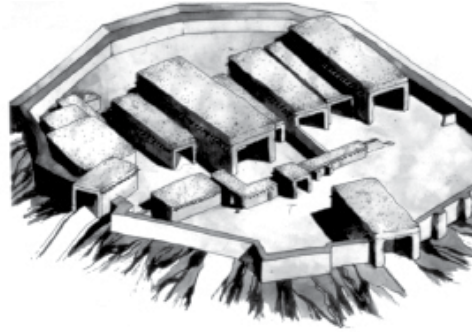
En basit formuyla, çok amaçlı olarak kullanılabilir bir platform (seki) ve bunun önünde bir giriş bölümünden (pabuçluk) oluşan Türk odası, (Resim 20-21) aynı antik çağda, Truva ve Smyrna gibi Anadolu kentlerindeki "megaron"larda olduğu gibi, bir ailenin yaşayabileceği minimal yaşam mekânını, yani tek odalı bir konut birimini oluşturmaktadır. Minimal yaşam mekânının bu antik çağ örnekleri de Yunan ve Roma dünyasında olduğu gibi, Türkleşmiş Anadolu'da da çok odalı, karmaşık planlı, daha büyük konutların gelişmesine yardımcı olmuşlardır. (Resim 22-23)

Türk akınları sırasında Bizans - Anadolu kentlerinin nasıl bir fiziki değişime uğradığı konusunda çeşitli varsayımlar ileri sürülmektedir. Kentlerde Türkler tarafından yapılan dini ya da sivil işlevli yapıların sergilediği yüksek inşaat kalitesi, plan çözümleri ve mimari bezeme anlayışı, bunların büyük bir olasılıkla akıncılarla birlikte, ya da hemen sonra boy göçleriyle gelen, İran ve Orta Asya kent kökenli mimarlar gözetiminde yerel işçilerce yapılmış olabileceklerini düşündürmektedir. Ancak, klasik çağ Anadolu kentinin düzgün izgara plan şemalarına karşılık Türklerle gelen kentleşme anlayışı daha homojen, topografyanın gereklerine uygun ve zaman içinde gelişen bir yerleşme düzenini yansıtmıştır. Örneğin, Osmanlıların ilk yıllarında Bursa kalesinin alınması ve zaman içinde bu kentin ilk Osmanlı başkenti olarak gelişmesi bu anlayışa ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

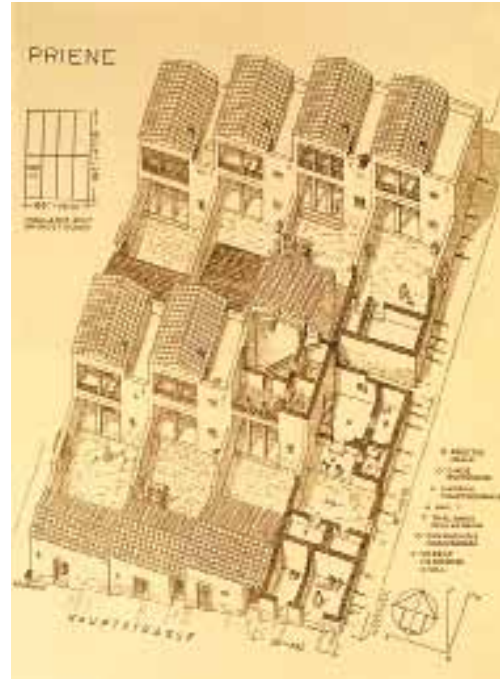
Araştırmalara göre Osmanlı ordusu kaleyi ele geçirdikten sonra çadırlı ordugâh hemen kale kapısı dışındaki düzlük alana kurulmuş, kale içindeki Bizans sarayı bey sarayı olarak ordu komutanına tahsis edilmiş, en büyük kilise de camiye çevrilerek kullanıma açılmıştır (Resim 24). Ordunun konuşlandığı ve bugün Bursa'nın



Resim 17. Türk odası iç görünümü. (Ö. Küçükerman)

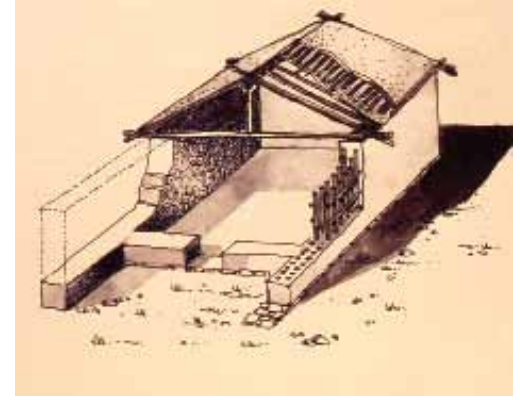


Resim 19. Truva kale içi megaronları restitüsyon çizimi. (Y. Sey - Erhan Acar)

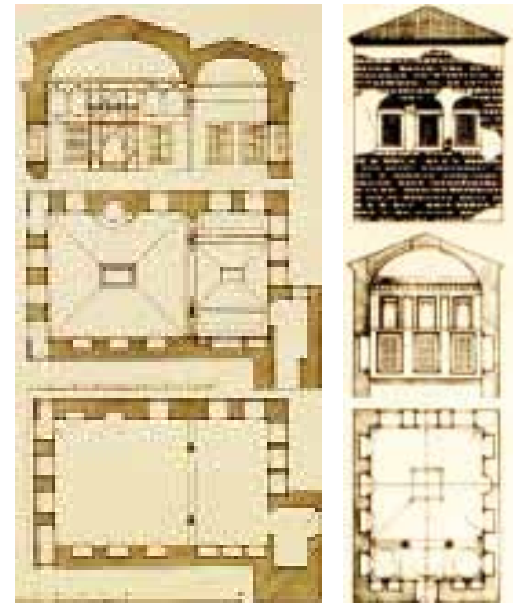


Resim 22. Priene: Prostos-oikos tipi sıra evler (restitüsyon). (Y. Sey - Haluk Abbasoğlu)

tarihî çarşı bölgesi olarak gelişmiş olan alan, muhtemelen o yıllarda da hem işgalden evvelki kent halkının, hem de kenti ele geçiren Osmanlı ordusunun gereksinimlerini karşılamak için civar köylerden getirilen malların satışa sunuldu-

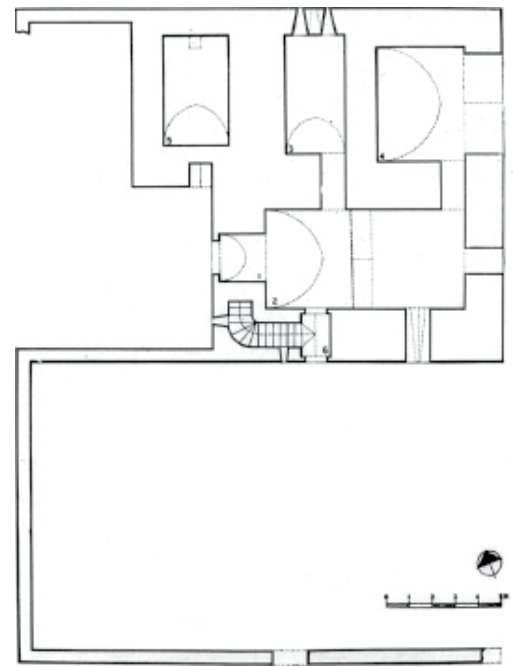


Resim 18. Megaron tipi konut restitüsyon çizimi. (Y. Sey - E. Acar)



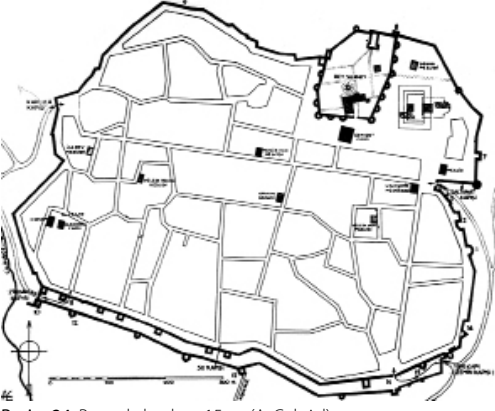
Resim 20. İstanbul-Fener'de tek odalı ev planı. (Y. Sey - U. Tanyeli)

Resim 21. İstanbul-Fener'de bir diğer tek odalı ev planı. (Y. Sey - U. Tanyeli)

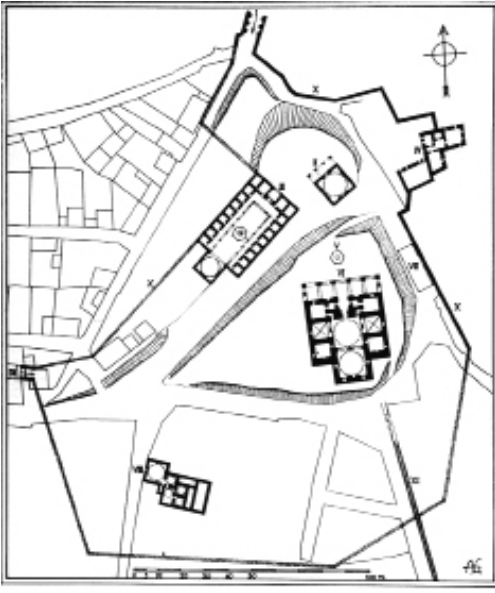


Resim 23. Alanya-Demirtaş: Syedre Kasrı alt kat planı. (Y. Yavuz)

ğu bir pazar yeri idi. (Resim 25) Kenti ele geçiren Orhan Gazi'den sonra tahta geçen Murat I. Hüdavendigar ise, kendi adıyla anılan külliyesini merkezin 3-4 km batısındaki Çekirge köyünde gerçekleştirerek göçebe geçmişinden ge-



Resim 24. Bursa: kale planı, 15 yy. (A. Gabriel).



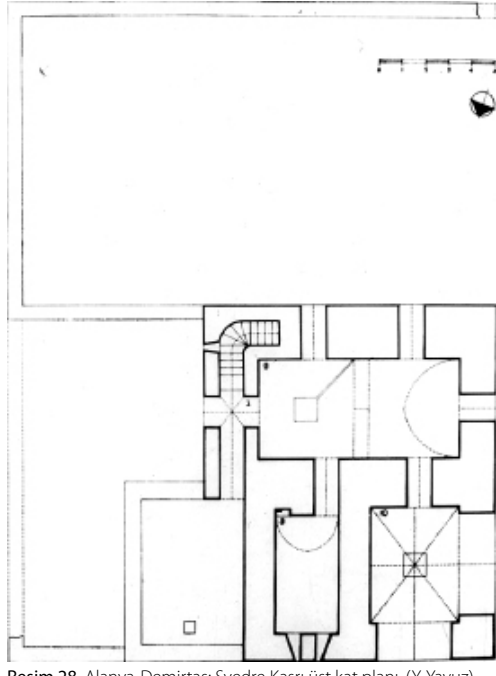
Resim 27. Bursa: Yıldırım Külliyesi planı (A. Gabriel).

len ve kentsel yerleşmelerden uzak, doğa içinde bağımsız bir yaşam özelemini dile getirmiştir. Aynı davranış, Birinci Murat'dan sonra sultan olan Yıldırım Beyazıt'da da görülmektedir. I. Beyazıt da surlarla çevrelediği kendi külliyesini kentin 2-3 km doğusundaki bir tepe üzerinde gerçekleştirmiş, merkezle bu külliye arasındaki boş alanlar ancak zaman içinde diğer sultanlar tarafından doldurularak Bursa tek bir kent haline dönüşmüştür. (Resim 26) Bu ilk külliyelerde yer alan sultan köşkleri ahşapla yapıldıkları için zaman içinde yangınlarla yok olmuşlar, taş ve tuğlayla gerçekleştirilen diğer yapılar ise yapılan onarımlarla günümüze kadar gelebilmişlerdir. (Resim 27)⁵

Göçebe olarak geldikleri Anadolu'da yerleşik düzene geçen Türk kavimlerinin göçme alışkanlıklarından tümüyle vazgeçmedikleri, kentlerde oturdıkları halde, mevsimlik göçlere büyük önem vererek yaz ve kış aylarında mekân değiştirdikleri görülmektedir. Bugün bile yazları Torosların yüksek yaylalarına, kışları ılık Akdeniz kıyılarına göçen, geçimlerini hayvancılıkla sağlayan ve geleneksel çadırlarında barınan Türkmen boyları güney Anadolu yörelerinde görülebilmektedir. 12. yüzyılda Anadolu'da güçlü bir imparatorluk kuran Selçuklu sultanları, başkent-



Resim 25. Bursa: Kent planı, 20 yy. başı (A. Gabriel).



Resim 28. Alanya-Demirtaş: Syedre Kasrı üst kat planı. (Y. Yavuz)

leri Konya'yı değerli mimari yapıtlarla donatarak yerleşik kent düzenini önemle vurgularken, Orta Asya'dan getirdikleri göçebe alışkanlıklarından da tümüyle vazgeçmemişler, yaz aylarını yüksek Orta Anadolu platosunun merkezinde yer alan Konya'da ya da Beyşehir gölü kıyısındaki **Kubadabad** sarayında geçirirken, kışlamak için Akdeniz sahillerini, Antalya ve Alanya'yı yeğlemiş, fırsat buldukça her yaz sonunda tüm sarayı bu kışlık başkentlere taşımışlardır. Antalya ve Alanya saraylarının hiç bir bölümü günümüze ulaşamamışsa da, bu yüzyıllarda yapılmış bazı ufak köşkler dönemin mimarisi üzerinde ipuçları vermektedir. (Resim 28) Alanya yakınlarında, Syedre çayı vadisinde, 13. ya da 14. yüzyılda gerçekleştirilmiş olan iki katlı **Syedre Kasrı**, devşirme taşla yapılmış bir av köşkü olup, her iki katta da köşe teraslarıyla manzaraya ve serinletici rüzgâra yönlendirilmiş yazlık bir binadır. (Resim 29) İçinde dolap nişlerinin bulunmaması, binanın göçebe kültürüne uyumunu belirlemekte, at ve develerle taşınan eşya sandıklarının dolap nişlerinin yerini aldığı belli olmaktadır. Syedre Kasrı'nın en ilginç yönlerinden biri de yapıldığı yıllardan kalan bazı duvar sgraffitolarının, kabaca da olsa, o yıllardaki yaşamı belgelemesidir. (Resim 30) Bu çizimler arasında sarıklı bir devecinin yularından çektiği deve, 13.-14. yüzyıllardaki ulaşım ve göç araç ve yöntemlerini göstermesi açısından önemli bir belge-çizim sayılabilir.



Resim 26. Bursa-Yeşil: Genel görünüş, 1970. (Y. Yavuz)



Resim 29. Alanya-Demirtaş: Syedre Kasrı, 1970. (Y. Yavuz)



Resim 30. Alanya-Demirtaş: Syedre Kasrı alt kat duvarında develi adam sgraffitosu. (Y. Yavuz)



Resim 31. Konya-Meram: Bağevi. (A. Yavuz)

Öte yandan, en küçük kasabadan, en büyük kente kadar hemen bütün Anadolu yerleşmelerinin yazlık olarak kullandıkları bir yakın yerleşme daha bulunmaktadır. Başkent olmadan önce Ankara'daki Çankaya Bağları, Konya'nın Meram Bağları, Muğla'nın Karabağları, Adana'nın Bürücek, Mersin'in Namrun, Beypazarı'nın İnönü yaylaları bu tür yazlık yerleşmelerin tipik örneklerindendir. Örneğin, bugün artık büyüyen Konya'nın içinde kalmış olan Meram'daki Bağ evleri, yaz aylarında açık havada yaşamayı vurgulayan, ancak bitişikteki kent mimarisinden etkilenmiş birer büyük konak anlayışıyla gerçekleştirilmişlerdir (Resim 31). Muğla'nın yazın gö-

çülen yaylası Karabağlar'da ise, kırsal yaşamı vurgulayan çok gevşek bir konut dokusuna servis veren, tütün tarlaları arasında, yolların kesişme noktalarında oluşturulmuş küçük merkezlerle dikkati çekmektedir. (Resim 32-33) Bu merkezlerde yer alan kahve, fırın, bakkal gibi işlevler tümüyle yaz yaşantısını vurgulayan bir mimariye göre oluşturulmuşlardır. Çoğu 17. yüzyıldan beri burarlarda baş köşeyi işgal eden yazlık mescitler ise, serin iç mekânları ve ilginç üst örtüleriyle Anadolu'daki basit, kırsal kesim camileri arasında özel bir yere sahiptirler. (Resim 34-35) Beypazarı'nın İnönü yaylasında olduğu gibi, (Resim 36) yayla evleri genellikle kaba yontu taş ve zaman içinde yok olarak doğaya geri dönen kaba ahşapla gerçekleştirilmişlerdir. (Resim 37-38) Bolu ve Gerede'nin basit çoban barınakları yine bu mimarinin tipik örneklerindenken, son yıllarda gelişen dağda villa yapma merakı yüzünden yavaş yavaş ortadan yok olmaktadır. Kaybolmakta olan bu tür basit ve geçici yapıların bir diğeri de, güneybatı Akdeniz bölgesinde ve Trakya'da izlenen mevsimlik sepet evlerdir. (Resim 39)

1920'lerden sonra batıdan gelen yeni bir yaşam biçimi olarak, yaylaya çıkmak yerine deniz kenarlarına göç etmek geçerli hale gelince, özellikle İstanbul'da, kent içi göç diyebileceğimiz bir yer değiştirme türü izlenmiştir. Yoğun bir biçimde yapılaşmış İstanbul merkezinden yazların daha rahat geçirilebileceği Marmara sahilleri ve Adalar'da büyük bahçeli villaların oluşturduğu varoşlara göçülmesi 70'li yıllara kadar süregelmiş, Marmara sahilleri denizin kirlenmesi ve apartmanların yoğunlaşması sonucu sürekli yerleşme bölgelerine dönüşünce, kentin üst gelir düzeyindeki aileleri için bu görevi günümüzde yalnızca Adalar yürütür olmuştur.

Yazın Türkiye'nin en sıcak bölgelerinden biri olan Antalya - Side sahillerinde de deniz kenarına yapılan mevsimlik göçlerin ilginç bir yapı türünden yararlandığını izleyebiliyoruz. (resim 40) Genellikle iç bölgelerdeki fakir köylülerce kullanılan, altı ya da sekiz ahşap direklerle yerden yükseltilerek serinletilen, bir kaç bölümlük bu barakalar, bölgenin turistik bir merkez olmasından ve büyük otellerin yapımla doğal güzelliklerini büyük ölçüde yitirmesinden sonra, yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. (Resim 41)

Anadolu'ya gelen dış göçlerin yalnızca doğudan, Orta Asya'dan kaynaklandığı söylenemez. 15. yüzyılda Osmanlıların askeri amaçlı göçleri batıya doğru Avrupa'da sürdürdükleri, İmparatorluğun sınırlarını Balkanlar'da Viyana önlerine kadar genişlettikleri bilinmektedir. Ancak, 17. yüzyılda başlayan gerileme döneminde bu toprakların yavaş yavaş



Resim 32. Muğla-Karabağlar: Keyifoturağı, Kahve önü, 1973. (Y. Yavuz)



Resim 34. Muğla-Karabağlar: Keyifoturağı, Yazlık mescit, 1973. (Y. Yavuz)



Resim 36. Beypazarı-Inönü yaylası, yazlık ev. (Y. Yavuz)



Resim 37. Gerede: kütük çoban evi, 1967. (A. Yavuz)



Resim 39. Trakya-sepet ev, 1995. (A. Yavuz)



Resim 33. Muğla-Karabağlar: Keyifoturağı, Kahve önü, 1973. (Y. Yavuz)



Resim 35. Muğla-Karabağlar: Keyifoturağı, Yazlık mescit, çatı strüktürü, 1973. (Y. Yavuz)



Resim 38. Karadeniz bölgesi: Ahşap Yayla evleri. (Y. Sey - U. Tanyeli)



Resim 40. Manavgat: Yazlık obalar. (Y. Sey - U. Tanyeli)

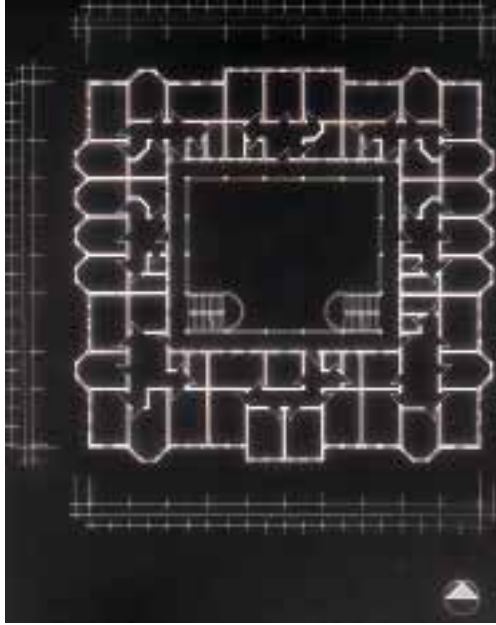


Resim 43. Side: Izgara plan üzerinde göçmen evi, 1970. (Y. Yavuz)

elden çıkarılması sırasında Anadolu'ya batıdan kaynaklanan göçlerin de başladığı görülmektedir. Savaş nedeniyle oluşan bu göçler özellikle 1876-1877 Osmanlı-Rus savaşı sırasında, Girit'in Yunanistan'a verilmesinden sonra, 1912 ve 1913 Balkan Savaşları ile 1914-1919 I. Dünya Savaşı yıllarında yoğunluk kazanmış, özellikle İstanbul ve Edirne'nin barındırma kapasitelerini zorlamıştır. Savaş göçmenlerinin konut gereksinimlerini karşılayabilmek için, çeşitli kentlerde izgara plan şemalı, düzgün göçmen mahalleleri oluşturulmuştur. Afyon'daki Mecidiye, Ankara'daki Sakarya-Boşnak mahalleleri ile tarihî Side kenti üzerine empoze edilen yeni Side Köyü bu tür yerleşmelerin örneklerindendirler. (Resim 42) Genellikle düzgün sokaklarla çerçevelenmiş, kare planlı yapı adaları üzerinde, sokakların kesişme noktalarında, geleneksel yöre mimarlığına uyum gösteren bir veya iki katlı evler yapıldığı, adaların geri kalan bölümlerinin bahçe olarak düzenlendiği böylece yoğunluğun insancıl ölçülerde tutulduğu görülmektedir. (Resim 43) Başkent İstanbul'da ise, savaş göçmenleri için alınan önlemler farklı bir mimari görüntü sergilemektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı'nın son yılında, 1918 Fatih yangınında 7500 konut yanınca, savaş göçmenleriyle birlikte kent



Resim 41. Side: Oba. (Y. Yavuz)



Resim 44. İstanbul-Laleli: Harikzedegan Apartmanları, tip kat planı. (Y. Yavuz)

halkı için de barınak büyük bir sorun haline gelmiş, kent içindeki her kovukta birkaç aile birden barınır duruma düşmüştür. Bu duruma bir çare bulmaya çalışan Evkaf Nezareti, Laleli'de, Harikzedegan Apartmanları adıyla bilinen toplu konut sitesini yaptırmış (Resim 44-45-46), böylece bir büyük konut yapısını birçok aileyle paylaşma durumu Türk kültürüne ilk kez girmiştir.

Anadolu'da son yıllarda izlenen buna benzer büyük sosyal ve kültürel değişimlerden biri de iç göçler nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ülkenin kırsal ve kentsel kesimi arasında gelişen ulaşım koşullarının da yardımıyla, köylerde geçim zorluğu çeken küçük toprak sahiplerinin iş bulma amacıyla kente akımı savaş sonrası yıllarda başlamış, 1950'den sonra ise artarak sürmüştür. 1950-1960 arasında Türkiye ölçeğinde kentsel nüfus artışının % 80'i aştığı saptanmıştır⁶.

Anadolu kentlerinin konut kapasitesini zorlayan bu hızlı nüfus artışı, kent çevresindeki kırsal alanlarla hazineye ait bölgelerde, zayıf ve ucuz malzemeyle bir gecede yapılabildiği için önleyici yasalardan kaçabilen ve adına **gecekond** denilen, alt yapıdan yoksun, bir tür kaçak barınağın oluşmasına neden olmuştur. 1950-1980 arasında büyük kentlerin



Resim 42. Side: 19 yy. Izgara biçimli yerleşme planı. (Y. Yavuz)



Resim 45. İstanbul-Laleli: Harikzedegan Apartmanları, Genel görünüş, 1971. (Y. Yavuz)



Resim 46. İstanbul-Laleli: Harikzedegan Apartmanları, Avlu, 1971. (Y. Yavuz)



Resim 47. Ankara: Gecekondular, 1973. (Y. Yavuz)



Resim 48. Ankara-Balgat: Gecekondu bahçesi, 2000 (B. Günay).



Resim 51. Ankara-Balgat: Gecekondu ve apartmanlar, 2000 (B. Günay).



Resim 49. Ankara-Balgat: Gecekondu damında sebze kurutma, 2000 (B. Günay).



Resim 52. Antalya-Kumluca: Deve güreşleri, 1991. (A. Yavuz)



Resim 50. Ankara-Balgat: Gecekondu duvarında biber kurutma, 2000 (B. Günay).



Resim 53. Antalya-Kumluca: Deve, 1991. (A. Yavuz)

tüm çevrelerini yoğun bir biçimde kaplayan bu gecekondu, (Resim 47) zaman içinde sahipleri tarafından iyileştirilip sağlıklılaştırılarak geliştirilmiş (Resim 48-49-50), daha sonra da kent merkezlerine en yakın varoşlar olarak, merkezden kaçmaya çalışan orta sınıfın beğenilerine yönelik, spekülasyon amaçlı, yüksek katlı yapılaşmaya açılmışlardır. (Resim 51) Böylece, 40'larda kırsal bölgelerden gelen dar gelirli bir grup olarak kent toplumuna katılan gecekondu sahipleri, 90'lı yıllarda yüksek arazi spekülasyonu sayesinde zenginleşerek, geleneksel kültür ve değerlerini yitirmiş bir tüketim toplumuna dönüşmüşlerdir⁷.

Hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan ve kırsal konutla kentsel konut arasında bir yere oturtulabilen gecekondu sahipleri mimari değerlerinden söz etmek zorsa da bunların özellikle eğimli araziler üzerinde inşa edilen örneklerinde araziye uyum, yol, istinat duvarı yapımı gibi konularda belirli bir duyarlılık sergiledikleri, küçük de olsa ağaçlandırılmış bahçeleri, manzaraya yönelik balkonlarıyla hâlâ geçmişten gelen bazı değerleri taşıdıkları görülmektedir. Bu nedenle bazı gecekondu bölgeleri kent yeşilini arttıran, az katlı olmaları nedeniyle kentsel yoğunluğu zorlamayan bir görüntü sergilemektedirler.

Doğu - batı arasında doğal bir geçit olarak tanımlanan Anadolu yarımadasının tarih boyunca her iki yöndeki göçlerden nasıl etkilendiği, gelip geçen değişik kavimlerin kültürlerini nasıl sindirerek zenginleştiği, arkeologlar ve tarihçiler tarafından sü-

rekli olarak irdelenmekteyse de, bu konuda yapılabilecek daha pek çok araştırma bulunduğu da kabul edilmelidir. Öte yandan, Orta Asya'da olsun, Anadolu'da olsun, göç olgusunun Türkler için ne denli önemli bir konu olduğu herkesçe bilinmektedir. Dolayısı ile, hangi nedenle ve ne yoğunlukta olursa olsun, göçlerin Türk ve Anadolu kültürleri üzerinde büyük etkileri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Politikadan ekonomiye, sosyal yapıdan sanata kadar birçok alanda etkili olabilen göç olgusunun mimarlıkla olan ilişkilerinin de daha yakından çalışılması gerekmektedir. Tarih içinde sürekli olarak olagelmış göçlerin günümüzde çeşitli nedenlerle değiştikleri, çeşitlendikleri de izlenmektedir. Bir zamanlar yürüyerek, at ve deve sırtında, tekerlekli arabaya binerek yapılan ve günler, haftalar, aylar, hatta yıllar süren göçler, teknolojinin gelişmesiyle birlikte hızlanmış, geçen yüzyıldan başlayarak tren, buharlı gemi uçak gibi araçlarla toplu taşıma hız ve kapasiteleri giderek artmıştır. Göç ve devinin en büyük yardımcısı ise kişiye büyük bir özgür dolaşım olanağı sağlayan özel otomobilin keşfi olmuştur. (Resim 52)

Eski zaman göçlerinin büyük yıldızı devinin bundan böyle ancak hayvanat bahçelerinde bir garip yaratık olarak seyredilebileceği, (Resim 53) yeryüzündeki devinin ise gün geçtikçe artan özel otolara bağlı olacağı belli olmaktadır. Öte yandan yaşam çevrelerini yaşanmaz hale getiren insan topluluklarının, oraları da kirletmek için, henüz bakır başka dünyalara göçmek üzere araştırmalar yaptıkları ve uzay araçları geliştirdik-

leri bilinmektedir. Ortaçağlarda oluşan göçlerin mimariyle ilk ilişkileri, yol kenarı konaklamaları için inşa edilen hanlar ve kervansaraylarla olurken, günümüzde bu ilişki büyük istasyon binaları, uçak ve otobüs terminaleri ile kurulmuştur. Yeryüzünde ya da gökyüzünde kurulacak uzay istasyonları ise gelecekteki göçlerin mimari başyapıtları olma-ya adaydırlar. ■

1. Ağakay, M. A., *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1966; Püsküllüoğlu, A., *Öz Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1994.
2. Küçükerman, Ö., *Türk Evi*, İstanbul: TTOK, 1988, ss. 27 ve 63.
3. Arseven, C. E., *Türk Sanatı Tarihi*, c.1, no.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (Tarih yok), s.27.
4. Grousset, R., *The Empire of the Steppes*, New Jersey: Rutgers University Press, 1970, ss. 148-159.
5. Goodwin, G., *A History of Ottoman Architecture*, London: Thames and Hudson, 1971, ss. 35-57.
6. Şenyapılı, T., *Gecekondu*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1981, s. 45.
7. Şenyapılı, T., *Gecekondu*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1981, ss. 42-49.

GÖÇ, YER VE AİDİYET ÜZERİNE...

ALPER ÜNLÜ

Prof. Dr.,
İstanbul Teknik Üniversitesi,
Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

"Bulunduğumuz konumdan ve alışlagelen yaşamımızdan dışarı çıktığımızda yaşamın ve dinamiklerinin hiç de bizim algıladığımız şekilde olmadığını düşünmeliyiz. Bu konuda mimarların son derece duyarlı oldukları kesin. Bir meslek adamının sıkça 'ben' ile 'toplum' arasında gidip, geldiğini her zaman hissettim. Mimar bir alanı seçse de örneğin 'ben' ya da 'toplum', bu iki alan arasında sık sık gider, gelir. Benliğimizin dışındaki yaşam gariptir veya bize garip de gelebilir. Bu duygunun son derece kutsal olduğunu düşünüyorum. Özellikle duyarlılık adına..."

Çukurova'dayken...

...Mimarlar Odası'ndaki kısa toplantıdan sonra geçici işçilerin kampına gittik. Amaç yıllardır çözülmemeyen bu problemi yakından tanıma fırsatı elde etmektir. Daha önce Çukurova'da bulunma rağmen, bu konudan hiç haberim olmadığını itiraf etmeyelim. Kampa doğru ilerlerken, Yaşar Kemal'in satırları belleğimdedeydi, açıkçası bu satırlar aklımdan hiç çıkmıyordu.

Uzakta kamp yeri görünmüştü. Bizi karşılayan her zamanki gibi çocuklar oldu. Erkekler, tarlalardaydı. Kampın içine doğru dağıldık, elektrik olmadığı için çadırların altındaki evsel durum tam haliyle perişanlık. Çadırların etrafında öbek öbek çamaşır yığınları, bir yerde sönmeye yüz tutmuş bir ocak, kapı aralığından görünen hafif nemli kilimler ve geceden toplanmamış döşekler ve giysiler her yerdedi. Çadırlar sıkı sıkıya naylon ile desteklenmiş, çadırların tabanları biraz toprakla yükseltilmişti.

Açık olan tek şey vardı bir mimar için, o da alt yapının kamp alanında olmamasıydı. Adana'da Mimarlar Odasında konuşurken, Belediye Başkanı az da olsa alt yapıdan bahsetti ama ortada alt yapı diye bir şey yoktu. Kampın bir kenarında fiberden yapılmış sanki gökten düşmüş bir meteor gibi bir pis su arıtma tankı bulunmaktaydı, çalışmayan ve işlemeyen gılgıcı bir tank... Bir de halkın hiç kullanmadığı mobil banyo hacimleri gözüme ilişti, bun-

lar da hiç kullanılmamaktaydı, ayrıca elektriğin olmadığı bir yerde bu tarz alt yapı hizmetlerinin üstesinden nasıl gelinir o da önemli bir soru işaretiydi...

Kadınlar Türkçe bilmiyorlardı, çocuklar tercüman- dı ve bizim mimarlar grubu yaklaşık kamp yerinde bir saate kadar kaldı ve tekrar dönmek üzere ayrıldık. Tekrar kamp yerine döndüğümüzde odamız çocuklara bisküvi, meyve suyu ve top götürdü. Kamp girişinden sonra tüm çocuklar getirdiklerimize saldır- dı. Dağıttığımız toplar nedense on beş dakika içinde patladı, gerçekten görülmeye değer son derece şen- lik dolu dakikalardı. Uzun zamandır kent yaşamın- dan sonra başka bir dünyanın üstelik bana yakın ol- duğunu sandığım ama hiç bilmediğim bir dünya- nın içindeydim. Çocuklar neşe içinde bir yandan di- ğer yana koşuşturuyorlardı, hepimiz neşe içindeydik.

Çocuklar ile ayaküstü konuşuyorduk, hemen hep- si memleketlerinde Kızıltepe'de okumak istiyorlar- dı, sanki kamptan esaretmiş gibi bahsediyorlar- dı. Kızıltepe onların gerçek evi idi. Çocuklar altı ay Kızıltepe'de, altı ay Çukurova'da okuduklarını söy- lediler. Bunları konuşurken birçoğunun okul ön- lükleri vardı. Kamp halkının devlet ile tek bağlan- tısı bu mavi renkli önlükler gibi geldi bana... Ko- nuşma daha derinlere gidemeyecek durumdaydı, ama her haliyle Çukurova okullarında bu çocukla- rın dışlanmışlık öyküsü de apaçık ortadaydı. Onlar adına üzüntü verici bir çelişki vardı, ne Kızıltepe- liydiler ne de Çukurovalı... (Resim 1)



Resim 1. Çukurova'da "Mavi Önlüklüler"

Bir yere aidiyeti en net biçimde ortaya koyanlar herhalde çocuklardı. Sorularına net yanıtlar veriyorlardı, aslında ne istediklerini de biliyorlardı. Büyükler, özellikle erkekler ise politikti. Örneğin elektrik ile kadınların ve hemen herkesin yaşadığı sorunu politik yanıtlarla geçiştirtiler. Sanki elektriğe (yöresel tabir ile cereyan) ihtiyaçları yokmuş gibi... Yaşam kararını ataerki düzen içinde karar veren erkekler, yaşamı uygulayan kadınların önünde biraz da mahcup bir biçimde suçlu bir kişi gibi politik davranıyorlardı.

Bu "yersiz" insanların belli ki genlerinde "göçerlik" yoktu. Ama yarım asırdır, bu insanlar "mevsimlik göçer" konumundaydı. Çukurova, belli ki bir "atlama taşı" idi. Hesap doğudaki verimsiz, korkulu-gergin yerleşmelerden uzakta bir yerlere yerleşmek, oralarda mümkünse kök salmak, bir yerlerde yaşamı idame ettirmektir.

Bu duygularla geride toz bulutunun ardından tekrar kampa bakıyordum ve arabalarla uzaklaşıyorduk. Tekrar geriye baktım, mavi önlüklüler arabanın arkasından sendeleyerek koşuyorlardı. Yaşar Kemal'in nasırlı elleri ile toprağa bağlanan, kavurucu Çukurovası artık geride bırakıyorduk. Elli yıldır süren yaşam mücadelesinin bizim gibilere yansıyan sayfalarında sanki bir şey değişmemiş gibiydi. Ortada ne alt yapı vardı, ne de üst yapı. Dikkatli bir bakış ile ortada kocaman bir "yalan" vardı. Ortada bir tiyatro vardı, biz de tiyatronun okumuş âlimleri idik. Aylardan Mart, yıllardan yeni yüzyılın iki bin on biri idi, Çukurova'da bir "sahne" vardı ki evlere şenlik...

Toz bulutunun yanında üniversite yaşamım, tezler, makaleler, Dünya Bankası raporlarını bir kez daha anımsadım. Bu kampların ortadan kalkması ya da yaşanılabilir kılınması için ortaya konan genelgeler, yaşam sigortaları ya da diğer yukarıdan aşağıya inen yardımlara rağmen hemen her şeye karşın, göç olgusu dimdik orada yerinde duruyordu, bu anlamda da çağdaş "esirlerle" yüzleşmiştik. Bu ülkenin "kara" insanları ile yüzleşmiştik. Yaşamımdan bir kez daha utanıyordum. Bu utanç yaşamımda ikinci idi, bu kırsal alana ait idi, önceki ise bir metropoliten alana ait utançlar dizisinin bir karesi idi.

Sarıgazideyken...

Bulunduğumuz konumdan ve alışlagelen yaşamımızdan dışarı çıktığımızda yaşamın ve dinamiklerinin hiç de bizim algıladığımız şekilde olmadığını düşünmeliyiz. Bu konuda mimarların son derece duyarlı oldukları kesin. Bir meslek adamının sıkça "ben" ile "toplum" arasında gidip, geldiğini her zaman hissettim. Mimar bir alanı seçse de örneğin "ben" ya da "toplum", bu iki alan arasında sık sık gider, gelir. Benliğimizin dışındaki yaşam gariptir veya bize garip de

gelebilir. Bu duygunun son derece kutsal olduğunu düşünüyorum. Özellikle duyarlılık adına... Kant'ın mezar taşındaki "bilincimiz ve üstümüzdeki gökyüzü tek bildiğimizdir" sözleri ne kadar bireysel olsa da dışımızdaki yaşamı keşfetmenin, düşünmenin yollarını hep aramalıyız. Bazen bu romantik de olabilir. Lise yıllarında aklıma giren Behçet Necatigil'in dizelerini anımsıyorum, ... *tam otların sarardığı zamanlar yere yüzükoyun uzanıyordum toprakta bir telâş, bir telâş karıncalar öteden beri dostum...* Yukarıdaki Çukurova anımı bu dizedeki konumuma indirgeyebilirsiniz.

Varoluşçu felsefenin bu dizeleri ile ve toplum bana verdiği "rol" ile hem Çukurova'ya hem de Sarıgazi'ye bakıyordum ve her şeyden utanıyordum. Sarıgazi'deki bir toplantıda gözüme tarım işçileri ilişti. Bunlar İstanbul'un varoşlarında yaşayan işçilerdi. Üzerlerinde işçi elbiseleri vardı. Biz otobüsteydik ve bize bakışları sertti ve kızgıncaydı. Kızgındılar, bu kızgınlığı kent onlara yüklemişti besbelli. Çünkü Çukurova kampında böyle bir kızgınlıkla karşılaşmamıştım, açıkçası tevekkül vardı. Sarıgazi'deki kalabalık ne Kadıköy'e benziyordu, ne de Bayrampaşa'ya, burası sanki insanların tarladan koparak geldikleri, üst başlarını bile alelacele çıkaramadıkları, halen pancar toprağının koktuğu sert insanlardı. Günceme insan kareleri şu şekilde giriyordu...

... Dün gezdiğim varoşlar ve halkın sefil yanı içime işledi. Sarıgazi'deki yüzleri unutmadım. Siyaset herhalde bu işte. Garip ve ormansız bir savaşım... Otobüsün üstünde gördüğüm yüzleri herhalde yaşamım boyunca unutamayacağım. Bu yüzler umut dolu yüzlerdi, bu yüzlerin arkasında öfkeyi de okuyabiliyordum... Yüzlerin arkasında açlık, yoksulluk ve bence her şeyden önemlisi "itilmişlik" vardı. Bu duygular beni çok sarstı... İçime attığım duygular ansızın bir yolunu bulmuştu. Aynı Hegel'in tarih ırmakları gibi içimden denizlere ve okyanuslara akıyordu... (Alper Ünlü, Günce 29 Ocak 2009)

Sarıgazi'de gördüğüm bu tablo farklı bir tablo değildi. Çünkü burada kent çeperlerindeki toprağa dış geçirmiş göçerlerin derdi kentte kalıcı olmaktı. Buradaki boyut ise "o sosyal grubun" metropollerde yer ve mekân tutması idi. Bu kavram son derece durumsaldı. Bu durum aynı zamanda "o sosyal grubun" mekâna dış geçirmesi ya da asimile olması demektir. Tüm bu süreçler son derece doğal ve insani tepkilerdi ve adaptasyon teorileriyle açıklanabilmekteydi. Burada ortaya koyulan söylem de Nietzsche'ye koşutluklar ortaya koymaktaydı (Ünlü, 2009).

Gözlemlerimde arabanın arkasındaki toz bulutu gibi geride kalan hayal meyal kamp yerini anımsıyorum. Çukurova'nın bereketli topraklarının içinde insanları ve çadırları bir bulut gibi anımsıyorum. Benzer şekilde üzerinden

çok zaman geçse de çevremizdeki insanları, binaları, tarlaları, "biz"den olmayan, "ben"den olmayan her şeyi bir toz bulutu gibi görmüyor muyuz?

Yaşamımızı bir "toz bulutu"nun derinliğinde geçiriyoruz ve bu toz bulutunu, bu karışık sayılabilen bu alanı çok iyi biliyoruz. Adlandıramadığımız bu alanı hep içgüdüsel olarak dışarıda tutuyoruz. "Ben"imizi bir kenara çekiyoruz, o toz bulutunun içindeki insanlara da "onlar" diyoruz. Bu ad koyma sürecini de bize atfedilen unvanlarla rolleştirmiyor muyuz?

Toz bulutunun içinde Çukurova'da ya da Sarıgazi'de "yığınlar" var. Bizden olmayan bu insanlar son derece masum bir şekilde her gün Maslow'un "gereksinimler hiyerarşisi"ni oynuyorlar. Öncelikle her gün açlık/susuzluk gereksinmesi, sonra emniyet/barınma gereksinmesi sonra da sevgi ve bağımlılık gereksinmesi ve ekonomik özgürlük gereksinmesi gibi... Yaşama perçinlenerek yukarıya basa basa çıkılan sanki bir piramit gibi...

Yığın ve "Onlar Alanı"

Toz bulutunun arkasında görünen belli belirsiz hissettiğimiz figürler, bir "yığın"ın parçalarıdır. Bu yığın statik olmayan toplumsal, fiziksel-mimari, kentsel bir yığındır. Aynı Nietzsche'nin yığın kavramı gibi bu statik bir yığın kavramı değildir (Ünlü, 2009). Bu kavramın içeriğinde bireysel açıdan içselleştirme olmasına rağmen, bu "yığın" sınıfsaldır, ortak ahlaki nitelikleri kapsar. Buradan çıkartılan diğer bir sonuç da "yığın" aynı zamanda toplumsal güç ya da güçlülüğün de önemli bir görünümüdür.

Biraz da safça tüm bu gördüklerimi biraz da "mimarca", biraz da "kuramcı" olarak, hep kuramlara ve tartışmalara indirgediğimi düşünüyorum. Biraz safça diyorum, batı literatürü bu buram buram ekonomi ve politika kokan yaşadığım bu kareleri bize hep kendi yaşam biçiminin gereği olarak aidiyet/kimlik/bağımlılık gibi kavramlarla açıklamaya çalıştı. Bu görelilik olarak doğru idi ama sahada bu bir ekonomi savaşı ve adaptasyon (uyum) süreci vardı. Bu süreçlerin de politik bir mecrası vardı.

Kareler net olarak belleğimdeydi... Bu karelerin arkasında ciddi bir ekonomik savaş olduğunu ve adaptasyon süreci olduğunu düşünüyorum. Mimarlığın da bu savaşın ortasında ama mimarlığın da hep ekonomi ve politikanın tutsağında olduğunu da kabul etmek zorundayız.

Burada yer'e bağımlılık ya da aidiyet büyük kuramlarla ve analizlerle açıklanabilecek gibi değildir. Burada belirli belirsiz, benliğimizin dışında tuttuğumuz "yığın" aslında Heidegger'in "onlar alanı"nın sınıfsal bir çağırışı olarak ele alınabilir. Nietzsche daha sonraları, Heidegger de yığını içselleştirmişlerdir. Kapitalist ya da liberal

söylemlerde “yığın” hep vardır ama “yığın” “onlar alanı”nın bir parçasıdır (Ünlü, 2009).

“Onlar alanı” Nietzsche’deki toplumsal yığın kavramından çok paylaşılan bir mekân örüntüsü ya da davranış kalıbının yer aldığı bir alandır. Bu alan Çukurova’da olabilir, Tarlabası’nda olabilir ya da Çatalca’da olabilir (Ünlü, 2010)... Burası durumsal olarak bir grup tarafından paylaşılan, yaşamın geçtiği bir alan, bir ekosistemdir. Burada tarih ve diğer bağlamlar ayrıç dışında kalırlar. Onlar için Çukurova ya da Tarlabası, ya da Sarıgazi sadece yaşamın geçtiği kültür ve tarihin eritme potasıdır. Elde edilen davranış kalıbı ya da mekânsal kalıp durumsal olduğu kadar, ortamsal anlamda da “onlar alanı”nın bireyleri tarafından içselleştirilmiştir.

Kent yığınları, bireylerin sözlü ya da sözsüz iletişimle ortaya koyduğu bazı ayrıçları elde etmektedir. “Onlar alanı” yığınların kurumsal yapılanmalarını, bir bakıma makro ölçekte kurulmuş ortak yaşam kurallarını belirlemektedir. Onlar alanının bireylerinden gelen talepler aynı Nietzsche’nin söyleminde olduğu gibi içgüdüsel doğamızın bir parçasıdır. Yığının bireylerini birbirine bağlayan doğal rabitalar vardır. Ya da böyle olması da gerekir. Nietzsche’ye göre “yığın” da böyle yaratılır (Resim 2 ve 3).

Son Söz

Gördüğümüz tüm kareler bulanık olarak da varsayacağımız tüm yaşantısallıklar, kent merkezinde, kent çeperlerinde ya da Çukurova gibi kent kırsalında farklı yaşam örüntüleri ortaya çıkarmaktadır. Bu örüntüler kendi içinde dumura da uğramış bir yapı ortaya koyarlar. Bu durum Çukurova’da da böyledir. Adana yeni kent metropolünün çevreleri aynı Derrida’nın söylediği yapı bozumuna uğramış, birbirleriyle çatışan farklı ideoloji ve mecraların oluşturduğu, küçük alt yapı bozumu olarak da kabul edilebilen, birbirleriyle beraber yaşayabilen büyük bir kümenin alt açılımlarıdır. Bu haliyle günümüzdeki kent sadece merkez ya da çeperler ile değil, ister metropoliten olsun, isterse de kırsal olsun, sıvılaşmış bir bağlayıcı ile tüm farklı yapıları bir araya getirmektedir.

Yapı bozumuna uğramış, mobilite kazanmış günümüz göçerleri dişlerini geçirdikleri kent ya da kent kırsalındaki topraklarda belirli bir yapı ortaya koysalar bile belirli bir zaman sürecinde, kent tüm farklılıkları, fiziksel ve toplumsal farklılıkları da öğütecektir. Kent, insanları fiziksel kabuk içinde bir yığıntı haline dönüştürecektir. Yığınlar sadece kent çeperlerinde değil, bunun da ötesinde hemen tüm kentin ortak algılamasıdır. Kent dediğimiz büyük küme, alt yapılanmalardaki farklılıkları öğütse bile, kentin ortak algılanması bir yığın görünümüdür. “Yığın” kelimesi buradan da anlaşılacağı üzere, dinamik bir süreçtir ve zamanla yığın kavramı gerek kentte,

ya da kent kırsalında aynı Çukurova’da olduğu gibi gitgide belleğimizde ayrıntılarını saklayamadığımız, toplumsal ve mimari bir “bulamaç” haline gelecektir. Mesleğimizin en etkili yanı da bu karmaşık olguyu ya da diğer meslek gruplarının çözemediği bu girift yapıyı görmemize yardımcı olmasıdır. Bu anlamda Mimarlar Odası Adana Şubesi’nin öğrenciler arasında açtığı yarışma genç mimar adaylarında bu “unutulmuş sosyal olgu”nun tekrar irdelenmesine neden olmuştur. Geniş anlamda ötesinden ya da berisinden Çukurova gerçeğinin özellikle mimarlar arasında tartışıldığını düşünüyorum.

Kuramsal anlamda da tartışma, Çukurova kırsalının ülkenin büyük kentlerindeki karmaşık toplumsal yapının bu anlamda bir türevi olduğunu göstermektedir. Yaşantısallık ve mekân deneyimi adına Çukurova farklı bir “yığın” ve “onlar alanı” deneyimidir. ■

KAYNAKLAR

- Ünlü, Alper, 2009, Kent Çeperlerinde Toplumsal Değişim ve Konut, Konut Sempozyumu, TMMOB İstanbul Büyükşehir Şubesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 3-4 Aralık 2009.
- Ünlü, Alper, 2010, Urban Regeneration, Renewal or Rehabilitation, What for and for Whom? Open House International, December 2010, vol.35 no. 4, s. 51-58.



Resim 2. Geçici “Onlar Alanı”



Resim 3. Geçici “Yığın”

KENT KÜLTÜRÜNDE GÖÇ FAKTÖRÜ ADANA ÖRNEĞİ

Öner MERSİNLİGİL

Şehir Y. Plancısı

"Şehrin yarıdan fazlasını kaplamış gecekondu gelişmesini önlemek için göç eden insanlara altyapısı tamamlanmış, yolları düzlenmiş arsaların gösterilmesi, onlara teknik ve ekonomik yardımda bulunulması en akıllı çözümdür. Oluşmuş gecekondu mahallelerinin ıslahı için gereken kaynak, altyapısı tamamlanmış arsa göstermek için gereken kaynaktan daha fazladır, unutulmamalıdır ki, bu insanlar ülkemizin insanlarıdır ve Adana'da yaşamak mecburiyetindedir. Ülkemizin ekonomik gelişmesini tamamlaması, sosyal dengelerin yeniden kurulması, nüfusun kontrollü olarak artmasının sağlanması, eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesi ve göçle gelen insanların şehir hayatına uyum sağlaması, soruna çözüm bulmayı mümkün kılacaktır."

Ülkemizde 1950'li yıllarda çok partili rejime geçilmesi, devletçi ekonomi uygulamaları yerine daha liberal ekonomik uygulamaların gündeme gelmesi, Marshall Yardımı gibi sebeplerle dış kaynakların ekonomiye enjekte edilmesi özellikle tarımsal teknolojinin değişmesine, sanayileşmenin hızlanmasına ve ulaşımında karayollarının ağırlık kazanmasına yol açmıştır.

Ziraatta traktör kullanılması çok sayıda tarım işçisinin işsiz kalmasına sebep olmuş, sanayileşmenin ihtiyaç duyduğu işgücü kırsal alanlardan temin edilmiştir. Bu şekilde başlayan kırsal alanlardan şehirlere göç neticesinde gecekondulaşma ortaya çıkmıştır. Kapalı ekonomi kuralları içerisinde hızlı gelişmeye uygun mekân düzenine sahip olmayan şehirlerimiz dört bir tarafı çeviren gecekonduyla boğulur hale gelmiştir.

Sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde gelişme gösterebilen şehirler için söz konusu olan göç ve gecekondulaşma İstanbul, İzmir, Ankara, Adana ve Bursa gibi merkezleri daha çok etkilemiştir. 1980 yılındaki askeri müdahalenin oluşturduğu siyasi ortam ve sonucunda yaşanan ekonomik değişim ülkede yeni bir dönemi tanımlamıştır. Kapalı ekonomi kuralları yerine konulan, dış dünya ile bütünleşmeyi hedefleyen ekonomi politikaları ticaret ve hizmetler sektörlerinde büyümeye, sanayi üretiminde sıçramaya yol açmış, şehirlerimizin beklenenin üzerinde kalabalık toplanmasına, şehir mekânlarının genişlemesine sebep olmuştur.

1985 yılında imar mevzuatının liberalleşmesi ve yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesi şehirlerin büyümesi için gerekli siyasi ortamı yaratmıştır. Liberal ekonomi uygulamaları ile hizmet ve sanayi sektörlerinin yarattığı artı değerlerin sosyal ve kentsel altyapı eksiğinin tamamlanmasında kullanılması beklenirken yeni bir evreye girilmiştir. 1990 sonrası yaşanan sosyal çalkantılar ve terör olayları, topografyası ve özellikleriyle daha kolay yaşama imkânı tanıyan yarı tropik nitelikli iklimle sahip Akdeniz yerleşmelerini etkilemiş, şehirlere göç yeni bir biçim kazanmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılının Ekim ayında toplam nüfus 13.648.270 kişi, kentsel nüfus 3.305.879 kişi olarak tespit edilmiştir. Ekim 1950'de ülke nüfusu 20.947.188 kişi, kentsel nüfus ise 5.244.337 kişi

olmuştur. 1990 yılı nüfus sayımında ülke nüfusu 56.473.035 kişi, kentsel nüfus 33.326.351 kişi olarak belirlenmiştir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıtlarına göre 31.12.2010 tarihinde ülke nüfusu 73.722.988 kişiye çıkmıştır. Aynı verilere göre kentsel nüfus 56.222.356 kişi olmuştur. Yani kentsel nüfus 20 yıl öncesinin toplam nüfus büyüklüğüne ulaşmıştır. Bu çalışmada il ve ilçe nüfusları kentsel nüfus olarak kabul edilmiştir. Belde ve köy nüfusları kırsal nüfus olarak değerlendirilmektedir.

1927 yılında toplam nüfusun % 24.22'si kentlerde yaşamaktadır. Bu değer 1950 yılında sadece % 25.04'e yükselmiştir. Oysa 2010 yılının sonunda ülke nüfusunun % 76.26'sı şehirlerde yaşamaktadır. 2010 yılındaki kentsel nüfus 1927 yılındaki toplam ülke nüfusunun 4.12 katıdır.

1927 yılından 2010 yılına kadar geçen 83 yıllık sürede ülke nüfusunun 5.40 katına ulaşmasına rağmen kentsel alanlarda yaşayan nüfusun 17.01 katına çıktığı görülmektedir. Farklı zamanlarda yaşanmış ülkeler arası göç gibi faktörler bir kenara bırakılabilirse, bu değerler, kentsel alanlardaki nüfusun çok farklı sebeplerle toplam nüfustan çok daha hızlı bir biçimde arttığını, kentsel nüfustaki artışın doğumlarla ölümler arasındaki farkın ötesinde kırsal alanlardan gelen göçten kaynaklandığını göstermektedir.

1927 yılından 1950 yılına kadar geçen 23 yıllık sürede kentsel nüfus artışı sadece 1 puan kadar olmuşken 1955'de % 28.80 kentsel nüfus oranı ile kentsel nüfus 5 yılda 3.36 puan artmıştır. Kentsel nüfus oranı 1960 yılında % 31.90, 1970'de % 38.50, 1980'de % 43.90, 1990'da % 59.01, 2000 yılında % 64.91 olmuştur. Kentleşme oranı 2010 yılında % 76.26 büyüklüğüne ulaşmıştır. Bu tablo ülkenin kırsal alanlarından şehirlerine net bir göçün yaşandığını ortaya koymaktadır.

Konuyu Adana ili olarak ele aldığımızda da benzer bir tablo ile karşılaşılacaktır. 1927 yılında Adana il nüfusunun % 36 kadarının il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı, bu değer 1950 yılında % 32.80'e düştüğü bilinmektedir. İldeki tarım alanlarının etkin bir biçimde işlenmesi, tarım alanlarının işgücü ihtiyacı böyle bir tablo ortaya çıkarmıştır. Ancak 1990 yılında il nüfusunun % 69.80'i

il merkezinde ve ilçe merkezlerinde toplanmıştır. 2000 yılında Adana'da kentleşme oranı % 86.77'ye, 2010 yılında ise % 88.07'ye yükselmiştir.

1950'ye kadar, ülkede yapısal değişiklikler olmadan önce oransal olarak küçük olan kentsel nüfus 1950'den sonra sürekli olarak artış göstermiştir. Kentsel alanlara olan göçler açısından bu değerler önem taşımakla beraber konu Adana Kent Merkezi (Metropolitan Alan) ölçeğinde irdelendiğinde daha çarpıcı bir tablo ile karşılaşilmektedir.

Adana şehrinin 1935 yılında 76.500 kişi olan nüfusu 1950 yılında 117.700 kişiye, 1970 yılında 347.454 kişiye, 1990 yılında 916.150 kişiye, 2010 yılında 1.591.518 kişiye çıkmıştır. 1935 yılı baz alındığında, 1935 yılında 100 olan nüfus endeksi 1950 yılında ancak 153,86'ya çıkmıştır. Yani 15 yıllık periyoda sadece % 53,86 kadar bir artış görülmüştür. Ancak 1970 yılında nüfus endeksi 457,19'a, 1990 yılında ise 1.197,58 değerine ulaşmıştır. Bir başka deyişle 1990 yılı nüfusu 1935 yılı nüfusunun 12 misline yakındır. Bu endeks 2010 yılı itibarıyla 2.080,42 büyüklüğünü göstermektedir.

Belirtilen tablodan, Adana'da 1950 yılından itibaren çok hızlı bir nüfus artışı yaşandığı açıkça görülmektedir. Söz konusu artış doğum ve ölüm miktarları arasındaki tabii artış sonucu değil, doğrudan ve ağırlık olarak net göçlerden kaynaklanmaktadır.

Geleneksel çırçır ve prese tesislerinden farklı olarak kurulan ipilik, dokuma, konfeksiyon tesisleri, yağlı tohumları işleyen yağ fabrikaları kırsal nüfusu yakın köylerin ötesinde doğu ve güneydoğu coğrafyasından davet etmiş, işgücü olarak kullanmıştır. Bossa fabrikası civarında gelişen Anadolu ve Cumhuriyet Mahalleleri, Özbucak Fabrikası yakınında gelişen Fevzipaşa ve Şakirpaşa Mahalleleri, Güneysanayi ve Marsa Fabrikaları etrafında gelişen Narlıca ve Denizli Mahalleleri sanayileşme ile göç ilişkisini, göç ile gecekondulaşma ilişkisini net olarak gösteren örneklerdir. Adana bir yandan kırsal alandan büyük ölçekli göç alırken, bir yandan da özellikle büyük kentlere kentli nüfus göçü vermektedir. Kırsal göçün içeriye gelmesi, daha az sayıda da olsa kentli nüfusun dışarı gitmesi şehirde yaşayan nüfusun daha çok kırsal karakter kazanmasına yol açmıştır. Adana kente göçe sahne olduğu kadar son dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşanan terör olaylarından kaynaklanan terör göçüne de sahne olmuştur.

Büyükşehir Belediyesi'nin 1995 ve 1996 yıllarında etaplar halinde onaylanan revizyon nazım imar planlarının araştırma aşamasında hazırlanan Nazım İmar Plan Araştırması'nda (1993) şehrin 1995 yılı nüfusu 1.177.497 kişi, 2000 yılı nüfusu ise 1.513.378 kişi olarak tahmin edilmiştir. 2000 yılında yapılan nüfus sayımında Adana

Metropolitan alanlarının nüfusu 1.517.787 kişi olarak sayılmıştır. 1993 yılında yapılan tahminlerin sağlıklı varsayımlara dayandığı ve gerçeği ifade ettiği böylece ortaya çıkmıştır.

Bu büyüklükte kırsal göçe sahne olan şehirlerin sosyal, kültürel ve ekonomik erozyona uğraması inkâr edilemez bir gerçektir. Şehirlerin önemli bir bölümünün insanların köylerindeki gibi yaşamaları alışkanlığı ve tutkusu şehir mekânlarını tahrip etmektedir. Kırsal nüfusta yüksek olan doğurganlık sebebiyle okullar ve sağlık tesisleri yetersiz kalmaktadır. Şehir hayatına adapte olamamış insanlar alışkanlıklarıyla trafik düzenini bozarken kaldırımında yürümek yerine vasıtalar arasında yürüyerek hem kaosa sebep olmakta hem de yollarımızda can güvenliğini yok etmektedirler. Ekonomik olarak güçsüz olan bu insanlar marjinal ekonomik iş kollarında çalışmakta işporta tezgâhlarıyla kaldırımları, yeşil alanları, okul önlerini işgal ederek şehir düzenini bozmaktadırlar. Kırsal göçün etkisi sadece gecekondu mahallelerinde değil tüm şehir mekânında açıkça görülebilmektedir. Nitekim Adana'da sosyal hayat son 40 yıl içerisinde ciddi değişikliğe uğramıştır. Artık Adana'ya önemli kültürel faaliyetlerden olan tiyatro gösterileri çok kısa süreli olarak ve nazla gelmektedir. Bu dönemde daha önce gelmiş olan sirk ve benzeri gösteriler hiç gelmemiştir. Adanalı ailesiyle gidebildiği Klasik Türk Müziğinin icra edildiği sazları unutmamıştır. Benzer örnekleri çoğaltmak her zaman mümkündür.

DPT, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü'nce Haziran 1993'te yayınlanmış "Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyal Ekonomik Nitelikleri" başlıklı araştırmaya göre 1970 yılında ülke toplam nüfusunun binde 106,9'u, 1980'de ise binde 69,9'u iller arasında göç etmiştir. 1965-70 döneminde iller arası göç sıralamasında 8. sırada olan Adana 1980-85 döneminde aynı sırayı korumuştur. Ancak net göç oranlarının büyüklüğüne göre yapılan sıralamada 1965-70 döneminde 12. sırada olan Adana 1980-85 döneminde 7. sıraya oturmuştur. Nitekim 80-85 döneminde verdiği göçten daha fazla göç alan iller sıralamasında da Adana 7. sıradaki yerini korumaktadır. Göç aldığı iller açısından Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Kahramanmaraş, Siirt, Şanlıurfa ve Van önemli yer tutmaktadır. Şehir Hatay, Gaziantep, Kayseri, Niğde gibi komşu illerle Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerden de göç almaktadır. Ancak büyük şehirlere verdiği göç, onlardan aldığı göçten çok daha fazladır.

2000 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları irdelendiğinde, 60.752.995 kişilik ülke toplam nüfusunun 4.788.193'ünün yer değiştirdiği görülmektedir. Bu dönem Adana için artık farklı bir dönemdir. Zira 2000 yılı verileri, son 5 yıl içinde şehrin 92.684 kişilik nüfus aldığını 133.181 kişilik göç verdiğini ortaya koymaktadır. Dışarı verilen net

göç 40.497 kişidir. 2000 yılında Adana göç almakta 9'uncu sıraya gerilemiş, göç vermekte 4'üncü sırada yer almıştır. İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Bursa net göç almaya devam ederken Samsun net dış göç verenlerin ilk sırasında yer almıştır. Dışa net göç veren 2. il Şanlıurfa, 3. il Diyarbakır'dır. Erzurum 4. sırada, Zonguldak 5. sıradadır. 6. sırada Mardin, 7. sırada Adıyaman vardır. Net dış göç sıralamasında Adana 8'inci sıradadır. Bu sıralama ve kendisinden önce sıralamada yer alan iller Adana'nın geldiği sosyal, kültürel ve ekonomik düzeyi tanımlamaktadır. Artık Adana Şanlıurfa, Diyarbakır ve Adıyaman gibi illerin kaderini yaşamakta, onların kaderine ortak olmaktadır. 2010 yılındaki nüfus hareketlerine ilişkin verilere en azından ben şimdilik ulaşamadığım için daha fazla analiz yapmak imkânına sahip değilim. Ancak sonuçların düzelmediği, daha rahatsız edici seviyelere geldiği, yaşanan sosyal çalkantılarla, Adana'nın gazete ve televizyonlara yansıyan imajı ile paralellik gösterdiğini vurgulamak kehanet olmasa gerekir.

İl sınırları itibarıyla hazırlanan DPT'nin 1993 tarihli araştırmasına göre Adana iline göç edenlerin ağırlıklı bölümü 5 ile 44 yaş arasındakiler olmaktadır. 1980-85 döneminde ile göç edenlerin % 26,96'sı okuma yazma bilmeyenlerden, % 5,98'i ilkokulu bitiremeyenlerden, % 49,56'sı ilkokul mezunlarından, % 8,52'si ortaokul mezunlarından oluşmaktadır. Lise ve üstü eğitim görenlerin oranı % 9'un altında kalmaktadır, yüksek tahsil görenlerin nispeti sadece % 1,79'dur.

Adana iline göç eden nüfusun % 39,26'sı tarımsal faaliyetlerle uğraşmakta, % 16,71'i imalat sanayinde, % 8,12'si inşaat sanayinde % 10,31'i ticaret faaliyetlerinde istihdam edilmiştir. Kırdan gelen göçün % 62,28'i ücretli olarak iş görmekte. % 20,05'i aile hesabına ücretsiz çalışmaktadır. Gene 1980-85 itibarı ile Adana'ya kırsal alanlardan göç edenlerin doğurganlık oranları % 6 olarak tespit edilmiştir, halbuki Adana ortalaması % 4,78'dir. Kısaca özetlemek gerekirse, Adana'ya gelen göç kitlesinin en önemli özelliği kültürel ve ekonomik birikimi olmayan insanların, şehir mekânını ciddi olarak tahrip etmesidir. Yaşadığı köy veya mezradan bağlı bulunduğu ilçe ve il merkezini dahi görmeden Adana'ya göç eden insanlar geldikleri yerin tüm özelliklerini biraz daha bozulmuş olarak Adana'ya taşımışlardır. Fakir olmaları dar sokaklar içerisinde, temeli bulunmayan, konut özelliği taşımayan barınaklar yapmalarına yol açmıştır. Ankara ve civarında belli bir düzen içinde, kiremit çatıyla örtülmüş, asgari konut standartlarına sahip, bahçeleri yeşillenmiş gecekondulaşmanın tersine Adana gecekondu mahallerine ambulans ve itfaiye gibi araçların girebilmesi dahi mümkün değildir.

Yaşanan siyasi ve etnik çatışma sonucu göç etnik ve Adana'ya yerleşmiş nüfusun, iş bulabil-

mek maksadıyla gelmiş olanlardan farklı özelliklerine dikkat etmek gerekmektedir. Yaşadığı zorluklar sebebiyle öfkeli ve kırılgan olan insanlar hem kolay provoke edilmekte, hem de karşılaştığı sosyal eşitsizlikten daha çok etkilenebilmektedir. Bu insanlar daha kolay çatışmaya girmekte, daha tahripkâr olmaktadır. Kısaca sosyal barış 1950'li yıllara göre değil, 1980'li ve 1990'lı yılların başına göre daha bozulmuş bir manzara göstermektedir.

Şehrin yarısından fazlasını kaplamış gecekondu gelişmesini önlemek için göç eden insanlara altyapısı tamamlanmış, yolları düzlenmiş arsaların gösterilmesi, onlara teknik ve ekonomik yardımda bulunulması en akıllı çözümdür. Oluşmuş gecekondu mahallelerinin ıslahı için gereken kaynak, altyapısı tamamlanmış arsa göstermek için gereken kaynaktan daha fazladır, unutulmalıdır ki, bu insanlar ülkemizin insanlarıdır ve Adana'da yaşamak mecburiyetindedir. Ülkemizin ekonomik gelişmesini tamamlaması, sosyal dengelerin yeniden kurulması, nüfusun kontrolü olarak artmasının sağlanması, eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesi ve göçle gelen insanların şehir hayatına uyum sağlaması, soruna çözüm bulmayı mümkün kılacaktır. Özellikle GAP projesinin tüm boyutlarıyla hayata geçirilebilmesi, terör olaylarının durması, Adana'ya yönelen göç baskısının azalmasına imkân tanıyacaktır. Göçün

kontrol edilebilmesi, göçle gelen insanların sorunlarına çözüm bulunabilmesi için gelecek yıllar içerisinde ciddi gayretler sarf etmekten ve ciddi kaynaklar aktarmaktan başka sadece sabra ihtiyacımız vardır. Yeni dengeler kurulduktan sonra ihtiyaç duyulacak bilgi birikimine ve diğer kaynaklara bu güzel ülke zaten sahiptir.

DPT bünyesinde hazırlanmış "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara 2007)" aşağıda verilen bazı bilgi ve bulgular dikkat çekmektedir;

- 1990 sonrasında nüfus artış hızında belirgin bir azalma gözlenmektedir,
- 1990-2000 döneminde şehirlerin yıllık ortalama nüfus artış hızı % 2,68'e ulaşmış, köylerindeki yıllık ortalama nüfus artış hızı % 0,42'de kalmıştır,
- Ülkede işgücünün, gayri safi milli hasılanın ve ihrac ürünlerinin sektörel dağılımında sanayi ve hizmetlerin payı tarımın üzerinde seyretmektedir,
- Artık gelecek kentlerde ve kentsel alanlarda belirlenecektir.

Bilinmektedir ki nüfus artış hızının azalması ve nüfusun artık şehirlerde toplanmış olması, göçle gelen kırsal kökenli nüfusun önemli bir kısmının son 20 yılını kentsel alanlarda geçirmiş olması sosyal değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Özgürlükler için getirilmeye çalışılan yeni tanımlamalar, et-

nik kimliklerin yeni yorumları yanında kentsel dönüşüm çabaları, kamu kaynaklarının Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın rehberliğinde yönetilerek en azından konut sorunun çözümüne tahsis edilmeye başlanması değişimin göstergeleridir. Eğer kaos ve çalkantılar geride bırakılabilirse gelecekte hem şehirlerin hem de Adana'nın sorunlarını çözmek mümkün olabilecektir. Bugün için 56 milyondan fazla insan şehirlerde yaşamaktadır. Büyükşehir Belediyesi statüsü tanınmış şehirlerimizin sayısı 16 olmuştur. Nüfusu 1.000.000 ve üzerinde olan şehirlerimizin sayısı 11'e çıkmıştır. Nüfusun % 85'den fazlası belediye teşkilatına sahip yerleşmelerde yaşamaktadır.

Adana Büyükşehir Belediyesi'nce 2006 ile 2008 yılları arasında yürütülen 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı ve 1/5.000 ölçekli İlave ve Revizyon Nazım İmar Planı Araştırmasında 2026 yılı için Metropolen Alanın nüfusu 2.972.075 kişi olarak öngörülmüştür. Umulur ki bu kadar büyük bir nüfus 2026 yılında kentleşmenin en azından asgari şartlarını oluşturacak, kentli olmanın onurunu ve hazzını yaşayacaktır.

Son olarak, şehirlerin şehir plancıları ve mimarlar tarafından şekillendirilmediğini, o şehirlerde yaşayan nüfusun sosyal yapısı ve sosyal ilişki düzeyi ile kültürel ve ekonomik yapısının şekillendirdiğini vurgulamak yararlı olacaktır. ■



Fotoğraf: Turgut Bağır, Gördüğüm Adana Fotoğraf Yarışması Mansiyon Ödülü

Dar Gelirlilere Konut İçin “İyi Niyetli” Bir Girişim

ADANA 1996’DAN BİR KESİT

Güven BİRKAN

Mimar

“Birçok evde, sadece ilkokul ve hatta anaokulu çağındaki çocuklar kardeşlerine bakma görevini üstlenmiş, babalar çalışmak için gurbete, anneler günübirlik iş bulmak için işçi pazarına gitmişlerdi. Çocuklar, durumu biraz daha iyi olan komşuların yardımıyla aç-susuz kalmaktan kurtulabiliyorlardı. Bu evlerde, zemindeki bir yaygı dışında, eşya denebilecek bir nesneye rastlanmıyordu. Acaba yine de şükretmek mi gerekir, bu insanlar sokaklarda yatmıyor diye? Burada şükredilecek tek şey belki de, toplumdaki dayanışma ruhunun henüz tam olarak çökmemiş oluşudur.”

Giriş

Güneydoğu Anadolu’da, 90’lı yıllarda, ciddi bir toplumsal değişim yaşanmaktaydı. Bunun bir uzantısı olarak, Diyarbakır, Gaziantep ve Urfa kentlerine yoğun bir göç oluştu. Bu toplumsal ve mekânsal hareketlilik Adana’yı da etkiledi. Ağırlıklı olarak düşük gelir gruplarının oluşturduğu yeni mahalleler kurulmaya, mevcut mahallelerde yoğunluklar artmaya başladı.

“O zamanın Toplu Konut İdaresi”, bu dört kenti kapsayan bir proje geliştirmeye karar verdi. Projenin amacı, yoğunluğunu bu kent merkezlerine göç edenlerin oluşturduğu hane halklarının en düşük gelirli kesiminin konut gereksinimini karşılamaya yönelik tekrarlanabilir bir model oluşturmak idi. Dünya Bankası desteğini de alan projenin hedefi, toplamda kabaca 10.000 konut idi ve bunun 2.000 adedi Adana’da gerçekleştirilecekti.

Bu amaçla bir “yapılabilirlik” çalışması başlatıldı. Çalışmanın amacı, konutların hedef gruplar için satın alınabilir olmasını, onların yaşam biçimlerine ve değişen gereksinimlerine yanıt verecek nitelikte olmasını sağlayacak verileri elde etmek idi. Ayrıca projenin her aşamasında (araştırma, tasarım, uygulama), hedef grubun karar sürecine katılımı temel ilke olarak benimseniyordu.

Projenin ilk aşaması olan yapılabilirlik çalışmasının bünyesinde, hedef grubun mevcut konutlarının niteliği ve bu konutlardaki yaşam biçimleri ile ilgili olarak, gözleme ve soruşturmaya dayalı bir inceleme de yer alıyordu. Aşğıda, önce, 1996 Şubat’ında yapılan bu incelemenin sonuçlarına yer vereceğiz; sonra da projenin gelişimine ilişkin bazı yorumlarda bulunacağız.

* * *

1. Hedef Kitlenin Yaşam Biçimi ve Yaşam Çevresi

Şubat 1996’da, Dervişler, 19 Mayıs, Meydan, Dumlupınar mahalleleri ziyaret edildi; muhtar ve mahalle sakinleri ile görüşüldü. Bazı konutlar ve içlerindeki yaşam biraz daha ayrıntılı olarak incelendi. Görünüm şöyle idi:

Bu mahallelerden 19 Mayıs dışında kalan üç mahalle, yatay gelişmelerini tamamlamış ve kent içinde kalmış. Yapılar, başlangıçta tek katlı yapılmış olsa da sonradan çoğunun üzerine kat eklenerek iki ya da üç katlı yapılara dönüşmüş.

Bu mahallelerin hemen hepsinde, orta ve alt gelir grupları bir arada yaşıyor. Ancak yapılara dıştan bakıldığında, içindekilerin yaşam standardı hakkında fikir edinmek her zaman olası değil. Yeni oluşan mahallelerde kültürel/etnik gruplaşmaların daha fazla olduğu söylenmekle birlikte, eski mahallelerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun çeşitli yörelerinden göç etmiş ailelerle, Adana’nın kırsal yörelerinden gelenlerin, iç içe yaşadığı gözleniyor. Konutlarda ve yaşam biçimlerinde de çok ciddi farklılıklar dikkati çekmiyor.

1.1. Konutların Plan Şeması

Bu mahallelerdeki konutların hemen tamamı, başlangıçta avlulu ve tek katlı olarak yapılmış, zaman içinde hem yeni katlar eklenmiş, hem de avluya doğru genişlemiş; sonunda bir çoğu, tamamen avlusuz, yola bitişik yapılara dönüşmüş; ya da, sadece üst katlara çıkan merdivenleri barındıracak kadar bir açık mekân kalmış. Kiralık konut gereksiniminin artıp, konut kiralarnın yükselmesi, bu gelişmeyi körüklemiş.

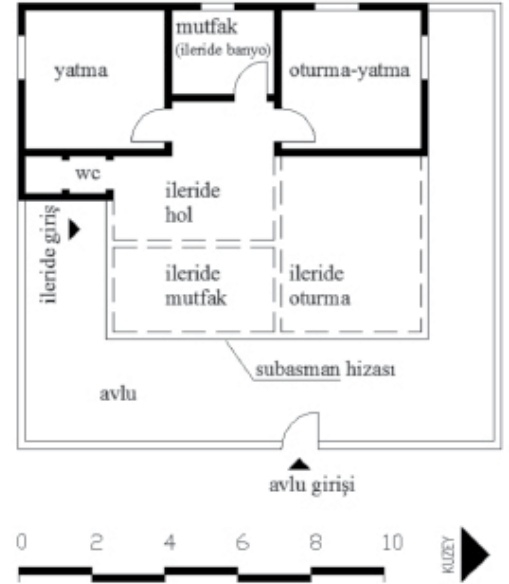
Yeni gelişme alanlarında, olanağı sınırlı olanlar, avludan girilen tek katlı konutlar yapıyorlar, bir ya da iki oda kabaca tamamlandığında içinde yaşamaya başlıyorlar; diğer odaları ve avlu duvarını, genellikle sonradan inşa ediyorlar.

Olanacağı daha fazla olanlar, başlangıçta konutun birkaç katını kaba inşaat olarak tamamlayıp, bir katına yerleşiyor; tamamlanmamış katın duvarları da, çatıda bir tür korkuluk oluşturmak üzere, pencere parapet düzeyine dek yükseltiyor.

Kiracıların yaşadığı konutlar, mevcut bir konutun bölünmüş ya da eklenmiş bir parçası olduğu için, bu konutların plan yapısı, ailelerin yaşam biçimi hakkında tam olarak fikir vermekten uzak; bu binalarda, tam olarak bir işe yaratan bazı mekânlar olduğu da gözleniyor. Konutların plan şeması, avludan ya da sokaktan (üst katta ise kat sahanlığından) girilen bir hole açılan bir oda, mutfak, WC ve banyodan oluşuyor. Ayrıca, her bir mekâna ayrı ayrı avludan (üst



Resim 1. Dervişler mahallesi'nde bir konutun iç görünüşü. Yeni gelişme alanlarında, olanağı sınırlı olanlar, avludan girilen tek katlı konutlar yapıyorlar, bir ya da iki oda kabaca tamamlandığında içinde yaşamaya başlıyorlar; diğer odaları ve avlu duvarını, genellikle sonradan inşa ediyorlar.



Resim 2. Dervişler mahallesi'ndeki konutun plan şeması.

katta ise kat sahanlığından) girilen konutlara, az sayıda da olsa rastladık. Düşük gelir gruplarının yaşadığı avlulu konutlarda, WC'lerin konuttan kopuk, avludan doğrudan girilir biçimde düzenlendiği durumlar da görülüyor.

Çok kiracılı yapılarda, birden fazla ailenin, aynı banyo ve WC'yi paylaştığı da oluyor. Bazı yapılarda ise, avludan ya da sokaktan, bir kapı ile, önce apartman merdiven holüne, sonra da buradan her katta bir bağımsız konuta giriliyor. Merdivenler, çoğunlukla tamamen dışarıda. Ancak, merdivenin üzerinin örtülü olduğu durumlarda bile dışardan ışık ve hava alıyor, bu amaçla, dış duvarda, beton ya da tuğla bloklardan bir tül oluşturuluyor.

1.2. Belirgin Mekânlar

Konutlardaki mekânlar, zaman içinde sürekli işlev değiştiriyor. Birden fazla oda var ise bunlardan biri hem oturma, hem de yatak odası işlevini görüyor. Birden fazla oda var ise, her oda yatma amacıyla kullanılıyor. Bazen tek oda hem oturma, hem yatma, hem mutfak ve yemek için kullanılıyor. Bağımsız ya da ortak kullanılan WC ve bazen bir yıkanma yeri muhakkak var. Bazı durumlarda, banyo ve WC aynı mekân. Bunlara ek olarak bir ya da birkaç tür açık mekân (avlu, dam, balkon ya da teras), genellikle her konutta bulunuyor.

1.3. Konuttaki Yaşam Biçimi

Avlular ortadan kalkmış olsa da, yaşam genellikle açık havada geçiyor: üst katlarda balkon, teras ve dam, zemin katta sokak. Çocuklar genellikle sokakta oynuyor; damda ya da avluda oynayanlar da var. Ev işlerinin bir bölümü ve gününbirlik misafirlikler de, hava uygun olduğu sürece açık mekânlara kayıyor. Ayrıca, yaz geceleri, açıkta uyuduklarını belirtiyorlar. Çamaşır yıkama

ve kurutma da açık mekânlarda yapılıyor. Ekmek (yufka ya da pide şeklinde) pişirme amacıyla kullanılan "tandır"lar, avlunun bir kenarında hala işlevini sürdürüyor. Kent merkezine yakın mahallelerde ise ekmeği satın alanlar çoğunlukta. Yapıların çoğunda, balkon, teras, dam ve avluyu, gölge yapma işlevini de üstlenen bir asma var.

Kış aylarında, soğuk ve güneş olmayan günlerde, yaşam, konutun oturma odasında geçiyor; gündüzleri de ısıtılan tek odası olması ve sobanın aynı zamanda yemek pişirme ve su ısıtma amacıyla kullanılıyor olması, soğuk gün ve gecelerde yaşamın tek bir odada yoğunlaşmasına neden oluyor.

Yemek, yerde, serilen bir örtünün üzerinde yeniyor; ders çalışmak için de yer kullanılıyor; masa düzeyinde yapılan hemen hiçbir iş yok.

Konutların içi düzenli ve temiz. Ancak, babanın yanı sıra annenin de çalıştığı ailelerde, ev işlerini yapacak yaşta bir kız çocuk olmayan durumlarda, temizlik ve düzenin korunamadığı görülüyor.

Oğulların evlenip, eve gelin gelmesi durumunda, olanak varsa, üste bir kat çıkılıyor; bu kat, kent yaşamına özenerek düzenleniyor, yaşamın çoğu, yine alt katta geçiyor. Yatılı konuklar ya da prestij konukları üst katta ağırlanıyor. Bazen alt katın bir bölümü bağımsız duruma sokulup kiraya veriliyor, ancak bu durumda, bağımsız bir giriş sağlanıyor. Yaşlı ana-baba ya da bunlardan biri hayatta ise, üste kat çıkmaksızın, yatay gelişme ile onlara bağımsız bir bölümün (bir oda, bir mutfak) oluşturulduğu örneklerle de rastlanıyor.

1.4. Yapım Yöntemi ve Malzeme

Konutların karma kâgir (betonarme-yığma) bir sistemle yapıldığı söylenebilir. En düşük gelir

gruplarının konutları, başlangıçta boşluklu beton briket ile yığma olarak yapılıyor; duvarlar örülürken çok az ve düşük nitelikli bir harç kullanılıyor. Bunların çatısı, ham ahşap ile örtülüp, üzerine naylon seriliyor. Doğru dürüst bir temel olmadığı için (varsa bile, yine briket ile yapılmış pabuçsuz ve derin olmayan bir temel) duvarların zamanla çatladığı da gözleniyor. Zemin katın, çevreden yükseltilmemiş oluşu, evi zaman zaman su basmasına neden olduğu gibi, taşıyıcı duvarların da zarar görmesi sonucunu doğuruyor. Bu nitelikteki konutlarda, pencerelerde de düzgün bir doğrama yok, geçici olarak naylon gerilmiş.

Durumu biraz daha iyi olanlar, konutlarını betonarme karkas bir taşıyıcı sistemle ve ustalar eliyle inşa ediyor. Ancak, herhangi bir teknik hizmet desteği ve denetim söz konusu değil, bu nedenle de yapımın, kurallara uygun gerçekleştirildiğini söylemek zor. Bu konutlarda, asmolen döşeme kullanıldığına bile rastlanıyor. Duvarlar, zemin katta genellikle briket, üst katlarda ise, olanağı daha fazla olanlar delikli tuğla kullanıyor. Üst katlarda genellikle çıkma var. Bu konutların birçoğunda köşeleri yuvarlak dönme amacıyla özel üretilmiş köşe briketleri kullanılıyor. Kaba inşaat bittiğinde, gerisine kaynak bulmak için konuta yerleşmeksizin beklemek söz konusu ise, demir giriş kapısı ve demir parmaklıklar muhakkak takılıyor.

Düzensiz ve düşük geliri olanların, yapımı, yataydaki aşama aşama yürüttükleri, kaba inşaatını tamamlayabildikleri iki odada yaşayıp, geri kalan bölümü ve ince inşaatı erteledikleri görülüyor. Ancak bu durumda, temel ve subasmanın tamamını betonarme olarak yapmış olanlar da var. Zemin kat tavan betonunu atamayıp, çatıyı geçici olarak ahşap mertekler üzerine eski (kullanılmış) oluklu saç ile örtmüş olanlara da rastlanıyor.



Resim 3. 19 Mayıs mahallesinde yeni gelişme alanları. Olanağı daha fazla olanlar, başlangıçta konutun birkaç katını kaba inşaat olarak tamamlayıp, bir katına yerleşiyor; tamamlanmamış katın duvarları da, çatıda bir tür korkuluk oluşturmak üzere, pencere parapet düzeyine dek yükseltiliyor.

Eski mahallelerde, başlangıçta yapılan bir ya da iki katlı bölümün betonarme olup, sonradan üste ya da avluya eklenen bölümlerin yığma olduğu durumlara sık rastlanıyor. Avluya eklenen ve ikinci, üçüncü katlara dıştan çıkan merdivenlerin de ilginç (ama çoğu zaman nasıl ayakta kaldıkları anlaşılamayan) taşıyıcı sistemler oluşturdukları dikkati çekiyor.

Çatılar teras çatı olup, nadiren şap ile yalıtılmış. Çatı suyu, plastik borularla oluşturulmuş bir tür “çörten”in ucundan serbest olarak aşağı bırakılıyor.

Konut zemini çoğu zaman ham beton, ya da nadiren şap; üzerlerine muhakkak kilim ya da makine halısı serilmiş. En düşük gelirliilerin son zamanlarda yaptıkları konutlarda, içinde yaşamakla beraber, zeminin henüz toprak olduğunu da gördük. WC ve banyo zemini, ancak olanaklar arttığında, suni taş karo (karo mozaik) kaplanıyor. Avlu döşemeleri de, önceleri toprak iken, olanak bulunduğu kısmen ya da tamamen beton kaplanıyor.

Duvarlar, yeni konutlarda dışta sıvasız, düşük gelirliilerin duvarları, başlangıçta, içte de sıvasız. Zaman içinde, olanaklar elverdiğinde WC ve banyo duvarlarını kısmen seramik kapladıkları görülüyor.

Doğramalar genel olarak ahşap ve düşük nitelikli. Sadece avlu ve apartman giriş kapıları demir. Ayrıca zemin kat pencerelerinde muhakkak demir parmaklık var.

1.5. Eşya

Konutlarda, eşyasız/sade “geleneksel” yaşamdan, bol eşyalı ve gösterişe dayalı bir yaşama geçiş süreci gözleniyor. Konut, gelişip kalitesi

arttıkça, içindeki eşya sayısı da artıyor. Olanağı olanların, düşük kaliteli ama yeni “mobilya” satın aldıkları görülüyor. Yeni evlenen oğlun “yatak odası takımı”, eve giren ilk düzenli mobilya. Bunu, koltuk ve sehpalardan oluşan “oturma grubu” izliyor.

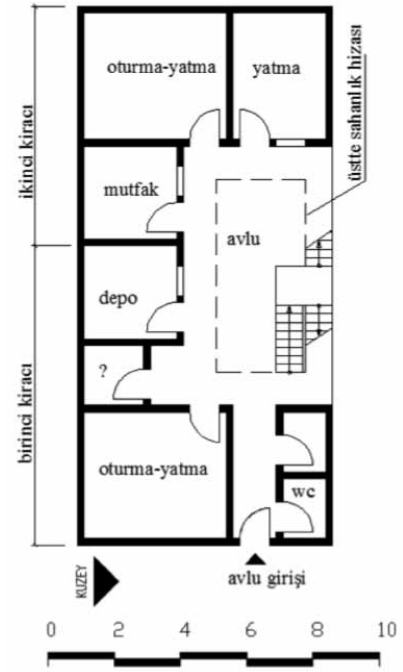
Düşük gelirliilerin, kullanılmış ya da çok düşük kaliteli eşyalar edindikleri görülüyor. Bunlar, TV altına masa, sedir, kitaplık-büfe benzeri yarı açık raflı yarı kapaklı sistemler, elbise dolapları ve sandıklardan oluşuyor. Bazen, bir iki koltuk ya da kanepe de bulunuyor. Sandalye kullanımı henüz pek yaygınlaşmamış. Farklı zamanlarda, farklı yerlerden sağlanmış bu eşyaların birbiri ile uyumu söz konusu değil.

Giyim eşyaları, kısmen dolap ve sandıklarda, kısmen de (özellikle gündelik kullanımda olanlar) açık askılarda duruyor. Gündüzleri, yatak, yorgan ve yastıklar, yatak odasında ve bazen de oturma odasında üst üste istif edilip üzeri örtülmüş, ya da önleri bir perde ile kapanmış olarak depolanıyor.

Televizyon ve buzdolabı hemen her evde var. Bazı evlerde, dikiş makinesi, üt ve masa üstü vantilatör de var. Çamaşır makinesine ise pek rastlanmadı.

Her şeyin üzerinde örtü var. Pencerelerde muhakkak perde var; dar gelirliilerde perde sabit; olanağı olanların pencerelerinde ise, açılıp kapanmayı sağlayan bir asma sistemi (korniş vb.) kullanılmış.

Duvarlarda, Atatürk resmi, dini resimler, din kitabı, kızlarının ilköğretim mezuniyet fotoğrafı, yurt dışında çalışan eşlerinin fotoğrafı, saat, halı, takvim gibi çeşitli şeyler asılı.



Resim 4. Meydan mahallesinde çok kiracı bir konutun alt kat plan şeması. Kiracıların yaşadığı konutlar, mevcut bir konutun bölümü ya da eklenmiş bir parçası olduğu için, bu konutların plan yapısı, ailelerin yaşam biçimi hakkında tam olarak fikir vermekten uzak; aileler, bir ya da iki odayı kiralıyor; birden fazla kiracı aynı WC'yi kullanıyor. Bu binalarda tam olarak bir işe yaratan bazı mekânlar bulunduğu da gözleniyor.

Konutların açık mekânlarında, çok sayıda sakısı ve çeşitli süs bitkileri var. Avlularda da çeşitli meyve ağaçları var (bu mahallelerin, çoğunlukla, meyve bahçeleri üzerine kurulduğunu anımsatacak yaşta ağaçlara da rastlanıyor).

Ev içlerinde evcil hayvan beslenmediği için bununla ilgili bir düzenleme de yapılmamış. Ancak konutların bir bölümünde, hâlâ küçükbaş hayvan beslendiği söyleniyor.

Mutfakta, tezgâh üstü ocak kullanılıyor. Ekonomik durumları iyi olanlar (orta gelir) ise, ocaklı fırın kullanıyor. En düşük gelirliilerin mutfağında bir tezgâh bulunmuyor ve pişirme aracı olarak piknik tüpü kullanılıyor. Tezgâh varsa, altınının görünmesi, bir perde ile önleniyor. Mutfakta, en düşük gelirliilerin konutunda bile, duvarda sabit, sanayi artığı saçtan yapılmış boyanmış açık duvar rafları (tabaklık) ve yere oturan plastik raf sistemleri (erzak vb. için) var. Eviye, nadiren vitriye ya da paslanmaz çelik. Çoğu düşük gelirliide, mozaik eviye var, ya da eviye hiç yok, bulaşık yerde yıkılıyor.

1.6. Isınma-Havalandırma-Aydınlanma-Enerji-Su

Konutlar soba ile ısıtılıyor, sobalarda, odun, talaş, tarımsal ürün artıkları (pamuk vb.) yakılıyor. Genel olarak, konutun sadece bir odasında soba kurulu. Olanağı olanlar, seyyar tüp gaz sobaları da kullanıyor ve birden fazla odaya soba kurabiliyor. Sobalar, kışın su ısıtma ve yemek pişirme amacıyla da kullanılıyor. Olanağı olanlar, güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi (onların deyimiyle “enerji”) kuruyor. Yaz aylarında pişirme için yine tüp gaz kullanılıyor.



Resim 5. Meydan mahallesinde çok kiracılı konut.

Konutlara su bağlanmış olmakla birlikte, en düşük gelir gruplarının yaşadığı yeni konutların sadece avlularında çeşme var. Düşük gelirli olanların kullandığı eski konutlarda ise WC ve mutfakta, bazen de banyoda çeşme var. WC'lerdeki lavabo (varsa) genelde mozaik, ancak olanak bulanlar, vitrifiye lavabo kullanıyor. Banyoda duş teknesi, kurna vb. özel bir donanım yok. Su deposu, sadece güneş enerjisi ile su ısıtma sisteminin bir parçası olarak var. Su depolamanın pek gerekli olmadığını, gerektiğinde de plastik bidon kullandıklarını söylüyorlar.

Özellikle eski mahallelerde, sonradan ek olarak yapılmış ve yoğunlukla da kiracılarca kullanılan bölümlerde, yeterince doğal ışık ve hava almayan karanlık mekânlara oldukça sık rastlanıyor. Bunlar dışında, pencereler yeterli büyüklükte ve genellikle avluya, avlu yoksa sokağa bakıyor. Pencereler doğal havalandırma için de kullanılıyor. Ancak evlerin bir bölümünde, yaz aylarında hava dolaşımını artırma amacıyla seyyar vantilatör kullanılıyor. Duvar ve tavan malzemelerinin ısı yalıtıcı özelliği olmaması nedeniyle konutların içi, yazın çok sıcak, kışın çok soğuk.

Yapay aydınlatma için, evlerin çoğunda flüoresan, geri kalanlarda akkor flamanlı armatür kullanılıyor.

Yapay aydınlatmanın yanı sıra, TV, buzdolabı, varsa ütü için de elektrik enerjisinden yararlanılıyor. Her odada bir priz bulunuyor. En son yapılmış, en düşük gelirli konutlara bile elektrik bağlanmış.

1.7. Fiziksel Altyapı

Yeni gelişme alanlarında, son yıl içinde yapılan konutlar hariç, tüm konutların kentsel pis su şebekesine



Resim 6. Dervişler mahallesinde sonradan eklenen üst kata çıkan merdiven. Bu tür merdivenlerin, "taşıyıcı sistemi" pek kolay kavranamıyor.

sine bağlandığı söyleniyor; eski mahallelerde ise, pis su şebekesinin tamamlanmadığı bölgelere rastlandı. Şebekeye bağlanmamış konutlarda, ilkel yöntemlerle pis su çukuru yapılmış. İçme suyu ağı ise tüm konutlara ulaşmış durumda.

Yeni gelişen alanlarda yollar henüz toprak ve kışın diz boyu çamur. Eski mahallelerde ise yolların büyük bölümü asfaltlanmış, kalanlar stabilize. Eski ya da yeni, tüm bu mahallelerde, toplu taşıma araçlarının kullandıkları yollar, yeterli genişlikte ve tamamı asfalt. Ara yollar ise, eski mahallelerde yer yer oldukça dar. Yaya kaldırımı, sadece çok merkezi ana yollarda var.

Elektrik şebekesi, havai hatla tesis edilmiş. Yol aydınlatması yapılmış, ancak bakım yetersizliği ya da kasıtlı tahribat nedeniyle, lambaların çoğunun bozuk olduğu mahalleler var.

1.8. Sosyal Altyapı

Mahallelerdeki ilkokulların yeterli olmadığı, orta öğrenim için ise yoğunlukla uzağa gitmek gerektiği söylendi. Sağlık ocağı da bazı mahallerde yok. Gereksemin duyulan sayı ve büyüklükte caminin, mahalle halkının katkıları ile yapıldığı belirtildi. Öteki tüm kamu hizmetleri için ise, kent merkezine gitme zorunluluğu dile getirildi.

Mahallelerin bazılarında, küçük de olsa çocuk oyun alanları yapılmış ve korunup kullanılıyor.

Mahallelerin içinden geçen ve kent içi transit ulaşımına da hizmet eden yollarda, konutların alt katları çarşıya dönüşmüş ve mahallenin günlük gereksinimlerini karşılayacak ticari hizmetlerin çoğu buralarda oluşmuş.

1.9. Komşuluk

Mahallelerin biçimlenişi (birbirini dik kesen yollar), komşuluk ilişkilerini geliştirmede kolaylaştırıcı bir katkı yapmıyor. Ancak, yaşamın açık mekânda geçiyor olması nedeniyle, özellikle aynı sokak üzerinde ve birbirine yakın mesafedeki ailelerin daha sıkı bir ilişki içinde olduğu gözleniyor. Değişik gelir grupları bir arada yaşıyor ve yardımlaşıyor. Aynı mahallede çok değişik bölgelerden insanların yaşadığı da gözlemlendi.

1.10. Fiziksel Çevrenin Niteliği

Eski mahallelerde, başlangıçta dar tutulmuş sokaklarda zaten düzensiz gelişmeye, zaman içinde düşeyde üç kata varan yükselme eklenince, yer yer oldukça yoğun bir yapılaşma ortaya çıkmış. Ayrıca genel olarak bir eskime de var. Yeni gelişen alanlarda ise, daha geniş ve düzgün yollar gözleniyor, yoğunluk da şimdilik daha düşük.

Isınma amacıyla kullanılan yakıtın etkisiyle, kışın hava kirliliği hissediliyor. Ana yollar çevresinde, taşıtların havayı kirlenici etkisi ve gürültü var.

Kentin genelde düz olan topografik yapısının bir yansıması olarak, yeni gelişen alanlarda özel drenaj önlemleri alınmadığı için, yoğun yağış dönemlerinde, konutları su bastığı ve yolların geçilmez hale geldiği belirtiliyor.

Konutların avlularındaki ağaçlar ve asmalar nedeniyle, çevre genelde yeşil görünüyor. Ancak yolların çok dar oluşu ve yaya alanlarının bulunmaması sonucu, bir iki çocuk oyun alanı dışında, yerel yönetimin ağaçlandırma yapacağı ya da daha genel anlamda yeşile ayıracağı bir alan yok.

1.11. Belediye Hizmetleri

Belediye, temiz su sağlayıp pis su ve çöp toplama, yol açıp asfaltlama dışında bir hizmet götürmüyor. Toplu taşıma, belediyenin denetiminde özel minibüs ve otobüslerle yapılıyor.

2. Tasarlanacak Konut ve Çevresinin Standartları

Yerinde yaptığımız gözlem ve görüşmeler sonucu, bu mahallelerde yaşayanlarla benzer özelliklere sahip aileler için öngörülecek konutların nitelikleri hakkında, şu varsayımların geçerliliğinin sınanması gerektiği kanısına vardık:

2.1. Hane halkı sayısının (bizim ziyaret ettiğimiz konutlarda) 4 -14 arasında değişiyor oluşu nedeniyle konut alanları ve konutların sahip oldukları "oda" sayıları, başlangıçta bile, belli bir sınırın altına düşemez. Bu sınırı, biri mutfak olan 12'şer m²'lik üç bağımsız mekân + WC + bir açık mekân (avlulu, dam, teras, balkon vb.) olarak belirleyebiliriz. Bu bağımsız mekânların biri, giriş holü işlevini üstlenebilir.

2.2. Zaman içinde yapılacak ekler ve bunların en başta inşa edilen "nüve" ile ilişkileri konusunda karar, hane halkının nihai büyüklüğünün yanı sıra, yaşlılara bağımsız bir bölüm ayrılıp ayrılmayacağı, konutun bir bölümünün kiraya verilip verilmeyeceği (bir rant aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı) de belirleyici olmaktadır (kira geliri, konut kredisini geri ödemedede bir destek olabilir).

2.3. Geleneksel yaşam biçiminden henüz kopmamış oluşları (açık havaya doğrudan erişime gereksinimi ve zamanın büyük bölümünün açık havada geçiyor olması; gürültü düzeyi, temizlik alışkanlıkları vb.) ve hane halkı sayısının büyüklüğü nedeniyle, bu aileler, apartman yaşamına uyum göstermede güçlük çekeceklerdir. Sadece, yakın akraba olan aileler, bir tür apartman yaşamı gerçekleştirebilirler ve bu durumda, açık mekânları ortak kullanabilirler.

2.4. Tesisat ve altyapı kolaylıkları söz konusu olduğunda, ailelerin, çağdaş bütün olanakları kullanmaya açık oluşları dikkate alınmalıdır. Başlangıçta dahi, WC ve mutfakta temiz ve pis su tesisatları yapılmalı, ilerde en azından bir su deposunun ve büyük olasılıkla güneşle su ısıtma düzeninin kurulacağı göz önünde tutulmalıdır. Elektrik enerjisi sağlama ve dağıtımında da, kentsel standartlar uygulanmalıdır.

2.5. İster nüve, ister bitmiş olsun, konutu, kullanıcıya, döşeme kaplaması yapılmadan (WC hariç) teslim etmek uygun olacaktır (döşemenin beton olduğu durumlarda, şap kaplanabilir). Doğramaların ve duvar-tavan ince işlerinin ise bitirilmiş olması gereklidir.

2.6. Yolların çamura karşı sert bir malzeme ile (başından itibaren) kaplanmasına gerek vardır. Çocuk sayısının fazlalığı ve okul dışı saatleri yaz-kış açık havada geçiriyor olmaları nedeniyle, açık oyun alanlarına gereksinim vardır; ancak bu alanların toz yaratmayan ve sert olmayan bir malzeme ile kaplanması düşünülebilir. Kentte su sıkıntısı yaşanmadığı sürece, (yeraltı sularının bol olduğu söyleniyor), açık alanların ağaçlandırılması öngörülmelidir.

2.7. Konutlarda, duvar ve çatıdaki ısı yalıtım eksikliği sorununa da çözüm bulunması gereklidir.

2.8. Çocukların tüm günlerinin, büyüklerin ise zamanlarının yarıdan fazlasının açık havada geçiyor oluşu dikkate alınarak, her konutun kendi avlusu/terası olsa da, konutların ortaklaşa yararlanacakları ve konutların hemen önünde ya da yakınında (tamamı yol olarak kullanılmayan) açık alan düzenlemeleri, yararlı olacaktır.

3. Konut ve Çevresinin Üretim Süreci ve Teknolojileri

Plan dışı alanlardaki en hayati sorunlardan biri, buralardaki konutların, en temel yapım kuralla-

rına uyulmaksızın, her tür teknik hizmet desteğinden ve denetiminden yoksun inşa edilmesidir. Konutların, içlerinde yaşanırken bile, sürekli inşa halinde olması, mahallelere sürekli bir şantiye görünümü vermektedir. Dış ve iç duvarlarda, ısı yalıtım özelliği çok düşük olan boşluklu briket blokların kullanılması ise, bir başka sorundur.

Bu alanlardaki konutların, şimdi bile, sahipleri tarafından değil de, profesyonel (ücret karşılığı çalışan) ustalar tarafından yapılıyor olması, yeni konutların üretiminde kullanıcı katılımının zorunlu olmadığını düşündürmektedir. Bu durumda, bu pazara tanıtılacak, daha üstün nitelikli ama ciddi maliyet farkı yaratmayan teknoloji ve malzemelerin benimsenmesi daha kolay olabilir. Döşemelerde asmo-len blok, duvar köşe dönüşlerinde özel yuvarlak bloklar kullanılıyor olması, bu tür yeniliklere, maliyet/finansman sorunu çözülmek koşulu ile, kolay uyum sağlayabilecekleri izlenimini vermektedir.

Sınanması gereken bir öneri olarak, kâgir inşaat benimsenecek ise, ısı yalıtım özelliği de olan taşıyıcı bloklarla (hafif agregalı beton, ucuz tuğla vb.) yığma inşaat yöntemi üzerinde durulabilir. Bu yöntem, geleneksel yapım yöntemleri ile de daha fazla benzeşir (betonarmeye kıyasla). Ayrıca, döşeme, betonarme olmakla birlikte, prekast elemanlarla oluşturulabilir.

Bu önerinin uygun bulunması durumunda, bu malzemelerin yörede düşük maliyetle üretilip pazarlanmasının örgütlenmesi gerekir. Ayrıca, nüve konut seçeneğinde, bu malzemelerle yığma inşaat konusunda yöredeki ustaların ve konut edineceklerin eğitime tabi tutulmaları düşünülebilir. Bunlara ek olarak, gerek tasarım aşamasında, gerekse uygulama denetimi biçiminde bir teknik hizmet desteği de gerekir.

* * *

Proje Nasıl Gelişti?

TOKİ tarafından tanımlanan ve bina, çevre düzeni ve altyapı projelerine baz olacak yapılabilirlik araştırması, belli başlı iki ana konuya odaklanmış idi: Birincisi, finansman ile ilgiliydi: bu çalışma, bir yandan hedef kitle olarak belirlenen düşük gelir gruplarının gelir düzeylerinin ve tasarruf olanaklarının araştırılmasını, öte yandan da piyasadaki konut ve arsa maliyetlerinin belirlenmesini kapsıyordu. İkinci konu ise, hedef kitlenin, kültürel, toplumsal fiziksel gereksinimlerinin belirlenmesi idi (yukarıda özetlenen çalışma, bu araştırmanın sadece bir bölümünü oluşturmaktaydı). Ayrıca, söz konusu mahallelerde eğilimlerin ve taleplerin belirlenebilmesi için danışma gruplarının oluşturulması ve danışma süreçlerinin tanımlanması da bu araştırma içinde yer alıyordu.

Bu araştırmaya dayanarak üretilecek projeler için tasarımcılara verilen şartnamede yer alan önemli ölçütler ise şöyle idi:

- Maliyeti, hedef kitlenin ödeyebileceği düzeye düşür,
- İç ve dış mekân kullanımında, geleneksel yaşam tarzını dikkate al,
- İklim verilerini dikkate al,
- Geleneksel yapım tekniklerini dikkate al.

Tasarımcıdan, şu üç alternatifi dikkate alması isteniyordu:

- Alt yapı arsa ve bireysel inşaatlar için kredi,
- Alt yapı arsa ve üzerinde nüve konut,
- Apartman daireleri.

Şartnameye göre, bina projelerinin yanı sıra tasarımcıdan, çevre düzeni, peyzaj ve altyapı projeleri ile bunların detayları da isteniyordu.

Bütün bunlar, çok düzgün yürüyecek bir kurgu tanımlıyor gibi görünse de, iki önemli aksaklık, bu girişimin amacına ulaşmasında engel oluşturdu: Bunlardan birincisi, takvimdeki sarkmalar nedeniyle, araştırma aşaması sonuçlanmadan tasarım hizmetleri ihalesinin yapılması ve mühendislik projelerinin hazırlığına girişilmesiydi. Diğer ise, hedef kitle olan en düşük gelir grubunun herhangi bir tasarruf olanığının olmadığına bu araştırma sırasında kesinlik kazanmıyordu. Tasarruf bir yana bu ailelerin asgari gereksinim olarak kabul edilen barınma, beslenme, sağlık, eğitim giderlerini karşılayacak düzeyde gelirlerinin olmadığı rakamlarla ortaya konuyordu.

Son olarak şunu belirtmekte yarar görürüm:

Yaşam biçimini ve yaşam çevresini yansıtmak üzere yukarıda özetlediğimiz çalışmayı yaparken söz konusu mahallelerde dolaştığımız süreçte gördüğümüz manzara, insanı ağlamaklı yapacak nitelikte idi. Böyle bir durum ile karşılaşınca şöyle düşünüyor insan: **bu ailenin bir "yaşamı" var mı ki "biçimi" olsun.**

Birçok evde, sadece ilköğretim ve hatta anaokulu çağındaki çocuklar kardeşlerine bakma görevini üstlenmiş, babalar çalışmak için gurbete, anneler gününbirlik iş bulmak için işçi pazarına gitmişlerdi. Çocuklar, durumu biraz daha iyi olan komşuların yardımıyla açsuz kalmaktan kurtulabiliyorlardı. Bu evlerde, zemindeki bir yaygı dışında, eşya deneyecek bir nesneye rastlanmıyordu. Aca- ba yine de şükretmek mi gerekir, bu insanlar sokaklarda yatmıyor diye? Burada şükredilecek tek şey belki de, toplumdaki dayanışma ruhunun henüz tam olarak çökmemiş oluşudur. ■

Not: Bu koşulları yansıtan fotoğrafları, aradan bu kadar yıl geçmiş olsa da, fotoğraftaki insanları rencide edebileceği için, bu yazı bünyesinde kullanılmaktan kaçınmayı yeğledim.

KENTLER: UMUDUN MIKNATISLARI

Her yıl Ekim ayının ilk Pazartesi günü; Bileşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) ortak ve paralel etkinlikleri olarak; Dünya Mimarlık ve Habitat Günü olarak kutlanmaktadır. BM tarafından 2006 Dünya Habitat Günü için seçilen **Kentler: Umudun Mıknatısları** teması, Uluslararası Mimarlar Birliği tarafından da 2006 Dünya Mimarlık günü için benimsenmişti. İnsan yerleşimlerinin güncel durumunu yansıtmak, yeterli barınağa sahip olmanın herkes için temel bir hak olduğunu vurgulamak ve bu konuda tüm dünyanın ortak bir sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatmak amacıyla "Kentler: Umudun Mıknatısları" teması değişik platformlarda işlenmişti. Konu tüm yakıcılığıyla hâlâ gündemimizde duruyor, daha uzun bir süre de duracak. Yoksul veya varlıklı, herkesin kentlerde iyi bir şekilde yaşamaya, temiz su, sıhhi koşullar, ulaşım, elektrik ve diğer hizmetlere rahatça erişebilmeye hakkı var. Bunun nasıl sağlanabileceği sorusu da zaten günümüzde insanlığın önündeki en zorlu hedefi oluşturuyor. Mimarlar Odası'nın 2006 yılında konuyla ilgili bildirisi güncelliğini koruyor.

TMMOB Mimarlar Odası 2006 Dünya Mimarlık Günü Bildirisi 2 Ekim 2006

Her yıl Ekim ayının ilk Pazartesi günü; Bileşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) ortak ve paralel etkinlikleri olarak; Dünya Mimarlık ve Habitat Günü olarak kutlanmaktadır. TMMOB Mimarlar Odası, 2006 yılı Dünya Mimarlık Günü'nde, 1996 Habitat II Konferansının aktif bir katılımcısı ve 2005 yılında İstanbul'da yapılan UIA Dünya Mimarlık Kongresi'nin ev sahibi olan bir kuruluş olarak, ilgililerin ve kamuoyunun dikkatini yeniden kentsel krize ve mimarlığa çekmektedir.

BM tarafından 2006 Dünya Habitat Günü için seçilen **Kentler: Umudun Mıknatısları** teması, Uluslararası Mimarlar Birliği tarafından da 2006 Dünya Mimarlık günü için benimsenmiş bulunmaktadır. Bu tema, son yıllarda kentlere doğru yaşanan göçün dünya tarihindeki en yoğun göçlerden biri olması ve kentleri yadsınamayacak ölçüde etkilemesi nedeniyle seçilmiştir. 1950 yılında dünya nüfusunun üçte biri kentlerde yaşarken, 2050 yılında bu oranın üçte ikiye çıkması ve 6 milyar kişiye ulaşmasının beklenmesi, konunun önemini ortaya koymaktadır.

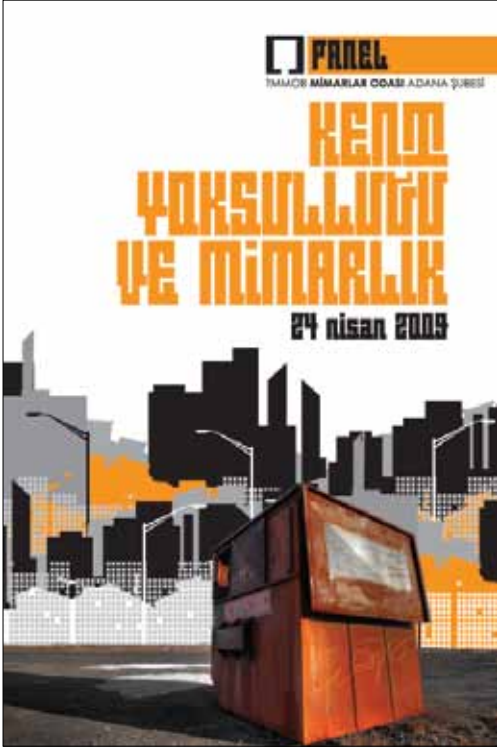
Genelde insan yerleşmelerinin güncel durumunu yansıtmak, yeterli barınağa sahip olmanın herkes için temel bir hak olduğunu vurgulamak ve bu konuda tüm dünyanın ortak bir sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatmak amacıyla oluşturulan Dünya Habitat Günleri'nin Uluslararası Mimarlar Birliği tarafından da ele alınmaya değer görülmesi, bu yılki tema çerçevesinde, mimarların tüm insanlığın barınma gereksiniminin karşılanması süreçlerindeki yadsınamaz rollerini ve sorumluluklarını bir kez daha dile getirmeye olanak sağlamaktadır.

Kentlerin nasıl bir çekim noktası olduğu ve hangi umutların yeşermesine olanak sağladığı araştırıldığında, onların ulusal üretimin ve tüketimin, refah ve fırsatlara sahip olmanın merkezleri olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle kent-

ler insanlar için bir değişikliğin, bir olumluluğun daha iyinin sembolü olmaktadır. Bu girdiler kentlere göçlerin artmasına neden olmuş ve olağandışı bir büyüme içine girmişlerdir. Göç ve kentlerin büyümeleri arasında organik bir ilişki olduğu BM'in istatistikleri ile de saptanmış bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar kentlerin, geçmişte olmadığı kadar yoğun bir biçimde insanları çektiğini göstermektedir. Göçün hızı, dünyanın değişik bölgelerinde ayrı olmakla beraber, hemen her yerde kentler, çatışmalardan, insan haklarına yapılan tecavüzlerden, haksız kullanılan güçlerden kaçan insanların ulaşmak istediği yerler olmuştur. Bu eğilim diğer yandan kentleri suçun, değişik nitelikteki kirliliğin, sosyal yozlaşmanın da merkezleri olmaya götürmektedir.

Göçlerin olumsuz bir diğer yönü, kentlerin insanların rüyalarının olumsuzlukla bittiği yerler olmaya başlamasıdır. Umduklarını bulamayanlar, hak ettikleri insanca yaşamı elde edemeyenler, içinde etkin yer alma isteğiyle gelip bu yeni çevreye yabancılaşanlar, geleneklerine ve doğrularına aykırı davranışlarla karşılaşanlar, umutlarını ciddi olarak yitirmektedirler.





Ülkemizin de gündeminde kentlere göçün yarattığı olumsuzluklar önemli bir yer tutmaktadır. Bu olumsuzlukların yaşam kalitesinin hızla yitirilmesine, kentlerimizin ve yaşam alanlarının kimliksizleşmesine ve mekânsal yoksulluğa yol açtığı birçok platformda giderek artan bir yoğunlukta tartışılmaya başlanmıştır.

TMMOB Mimarlar Odası bu noktada kenti paylaşılanların, kentlerde iyi bir şekilde yaşamaya, temiz su, sağlıklı ortamlar, ulaşım, elektrik ve diğer hizmetlere rahatça erişebilmeye hakkı olduğunu koşulsuz benimsemektedir. Kökenleri ve nedenleri gereği tümüyle ortadan kaldırılması olanaksız olan, kenti bir umut olarak görme eğiliminin doğru yönlendirilmesi sonucunda, kente göçen kişilerin umutlarına yanıt verecek, onları daha da mutsuz kılmayacak mekânsal düzenlemelerin yapılmasında mimarların yadsınamayacak rolleri olduğuna inanıyor, bu konuda uygulanabilir çözümler oluşturmayı toplumsal sorumluluğumuzun doğal bir gereği olarak görüyoruz.

Bu ana yaklaşımımız çerçevesinde olumsuz kentsel yaşam çevrelerinin oluşmasında göçlerin etkisini yadsımamakla beraber, mimarlık kültürü ile toplumun, mimarlık hizmeti ile kullanıcı arasındaki bağların giderek kopmasını da bir olumsuzluk olarak değerlendiriyoruz. Bu noktada olumlu bir görünüm elde etmek için toplumsal ve kültürel yaşamımızda mimarlığı etkin kılmamız gerektiğine, kentlerin umutların gerçeğe dönüştüğü sağlıklı çevreler olma-

sında bu etkinliğin önemli bir yeri olduğuna inanıyoruz.

Bu dönem TMMOB Mimarlar Odası'nın gündeminde yer alan Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru Mimarlık ve Kent Buluşmaları, etkinlikleri, kentlerin sağlıklı gelişmesine, yaşanabilir çevreler olmalarına verdiğimiz önemin göstergeleridir. Buluşmaların yapılacağı kent ve bölgeye özgü temalarla o kent ve bölgenin değerlendirileceği bu buluşmalarda, ulaşım, çevre sorunları, turizm, kültürel değişim, kıyı planlaması, sanayileşme vb. başlıkların yanı sıra göç olgusunu da ele almayı, bu olgunun kentler ve mimarlık yapıtları ile olumlu ve olumsuz ilişkilerini irdelemeyi planlamaktayız.

TMMOB Mimarlar Odası çeşitli ortamlarda dile getirdiği kimi politikalarının ana hatlarını Dünya Mimarlık Gününde bir kez daha kamuoyuyla paylaşmayı anlamlı bulmaktadır:

Dünyamızın yaşadığı, oldukça yaşamsal kentsel ve çevresel sorunlara rağmen, uluslararası güç merkezlerinin yönlendirdiği küreselleşme adı verilen bugünlerde, kentlerin tüketim merkezi olmanın ötesinde, doğrudan sömürü alanları haline getirildiğini görmekteyiz. Kentsel dönüşüm adı altında, insan, coğrafya ve olanaklar gözardı edilerek yapılan uygulamalarla, kentsel yaşam yok edilmekte, buna karşın kentlerin ve kentlilerin asıl ihtiyaçları yok sayılmaktadır. Kentsel krizin asıl sorumlusu olmalarına karşın, bugün bu krizden yararlanmaya yönelik organizasyonları dayatmaya

çalışan bu politikalarla, geleceğin inşası olanaklı değildir.

Bu bağlamda her şeyden önce, yerleşmelerimizin gelişimi ve mimarlık ürünlerinin oluşumunun çağdaş-bilimsel planlama ve yapılaşma ilkeleriyle bütünleşmesinin gerekli olduğuna inanıyoruz. Mimarlığı ve kenti olumsuz bir şekilde etkileyen çeşitli gelişmeler karşısında, mimar ve kentli dayanışması deneyimlerini, daha da geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı öngörüyoruz.

Mimarlık hizmetlerinin sunulduğu alanların başında kentlerimiz gelmektedir. Mimarlık ve kentsel sorunlar arasındaki ilişkinin geniş kesimlerce ağırlıklı olarak tartışılmaya başlanması, bu ilişkinin sağlıklı olarak gelişmesi ve sürdürülmesi giderek artan sorumluluklar üstlenmemizi gerektirmektedir. Bu düşünceden hareketle kentlerimizin sorunlarını topluma karşı kamusal sorumluluklarımız çerçevesinde değerlendirmek ve uygulanabilir çözümler üretmek temel görevimizdir.

Ülkemiz mimarlığının ve onun örgütü olan Mimarlar Odası'nın, toplum nezdinde kanıtlanmış saygınlığı, tüm yönetsel ve ticari baskılara rağmen temel dayanağımız ve çıkış noktamızdır. Geleceğin insan odaklı sağlıklı yerleşmelerinin mimarları olma hedefinden asla vazgeçmeyecek, mesleğimizin varlık nedenini zayıflatma gayretlerine karşı kamu ve toplum yararına mücadelemizi sürdüreceğiz. ■

TMMOB ZORUNLU GÖÇ RAPORU

“Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, İnsan Hakları Komisyonu tarafından Aralık 2003 tarihinde hazırlanan ve TMMOB Yönetim Kurulu tarafından 8 Nisan 2004 tarihinde onaylanan Zorunlu Göç Raporu’nun bir belge olarak böyle bir dosyanın içerisinde yer almasının anlamlı olacağını düşündük. Bu raporda dile getirilen konular hâlâ çözülmeyi, bunun için de ilgilenilmeyi bekliyor.”

1. Giriş

Göç; insanların tek başına veya tüm aile bireyle-ri ile birlikte bir yerden başka bir yere gitmelerini ifade eder. Bu mekân değişikliklerinin sebepleri olarak sosyal bilim literatüründe “iten” ve “çeken” (Keleş, 1993:47) faktörlerden söz edilir. Kentin istihdam çekiciliğinden kaynaklanan nedenler kadar yerleşilen yerin imkânsızlıklarından kaynaklanan topraksızlık gibi nedenler de bulunabilir. Burada göç eden aile üyelerinin kendi koşulları hakkında düşünme ve karar verme iradesi var gibi görünse de, bu olgunun uygulanan ekonomik politikaların bir sonucu olduğu göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla göç eden açısından yaşanan süreç gönüllü göç süreci gibi görünüyorsa da dayatılan bir yaşam biçimi sonucu olması nedeniyle zorunlu göç statüsünde değerlendirilmelidir. Yine göç süreciyle ilgili olarak sosyal bilimciler savaşlar, doğal afetler, gibi olağandışı koşullarda ortaya çıkan ve göç edenlerin iradelerinin işlemesine imkân bulunmayan, çeşitli kuvvetlerin etkilemesi ve zorlaması sonucu oluşan zorunlu göç sürecini tanımlarlar. Devletin çeşitli sosyal, ekonomik ve güvenlik vb. konularda aldığı kararların yerine getirilmesi aşamasında nüfusta oluşan hareketlilik zorunlu göçü ifade eder

Cumhuriyet tarihinin en kitlesel zorunlu göçü; 1980 yılından sonra gerçekleşmiş, 12 Eylül 1980’den itibaren devam eden sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları güvenlik nedeni ile köy boşaltma bölgede yaşanan silahlı çatışmalar, yayla yasağı, kontrollü gıda uygulaması vb. uygulamalardır.

Bu çalışmada zorunlu göçün nedenleri, sebep olduğu toplumsal ve ekonomik erozyon, göçe zorlanan ailelerin ve bireylerin durumları örneklerle aktarılacaktır. Sivil toplum örgütleri ve meslek örgütleri ve diğer toplumsal aktörlerin göç karşısında alması gereken önlemler öneri olarak sunulacaktır.

Bu değerlendirme TMMOB İnsan Hakları Komisyonu’nun Van’da gerçekleştirdiği seminerdeki katılımcıların, mimar ve mühendislerin görüş ve önerileri doğrultusunda ve saha incelemesi sonucunda elde edilen verileri ile TMMOB Bölge Toplantılarında dile getirilen görüşleri ve önerileri de içerecektir.

Bu toplantıların temel amacı göçün en acımasız yüzü olan “zorunlu göç”ün ele alınmasıdır. Zorunlu göç, bir insan hakkı ihlalidir. Kişiler sadece maddesel olarak yer değiştirmekle kalmamış manevi olarak da değişimlere maruz kalmışlardır. Kişilik yapılarında ve ailelerindeki bu değişim, kendi öz yaşamlarının dışında eski ile yeni arası tanımlanamayacak ölçüde yıpratıcı olmuştur. Yeni yaşantıya uyum sağlamada; geçimini toprağını işleterek sağlayan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireyler ve ailelerini evlerinden ve topraklarından ayrı olmalarından dolayı işsizlik sonucu geçimini sağlayamama gerçekliğiyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Atavistik yapıya sahip olan bu ailelerin kadın ve çocukları da zorunlu göçün yarattığı bu olumsuzluklarla, daha fazla korunmasız ve içe dönük bir yaşamın parçaları haline gelmişlerdir. Çocuk suç oranları her geçen gün artmaktadır. Sosyologlar göçün insanlar üzerinde bıraktığı etkinin izlerinin 40 yıl sonra bile görüleceğine dikkat çekmektedirler. Bu durum, bölgede sosyal ve psikolojik danışmanlık merkezlerinin kurulması gerekliliğini göz önüne sermektedir. Köylerinden göç etmek zorunda bırakılan köylülerin yaşadıkları travma ve mağduriyetlerin hiç yaşanmamış olarak algılanması ve dolayısıyla bu travmayı ortadan kaldıracak ve güven ortamını oluşturacak yaklaşımın geliştirilmemiş olması sağlıklı ve hızlı bir çözümü engellemektedir.

Göçün olumsuz etkileri bunlarla sınırlı kalmamakta, göçle birlikte sağlık sorunları da artmaktadır. Zorunlu göç mağdurlarının temel ihtiyaçlarının giderilmesi, iş, konut, temiz su, sosyal güvence ile huzur ve güven verilmesi gibi temel gereksinimlerin karşılanması zorunludur. Göç mağdurlarının çoğuna adlarına düzenlenmiş tapu olduğu için yeşil kart verilmemiştir. Tasarrufu elinde olmayan bu mülkler hiçbir anlam ifade etmemektedirler. (Mehmet Gökçe; Zaman Gazetesi 24.06.2002) Asgari düzeydeki ihtiyaçla kısa vadeli çözümler ile hemen karşılanamaz ise, sorunun boyutu büyüyecek ve uzun vadeli toplumsal sorunlara dönüşecektir.

Yazının ilerleyen bölümlerinde göçün çocuklar üzerindeki yarattığı travmalara da yer verilecektir. Tüm bunlar kendi yuvalarından, topraklarından zorla göçmek zorunda kalmış ailelerin sorunu olmaktan çok, hepimizin ortak sorunudur,

aynı zamanda tüm yönleri ile toplumsal bir sorundur ve her geçen gün büyümekte ve boyut değiştirmektedir.

Köye dönüş adı altında gerçekleştirilen projelerin gerçekte ne kadar işlediğini ortaya koymak, projenin teorideki ve uygulamadaki eksiklerini, kişiler üzerindeki etkilerini ve topluma geri dönüşü; yapısal ve ekonomik, sosyal boyutundaki eksiklikleri, mevcut durumun tanımlanması ile ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmada Van ili özellikle ele alınmıştır. Van ili son birkaç yıl içinde büyük ve kentin kaldıramayacağı kadar bir göç seline uğramıştır. Bu ilimizin yüzölçümü 2.100 km²'dir. 361 km²'si tarım alanı, 1359 km²'si ise çayır ve meralardan oluşmaktadır. Bu özelliğiyle kent tam bir hayvancılık bölgesidir. Bu insanlar üretimden kopartılmışlar ve bunun sonucunda bölge ve ülke ekonomisi büyük zarara uğramıştır. İnsanlar zorla tüketici konuma getirilmiş, köy ile kent arasına sıkıştırılmıştır. Bu rapor Mayıs 2003'de Van ilinde düzenlenen seminer sonucunda ortaya çıkan ortak öneriler de göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Yöntemi belirlerken gerçek olaylara ve niceliksel verilere yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında, kamuoyunun duyarlılığının sağlanması ve bunun için demokratik örgütlerin ortak politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Ülkemizde kırdan kente göç, 1950'li yıllardan itibaren başlayıp, 1960'lı yıllarda giderek hız kazanmıştır. 1950 sayımında % 25 olan kent nüfusu; 1980'de % 44'e, 1990 sayımında ise % 59'a yükselmiştir.

Genellikle, kırsal kesimde can ve mal güvenliği sürekli tehdit altındadır. Özellikle bölge hukuk güvencesinden yoksundur. Terör nedeniyle köylerin boşaltılması bölgede zorunlu göç hareketlerini hızlandırmıştır. Güvenlik ihtiyacı, insanın temel dürtüsüdür. Bu nedenle insanların köyden şehre çaresizlik içinde savruluşu, sosyal bir yaranın dışavurumundan başka bir anlam taşımamaktadır.

Türkiye'nin güneydoğusunda 1990'lı yılların başlarında yoğunlaşan köy boşaltma ve zorla göç ettirme olgusu 1999 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde yaklaşık 3700 yerleşim alanından üç milyondan fazla bir nüfus kendi iradeleri ve denetimleri dışında yaşam ortamlarını terk etmek zorunda kalmıştır. 16 yıllık çatışma ortamında yalnızca yerleşim alanları yakılıp boşaltılmakla kalmamış, aynı zamanda yaylalara çıkmak yasaklanmış, binlerce dönüm orman yakılmıştır. Boşaltılan, yakılan ve yıkılan yerleşim alanlarında mevcut yol, su, elektrik gibi temel altyapı olanakları da yok olmuştur. Tarlalar kullanılamaz hale gelmiştir. Meyve bahçeleri yok edilmiş, ağaçlar kesilmiştir. Yayla yasakları hayvancılığın yok olmasına neden olmuştur. Boşaltılan köylerdeki arazi ve

mülkler köy korucuları tarafından hem tahrip edilmiş hem de bunlara korucular tarafından el konulmuştur.

Yaşam alanlarından kopartılan insanlar, herhangi bir yer gösterilmeksizin sahipsiz bir biçimde bölgedeki ve bölge dışındaki kent merkezlerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Barınma, iş, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden bütünüyle yoksun kalmışlardır. Esasen eksik olan yaşam alanlarından kopartılarak temel hak ve özgürlüklerinden yoksunlaştırılan bu insanlar yoksulluk sınırı altında yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Aileleri parçalanmıştır. Göçtükleri kimi yeni yerleşim alanlarında kimliklerinden ötürü saldırıya maruz kalmışlardır.

Son yıllarda yaşanan barış ortamında köyüne geri dönmek isteyen mağdurların önüne çeşitli engeller çıkarıldı. Kaymakamlıklara ve Valiliklere yapılan başvurular yanıtız bırakılmıştır. Hükümetlerin Köy-Kent ve Merkez köy uygulamaları bir başka zorlama olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca köy-kent uygulamasıyla, kullanılamayan tarım arazilerinin kullanımı da olanaklı değildir. Bu bağlamda köy-kentler sosyo-ekonomik açıdan da doğru değildir.

Halen bölgedeki Valilikler tarafından geri dönüş izni verilen yerleşim yerlerine dönüş güvenliği güçlerinin engellemesiyle karşılaşmaktadır. Güvenlik güçleri köye dönmek isteyenlerin can güvenliklerinin tehdit altında olduğunu iddia etmektedir. Bölgede döşenmiş bulunan mayınların yerlerinin belirlenmesi ve temizlenmesi ile ilgili hiç bir çaba gösterilmemektedir. Ayrıca, köylerine geri dönmek isteyen mağdurların köylerine dönmeleri için Valilik ve Kaymakamlıklar tarafından hazırlanan örnek dilekçelerdeki "köylerini terör nedeniyle terk ettiklerine" ilişkin maddeyi işaretlemeleri yönünde baskı yapılmakta, maddi ve manevi tazminat isteklerinde bulunmayacaklarına dair taahhüt istenmektedir.

Türkiye'de gerek yoksulluğun gerekse de yoksullukla bağlantılı biçimde sokakta çalışan çocuklar sorununun, göç alan büyük kentlerin önemli bir sorunu olarak kabul edilmesi ise büyük oranda 1990'lı yıllarla birlikte yaşanan zorunlu göç süreci sonrasına denk gelmektedir. Zorunlu göçü yaşayan aileler için yoksulluk süregelenleşirken; kente tutunamayan "yeni yoksulları" tartışma bu grup üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan bu yeni göç dalgasının geçmişte yaşanan göçlerden en temel farkı zorunlu olmasıdır, dolayısıyla bu göç süreci daha önceki göçlere kıyasla daha hazırlıksız yaşanmıştır. Bu insanlar Türkiye'nin gelir ortalamasının en altında bir yaşamı Diyarbakır, Van, Batman gibi illerin şehir merkezlerinde ya da İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi metropollerde gettolaşma benzeri yerleşim alanları oluşturarak sürdür-

mek zorunda kalmışlardır. Zorunlu göç hem demografik ve çevresel bakımdan hem de siyasi, sosyal ve ekonomik bakımlardan radikal bir altüst oluş ve kapsamlı bir tahribata neden olmuştur.

"Doğup büyüdüğü yerlerden istekleri dışında koparılmış, yerlerinden yurtlarından edilmiş, yakın zaman önce yaşadıkları 'cinnet'in (baskınlar, silahlı tarama, ev-köy-otlak yakma, gıda ambargosu, 'faili meçhul'ler, gözaltında kayıplar gibi) etkilerinden hâlâ kurtulamamış" (Sır ve Arkadaşları, 1998), yaşadıkları travma tamamen görmezden gelinmiş, bu yeni "yersiz-yurtsuz" bırakılmışların yoksullukları ve yoksunlukları gerek sosyal gerekse siyasi konumlanışları nedeniyle daha fazla hissedilmiştir.

Bu göçler herhangi bir yasal zemin üzerine gerçekleştirilmediği için, göç ettiren yeni gelenin yerde hiçbir yaşam alanı hazırlanmamış, olayın siyasi boyutları nedeniyle kamusal otorite, göçün sosyal maliyetini karşılamaya yanaşmamıştır. Üstelik zorunlu göçün yaşandığı dönemin, neo-liberal ekonomi politikaların var kılınmaya çalışıldığı konjonktüre denk gelmesi, dolayısıyla devletin gerek yerel yönetimlere olan desteğinin gerekse sosyal koruma olanaklarının zayıflatılması, sürecin daha tahripkâr yaşanmasına neden olmuştur.

Dolayısıyla yaşanan son dönem göç diğerlerinden farklı olarak tedrici uyum olanaklarından yoksun kalmış, yumuşak ve bütünleştirici olmaktan uzak, gergin ve dışlayıcı (Işık ve Pınarcıoğlu 2001) olmuştur.

Erder, göçle kente gelip yerleşenlerden başarı durumuna bağlı olarak üç temel grubun ortaya çıktığını tespit etmiştir. Yükselenler, izole olanlar ve yoksullaşanlar. İşte göç sonunda metaforik anlamıyla "göçenler" bu yoksullaşan gruptakilerdir aslında. Bu grubun ortak özelliği gerek iş ve gerek konut piyasasında işleyen mekanizmaların dışında olmaları ve günlük yaşamları içindeki yalnızlıklarıdır. Bu grubun diğer gruplardan en temel farkı kendi istek ve iradeleri dışında yalnızlığa terk edilmiş olmalarıdır. Erder'e göre (1995: 118), "yoksullukvarsılık çizgisinin bıçak sırtında gittiği bu ortamda, bazı haneler, hemşehrileri olsa bile, ilişkilerinin dışında kalabilmektedir. Bu grup içinde yeni göç etmiş 'yoksullar', yetişkin yaşta hünersiz göç edenler; iş kazasına uğramış ve sakatlanmış hane reisleri; dullar; iş yaşamında başarısız olmuş ya da hemşehrilik ilişkilerinden dışlanmış haneler vardır. Bu arada Doğudan bugünlerde gelen Kürt göçünün de bu tür haneler yarattığı bir göç türü olduğunu belirtmekte yarar vardır. Doğudan yeni gelen göç dalgası eskisinden farklı olarak zincirleme göçün sağladığı esnek ve tedrici uyum olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Çok çocuklu ve hünersiz yetişkinlerin olduğu bu hanelerin mevcut hemşehrilik ilişkileri içine gir-

meleri çok daha zor olmakta ve bunlar da yalnızlığa terk edilebilmektedirler. Bu grubun varlığı kökene dayalı ilişkilerin seçiciliğini ve kentte yoksulluğun bazı gruplar için yerleşikleşme eğiliminde olduğunu göstermektedir" (Erder 1995).

Barut'un (2001) tespitlerine göre, zorunlu göçerlerin yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır, yüzde 6'sının hiç bir geliri yokken yüzde 40.5'inin geliri 100 milyon liranın altındadır. Aylık geliri 100 milyon ile 200 milyon arasında olanların oranı yüzde 45.5 ve 200 milyon ile 300 milyon arasında olanların oranı ise sadece yüzde 8'dir. Erkeklerin yüzde 29.3'ünün işsiz olduğu belirtilen araştırma sonuçlarına göre, yapılan işler, genellikle gündelik işler (yüzde 29.9), seyyar satıcılık (yüzde 22) ve diğer niteliksiz işlerdir (yüzde 11.4). Barut (2001) İstanbul'a göç edenlerin hemen hemen tamamının (yüzde 98.3) çevre uyumsuzluğu, dil, kültür farklılığı, potansiyel suçlu görülme gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını, sağlık (yüzde 84.8), beslenme (yüzde 79.8), barınma (yüzde 54.9), düzenli iş bulamama-işsizlik (yüzde 91.6) ve eğitim (yüzde 49.5) ile ilgili sorunların var olduğunu belirlemiştir. Ailelerin yarısı, çevreyle uyum sorunu yaşadıklarını, yüzde 32.3'ü ise dil ve kültür farklılığı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin ancak yüzde 1'i devletin ve yerel yönetimlerin sosyal hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Türkiye'de yaşanan son dönem göç hazırlıksız ve istem dışıdır bu ise sürecini yaşayanlar açısından tam anlamıyla sosyal bir yıkıma neden olmuştur. Ayakta kalabilme, yeni yerleşim alanlarına tutunabilme mücadelesi, hayatları boyunca tarımcılık, hayvancılık, meyvecilik vb. türden uğraşların dışına çıkamamış insanların geldikleri yeni mekânların gereklerine ve niteliklerine uygun iş olanağı bulamayışı ya da tamamen işsizlikle karşı karşıya kalışı, süregelen yoksulluk sadece mekân değişikliğini içermemiş, aynı zamanda değerlerde, yaşam ve çalışma tarzında da dönüşüme neden olmuştur.

İstem dışı nedenlerle kurulu yapılarından kopan ve geldiği yeni mekânda tutunamayan aileler yaşanan göç sürecinde ciddi hasarlar görmüşlerdir ve geçmişte varolan pek çok aile işlevini kaybetmeye başlamışlardır. Aile üyeleri arasındaki tutunum gevşemiş, bağlılık yok olmaya başlamıştır. Köyün, düzenli gelir olmasa da sunduğu yaşam olanaklarının yerini kentin kurumsallaşmamış emek piyasası almış ve her halükârda düzenli bir gelirin koşul olduğu bir yaşam seyrine dönüştürmüştür. Bu kurumsallaşmamış emek piyasası içinde erkekler iş bulma olanağı yakaladığı oranda çalışmaya başlarken bu olanaklar kadınlar için büyük ölçüde mümkün olamamıştır. Kadınların eğitimsizliği kesin bir sonuç iken ailedeki geleneksel rollerin değiştiği de bir o kadar önemli sonuç olarak görülmelidir.

"Kentteki aile yoksulluğu artık soğuramıyor. Yoksulluk gizlenemiyor, çıplak gözle görülebiliyor. Göç sonucunda görülen önemli değişikliklerden birisi babalardaki otorite yitimidir. Babalar evin eski tanrıları artık 'göçmüştür', kadınlar yeni ortamda eski alışkanlıklarını ve düzeni sürdürmek için daha çok çalışmak zorunda kaldıkları için artık 'göçmüştür'. Çocuklar yeni dünyaya gözlerini serbest emek piyasasının içinde açtıkları için artık 'göçmüştür'" (Sinanlı, 2000: 82). Köy, mezra boşaltmalarla yerinden edilenler için her şey bir iki hafta ve bu sürecin son günü bir kaç saat içinde olup bitmiş, yüzyılların birikimi, becerisi, bilgisi üzerinden yükselerek şekillenen, evleri, toprakları, bağları, bahçeleri, hayvanları ve bunlara göre şekillenen ruhları bir anda koparılmıştır. Artık farklı bir dokuya uyum sağlamaya zorlanmaktadır.

"Hemen hemen hepsi göç sonrası kendini aşağılanmış, dışlanmış hissediyor. Hepsinde memleket özlemi, toprağa duyulan özlem, şehre uyum gösterememe kişinin geriye dönüş isteğini güçlendiriyor. Daha yüksek düzeyde psikolojik sorunların gerekse yağma ve talan gibi ortaya çıkabilecek psiko-sosyal sorunların ortaya çıkmamasının temel nedeni akrabalık ilişkileri ve toplumsal dayanışmanın henüz üst düzeyde olmasıdır" (Barut, 2002).

Cernea (1993, aktaran; Özbudun, 2000), zorunlu iç göç mağdurlarının yedi tipik boyutta yoksunlaşmayla karşı karşıya olduklarını belirtir: Topraksızlık, evsizlik, işsizlik, marjinalleşme, besin güvencesizliği, ölüm oranlarında artış ve toplumsal kopukluk. Bu yoksunlaşmalardan marjinalleşme ve toplumsal kopukluğun, özellikle göç edenlerin belirgin bir etnik aidiyetleri söz konusu olması durumunda daha yoğun yaşandığı söylenebilir.

"İstemli ya da zorunlu hangi koşullar altında yapılmış olursa olsun, uzun süreli göç olayında, yaşamın sürekliliğinden bir daha kolayına bağlanamayan büyük kopuşlar vardır. Ruhbilimsel yönden göç olgusunun asıl belirleyici yanını bu büyük kopuşlar ve yeniden bağlanamayışlar oluşturmaktadır. Göçmenin içine girdiği yeni toplumda, etnik ve ekonomik farklılıkları nedeniyle sürekli olarak dışlanması, yoksanması ve kuşkuyla karşılanması, kendisine karşı olan güven duygusunun hızla çözülmesine neden olabilmekte ve yoğun bir kimlik krizi ortaya çıkabilmektedir" (Teber, 1993). Bu krizi azaltmak için göçmenler göç edilen yerlerde ortak mahalleler kurmakta geldikleri yerdeki değerlerle farklı bir coğrafyada yaşama mücadelesi vermektedirler.

Kent yoksulları, işsizler, göçmenler kentlileşemeyen insan grupları içinde değerlendirilmekte, çözüm de onların kente entegras-

yonunda görülmektedir. Oysa Berry ve Kim (1978), farklı kültürel etnik kimliğe sahip kişilerin yeni geldikleri toplumsal yapı içinde, özgün kültürel özelliklerini korumak istemeleri ile diğer grupla ilişki kurma durumuna göre, entegrasyon, asimilasyon, seperasyon ve marjinalleşme gibi dört tip davranış biçimleri geliştireceklerini belirtmektedir.

Nitekim bu konuda yapılan çok sınırlı sayıdaki araştırmalardan biri de Türkyılmaz ve arkadaşlarının (1997) İzmir, Aydın, Manisa, İçel, Adana ve Antalya'da yürüttüğü araştırma olup bu araştırmada yerli nüfusun yeni gelenleri potansiyel bir tehlike olarak değerlendirme oranı oldukça yüksek görülmektedir. Görüşülenlerin yüzde 21'i "Kürtler buradan gitmeli, kendi memleketlerinde yaşamalıdır", yüzde 6.9'u "Burası bizim memleketimiz, rahatsız etmeye hakları yok" yanıtını vermişlerdir. Somut sorulara verilen yanıtlar ise çok daha yüksek bir gerilim potansiyeli içermektedir. Aynı araştırmaya göre, yerli halkın yüzde 86.7'si Kürtlerin gelişle işsizliğin arttığını, yüzde 92.5'i yeni gecekonduların bölge ortaya çıktığını, yüzde 90.9'u altyapının yetersiz kaldığını, yüzde 82.3'ü mevcut doğal kaynakların tahrip olduğunu, yüzde 90.4'ü suç oranının her geçen gün arttığını, bu durumun da sokakları ve diğer satış merkezlerini olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedir. Yerli nüfus içinde araştırmaya katılanların yüzde 55.1'i kızı ya da oğlunun bir Kürt ile evlenmesine karşı olduğunu söylemekte, yüzde 45.2'si onları "çok kaba ve saldırgan" bulmakta, yüzde 57.3'ü konuşma ve davranışlarını anlamadığını belirtmekte, yüzde 28.4'ü onları "tehlikeli ve korkutucu" bulmakta, yüzde 10.6'sı tümünün "terörist" olduğunu düşünmekte, yüzde 42.6'sı çocuklarına kötü örnek olduklarını düşünmektedir.

İHD İstanbul Şubesi'nin 1993-1994 yıllarında değişik illerde göç eden aileler üzerinde yaptığı bir çalışmanın sonuçlarına göre; göç edenlerin çocuklarının yüzde 53'ü okula gidememektedir; yüzde 89.1'ine ev verilmemiştir; yüzde 78.9'u Kürt olduğu gerekçesiyle işe alınmadığını, yüzde 88.7'si aynı nedenle yerleştiği yerde baskı gördüğünü belirtmektedir; yüzde 75.5'i ise kimliğinden dolayı göz altına alındığını bildirmektedir. Barut'un (2002) saptamalarına göre, zorunlu göç mağduru ailelerin yarısında hâlâ korku ve terdirginlik yaşanırken, yetişkin nüfusun yüzde 35.6'sı potansiyel suçlu olarak görüldüklerine inanmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar içerisinde de bu duygunun yaygın olduğu tespit edilmiştir. "Doğudan geldiğimiz için bizi terörist sanıyorlar, canavar gözüyle bakıyorlar. Bütün PKK örgütü Hakkâri'den çıkıyor diyorlar", "İnsanlar bizi kabul etmiyor. Adamlar bize diyorlar, siz nerelisiniz? Diyoruz, Hakkâriyiz. Siz PKK mısınız? Yok ağabey ne PKK'sı? PKK olsaydık burada ne işimiz vardı? Bu çöplerde sürünüyoruz işte".

İnsanları etnik kimliklerinden dolayı yoksulları, yoksulluk nedeniyle sokaklarda çalışan çocukları “tehlikeli sınıflar”, “riskli gruplar” olarak kodlayan kavram setine karşı dikkatli olmak gerekiyor. Bizatihi kullanıldıkları biçimiyle bu tür tanımlamaların tehlikeli oldukları düşünülmelidir. Toplumsal barış talebi anlamlıdır. Ancak bu talebin halk katmanları içerisinde yerleşikleşmesi ve yaygınlaşması da o kadar önemli olarak görülmelidir.

Zorunlu nedenlerle göç edenler metropolle re tutunmaya çalışmaktadır. Entegrasyon ya da seperasyon (toplumsal kopukluk) onların gerek toplumsal gerekse siyasal konumlarını belirleyecektir. Köye dönüş projesi bu anlamda yeniden tartışılmalıdır. Elbette ki uygun koşullar hazırlandığında, köylerine dönmek isteyen ailelere bu imkân sağlanmalıdır. Ancak yoksulluk, konutsuzluk, işsizlik, besin güvencesizliği ve marjinalleşme ile karşı karşıya kalanlar için onların ihtiyaçlarını ve taleplerini merkeze alan acil çözümlere ve zorunlu göçün sosyal ve ekonomik maliyetinin bir an önce üstlenilmesine ihtiyaç vardır. (Betül ALTINBAŞ: www.bianet.com)

Çözüm Önerileri

Anayasa'nın 125.maddesi, idareyi, kendi eylem ve işlemlerinden ötürü doğan zararı ödemekle yükümlü tutmaktadır. Bu anlayışla, köy boşaltmaların ister terör, isterse güvenlik kuvvetlerinin talep veya baskısı ile gerçekleşsin, devlet her koşulda vatandaşın güvenliğini sağlamakla görevlidir.

Köye Dönüş Projesi Uygulamasında Devletin Üzerine Düşen Görevler

1) Köye Dönüş Projesinin gerçekleştirilmesi, kendi arzuları ile geri dönecek olan yurttaşlarımıza gerekli maddi desteğin sağlanmasına ve mağduriyetlerinin giderilmesine bağlıdır. Bu amaçla devlet bir destekleme paketini geliştirerek uygulamaya koymalıdır. Bu destek paketinin finansmanı için bir özel fon oluşturulmalıdır.

2) Köye dönüşte zorlama olmamalı, bireyler köylerine geri dönmeye ilişkin kararlarını özgür iradeleri ile baskısız, demokratik ortam ve koşullar altında verebilmelidir.

3) Devlet yurttaşlarına güvenmek zorundadır; hiçbir devletin yurttaşını potansiyel suçlu olarak görme hakkı yoktur. Bu nedenlerle, hangi köylere geri döneceğini güvenlik güçleri değil, o köyün nüfusuna dahil olan yurttaşlar vermelidir. Güvenlik güçlerinin görevi, geri dönen köyde güvenliği sağlamak; diğer kamu kesimlerinin görevi ise mağduriyetlerini gidererek, geri dönen köyde insanı yaşam ortamının doğmasına gerekli desteği vermektir. Geri dönmesi mümkün olan/olmayan ayrımı yapılırken özellikle yeniden iskân edilebilirlik kriterinden hareket edilmeli; bunun dışında “güvenliğin sağ-

lanmayacağı gibi” nedenler ileri sürülmemelidir. Bu çalışmaları gerçekleştirirken, güven ortamını pekiştirecek bir yaklaşım sergilenmeli ve insan onurunun korunması ve saygı gösterilmesi esas alınmalıdır.

4) Koruculuk sistemi güvenlik kurumumuzun zaafı sonucu ortaya çıkan bir olgudur. “Köye Dönüş” projesinde uygulamanın koşulu, hiçbir şekilde “korucu olma” baskısına dönüşmemelidir. Koruculuk sistemi derhal kaldırılmalıdır.

5) “Köye Dönüş Projesinin” uygulaması ve eşgüdümünden sorumlu olmak ve fonun işletilmesini sağlamak üzere özerk bir kurum oluşturulmalıdır. İlgili bakanlıklar, meslek kuruluşları, insan hakları örgütleri ile köylerin temsilcileri bu kurulda bulunmalıdır.

6) Geri dönen köylerde sağlık evleri, ilköğretim okulları, köy odası ve PTT gibi kamusal hizmet binaları onararak veya yeniden yapılarak ve eksik kadroları giderilerek hizmete açılmalıdır. Çocukların okula gitmeleri temin edilmelidir.

7) Geri dönüş öncesi, boşaltılan tüm köyler ve bunların çevreleri mayınlardan temizlenmelidir.

8) Merkezi idarenin bir tasarrufu olarak gerçekleştirilen zorunlu göçten kaynaklanan mal ve mülk zararlarının tümünün tazmin edilmesi, yaşam alanlarının insan hakları standartlarına göre oluşturulması, barınma, beslenme, sağlık, eğitim ve çalışma haklarının korunması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Buna ek olarak, üretim planlaması programını yapıp, köyüne geri dönmek isteyen ailelere uzun vadeli ve düşük faizli yaşama uyum kredisi sağlanmalıdır.

9) Düşük faizli besi projesi uygulamasında, öncelik köyüne dönen yurttaşlarımıza verilmeli, söz konusu krediden yararlanacak olanlara, sadece kendi emvallerine dayalı teminat sistemi geliştirilmeli, kefalet aranmamalıdır. Geri dönen köylere ait o köylerin bölgesinde bulunan mera ve otlaklar, güvenliği sağlanarak kullanıma açılmalıdır.

10) Köye geri dönen ailelerin, ev ekonomisi faaliyetlerini geliştirebilmeleri için; yöre ve talebe göre uygulanmak üzere;

a) Köye geri dönen her aileye isteğine göre en az 2'şer baş süt ineği veya 15 koyun karşılıksız olarak verilmeli, bu konuda gerekli hayvan bakımı ve sağlığı (veteriner) hizmetleri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından sağlanmalıdır.

b) Arıcılığa, uygun flora yapısının varolduğu bölgelerde, özellikle Erzurum, Kars, Ardahan, Muş, Van illerinde fenni modern arıcılık için arılı kovan ile ipekböcekçiliği için gerekli girdiler karşılıksız sağlanmalıdır;

c) Hakkâri kilim ve Siirt battaniyesi ile yöreye mahsus el dokumacılığı üretimi için her istekli

aileye, düzenli olarak üretimde kullanılmak kaydıyla bir tezgâhın, yün ve ipliğiyle karşılıksız verilmelidir.

11) Zorunlu olarak, göç eden kişi ya da toplulukların geriye dönüş ya da yeniden yerleşim konusundaki tercihlerinin hayata geçirilmesinde devlet kuruluşları, güven duygusunun oluşturulması ve zorunlu göç mağdurlarının yaşamlarını yeniden kurmaya katılmalarını sağlamak üzere başta zorunlu göç konusunda çalışma yapan kuruluşlar olmak üzere, meslek örgütleri, insan hakları kuruluşları ve diğer sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmalıdır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarının bölgede etkin çalışma yapmasını sağlayacak koşullar oluşturulmalıdır. Böylesi demokratik süreçlerle hazırlanacak kapsamlı bir bölgesel kalkınma planının hazırlanması gelecek kuşakların göçün olumsuz etkilerinin getireceği yıkım ve acıları yaşamaması için göçün zihinlerde yarattığı etkilerin aile üyelerinden silinmesi ve bu nedenle de aile üyelerinin uğradıkları yıkıma ilk tedbir olarak rehabilit edilmeleri zorunludur.

12) Hangi koşullarda olursa olsun eğitimin başlaması ve devam etmesi gelecek için bir zorunluluktur. Aile reisleri çocukların eğitiminin önemi konusunda duyarlı hale getirilmelidir.

13) Ayrıca zorunlu göçe maruz kalanların envanteri oluşacak komisyon aracılığı ile çıkarılmalıdır. Köyüne geri dönenlerin dışında şehir yaşamını sürdürmek isteyen ailelerde yukarıdaki yardımlara denk düşecek imkânlar sağlanmalıdır. Ayrıca meslek edindirme kursları ile eğitildikten sonra KOBİ kredilerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.

Yaşamı yeniden sürekli kılacak ve yukarıdaki önerileri dikkate alacak bir uygulama hem bir sosyal yarayı tedavi edecek hem de ülke demokrasisine ve ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır. Gerçek barışın kurulması, temel hak ve özgürlüklere üstünlük tanıyan sağlıklı adımların atılmasıyla olanaklıdır.

Bizler bölge halkı ile dayanışma içerisinde olarak bu sorunu gerçek anlamda çözümlünceye kadar sürekli gündemde tutacağız. ■

KAYNAKLAR

- Altuntaş, B. (2003), “Mendile, Simite, Boyaya, Çöp, Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar” İletişim Yayınları, Maya.
- Barut M., (2002), Zorunlu Göç Araştırması, Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği.
- Başkaya, F. (1997), “Sermayenin Küreselleşmesi veya Neo-Liberalizmin Vahşeti”, Özgür Üniversite Forumu-Küreselleşme Cilt 1, Sayı 1.
- Değirmen, U. (2000) “1990'lardaki Göçün Özgüllükleri”, Bilim ve Siyaset, Sayı 1, İstanbul.
- Erder, S. (1995), “Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları”, Toplum ve Bilim, 66. Bahar.
- Işık O., M. Pınarcıoğlu (2001), “Nöbetleşe Yoksulluk-Sultanbeyli Örneği”, İletişim Yayınları.
- Sır, A. Bayram Y., Özkan M. (1998), “Zorunlu İç Göç Yaşamış Bir Grupta Travma Sonrası Stres Bozukluğu Üzerine Bir Ön Çalışma”, Türk Psikiyatri Dergisi, 9(31).

GÖÇÜN DİYALEKTİĞİ

Hacı KURT

Yrd. Doç. Dr.

Mersin Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öğretim Üyesi

"Adana ve Mersin, geçmişten günümüze nice farklılıklara kucak açmış, nice farklılıkları entegre etmiş, örmüş bu iki kent günümüzde bu farklılıkların bir zenginliğe mi yoksa bir gerilime mi dönüşeceği tartışmalarıyla anılır hale gelmiştir. Eski gelenler ve yeni gelenler, yerliler ve göçle gelenler, köy kökenliler ve kentliler, zenginler ve yoksullar, farklı etnik kökenden, dinsel ve mezhepsel, kültürel kökenden gelenler; kısaca bütün bu farklılıklar bugün bu iki kentimizde, bir yol kavşağında gideceği yolu ve yönü tayin etmeye çalışmaktadır. Bu kolay bir iş değildir, ancak iki kentimiz bu birikime sahiptir ve gidilecek yolun ve yönün yeni bir sentez, yeni bir bütünleşme olarak başarılmasının ödülü de büyük olacaktır."

Göç, tarihin eski dönemlerinden itibaren toplumların en önemli dinamiklerinden biri olmuştur. Modern yüzyıllar için de göç önemli dinamiklerden biri olmaya devam etmiştir. Hatta modern dünyada haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki değişim göçü geçmişte hiç olmadığı kadar kolaylaştırmış ve yirminci yüzyılın en önemli olgularından biri haline getirmiştir. Batı ülkelerinin 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında yaşadığı göç hareketleri gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümü için ve bu arada Türkiye için 20. yüzyılın ikinci yarısının en önemli toplumsal olgularından biri olmuştur.

Göç, bireylerin ya da toplulukların içinde yaşadıkları coğrafi mekân ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi alana ve sosyo-kültürel çevreye girmesi olarak tanımlanabilir. Göç; iç göç, dış göç, gönüllü ya da zorunlu göç, süreli veya kalıcı göç gibi çeşitli biçimlerde sınıflandırabiliriz.

Göç, tarih boyunca toplumların karşılaştığı sosyolojik bir olgudur. Göç olgusu toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanabileceği gibi, göçün kendisi de aynı zamanda kimi toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmelerin nedeni ya da bu gelişmelere hız kazandıran bir etmen olabilir.

Bu nedenle göç sosyolojiden coğrafyaya, tarihten iktisada kadar çeşitli bilim dallarının ilgi alanına girmiş ve her bilim dalı kendi perspektifinden bakmış, kendi tanımını yapmıştır. Bununla birlikte, bütün göç tanımlarının ortak yanı bir mekândan başka bir mekâna bireysel ya da topluluk olarak yer değiştirme işleminin yapılmış olmasıdır (Akkayan, 1979: 21). Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde (Keleş, 1998: 58) mekân değiştirmenin kalıcı olması en azından uzun süreli olmasına vurgu yapılır. Özkalp, (2003: 269) grup, birey ya da aile olarak coğrafi bölge değiştirmeyi göç tanımında temel ölçüt olarak görür.

Fichter, (1990: 142) göçü genel olarak zorunlu ve gönüllü göçler olarak ikiye ayırmaktadır. Peterson ise (2003: 270-271) "kontrollü göç, ilkel göç serbest göç" yanında bir de "zorunlu göç" ve "zorlama ile göç" ayrımına yer vermektedir. Bireylerin kendi özgür istemleri dışında yapılan göçü "güdümlü göç" olarak adlandıranlar da vardır. (Akkayan, 1979: 22)

Akım yönlerine göre göçler kırdan-kıra, kentten-kıra, kentten-kente ya da kırdan kente olabilir. Türkiye'deki göçler ağırlıklı olarak kentten-kente, en yoğun biçimiyle de kırdan-kente göç olarak görülmektedir. Kırdan kente göçün arkasında farklı nedenler olmakla birlikte gelişmekte olan ülkelerin kırsal alanlarıyla kentleri arasında bulunan sosyo-ekonomik farklar temel neden olarak görülmektedir. Keleş'e göre çoğu gelişmekte olan ülkede tarım kesiminde kişi başına düşen gelirin düşüklüğü, toprakların miras yoluyla aşırı küçülmesi, toprak iyeliğindeki dengesizlikler vb. koşulların yarattığı itim gücü kırdan kente göçün ardındaki ana nedenlerden biridir. (Keleş, 2002:27-28) Kırdan kente göçün arkasındaki temel nedenin kentlerin çekim gücü ve kıran itim gücü olduğu yolundaki görüş (Tümertekin, 1973), Yavuz, Keleş ve Geray (1978), Tütemgil (1979) ve Şenyapılı (1978) gibi pek çok yazar tarafından paylaşılmaktadır.

Kentleşme ve kırdan kente göç 20. yüzyılın en önemli olgularından biri olmuştur. Türkiye de 1950'li yıllarda ortaya çıkan kırdan kente göç olgusuyla karşılaşmış ve yoğunluğu giderek azalmakla birlikte hâlâ devam eden bu sürecin ortaya çıkardığı ekonomik, toplumsal, çevresel vb. sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu yıllarda Türkiye, onlarca yıl sürecek ve ülkenin toplumsal dokusunu çok büyük ölçüde değiştirecek yoğun bir iç göç ve hızlı bir kentleşmenin eşliğindedir. George ve Barbara Helling'in (1956: 129) o dönem için çizdikleri Türk baba ve oğul portresi bunun açık bir işareti gibidir: "Bir bakıma ikisinin hayat hakkındaki düşünceleri köy hakkındaki hisleri ile hülâsa edilebilir. Baba için köy, teneffüs ettiği hava gibi hayatın ta kendisidir. Başka bir yerde olmayı aklından bile geçiremez. Oğul için köy bir hapisanedir; şehirde iyi bir iş bulunca veya kâfi miktarda para kazanınca tamamen oradan kurtulmayı ümit etmektedir. Güçlülere göğüs germek hususunda babanın büyük meziyetleri vardır; bir bakıma o eski sistemin temel taşıdır. Fakat fırsatları yakalama kabiliyet ve arzusu daha ziyade oğula has özelliklerdir."

Toplumsal olay ve olguları tarihsel dönemlere ayırmak her ne kadar bilimsel gereklikse ve belli bir tarihi başlangıç olarak almayı zorunlu kılıyorsa da, çoğu zaman bu dönemlerin başlangıcını bazı yönleriyle daha gerilere götür-

mek olanaklıdır. 1950 ve sonrasındaki dönemin başlangıcını da bu açıdan biraz daha öne almak olanaklıdır. Bazı yazarlar, bu nedenle 1948 yılını, tarımsal politikalar ve köylülükteki gelişmeler için önceki dönemin sonu olarak görmenin daha uygun olduğunu vurgulamaktadır. "1948 yılının son yıl olarak seçilmesinin mantığı ise, bu yılda Marshall Planının başlamasıyla, Türkiye tarımının yeni bir döneme girmesidir" (Tekeli - İlkin, 1988: 37).

Bu dönemdeki en önemli gelişme, diğerlerinin yanında, tarım topraklarının artması ve makineleşme alanındadır. "1948 ertesini Marshall yardımı tarımda makineleşmeyi, bu arada traktör kullanımını özendirir. 1948-55 döneminde makine ve aletler endeksi (1948=100) hızlı bir artışla 330.8'e yükselir. Bu yıllarda traktör tarımsal gelişimin simgesi olur. Ekili alanlar ve tarımsal hasıla hızlı büyür" (Toprak, 1988: 19).

1950'li yıllarda başlayan bu dönem çeşitli kesintiler ve dalgalanmalara karşın uzunca süren bir ana çizgiyi temsil eder. 1970'li yılların sonuna kadar sürdüğünü söyleyebileceğimiz bu dönemin belli başlı özellikleri tarımda makineleşmenin artması, kırdan kente iç göçün ve 1960'lı yıllardan itibaren dış göçün artmasıdır. Ulaşım politikasında tercihlerin değişmesiyle birlikte demiryolundan karayoluna ağırlık verilmesi, tarımsal kredi ve sübvansiyonların artması gibi gelişmeler ve bu gelişmelerin toplumsal yapıdaki etkileri de bu ana çizginin başlıca özellikleri olmuştur. Çelik Aruoba'nın, Kanbolat'tan aktardığına göre, (1988. 206) "Türkiye ziraatında kullanılan traktör adedi 1948'de 1.750 iken 1957'de 44.144 adede yükseldi. Türkiye ziraatında (bu) hızlı bünye değişiminin asıl müsebbibi devletin orta ve büyük çiftliklere cömertçe dağıttığı zirai krediler olmuştur."

1950'li yıllardaki bu gelişmelerin köylülük üzerindeki en büyük etkilerinden biri küçük üreticiler üzerinde olmuştur. Uygulamalardan daha çok yararlananlar Ege ve Çukurova gibi verimli topraklardaki orta ve büyük çiftçiler olmuştur. "Tarım kesiminde en yeni ve en eski teknolojilerin yan yana bulunması iktisat kuramı açısından ilgi çekici bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Marjinal maliyeti (çok) daha düşük olan ileri teknolojiyle üretim yapan büyük işletmelerin ürün fiyatlarını düşürmeleri mümkündür ve beklenir. Böylece yeni üretim tekniklerini uygulayamayan küçük işletmelerin fiyat mekanizması yoluyla tasfiye olması doğaldır" (Aruoba, 1988: 2007). Birçok nedenden dolayı, izleyen yıllarda küçük çiftçiliğin tasfiye olması gerçekleşmemişse de, kırdan kente göçün hızlanmasıyla, kırsal alanda kısmi bir boşalma olmuştur. Orta ve büyük işletmelere giren 40.000 dolayındaki traktörün ve diğer tarımsal makinelerin etkisine karşın, küçük işletmelerin bütünüyle tasfiye olmamasının önemli nedenlerinden biri, bu dönemde, daha önceden işlenmeyen ya da mera ve orman niteliğindeki çok ge-

niş alanların tarıma açılmasıdır. Önemli bir bölümü tarıma elverişli olmamasına karşın, bu gelişme küçük işletmelerin de bu yolla topraklarını genişletmelerini sağlamıştır. Ne var ki, bu uygulama mera ve orman alanlarında önemli tahribata yol açmış ve ülkede tarıma açılacak arazilerin sınırları zorlanmaya başlamıştır.

1956 yılında yayınlanan bir rapora göre 1946-1950 döneminde, Türkiye'deki her on köye ortalama bir traktör düşmektedir (Helling & Helling, 1956: 78). Helling'ler "Montana, Idaho ve Doğu Washington gibi Birleşik Devletler'in iklim bakımından Türkiye'ye en yakın uzak-batı buğday eyaletlerinde bir traktör ve biçerdöğlerle çalışan aileler kolayca 10.000 dönüm arazi işleyebilirler. Demek ki, yalnız teknoloji insanın sürme ve ekme kabiliyetini 400 misli artırmaktadır" (1956: 99) diyerek traktör sayısındaki artışın tarımsal verim üzerindeki etkisine işaret ederler. Fakat, onlara göre, bu traktörlerin ortaya çıkarabileceği sorunlar da vardır ve verim artışı kadar, hatta ondan daha fazla önemlidir. "Her yeni traktör, köyde belki yarım düzine eli işsiz bırakıyor. Acaba bu eller ne iş görüyor? Memleket, topraktan alınan fazla istihsalı kullanabilir. Fakat bu şekilde açıkta kalan insan gücünü kullanabilir mi?" George ve Barbara Helling, 1950'lerin ilk yıllarında bile böyle bir sürecin işaretlerinin görülmeye başlandığına dikkat çekerek bunun kentlerde yaratabileceği sorunları artıracığını vurgularlar. "...her üç veya dört köylüden biri evini şehre nakledecek olursa acaba Türkiye'de her şehrin nüfusunun iki misline yükseleceğinin farkında mıyız? Böyle bir hareket şehirlileri müşkül bir duruma sokar; onların sokaklarını, hastanelerini, işe sistemlerini ve evlerini kıfayetsiz kılar. Şehirde bugünkü gibi yaşamak imkânsız hale gelir" (1956: 103).

Gerçekten de izleyen birkaç on yılda kırdan kente hızlı bir nüfus akını sürmüş, kentlerde, özellikle başlıca büyük kentlerde, gecekondu kentlerin çevresinde her yıl biraz daha kalınlaşan halkalar oluşturarak, 20. yüzyılın ikinci yarısında ki Türkiye kentlerine damgasını vurmuştur.

Ülkemizde, son yapılan nüfus sayımı olan 2000 sayımı, Türkiye'nin gerek kırsal ve kentsel yerleşmeleri, gerekse çeşitli bölgeleri arasında var olan çeşitli dengesizliklerin sürdüğünü göstermektedir. Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 13.600.000 olan ülke nüfusu, geçen 73 yılda yaklaşık beş kat artarak, 2000 yılında 67.803.927'ye ulaşmıştır. Bu dönem içindeki bir başka gelişme de 1950'li yılların başından itibaren hızlanan kentleşme süreci sonunda, 1985 yılından sonra kentlerde yaşayan nüfusun köylerde yaşayan nüfustan daha fazla olduğu bir dönemin başlamasıdır. 2000 yılı nüfus sayımında ise 67.803.927 olarak saptanan ülke nüfusunun 44.006.274'i kentlerde, 23.797.653'ü köylerde yaşamaktadır. Oran olarak bakıldığında ise kentli nüfusun % 64,9 köylü nüfusun % 35,1 olduğu görülmektedir.

DİE (TÜİK) verilerine göre 1990-2000 yılları arasındaki on yıllık dönemde kentli nüfusun oranının % 59'dan % 64,9'a yükseldiğini, köylü nüfusun ise % 41'den % 35,1'e düştüğünü görmekteyiz. Aynı dönemde, kentli nüfusun yıllık artış hızı binde 26,8 olurken, köylerde bulunan nüfusun yıllık ortalama artış hızı binde 4,2 düzeyinde olmuştur. Kırsal alandaki doğurganlık oranının kentlerin üzerinde olduğu ve buna karşın kentsel nüfus artışının, kırsal nüfus artışından yaklaşık altı kat daha fazla olduğu, bu yıllarda da kırdan kente göçün yoğun olarak sürdüğünün bir göstergesidir. Ne var ki, bu veriler, Türkiye'deki kırsal nüfusun oransal olarak azalsa da, sayısal olarak artmaya devam ettiğini göstermektedir.

Öte yandan ülke genelindeki nüfusun dengesiz dağılımı, kentleşme düzeyi ve göç eğilimlerinde de görülmektedir. Mevcut eğilimin sürmesi durumunda, ülkenin değişik yörelerindeki nüfus dağılımındaki dengesizliğin daha da artması beklenebilir. 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre, Türkiye ortalamasındaki kentsel nüfus % 64,9, köy nüfusu % 35,1 olmasına karşın, 81 ilin 55'inde nüfusun çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Ülkemizde, 26 ilde ise hâlâ köylerde yaşayan nüfus, kentlerde yaşayan nüfustan daha fazladır. Kentli nüfus oranının en yüksek olduğu üç il ve kentli nüfusun il nüfusuna oranı sırasıyla şöyledir: İstanbul % 91, Ankara % 88, İzmir % 81.

Görüldüğü gibi, bazı illerde kentli nüfusun oranı sanayileşmiş batı ülkelerinin düzeyine ulaşırken, 26 ilde hâlâ geleneksel tarım toplumlarındaki gibi nüfusun yarıdan çoğu köylerde yaşamaktadır. Kentleşme düzeyi ve kentli nüfus bakımından ülkenin çeşitli bölge ve yörelerinde görülen dengesizlik, görece yüksek düzeyde kentleşmiş illerimizin kendi sınırları içinde de görülmektedir. Kentli nüfusun sırasıyla % 91, % 88, % 81 oranlarına ulaştığı İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki kentli nüfusun çok büyük bölümünün il merkezlerinde yaşadığı görülmektedir. Buna göre, nüfusun İstanbul'da % 88'i, Ankara'da % 80'i, İzmir'de % 66'sı il merkezlerinde toplanmıştır.

Kentleşme düzeyi bakımından ülkenin değişik yörelerinde görülen dengesizlikler, il nüfusları bağlamında da görülmektedir. 1990-2000 yılları arasında 81 ilden 66'sında nüfus artışı görülmürken, Artvin, Çorum, Edirne, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Sivas, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Bartın, Ardahan, Karabük ve Kilis olmak üzere 15 ilin nüfusu azalmıştır.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de yoğun iç göçün başladığı dönem olan 1950 yılında kırsal nüfus içinde sayılabilecek belde ve köylerin toplam nüfus içindeki oranı % 74,96, ilçe ve il merkezi olan yerleşim yerlerinin oranı % 25,4 idi. Bu oranlar 1985 yılında sırasıyla % 46,97 ve % 53,3 olmuştur. 2010 yılı başında ise belde ve köyle-

rin Türkiye'nin toplam nüfusu içindeki oranı % 24,47'ye düşmüş, il ve ilçe merkezlerinin oranı da % 75,53'e ulaşmıştır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2008 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre il, ilçe ve belde merkezi yerleşim yerlerinin dışında kalan köy nüfusu % 17'ye gerilemiş, köylerde yaşayan nüfus ise 12.047.755 olarak tespit edilmiştir.

Bunun anlamı son altmış yılda ülke içinde ana yönü kırdan kente doğru olan muazzam bir nüfus hareketinin yaşandığıdır. Doğal olarak böylesine kısa süre içinde ülke coğrafyasında yaşanan bu devasa demografik hareket beraberinde çözülmesi gereken önemli ve büyük sorunları da getirmiştir.

Genel olarak Çukurova ve özel olarak Adana ve Mersin bu büyük göç hareketinden en çok pay alan kentlerimiz arasındadır. Çukurova tarihin çok eski dönemlerinden beri önemli demografik hareketlere maruz kalmış bir bölge olmuştur. Göksu, Seyhan ve Ceyhan üzerindeki taş köprüler bunun günümüze ulaşan simgeleri gibidir. Bununla birlikte son yüz elli yıl içinde Mısır ve Suriye'den bölgeye yapılan iskân hareketleri, Toroslarda yaşayan göçerlerin yerleşik hayata geçirilmesi, Amerikan iç savaşının sonucu olarak pamuk üretimindeki daralma ve dolayısıyla bölgenin bu açıdan ön plana çıkması, İstanbul - Bağdat demiryolunun yapımı, Adana - Mersin demiryolunun açılması, Kazanlı limanının alüvyonla dolması nedeniyle Mersin'in deniz taşımacılığında önem kazanması, Seyhan Barajının yapımı ve sulama projelerinin gerçekleştirilmesi, Bölgenin, Türkiye'nin en önemli pamuk üretim alanı haline gelmesi ve bunun yarattığı sanayileşme, Mersin limanının Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olarak inşa edilmesi, Mersin'de Türkiye'nin ilk serbest bölgesinin kurulması ve 1980'lerden sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ortaya çıkan şiddet olayları Adana ve Mersin'i bir buçuk yüzyıldır göçün hemen her türünün yaşandığı bir laboratuvar haline getirmiştir.

Günümüzde ülkenin kentleri de köyleri de önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Bir yanda kentlere göç etmek isteyen köylüler ve özellikle köydeki genç insanlar, diğer yanda kentlerin gecekondularında köylere geri dönme planları yapan, yer yer dönen işsizler Türkiye'de kentsel ve kırsal sorunların giderek ağırlaştığının bir göstergesidir. Bugüne kadar uygulanan politikalar da, Batı ülkelerinde olduğu gibi, kırsal nüfusun başarılı biçimde dönüştürülüp sanayi sektörüne aktarılmasını, kente ve kent kültürüne eklemlenmesini başaramamıştır.

Bu bağlamda Çukurova genelinde ya da Adana ve Mersin özelinde baktığımızda göçün önemli fırsatlar, fakat en az onun kadar önemli sorunlar da yarattığı görülmektedir. Her şeyden önce

bu iki kentimiz ve genel olarak Çukurova havzası göç konusunda önemli bir deneyime sahiptir. Bu deneyim birikimi sorunların çözümünde önemli bir anahtar olabilir. Yine de günümüzde bu iki kentin karşı karşıya olduğu sorunların neredeyse tamamı göçle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Her şeyden önce, her göç terk edilen yerle gidilecek yer arasındaki koşullar arasındaki bir dengesizliğin tetiklediği bir eylemdir. Göç eden kişi ya da gruplar ulaşacakları yeni mekânda yaşam koşulları, umutları bağlamında bu dengesizliği yeni bir dengeye kavuşturmayı umarlar. Ne var ki, her göç gerek terk edilen yerde gerekse ulaşılan yerde yeni çelişkiler yaratır. Yeni gelinen yerdeki iklim koşulları, çalışma koşulları, toplumsal ilişkiler, kültürel yapı, yerlilerin ya da daha önce gelenlerin yeni gelenlere karşı tutumu, kamu kurumlarının göçe ilişkin algılamaları ve politikaları sürekli olarak yeni dengelerin kurulması ve yeni çelişkilerin tohumlarının atılması sürecini kaçınılmaz kılar. Adana ve Mersin kentinde de göç her şeyden önce bu verimli toprakların nasıl kullanılacağıyla ilgili önemli çelişkiler yaratmıştır. Artan nüfus ve artan kentsel toprak talebi önemli sulama yatırımlarının yapıldığı bu değerli topraklar üzerinde önemli bir baskı oluşturmıştır. Bu nedenle tarım topraklarının amaç dışı kullanımı ana sorunlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu bir ölçüde minimize etmenin yollarından biri kentsel alanlarda yoğunluğu artırmak ve çok katlı binaları özendirmek olarak düşünüldüğünde ise bugünkü Adana ve Mersin kentindeki hiç de imrenilmeyecek mimari yapı ortaya çıkmaktadır.

Gecekondu sorunu ise bütün büyük kentlerimiz gibi bu iki kentimizde de gerek kentsel fiziki yapı sorunları olarak gerekse toplumsal boyutuyla önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Gettolaşan gecekondu mahalleleri, kentin geri kalanıyla bütünleşememenin bir nedeni ve sonucu olarak önemli asayiş sorunlarına neden olmakta ve mahallelerin belli kalıplar içinde algılanmasına neden olmaktadır. Son yıllarda, gecekondu tipi gettolaşma bir başka tip gettolaşmanın tetikleyicisi olmuştur. Kentte artan suç oranları ve asayiş sorunları varlıkların oturduğu, yüksek duvarlarla, çevrili, elektronik cihazlar ve güvenlik görevlileriyle korunan, içeridekilerin çıkışının serbest olduğu ancak dışarıdakilerin girişinin sıkıca kontrol edildiği bu yeni tip "getto"lar kentte zaten var olan kopuşu ve çelişkileri daha belirgin hale getirmiştir.

Bu kentlerde ortaya çıkan yeni alışveriş merkezleri bu fotoğrafı tamamlayan unsurlar olarak her geçen gün sayıları artarak kentteki yerlerini almaktadırlar.

Sonuç olarak Adana ve Mersin, geçmişten günümüze nice farklılıklara kucak açmış, nice farklılıkları entegre etmiş, örmüş bu iki kent günümüzde bu farklılıkların bir zenginliğe mi yoksa

bir gerilime mi dönüşeceği tartışmalarıyla anılır hale gelmiştir. Eski gelenler ve yeni gelenler, yerliler ve göçle gelenler, köy kökenliler ve kentliler, zenginler ve yoksullar, farklı etnik kökenden, dinsel ve mezhepsel, kültürel kökenden gelenler; kısaca bütün bu farklılıklar bugün bu iki kentimizde, bir yol kavşağında gideceği yolu ve yönü tayin etmeye çalışmaktadır. Bu kolay bir iş değildir, ancak iki kentimiz bu birikime sahiptir ve gidilecek yolun ve yönün yeni bir sentez, yeni bir bütünleşme olarak başarılmasının ödülü de büyük olacaktır. Bu, Adana ve Mersin'in bugünkü kuşakları kadar ve hatta daha çok gelecek kuşaklarına yeni ve büyük fırsatlar sunacaktır. Bunun başarılması için de Kentin başta yerel yönetimleri ve yöneticileri olmak üzere her kesimine, göçle gelenlere, kentin yerlilerine veya kendini yerli sayanlara, eğitim kurumlarına, sivil toplum örgütlerine, kısaca herkese ve her kesime önemli ve sabırla sürdürülecek görevler düşmektedir. Unutmayalım ki, New York'u New York yapan, Los Angeles'i Los Angeles yapan bu kentlerin homojenliği değil heterojenliğidir, çeşitliliğidir, ancak bu çeşitliliğe rağmen kentlilerin geliştirdikleri ortak aidiyet duygusudur, bir arada yaşama iradesidir. Adana ve Mersin'de de bu birikimin, bu iradenin ve bu ortak aklın var olduğuna inanarak, bu kadim toprakların, bu farklılıkları orta ve uzun dönemde yoğurarak, sentezleyerek, büyük umutlarla kendisine gelenlere ve sığınanlara bir zenginlik olarak sunacağına inanıyoruz. ■

KAYNAKÇA

- Taylan Akkayan, (1979), *Göç ve Değişme*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Ruşen Keleş, (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi Yayını, Ankara.
- Enver Özkalp, (2003), *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Joseph Fichter, (1990), *Sosyoloji Nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi), S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Konya.
- William Peterson, (2003), *The Politics of Population*'dan aktaran, Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, 2003.
- Ruşen Keleş, (2002), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayını, Ankara.
- Erol Tümer, (1973), *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsiz Fonksiyonlar*, İ.Ü. Yayını, İstanbul.
- Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş ve Cevat Geray, (1978), *Şehircilik Sorunları, Uygulama ve Politika*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- Cavit Orhan Tütengil, (1979), *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Önder Şenyapılı, (1978), *Kentleşen Köylüler*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- George ve Barbara Helling, (1956), *Sosyolojik ve İstatistikî Bakımdan Türkiye'de Köy*, (Çev. Ahmet E. Uysal), Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (DİE) Yayını, Ankara.
- İlhan Tekeli, Selim İlkin, (1988), "Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: Modernleşme Çabaları", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, (der. Şevket Pamuk, Zafer Toprak), Yurt Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Ortak Yayını, Ankara.
- Zafer Toprak, (1988), "Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler (1900-1950)", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Yurt Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Ortak Yayını, Ankara.
- Çelik Aruoba, (1988), "Tarımda Teknolojinin Değişmesinin Gelir Dağılımına Etkisi", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar* (der. Ş. Pamuk, Z. Toprak), 1988, s.206'dan Y. Kanbolat, *Türkiye Ziraatında Bünye Değişikliği*, A.Ü. SBF Yayını, Ankara.
- Çelik Aruoba, (1988), "Tarımda Teknolojinin Değişmesinin Gelir Dağılımına Etkisi", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar* (der. Ş. Pamuk, Z. Toprak), Yurt Yayınları - Türk Sosyal Bilimler Derneği ortak yayını, Ankara.

ADANA'DA ÇERKES İZLERİ

Cahit ASLAN

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü
Öğretim Üyesi

"Rus-Kafkas ve 93 Harpleri Kafkasya'da yaşayan Müslümanlar için bir dizi trajik hadiselerin de başlangıcı sayılır. Osmanlı Devleti, vatanlarından sürülen yüz binlerce Çerkes-Kafkas halklarının iltica talebiyle karşı karşıya kalmış, binlerce Çerkes göçmen Adana'ya iskân edilmiştir. Adana'ya iskânın temelinde, buranın oldukça tenha olması ve verimli arazilerinin bulunması yatmaktadır. Sosyal, kültürel, ekonomik, yasal, yönetsel ve insanî boyutlarıyla çok karmaşık bir sorun olan Çerkes göç ve iskânı çok zorluklarla gerçekleşmiştir. Kentleşme ve siyasal nedenlerden dolayı asimilasyona direnemeyen önemli nüfusa rağmen dikkate değer Çerkes nüfusu kendi kimliklerini koruyarak Adana ve yöresinde küçük bir Çerkes diasporası oluşturmaktadır."

Giriş

Araplar, Selçuklular, Ramazanoğulları ve Osmanlılar (Türkmen ve Yörük Aşiretleri) gibi çeşitli uygarlıkların yaşadığı ve iz bıraktığı Adana ve yöresinin eski bir tarihi geçmişi vardır. Bu uygarlıklar yöre kültürünün çeşitlenmesinde önemli katkılarda bulunarak Adana kültürünü oluşturup ulusal kültürün bir parçası haline gelmiştir. 19. Yüzyıldan itibaren de gelenek-görenekleri ile Kafkasya'dan göçen Çerkesler Adana ve yöresinde varlık göstermişlerdir. İşte bu çalışma bu Çerkesler hakkındadır.

Wilpert, göçü açıklarken "ağ kuramı"nı kullanır. Bu kurama göre öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı, göç veren toplumdaki diğer bireylere de göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağ hareketi geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendini devam ettiren bir hal alır.¹ Oysa bu kuram Çerkesler için geçerli değildir.

Çerkesler Kimdir?

Çerkes tabiri tarihi süreç içerisinde çok farklı grupları tanımlamak için kullanılsa da Kafkasya'dan Anadolu'ya göçler başladığında Anadolu insanı topluca Kafkasya'dan gelenlere geniş anlamıyla "Çerkes" tabirini kullandılar. Aslında Çerkes terimi "XIII. yüzyılda görünmeye başlanmış olup ilk zamanlarda Kafkasya'da Adige halklarına yakıştırılan Çerkeslik², "17. yüzyıldan bu yana, etnik köken ayrımı gözetmeksizin Karaçay, Balkar, Dağıstanlı, Adigey veya Abhaz olsun Kafkasya'da yaşayan Müslümanları ifade ediyordu"³. Hatta "1404 yılında Kafkasya'da bulunan Başpiskopos Johannes de Galonifontibus, Turani bir kavim olan Karaçaylıları 'Kara Çerkesler' olarak tanımlıyordu"⁴. Bu anlamda "toprağı işleyen anlamına gelen 'Jarkaz' sözcüğü zaman içinde Türkçe dilinde Çerkes haline gelmesi anlamlıdır."⁵ Fakat Avagyan, Çerkes teriminin Türkçe Çeri-kes yani cengâver ile örtüştüğünü düşünmektedir. Diğer yandan Çerkeslerin "Çerkes" ismi ile ilk defa 1215 yılında Plano de Carpi- ni tarafından kullanıldığı bilinmesine karşın Ernest Chanter Çerkeslerin MÖ 500 yıllarından itibaren tarih sahnesine çıkan antik bir millet ol-

duğunu belirtmektedir"⁶. Bütün bu tartışma ve iddialar altında Çerkes tabiri geniş anlamda kullanıldığında, yerlerinden yurtlarından sürülmüş olan tüm Kuzey Kafkasya halklarını kapsarken, dar anlamda kullanıldığında Adigeleri ve Adige gruplarını (örneğin Kaberdeyler), mevcut siyasi coğrafya açısından kullanıldığında ise Karaçay-Çerkes'i kapsamaktadır⁷. Bu yazıda ise Çerkes tabiri, hem Adigeler hem de sürgüne maruz kalmış tüm Kuzey Kafkasya halkları için kullanılmaktadır.

Çerkeslerin Adana ve Yöresine Yerleşmesi

19. ve 20. yüzyıl, Balkanların, Anadolu'nun ve Kafkasya'nın tüm halkları için bir dehşet dönemi olmuştur. Bu bölgelerdeki bütün topluluklar, savaşın, açlığın ve savaş zamanında patlak veren dizanteri, tifüs gibi hastalıkların, ayrıca savaş kaybeden taraf için kendini gösteren, yurdunu bırakıp göçme zorunluluğunun dehşetlerinden nasibini almıştır⁸. Çerkesler belli bir dönemden sonra bu süreci en ağır koşullarda yaşayan ilk halklardan biri olmuştur.

"Osmanlının Kırım Savaşını kaybetmesinin ardından, Rusya, Kafkasya üzerindeki baskısını olağanüstü düzeye çıkardı ve bu baskı karşısında daha fazla direnemeyen Kafkas ulusları, özellikle Şeyh Şamil'in hareketinin düşmesinden sonra tarihin en büyük sürgünleri ile karşı karşıya kaldı"⁹. Bundan sonra "Kafkas halklarının zorla yurtlarından sürülmesi Rus politikasının etkili aracı oldu. Kırım Tatarları'nın tersine, bu Müslümanlar ağırlıklı olarak yönetim örgütüne uygulanan baskıdan ibaret kalacak bir nedenle yurtlarından ayrılmaya niyetli değillerdi; onlara karşı uygulanan baskı araçları çok daha zorba oldu: Kıyımdan geçirme, talan etme, evlerin ve köylerin yakılıp yıkılması"¹⁰ gibi. Sebebi ne olursa olsun, süreç nasıl gelişirse gelişsin, Çerkeslerin büyük bir kısmı anayurtları olan Kafkasya'yı terk etmek zorunda kaldılar ve dünyanın değişik bölgelerin iskân ettirildiler. Bu iskânlarında önemli bir kısmı da Adana ve yöresine gerçekleşti.

Hilmi Batraktar'ın kaydı verilere dayalı tespitlerine göre¹¹: Çerkeslerin sürgün dönemi olan 1865'te Adana, Payas ve Kozan Sancaklarıyla birlikte Halep Vilayetine sancak olarak bağlan-

mişti. Bu dönemde Adana Vilayetinde 139.480'i İslam ve 21.690'ı Hristiyan olmak üzere toplam 156.170 kişi yaşamakta idi. 1892'de de 345.551'i İslam, 44.951'i Gayrimüslim olmak üzere toplam 390.502 kişiydi. 1897'de ise Adana Vilayeti Adana, Mersin, İçil, Kozan ve Cebel-i Bereket Sancaklarından oluşmaktaydı. Bu dönemde eyalet toplam 1629 köy ve 404.929 kişiden oluşuyordu. Cevdet Paşa 1866 Adana'sı hakkında bilgi verirken, Mersin-Adana arasının nispeten imar edilmiş olduğunu, Hemite kalesinden Misis'e kadar iki bin haneyi aşkın Çerkes (Nogay) muhacirinin iki taraflı olarak yerleştirilerek buraların imarına çalışıldığını, buna rağmen geriye kalan büyük bir kısmın aşiretlerin dolaştığı boş alanlar olduğunu söylemektedir. Yani iskân sırasında Adana oldukça تنها bir vilayettir. Haddizatında bunca göçe rağmen 1897'de bile Adana Eyaletinde kilometre kareye ortalama 10,8 kişi düşmektedir. Bu 12,15 kişilik Türkiye ortalamasının bir hayli gerisindedir. Diğer taraftan Adana Vilayeti, ortasında Seyhan ve Ceyhan Nehirlerinin geçtiği Çukurova ile Göksu Nehrinin Akdeniz'e döküldüğü Göksu Deltası gibi oldukça geniş ve verimli arazilere sahiptir. "Define-i servet" olarak tanımlanan arazisi, pek çok vilayetin tarıma uygun arazilerini geride bırakacak genişlikte ve verimliliktedir. Adana Vilayetinin bu durumu o dönemde de takdir edilmiştir. Adana dönemin Osmanlısının en önemli tarımsal istihsal merkezlerinden biriydi.

Adana'ya iskânın bir diğer nedeni de ulaşımın kolay oluşudur. Doğu-batı yönünde uzanan Adana Eyaleti'nde Taşucu, Mersin ve İskenderun limanları, gelen muhacirlerin daimi iskân mahallerine ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yüzyılın sonuna doğru Mersin-Adana arasına döşenen demiryolu da muhacirlerin nakliyesinde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Nitekim muhacirlerin demiryolu güzergâhına yerleştirilmeleri istenmiştir. Hükümet muhacirlerin iskânı konusuna bir çözüm olmak üzere iskân olunabilecek yerlerin mahalli idarelerine sık sık yazı göndermekte ve bölgelerinde iskân için boş arazilerin olup olmadığı ile ilgili bilgi istemekteydi. Bu istek üzerine 13.10.1887 tarihinde Cebel-i Bereket Sancağından Muhacirin Komisyonuna gönderilen bir yazıda; sancağın arazisinin mümbit ve geniş olduğu ve 1-2 bin hane göçmenin yerleştirilebileceği bildirilmiştir. 1889 tarihinde ise Adana'da 3-5 bin hanelik boş iskân arazinin bulunduğu ifade edilmiştir. Yine Kafkasya'da Kuban arazisinden 120.000 nüfusun Osmanlı'ya göç istekleri üzerine 05.02.1890'de Muhacirin Komisyonundan eldeki boş arazilerin dökümü istenmiştir. 25.02.1890 tarihinde muhacirlerden 2000 hanesinin Adana Eyaletine iskânı kararlaştırılmış ve her haneye 50'er dönüm verilmesi halinde 100.000 dönüm arazinin gerekeceği hesap edilmiştir. 28.03.1906'da hızla artan göçmenler için Adana'daki Taylan arazisi de muhacirlerle tahsis edilmiştir. 1910'larda bile Cebel-i Be-

reket Sancağında Muhacir iskânı için oldukça geniş araziler olduğu ifade edilmektedir.

Osmanlı Devleti, Kafkaslardan gelen çoğu Türk ve Adige boylarını herhangi bir ayrıma tabi tutmaksızın Kafkas veya Çerkes muhaciri olarak adlandırması gelenlerin etnik kökenlerinin ortaya konmasını güçleştirmektedir. Mesela 1869 senesinde Osmanlıya iltica etmek isteyen 1500 nüfustan oluşan Çerkes ve Karaçay hanesinden bahsedilmektedir. Ancak ne kadarının Çerkes, ne kadarının Karaçay olduğu belirtilmemektedir. Yine bir başka belgede Çerkes muhacirleri reisi Abaza Hüseyin olarak geçmektedir. Zira Osmanlı Devleti için Kafkaslardan gelen muhacirlerin kabulünde temel ayırım Müslüman olup olmamasıdır. 03.02.1904 tarihinde Batum Başşehbenderliğinden gönderilen bir telgrafta, Batum ve Tiflis'te 3.000'den fazla kişinin Osmanlı topraklarına hicret etmek istediği bildirilmiş ve bunun üzerine özel görevle gönderilen bir memur ile bunların tamamının Müslüman oldukları tespit edildikten sonra kabulü kararlaştırılmıştır. Yine Batum Başkonsolosluğu vasıtasıyla 25.05.1905 tarihinde iltica etmek isteyen 1000 kadar göçmenin mutlaka Müslüman olması gerektiği vurgulanmıştır.

Genel olarak Adana'ya biri doğrudan Kafkasya'dan diğeri önce Rumeli'ye daha sonra Adana'ya olmak üzere iki tür Kafkas göçü vardır. Kafkaslardan Adana'ya iskân edilen ilk göçmen grubu 1859-1861 yılları arasında Çerkes-Nogaylar olmuştur. Bu sürede 20.000'i aşkın Nogay, Adana'ya yerleştirilmiştir. Aynı dönemde Çerkesler Konya, Kütahya ve Ankara taraflarına yerleştirilmiştir. Nogay iskânından 1869'a kadar Adana'ya toplu iskâna rastlanılmamaktadır. Bunun nedeni hem gelen Nogayların bir hayli kalabalık oluşu ve uyumlarının beklenilmesi, hem de bölgedeki asayişsizliklerdir. Nitekim 1865'te başlayıp 1868'e kadar devam eden Fırka-i İslâhiye'nin faaliyetleri ile asayiş sağlanmış ve 1869'dan itibaren de yeniden iskâna açılmıştır. Bu tarihte Dostof'ta bulunan 1500 Çerkes kendi istekleriyle evlerini barklarını satın her türlü fedakârlığı göze alarak Osmanlı Devleti'ne iltica talebinde bulunmuşlardır. Bu istek kabul görmüş ve 1869 Haziranında Adana'ya gelmişlerdir. Yine 1869-1877 yılları arasında muhacir gönderildiğine dair bir belgeye rastlanmamıştır. Bunun da nedeni bölgede baş gösteren kıtlıklar olsa gerektir. Bu kıtlık tam olarak ancak 1891'de bitmiş, ancak 1890'da ve 1894'te de Kolera salgını başlamıştır. Kafkas halkları için yeni trajedilerin yaşanmasına neden olan ikinci büyük göç dalgası 93 Harbi de denilen 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı ile olmuştur. Bu bağlamda Ruslar tarafından açlığa mahkûm edilen Abhazlar, Trabzon'a iltica etmek zorunda kalmışlardır.

Trabzon'a gelen muhacirlerden önemli bir kısmı 28.11.1877 tarihinde Adana'ya gönderilmiştir. Bunlar birer ikişer hane olarak köylere yerleştirilmiş, ancak muhacir vekili Abhaz

Hüseyin şimdilik birbirlerine yardımcı olabilecekleri ve ileride kabilenin topluca iskân edebilecekleri boş arazi bulunabileceği gerekçesiyle köylere 10'ar 15'er hane olarak yerleştirilmelerini istemiştir. Fakat bu istek, iskânın merkezi hükümetin iskân iradesine uygun yapıldığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Bunların miktarı bilinmemektedir. Ancak her köye 10-15 hane yerleştirilmekten bahsedilmesi, bir hayli kalabalık olduklarını göstermektedir. 19.12.1888'de Vlademir adlı Rus gemisiyle doğu vilayetlerine iskân edilmek üzere Trabzon'a gidecek olan 109 adet Çerkes muhaciri mevsimin doğuda iskân için uygun olmaması gerekçe gösterilerek Trabzon'a uğramadan Adana'ya gönderilmiştir. Aslında bu kafilenin başlangıçta Erzurum, Van ve Hakkâri'ye yerleştirilmesi düşünülmüş, ancak buralara Kuban Nehri boylarındaki Tatarların yerleştirilmesine karar verildiğinden, bunların Adana'ya iskânları kararlaştırılmıştır. Karar değişikliğinin nedenlerinden biri de Ruslarla yapılan göç anlaşmalarında Çerkeslerin doğu vilayetlerine yerleştirilmemeleri ile ilgili verilen taahhütlerdir.

24.03.1891 tarihinde Adana'ya 5.000 yeni Çerkes muhaciri daha gönderilmiştir. Çerkes muhacirleri adına kabile reisleri Arslan, Ahmet ve Harun adlı şahıslar hükümete çektikleri bir telgrafta; Kozan veya Cebel-i Bereket Sancaklarının havasının ve suyunun kendileri için uygun olduğunu, sıcakların yaklaştığını ve hastalıklara giriftar olduklarını, bir an önce iskân edilmek istediklerini belirtmişlerdir. Kolera ve kıtlıktan dolayı aksamış olan iskân işlemi 1891'de tekrar kaldığı yerden devam etmiştir. 28.05.1902'de Rusya'nın Kafkasya, Dağıstan ve Karabağ taraflarından gerek buralardaki Osmanlı konsolosluklarından alınan göç tezkiresi, gerekse Osmanlı topraklarına geldikten sonra komisyonun izni ile Adana'ya bir kısım muhacir daha gönderilmiştir. Karabağ'dan gelmiş olan 300 küsur muhacir Çukurova'da Çiftlik-i Hümayun denilen bölgedeki köylere geçici ve karışık olarak yerleştirilmişlerdir. 03.02.1904 tarihinde Batum Başkonsolosluğundan gönderilen bir telgrafta, Batum ve Tiflis'te 3.000'den fazla kişinin Osmanlı topraklarına göçmek istediği bildirilmiş ve Müslüman oldukları tespit edildikten sonra kabul ile Adana'ya iskânları kararlaştırılmıştır. 25.05.1905'te Osmanlı Devleti Batum Başkonsolosluğu vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin ve Rusya'nın izniyle pasaportlu olmak üzere Dağıstan, Tiflis, Bakû, eyaletlerinden gelecek olan 1000 kadar göçmenin mutlaka Müslüman olması gerektiği vurgulanmış, bunlardan 25.05.1905 tarihinde İzabetol Vilayeti Vanodi köyünden Erzurum'a gelenlerin 100 hanesinin bir süre burada kaldıktan sonra, Adana'ya iskânları kararlaştırılmıştır. 13.02.1907'de de Kuyuraklı mevkiine 100 hane muhacir iskân edilmiştir. Perakende ve izinsiz olarak gelen önemli bir muhacir nüfusu daha vardır. Bunlar Muhacirin Komisyonu-ı Âlisi'nin bilgisi olmaksızın gelmişlerdir. Muha-

cirlerin çok büyük kitleler halinden gelmeleri, onlar için gerekli hanelerin inşası ve köylerin kurulması zaman alacağından, önce geçici olarak iskân edilmişlerdir. 28.11.1877 tarihinde Hükümet Çerkeslerin karışık olarak her köye birer ikişer hane olarak yerleştirilmesine ve tahsisatlarının kesilmesine karar vermiştir. Vilayet de bu kararı uygulamıştır. Devlet böylece muhacirleri yerleştirildikleri köy ahalisine baktıracak ve karşılamakta zorlandığı masrafların bir kısmından kurtulmuş olacaktı. Ancak muhacirler bu geçici iskân mahallerine de; birbirimize yardım edebiliriz gerekçesiyle birer hane değil köyün büyüklüğüne göre 10 ile 15'er hane olarak yerleşmek istemişlerdir. Fakat devlet bu isteği reddetmiş ve her köye bir iki hane olmak üzere yerleştirilmelerine devam edilmesini istemiştir. Ayrıca kesilen yevmiyelerin bir süre daha verilmesini kararlaştırılmıştır. Aynı şekilde 1891'de gelen 5000 Çerkes muhacir de köylere birer ikişer hane olarak yerleştirilmişlerdir. Gelen göçmenlerin önemli bir kısmı mevcut yerli köylere karışık olarak yerleştirilirken bir kısmı için de yeni köyler kurulmuştur. Yine artan nüfusa paralel bazı köyler kasabaya ve bazı kasabalar da kazalara dönüşmüşlerdir. 1859–1861 yılları arasında yerleştirilen Nogay muhaciri için Hemite kalesinden Misis'e kadar onlarca köy kurulmuştur. Ayrıca 11.06.1894 tarihinde Çerkes muhacirleri için Feke Kazasına bağlı İnderesi adlı yerde Babaköy ve Ademî mahalleleri birleştirilerek Burhaniye köyü oluşturulmuştur. Ayrıca Hamidiye Kazasında Ahmediye, Haliliye, Hilmiye, Mahmudiye, Saidiye, Salihîye, Sıddıkiye; Misis Kazasında Şerefîye; Payas Kazasında Bahriye, Hamidiye, Hüseyîniye, Kızlarçalı, Kuyuluk ve Ümrân; Sis Kazasında Hamidülasar, Mahmudiye, Mecidiye, Orhaniye, Osmaniye; Tarsus Kazası'na bağlı Nemrut Nahiyesi'nde ise Tokane (Tavkane) adlarında köyler kurulmuştur. Köyler ve kasabalar başlangıçta bir muhacir grubu tarafından kurulmuşsa da bilahare yeni gelen gruplar yerleştirilerek hızla büyümüşür. Nogay muhacirlerinin kurduğu Yarsuvad Köyü hızla büyümüş

ve Muhacirin adıyla Nahiye haline gelmiştir. Kafkas muhacirlerinin iskânıyla hızla büyüyen Muhacirin Nahiyesi, 26.06.1887'de Adana Vilayeti Taksim Komisyonu tarafından Cerid Nahiyesi ile birleştirilerek üçüncü sınıftan bir kaza teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Muhacirin ve Cerid Nahiyeleri birleştirilerek 12.12.1893'te Hamidiye (Ceyhan) Kazası kurulmuştur. Bilahare bu kaza Örfiye (Ceyhan) adını alacaktır. Masrafı hazineye ait aşar vergisinden karşılanmak üzere bir cami, bir medrese, bir rüştiye mektebi ile bir hükümet konağının inşasına karar verilmiştir. Bu kaza çok kısa bir sürede büyümüş ve diğer kazalardan çok daha ileri bir duruma gelmiştir. Bu da gelen muhacirlerin ziraata ve sanayiye ilgi ve istidatlarının yüksek olduğunu ve yeni vatanlarına kısa sürede alışıp, kendilerinden beklenen faydaları sağladığını göstermektedir. Yıldız Sadaret Hususi tasnifindeki bir belgede 1879–1891 tarihleri arasında İstanbul'a gelen göçmenlerden 11.181'inin Adana Eyaleti'ne yerleştirildiği belirtilmektedir. Buna 1869'da gelen 1500 Çerkes ve 1877'de gelen 1000 civarında Abhaz da eklenirse 1869–1891 yılları arasında toplam 13.681 göçmenin geldiği görülecektir. Daha sonrakilerle beraber toplam 19.092 Kafkas göçmeninin Adana Vilayetine iskân edildiği söylenebilir. Kuşkusuz bunlar, sadece belgelerden tespit edilebilenlerdir. Bunlara 1859–61 yılları arasında gelen 20 bini aşkın Nogay da eklenirse 40–45 bin civarında Kafkasyalının göç ettiği söylenebilir. Zaten vilayetin nüfusu da 1867–1897 yılları arasında 156.170'den 404.929'a çıkmıştır. Ancak bu artışın hepsini Kafkas muhacirleri meydana getirmemekteydi. Bunların yanı sıra Rumeli ve Girit göçmenleri ile yerli göçer aşiretlerinin iskânı da artışta etkili olmuştur. Bununla birlikte Kafkas göçmenlerinin miktarının çok ciddi boyutlarda olduğu da bir gerçektir.

Günümüzde Adana'da Çerkes Varlığı

Günümüz itibarıyla, çoğunluğunu Adige ve Abhaz-Abaza gruplarının oluşturduğu Çer-

kesler "Türkiye'deki Kuzey Kafkasya kökenli birey ve aileler, Türkiye'nin 43 ili, 143 ilçesi ve bunlara bağlı 893 köy-kasabasında varlıklarını sürdürmektedirler"¹². Toplam nüfuslarının ise 3-5 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun dikkate değer bir kısmının ise Adana ve yöresinde varlıkları söz konusudur. Örneğin 2004 yılında kültürel mirasın tespiti ve korunumu üzerine örneklem esasına göre yapılan bir çalışmada Çerkes kimliği üzerinden şu kadar örneklem Çerkes aileye ulaşılmıştır¹³:

Bu Çerkes köylerinin ortak birçok göç hikâyeleri olduğu gibi, kendilerine özgü yaşanmışlıklara da sahiptirler. Birbirlerine yakın fakat farklı zamanlarda bulundukları bölgelere gelip yerleşirken göç hikâyelerini de üretmişlerdir. Birçoğunun ikinci yerleşim yerleridir. Daha önce Çukurova'yı mesken edinen fakat iklim koşullarına uyum sağlayamayacağını anlayan ve göç etmek için hâlâ enerjileri kalanlar daha dağlık ve serin yerlere yeniden göç etmişlerdir. Örneğin, Kayapınarlılar "Büyük Sürgün"den (1684) sonra Kafkasya'dan ayrılmışlar. Deniz yoluyla yaptıkları yolculuk neticesinde 1893 yılında Mersin limanına karaya çıkmışlar ve daha sonra şimdi bulundukları bu yüksek dağlık yerlerine yerleşmişler. Yine büyük sürgünde kara yoluyla gelen Akpınar köylüleri Çukurova'nın İmamoglu bölgesinde bir süre yerleşmişler, fakat bölgenin sıcak ikliminden rahatsız olduklarından Toroslar'a doğru, bugünkü yerleşim yerlerine 1869 yılında varmışlar. Aynı şekilde, 1863 yılında Kafkasya'dan İstanbul'a varan K.Maraş/Göksun/Çardak'ın Çeçenleri 1867 yılında Çukurova'nın Ceyhan bölgesine yerleşmişler, fakat buradan da şimdi bulundukları yerlerine 1870 yılında yeniden göç etmişlerdir. Hamdilli ve Ağaçlıçeçenlilerin yaptığı gibi, Çukurova'nın sıcak ve sıtması ile mücadele edebilenler ise Çukurova'da yerleşimlerini sürdürmüşlerdir. Bazıları hiçbir yerde konaklamadan direkt Kafkasya'dan bulundukları yerlerine gelmişlerdir. Örneğin, büyük sürgün zamanı Kocaçızlar, 1886'da İğdebel ve Polatpınarlılar.

Tablo 1. Kaydı veriler ve örnekleme göre Adana'daki Çerkes yerleşkeleri.

İl	İlçe	Köy/Kasaba	DİE 2000 sayımı	Örnekleme aile
Adana	Merkez		1303082	301
	Tufanbeyli	Akpınar	390	43
		İğdebel	151	40
		Bolatpınar	268	10
		Kayapınar	169	28
		Koçağız	148	5
	Ceyhan	Merkez	108602	19
		Ağaçlıçeçen	136	32
		Dağıstan (Nahiye)	475	57
		Değirmenli	264	5
		Karamezar/Adapınar	375	41
		Hamdilli (kasaba)	1031	17
		Yeşilbahçe	226	6

Çerkeslerin yerleşim serüveni yalnızca doğa ve iklim koşullarını içermemekte, aynı zamanda kültürel temaslar ve çatışmalar da içermektedir. Ermenilerin ikamet ettiği yerlere Çerkesler yerleşmeye başlayınca aralarında zaman zaman sürtüşmelerin yaşandığı anlatılmaktadır. Ayrıca, "Dersim İsyanı" sırasında bu bölgelerden getirilen Kürtlerin İğdebel'de yaşayan Abazaların arasına yerleştirildiği, fakat bir süre Kürtler ile Abazalar arasında anlaşmazlıkların çıktığı ve bu yüzden Kürtlerin bu köyü terk etmek zorunda kaldıkları anlatılır.

Çerkes köyleri ilk kurulduğunda, ya o köyü kuran sülale adları, ya o köyü kuran liderin ismi ya da köyün coğrafik konumuna göre yer adları verilmekte idi. Devletin yer adları politikası gereği bu köy adları değiştirilse de uzun-

Tablo 2. Köylerin sayım yıllarına göre nüfusları.

Köyler	Sayım yılları		
	1990	1997	2000
Kayapınar	266	185	169
Akpınar	631	393	390
İğdebel	208	131	151
Koçcağız	85	67	148
Polatpınar	329	205	268
Hamdilli	2021	1651	1301
Ağaçalıçeçen	142	151	136

Kaynak: DİE, sayım yıllarına ait Genel Nüfus Sayım sonuçları

Tablo 3. Köylerin il ve ilçelere uzaklıkları

Köyler	İle	İlçeye
1. Kayapınar	210	8
2. Akpınar	200	5
3. İğdebel	153	13
4. Koçcağız	151	6
5. Polatpınar	160	12
6. Hamdilli	65	20
7. Ağaçalıçeçen	62	32

ca süre -bazıları halen- Çerkesler arasında köy yerleşimleri eski adları ile bilinmektedir. Çerkesler arasında yaygın olarak bilinişle bu köy adları şu şekildedir: Eskiden bölgede yaşayan Abazaların Katar dediği Kayapınar, Şe-ikue olarak bilinmektedir ki, köyün adı o köyün kurulmasına önderlik yapan sülalenin isminden gelmektedir. Bir Abaza köyü olan İğdebel ise kurcu sülale (Loğ sülalesi) adından gelen Lokit olarak bilinmektedir. Hamdilli köyü, adını o köyü kuranın isminden almaktadır. Ağaçalıçeçen köyü adını Çeçenlerin kurduğu fakat bolca ağaçlık bir bölgede olmasında almaktadır.

Çerkesler arasında, yalnızca köylerin göç dönemindeki orijinal adları takip edilmemekte aileler de geleneksel adlarıyla anılmaktadır. Araştırma sahasında yapılan gözlemler sonucunda köylerde çoğunlukla şu orijinal aile adlarına rastlanmıştır: Marğuş, Pşihuej, Mışhuej, Tume, Ber, Biş'e, Temir, Bekaldı, Thapsım, Şejokue, Gubj, Gopsirgen, Hapat, Gircin, Tseygoa, Gana, Mata, Yaşa, Şak, Lak, Yağan, Moran, Laçış, Nepşi, Hıs, Gas, Bic, Zama, Bala, Bolet, Kormeke, Tezibine, Şawa, Karabe, Ecbek, Deuggey, Çuka, Edig, Verzey, Daçe.

"Büyük Sürgün" döneminden bu yana Çerkes köylerinde önemli nüfus hareketleri olmuştur. İlk zamanlar, Çerkes yerleşim yerlerinde var olan Gayrimüslimler göç etmiştir. Fakat, 1950-60 yıllardan sonra ülkede meydana gelen sanayileşme ve kentleşme hareketleri Çerkesleri de etkilemiş onlar da köylerini terk ederek daha rahat iş bulabilecekleri büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Bu göçler nedeniyle köyler %30 ile 60 arasında nüfuslarını yitirmiştir.

Çerkeslerin boşalttıkları bu yerleri ise Kafkasya kökenli olmayan diğer etnik-kültür grupları doldurmuştur. Bu konuda en saf haliyle kalmış olan köylerden biri İğdebel köyüdür. Bugün itibarıyla köyün tamamı Abazalardan oluşmaktadır. Kısaca köyler ilk zamanlar Kuzey Kafkasya'dan göç edenler tarafından kurulsun da zaman içerisinde köylerin etnik kompozisyonunda değişiklikler meydana gelmiştir.

Çerkes köylüleri genelde göçlerini yakın illeri olan Kahramanmaraş, Adana ve Mersin'e daha sonra Kayseri'ye yapmaktadırlar. Uzak illerden ise daha çok Ankara ve İstanbul tercih edilmektedir. Fakat bu kırdan kente göç edenler köyleri ile bağlarını koparmamaya özen göstermektedirler. Özellikle şehirde yaşayan aileler yaz tatillerini köylerinde geçirmeyi tercih etmektedir. Bu yüzden köy nüfuslarında önemli oranda yaz-kış farklılıkları doğmaktadır. Yaz-kış farkı en az %30 oranında gerçekleşirken bu oran İğdebel, Kayapınar gibi köylerde %70'lere varmaktadır. Bu köyler kış aylarında adeta boşalmakta, her evde bir yaşlı insanın kaldığı sanki yaşlılar yurduna dönüşmektedir. Fakat yaz ayları geldiğinde köyler kalabalıklaşmakta panayır yeri gibi şenlikleşmektedir. Köylerin genelinde yaz-kış farkı %40 ile 50 arasında değişmektedir. Köylerde kalan pek kalabalık olmayan bu aileler çiftçilik ile yaşamlarını sürdürmektedir.

Köylerin il ve ilçelere uzaklıkları ise farklı nitelikler göstermektedir.

Çoğu köylerin yerleşkesi anayol güzergâhı üzerinde olmasından dolayı bu ilçe ve illere ulaşimleri oldukça rahat gerçekleşmektedir. İğdebel, Polatpınar köylerine ulaşım biraz sıkıntılı gerçekleşmektedir. Bu köylere ulaşmak için taksi-dolmuşların kiralınması gerekmektedir. Bu köylerden İğdebel, Koçcağız'ın yolları stabilize yollardır diğerleri ise bozuk da olsa asfalttır.

Sonuç

Rus-Kafkas ve 93 Harpleri Kafkasya'da yaşayan Müslümanlar için bir dizi trajik hadiselerin de başlangıcı sayılır. Osmanlı Devleti, Ruslar tarafından Osmanlı Devleti'nin işbirlikçileri olmak-

la suçlanan ama gerçekte sadece vatanlarını savundukları için vatanlarından sürülen yüz binlerce Çerkes-Kafkas halklarının iltica talebiyle karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti bu göçmen sorununa bir çare olmak üzere bunları kendi topraklarına iskâna karar vermiştir.

Bu bağlamda binlerce Çerkes göçmen Adana'ya iskân edilmiştir. Adana'ya iskânın temelinde, buranın oldukça tenha olması ve verimli arazilerinin bulunması yatmaktadır.

Adana'nın rutubetli ve sıcak havası muhacirlere hayatı yaşanmaz hale getirmiş, bu iklim ve salgın hastalıklar karşısında çaresiz kalan binlerce muhacir hayatını kaybetmiştir. Muhacirlere, arazi, tarımsal alet, tohum ve öküz yardımıyla başka haneler inşa edilmiş ve yeni köyler kurulmuştur. Bir kısım muhacir yaşadıkları zorluğa dayanamayıp, burayı terk etmeye çalışmışsa da bilahare yeni iskân yerlerini benimsemişlerdir.

Sosyal, kültürel, ekonomik, yasal, yönetsel ve insani boyutlarıyla çok karmaşık bir sorun olan Çerkes göç ve iskânı çok zorluklarla gerçekleşmiştir. Kentleşme ve siyasal nedenlerden dolayı asimilasyona direnemeyen önemli nüfusa rağmen dikkate değer Çerkes nüfusu kendi kimliklerini koruyarak Adana ve yöresinde küçük bir Çerkes diasporası oluşturmaktadır. Bu diasporanın nesneleşmiş biçimi Adana Kafkas Kültür Derneği'dir. ■

1. Yalçın, C. (2004). Göç sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
2. Arsen Avagyan, Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler, Ludmillan Denisenko (ter.)-Yasemin Gedik (haz.), (İstanbul: Belge Yayınları, 2004), s. 20.
3. Ayhan Kaya, Diasporada Çerkes Kimliğinin Dönüşümü: Değişen Sosyal Konjonktür Karşısında Yeniden Tanımlanan Etnik Sınırlar, Erhan Doğan ve Semra Mazlum (der.) Türkiye'de Dışpolitika Yapım Sürecinde Sivil Toplum Kurumlarının Etkileri (İstanbul: Bağlam yayınları, 2005) içinde.
4. Ufuk Tavkul, Kafkas Dağlarında Hayat ve Kültür: Karaçay-Malkar Türklerinde Sosyoekonomik Yapı ve Değişme Üzerine Bir Deneme (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 1993), s. 17.
5. Arsen Avagyan, Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler, s. 17.
6. N. Luxembourg, Rusların Kafkasya'yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil, Sedat Özden (ter.), (İstanbul: Kayihan Yayınevi, 1998), s. 77.
7. Ayrıntı için bkz.: Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, Bige Umar (ter.), (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1998). 1998.
8. Ayrıntı için bkz.: Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, Bige Umar (ter.), (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1998). 1998.
9. Süleyman Erkan, Sürgün Olgusuna Analitik Yaklaşım ve Çerkes Sürgünü Örneği, Nart Dergisi, Sayı:43, (Mayıs-Haziran 2005), s. 9.
10. Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, s. 19.
11. Hilmi Batraktar, Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907), Türkiye Araştırmaları Dergisi, sayı:405.
12. http://www.circassiancanada.com/tr/turizm/cerkes_koyleri
13. Cahit Aslan, Doğu Akdeniz'deki Çerkesler, Adana Kafkas Kültür Derneği Yayınları (2005), sayı:2.

KIRDAN KENTE YAPILAN İÇGÖÇLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Müge K. DAVRAN

Yrd. Doç. Dr.,
Çukurova Üniversitesi,
Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
Öğretim Üyesi
(sorumlu yazar)

Mehmet R. SEVİNÇ

Harran Üniversitesi,
Viranşehir Meslek Yüksekokulu, Öğretim Görevlisi

Gönül SEVİNÇ

Harran Üniversitesi,
Viranşehir Meslek Yüksekokulu, Öğretim Görevlisi

"İçgöçlerin toplumsal cinsiyet açısından etkilerini, tüm kadınlar için ortak olarak yorumlamak sorunların yeterince ifade edilmemesine neden olmaktadır. Birinci grup kadınlar, eşleri göç eden ve kendileri köyde kalan kadınlardır. Bu durum bir taraftan kırsal kesimde cinsiyet dengesizliği yaratırken diğer taraftan kadın iş yükünü artırmaktadır. Bu eğilim dağ köylerinde daha fazla görülmektedir. Köyde kalan kadınlar, kırsal hanenin tüm iş yükünü üstlenmektedir. Erkeklerin göçünden sonra, cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde erkek işi olarak bilinen tüm işler kadınlar tarafından yapılmaya başlanır; bunun sonucunda tarım kadınlaşır. Daha ileri aşamalarda, eğer erkek göçle beraber ekonomik yönden başarısız olmuşsa ailesine ya para gönderemez ya da çok sınırlı gönderebilir ve haneler yoksullaşır. Diğer bir ifadeyle yoksulluk da kadınlaşır."

1. Giriş

Yaklaşık yüzyıllık ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümün bir yansıması olarak milyonlarca insanımız, yerleşim yerlerini kimi zaman gönüllü olarak, kimi zaman da zorunlu olarak değiştirmişlerdir ve değiştirmeye de devam etmektedirler. Bu insanların hareketliliği, gerek kendi yaşamlarını gerekse de ayrıldıkları ve vardıkları toplumların yaşamlarını da etkilemektedir (İçduygu, 1998).

Türkiye'de göç olgusuna bağlı yapılan araştırmalar özellikle 1950'li yıllardan sonra gelişme göstermiştir (Akşit, 1997; Özcan, 1997; İlkcaracan ve İlkcaracan, 1998; Soysal, 1998; Pazarlıoğlu, 2007). Bu gelişme aslında Türkiye'deki toplumsal değişimin başladığı ve ağırlık kazandığı yıllara denk gelmektedir. Nitekim Türkiye'deki gelişme dönemi, genel olarak, Cumhuriyetin ilanı ile 1950 yılları arasındaki süreç ve 1950'den sonraki dönem olarak incelenmektedir (Akşit, 1985; Kıray, 1998; Merter, 1990). Birinci dönem, yani 1923 ve 1950 yılları arasında değişime etkili olan unsurlar kalkınma projeleri, makineleşme ve toprak reformu gibi konulardır. İkinci dönemde ise daha çok toplumun modernleşmesi için yapılan çabalar önem kazanmıştır. Siyasi değişimler, çok partili sisteme geçiş, tarım kesiminde gelirlerin artması, köyden kente göçün hızlanması, pazar ekonomisine geçiş vb. olaylar topluma bir hareketlilik ve hız vermiştir (Merter, 1990). Dolayısıyla her iki dönemde yaşanan gelişmeler göçleri tetikleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmış ve 1950'den sonra göçlerle ilgili yapılan çalışmalar artmıştır.

Göç olgusuna bağlı araştırma konuları çok geniş bir içeriğe (göç bağlamında nedenler ve sonuçlar, kentleşme, kültürel kimlik, yöntem sorunları, siyaset, ekonomi, aile, eğitim, sağlık, tarih vb.) sahip olmakla beraber göç ve toplumsal cinsiyet içerikli çalışmalar yok denecek kadar azdır¹. Mevcut çalışmalar ise kadını aile, kalkınma, sağlık ve cinsiyete dayalı işbölümü gibi konularda ele alan çalışmalardır².

Aynı sorun İlkcaracan ve İlkcaracan (1998) tarafından da dile getirilmiş ve Türkiye'de 1950'li yıllardan beri belli başlı sosyal, politik ve ekonomik olgulardan biri olan iç göçü ele alan ara-

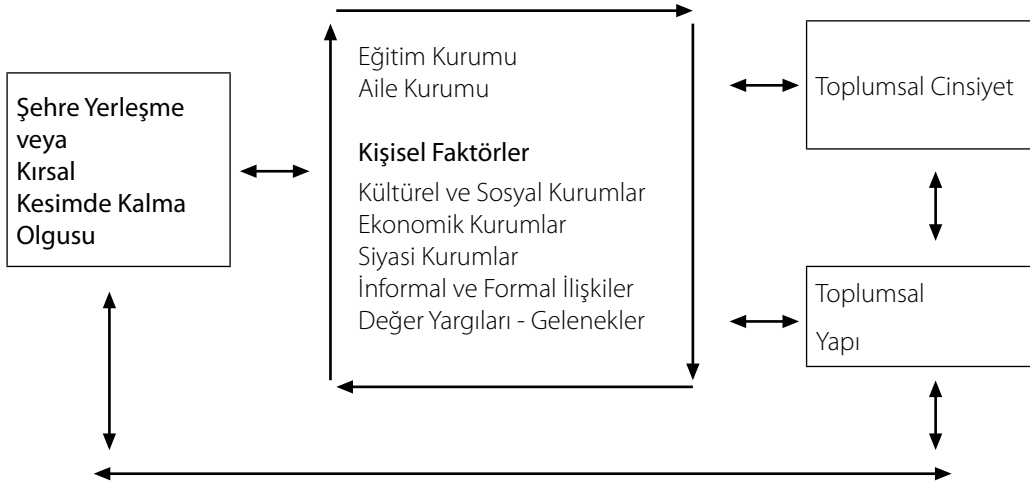
tırmacıların, çoğunlukla kırdan kente ekonomik göçü "kentleşme ve gecekondulaşma" konuları çerçevesinde irdediklerini ve niteliksiz erkek işgücü üzerinde yoğunlaştıklarını vurgulamışlardır. Yine aynı yazarlar, göç çalışmalarında toplumsal cinsiyet bakış açısının olmamasının sadece Türkiye'ye özgü olmadığını; uluslararası literatürde de sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu makalenin amacı göç bağlamında toplumsal cinsiyet olgusunu tartışmaktır.

2. Araştırmanın Materyali, Yöntemi ve Kapsamı

Bu makalede ikincil veriler kullanılmış ve gözlemlerden yararlanılmıştır. Makale, göç çalışmalarında sıklıkla kullanılan Yapısal-Fonksiyonel bakış açısıyla ele alınmıştır. Yapısal-fonksiyonel yaklaşımla toplumdaki alt sistemler incelenirken birey ve bireyler arası ilişkilere de inilebilmektedir. Birey belli bir toplumsal rol içinde ve toplumun bir üyesi olarak ele alınır ve incelenir. Toplumların fonksiyonlarını yerine getirmesi, üyelerin davranışlarını etkileyen statü ve statünün gereği rollerle yakından ilgilidir (Gökçe, 1976).

Sosyal sistem içindeki yapısal-fonksiyonel ilişkiler sistemin bütünlüğünü ve dengesini korumaktadır. Herhangi bir değişikende görülen farklılaşma diğerlerini de doğal olarak etkilemektedir (Gökçe, 1976). Köyden şehre göçte; doğal çevre, ekonomik sistem, ebeveynlerin tutumları, komşuluk ve akrabalık ilişkileri, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği, gelir düzeyi, kadınların ücretli işte çalışması, değerler sisteminde meydana gelen değişimler vb. birbirlerini etkiledikleri gibi, toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet üzerinde de etkili olmaktadır (Kantar, 2000). Bu etkileşim süreci, tabii gelişime uygun düştüğü sürece, sistemin bütünlüğü ve dengesi korunacak; aksi halde değişimin muhtemel sonuçları, sistemin bütünlüğünü zedeleyici birtakım unsurların ortaya çıkmasına neden olacaktır (Gökçe, 1976).

Kente yerleşme (içgöç olgusu) veya kırsal kesimde kalma durumunun toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet üzerine etkileri yapısal-fonksiyonel yaklaşımla nasıl değerlendirilebilir? Bu sorunun cevabı Şekil 1 aracılığıyla açıklanabilir.



Şekil 1. Şehre Yerleşme veya Kırsal Kesimde Kalma Olgusunun Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşımıyla Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Etkisi (Kantar, 2000).

Şekil 1'de görüldüğü gibi, şehre yerleşme olgusuyla birlikte gerek toplumsal yapı gerekse toplumsal cinsiyet, aile kurumu (anne babanın tutumu, eğitim anlayışları vb.) kültürel ve sosyal kurumlar (arkadaş grubu, kulüp, dernek vb.) ekonomik kurumlar, siyasi kurumlar, kişisel faktörler, formal ve informal ilişkilerden etkilenmektedir. Aynı zamanda bu unsurların hepsi, birbirini de etkilemektedir (Kantar, 2000).

Göçle ilgili yapılan araştırmalar genel olarak iç göç ve dış göç olarak sınıflandırılmaktadır. Bu çalışma kapsamında sadece iç göçler ve iç göç başlığı altında, en yoğun yaşanan, kırdan-kente yapılan göçler ele alınmış ve toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir.

3. Konuyla İlgili Kavramlar

a. Göç: Göç, insanların yaşadıkları yerleri herhangi bir amaçla uzun veya kısa süreli olarak değiştirmesi olayıdır (Akış ve Akkuş, 2003). Bu yaklaşımda mekân değişikliğinin varlığı önemli olmaktadır. Diğer taraftan göç için köy, kent gibi iskân üniteleri arasında yerleşmek maksadıyla yapılan nüfus hareketleri tanımı kullanılabilir (Başol, 1995).

b. Göç Tipleri: Göçler, göç hareketinin başladığı ve tamamlandığı yer dikkate alınarak iç göç ve dış göç olarak sınıflandırılır. Bir ülkeden diğer bir ülkeye olan, yani ülke sınırlarını aşan göçlere dış göç; ülke sınırları içerisinde kırdan-kente, kentten-kente, kırdan-kıra veya kentten-kıra olan göçlere ise iç göç adı verilmektedir. Nüfusun ülke içinde, özellikle kırdan-kente ve az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç etmesi iç göç olarak tanımlanır (Soysal, 1998).

c. Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek ve farklı kadın grupları arasındaki farkı ortaya koymanın ötesinde, cinsiyet ilişkilerinin evrensel özelliği olan eşitsiz yapılanmaya dikkat çekmektedir. Cinsiyet (sex) kavramı doğal ve değişmez olanı ifade

ederken, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı tarihsel- toplumsal süreç içinde oluşan, dinamik ve değişebilir ilişki örüntülerini içerir (Ertürk, 1996). Kadın ve erkeğe, toplumsal ve kültürel olarak yüklenen cinsiyet rolleridir (Demir ve Acar, 1993). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten ayrı olarak, kadın ve erkek arasındaki sosyal, politik ve ekonomik olarak belirlenen roller ve ilişkilerle ilgili bir kavramdır (ICIMOD, 1997). Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çeken bir kavram olup; sadece bireysel kimlik ve kişiliği değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal yapıdaki farklılıklarla da ilgilenen bir kavramdır (Marshall, 1999). Toplumsal cinsiyet analizi, kadın ve erkeklerin yaşamlarındaki farklılıkları inceler; kadının sosyal ve ekonomik eşitsizliğinin nedenleriyle ilgilenir ve kadın için pozitif değişim yapmayı hedefler (www.gdrc.org).

4. İç göçün Nedenleri

Göç daima nüfus değişiminin ana sebebidir. İnsanlar, kırsaldan kente göç ederek, daha iyi iş imkânlarını araştırırlar ve sosyo-ekonomik şartlarını düzeltirler. Gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göçlerin temel nedeni parasal sebepler olarak görülür (Adanu ve Johnson, 2009). Ekonomik gelişme bakımından, ülkeler arasında olduğu gibi, bölgeler arasında da farklılıklar vardır. Ülkenin bazı bölgeleri gelişmiş, sanayileşmiş bir yapıya sahip iken; diğerleri geri kalmış, birer tarım bölgesi durumundadır. Bölgeler arası farklılığın göç hareketlerini etkilemesi beklenir (Çelik, 2007).

Göçlerin nedenleri incelendiğinde genel olarak ekonomik nedenler (tarım dışı iş bulma/kurma) birinci amacı oluşturmakta; sosyo-kültürel etmenler (eğitim, terör ve kan davası, modern yaşam vb.) ise ikinci sırayı almaktadır. Bununla birlikte bazı bölgeler de bu durum tam tersi de olabilmektedir. Çukurova Bölgesi bu konuda önemli bir örnek oluşturmaktadır. Kantar (2000) tarafından yapılan araştırma-

da Adana İline bağlı Yüreğir Ovası'ndaki köylerden kente göç eden ailelerin birinci amacını çocuklarına daha iyi bir eğitim ve ailelerine daha modern bir yaşam sunma arzusu alırken; ikinci sırayı tarım dışı bir iş bulma veya kurma oluşturmuştur.

Ülkemizde iç göçün esas nedeni olarak bölgeler arası gelişmişlik farkının varlığı yani ikili yapının varlığı dikkate alınmaktadır. Köyün itici etkileri, iletili güçler ve kentin çekici gücüyle beraber ikili yapının varlığı, nüfus hareketliliği hızının artmasına; gelişmemiş (ya da gelişme potansiyeli bulunmayan) mekânlardan gelişmiş (ya da gelişme potansiyeli bulunan) mekânlara doğru bir nüfus kaymasına sebep olur.

a. Köyün İtici Gücü: Genellikle nüfusu köyden ve tarımdan, köy dışına uzaklaştıran etkenlere köyün itici güçleri denir (Soysal, 1998). Köyün itici gücünü sağlayan kuvvetler iki ayrı kaynaktan beslenmektedirler. Geleneksel üretim yapan tarım kesiminden dışarıya itilen gizli işsizler ve üretim tekniğinin değişmesiyle birlikte makineler tarafından ikame edilen ve açıkta kalan işgücü (Dinler, 2008). Bu iki kaynak beraberinde köydeki refah seviyesinin düşmesine, köylünün ve tarım işçisinin ekonomik gücünü yitirmesine sebep olur. Bu ekonomik güç kaybının temelinde; tarım işçisi ve tarımla uğraşanların gelirinin diğer sektörde çalışanlara göre daha az olması, toprak mülkiyetinin dağılımında ve gelir dağılımında adaletsizliğin bulunması, hızlı nüfus artışı ile beraber arazi parçalanmalarının artması, terör, kan davaları gibi sebepler yatmaktadır.

b. Kentin Çekici Gücü: Kural olarak göçler, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölge ve ülkelere doğru olmaktadır. Göç ister içe dönük, ister dışa dönük olsun, göçlerin kaynağı sanayileşmiş alanlar olurken, kentleşen sanayi bölgeleri göçe katılanların varmak istedikleri alan olarak onları bir mıknatıs gibi kendine çekmekte, iş imkânları açarak insanları cezbetmektedir (Öztürk ve Altuntepe, 2008). İç göç üzerinde etkisi olan diğer bir güç olan kentin çekici gücü; daha iyi gelire ve koşullara sahip iş bulma imkânı, kente gidişle beraber refah seviyesinin artacağına olan inanç, daha iyi koşullarda yaşam imkânı gibi kentin sunacağı bazı olanaklardan oluşmaktadır. Kent yaşamının sağlayacağı bu avantajlı olanaklar köyden kente göçü özendiren ve hızlandıran etmenlerdendir.

c. İletici güçler: Tarımsal nüfusu köyden şehre iten koşullar yanında, göçü harekete geçiren bir diğer grup etken, iletili güçler adı altında topladığımız, köy ile kent arasındaki iletişimi kuran araçların tümüdür. İletici güçlerin arasında ulaşım, haberleşme, eğitim, kitle haberleşme olanaklarının gelişmesi ve yurt dışı-

Tablo 1. Aile ve Kadın Açısından Göç Olgusuna Neden Olan İtici, Çekici ve İletici Güçler

İtici Güçler	Çekici Güçler	İletici Güçler
Aile		
Coğrafi ve doğal koşulların elverişsizliği	İstihdam imkânları	Ulaşım imkânlarının gelişmesi
Ekonomik yetersizlik	Eğitim imkânları	Kitle haberleşme imkânlarının gelişmesi
Altyapı yetersizliği	Sağlık İmkânları	Eğitim (özellikle yaygın eğitim) imkânları
Terör	Can ve mal güvenliği	Teknolojik gelişmeler
Kan davası ve töre cinayetleri	Sosyal yaşam imkânları	Daha önce göç eden yakınların ekonomik refahları
Sosyal huzursuzluk (kimlik, sınır anlaşmazlığı, etnik yapı, dedikodu vb.)		
Tarım topraklarının yetersizliği		
Kalabalık nüfus ve geniş aile yapısı		
Kadın		
Tarım işlerinin ağırlığı	Tarım işlerinin olmaması	Daha önce göç eden yakınların sosyal refahları
Çevrenin temiz olmaması	Temiz bir çevre	Kitle iletişim araçları (özellikle televizyon)
Geleneksel toplum yapısı	Apartmanda oturma isteği	Kadına yönelik reklam ve programlar
Eğitim imkânlarının yetersizliği	Yaygın eğitim imkânları	Ulaşım ve teknolojik gelişmeler
İçme ve kullanma suyu yetersizliği	Kızlar için eğitim fırsatı	
Erkeklerin işsizliği	İstihdam imkânları	
Geniş aile yapısı, kayınpalade ile yaşanan sorunlar, dedikodu...	Sigortalı iş imkânı	
Kızların okutulmaması	Elektrik, su şebekesi vb. yeterli olması	

na işçi göçü sayılabilir (Dinler, 2008). Köyünden kopan kişinin, köyüyle tekrar diyalog kurmasını sağlayan imkânların gelişmesi, köyden ve köy yaşamından kopma korkusu içerisinde olanların bu korkularını hafifletebilir. Bu gelişmeyle beraber kırdan kente doğru göç hareketi hızlanabilir.

Tablo 1’de İtici, çekici ve ileti güçlerin genel bir sınıflaması verilmiştir. Bu sınıflama kadın, erkek ve çocuklar açısından farklılık gösterebilir ve aşağıdaki tablo aile ve kadın açısından ele alınmıştır. Kadınların tek başlarına göçe karar verme durumları söz konusu olmasa da, kente yerleşme eğilimleri açısından kadınların fikirlerinin aldığı bazı çalışmalardan (Kantar, 1996; Kantar, 2000) yararlanarak tablo oluşturulmuştur.

5. Türkiye’de Yaşanan İç Göç Hareketleri

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Türkiye genelinde toplam nüfus içinde göç eden nüfusun payında artan bir eğilim gözlenmiştir. 1975-1980 döneminde toplam nüfusun %9,3’ünü oluşturan 3,6 milyon kişi göç etmiş iken, 1995-2000 döneminde nüfusun %11’ini teşkil eden 6,7 milyon kişi göç etmiştir (Anonim, 2009). Ülkemizde 1927-1950 yılları arasında, toplam nüfus içinde, kırsal nüfusun payı sabit kalmıştır. 1927’de nüfusunuzun %75,8’i kırsal karakterli yörelerde yaşarken aynı oranın 1950 yılında %75 olduğu görülmektedir. 1950’lerden itibaren, kırdan kente göç yoğunlaşmış, toplam nüfus içindeki kırsal nüfusun %75 olan bu payı 1960’da %68,1’e, 1970’de %61,5’e, 1980’de %56,1’e

ve nihayet 1997’de %34,9’a düşmüştür. Görüldüğü gibi, 1950’lerde nüfusun dörtte üçü kırsal karakterli yörelerde yaşarken, yaklaşık 50 yıl içinde bu oran üçte bire gerilemiştir (Dinler, 2008). 2010 yılı itibarıyla ise kırsal nüfus oranımız %23,7’dir (<http://tuik.gov.tr>, 25.05.2011).

Önemli bir endüstrileşme hareketinin olmadığı 1923-1950 arasındaki dönemde topraktan kopma olmadığı gözlenmektedir. Ne var ki, 1950’lerden sonra, bir yandan izlenen tarımda makineleşme politikası, öte yandan nüfus artışı sonucu toprakların yetersiz kalması sonucu tarımdan tarım dışına göç başlamıştır. Ancak, Türkiye’de 1950’lerden itibaren yaşanmaya başlanan tarımdan tarım dışına göç olgusu, birçok az gelişmiş ülkede olduğu gibi, kente oluşan istihdam olanaklarına paralel olarak, sağlıklı bir nüfus hareketliliğinden uzak, gizli işsizlerin kırdan kente itilmesi şeklinde olmuştur (Dinler, 1998).

1950’lerden beri Türkiye, nüfusun yerleşme biçimi bakımından temel nitelikte bir değişme süreci içindedir. Toplumsal ve ekonomik birimler olarak, köyler, ilçeler ve iller değişiklikler geçirmişler, nüfusun çeşitli tiplerdeki yerleşme biçimleri arasındaki dağılımı, kentsel topluluklara ağırlık kazandırıcı bir yön almıştır. Türkiye’de nüfus yüksek sayılabilecek bir derecede hareketlilik kazanmıştır. 30 yıllık süre içinde yaşadığı yerler doğdukları yerlerden farklı olan nüfus kesimi, bu sürenin başlangıcındaki nüfus kesiminin oranca iki katına ulaşmıştır. Nitekim 1980’li yıllarda doğum yeri dışında yaşayan nüfus on milyona ulaşmıştır (Başol, 1995).

6. İçgöçte Kırsal Kadın

İçgöç kadın-erkek ayrımında çok az tartışılmıştır. Türkiye’deki iç göç literatüründe, kadınların göçe ilişkin deneyimleri 1980’li yıllardan başlayarak daha çok 1990’lı yıllarda yapılan “kırdan-kente göç” araştırmalarında, aile, işgücü ya da sağlık kapsamında ele alınmış, zorunlu göç literatüründe ise cinsiyet farklılıklarına bu güne dek yer verilmemiştir. (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Bunun temel nedenleri, kadının birey olarak değil aile içinde dikkate alınması; kadın çalışmalarının yeterli düzeyde olmaması ve göç araştırmalarının daha çok kentleşme, uyum, istihdam vb. yarattığı sorunlar açısından ele alınması olarak sıralanabilir.

1927 yılında Türkiye’de yaşayan kadınların %77,5’i kırsal kadındır. Bu oran 1960’lı yıllara kadar fazla değişmemekle beraber, esas değişim süreci net olarak 1960’dan itibaren başlamıştır. 1960 yılında Türkiye’de yaşayan kadınların %69,9’u kırsal kadındır. 1960 sonrası bu oran ciddi bir şekilde düşmüş, 2007 yılında adrese dayalı nüfus sisteminin son verilerine göre %29,5 (<http://www.tuik.gov.tr>, 11.11.2009); 2010 yılı itibarıyla ise %23,9 olmuştur. (<http://www.tuik.gov.tr>, 25.05.2011).

Benzer nüfus hareketi erkekler içinde geçerli olup, erkeklerin göç hareketi kadınlara oranla daha fazladır. Yani kırsal erkeği önceleri evini, köyünü, ailesini bırakıp savaşa giderken, 1950 sonrası iş bulmaya, refah seviyesini ve yaşam standartlarını arttırmaya kente veya yurtdışına göç eder. Bu durum kırsal kadınının dual role sahip olmasını beraberinde getirir. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan yetersiz kent-

lileşme ve bunun sonucu olarak (1950'lerden itibaren başlayan) yurt dışına işçi olarak gitme olanaklarının artması, öncelikle kırsal kesim erkeklerini kente ve yurt dışına çekerken geride kalan kadın nüfusu erkeklerden boşalan tarımsal faaliyetleri de (örneğin, kendi tarlasında ya, da bahçesinde daha fazla miktarda çalışma ve kadın gezici tarım işçiliği gibi) üstlenmek zorunda kalmış, aynı zamanda ailelerinin de reisi olmuşlardır. Böylelikle karşımıza "kadın reisli" aileler çıkmıştır. Aslında bu kategori kadınları, Nermin Abadan Unat'ın deyimiyle "Değişen Kırsal Kesimin Kadınları" olarak nitelendirebiliriz. Ancak bu durum bir ilerleme olarak düşünülebilirse de aslında az gelişmişlik koşulları ve artan yükümlülükler bu ilerlemeyi tamamen ortadan kaldırmaktadır. Gelişme ile ortaya çıkan bu duruma Tinker "Kadının Dual Rolü" adını vermektedir. Bu dual rol, hem geleneksel külfetlerin devam etmesinden hem de modernleşmenin getirdiği yeni külfetlerden ortaya çıkmaktadır. Aynı etki Kenya'da ve Tayland'da da gözlemlenmektedir (Arıkan, 1988).

a. Kadına Özgü İçgöç Nedenleri:

Göç kararı aile bireylerinden özellikle erkeğe (baba, eş, erkek çocuk) bağlı bir olay olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu bireyler için geçerli olan itici, iletici ve çekici güçlerin, ailede göz ardı edilen kadın bireyler için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, kırdan- kente göçte kadınların göç sebepleri veya kadınların beklentileri pek dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan, kadınların aile içinde ikinci planda olması ve karar alma mekanizmalarına doğrudan katılamaması da göç araştırmalarında kadının dikkate alınmamasının bir diğer nedenidir.

Kadın ve erkek arasında iktidar ilişkisinin temelini de büyük oranda erkeği merkeze alan soy ideolojisi oluşturmaktadır. Soyun temel belirleyicisi erkek olduğu için gücün sahibi de erkektir. Dolayısıyla köyde evin sahibi ve reisi de doğal olarak erkektir ve evin temsil edilmesi ve yönetimiyle ilgili kararları da büyük oranda erkek verir (Ökten, 2009). Kırsalda yaşayan kadının erkekten daha fazla söz sahibi olduğu tek karar alma konusu ev düzeni ile ilgilidir (TÜİK, 2006). Buna rağmen kadına özgü içgöç nedenleri de bulunmaktadır.

Bağlantılı Göç: Göç nedenleri açısından "bağlantılı göç" çoğunlukla kadınlara özgü bir göç nedenidir. Bağlantılı göç ailenin herhangi bir nedenle (iş bulmak, iş tayini, vb.) göç eden erkek üyelerini takip eden kadınların hareketini tanımlayan bir olgudur. Burada kadının birey olarak bağımsız bir göç kararından ziyade, aile içindeki konumuna (eş, anne, kız, çocuk) bağlı olarak yeni bir mekâna taşınması söz konusudur (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

Göçle ilgili çalışmalarda temel görüş; göçün erkek merkezli bir olay olduğudur. Az gelişmiş ülkelerde yapılan kırdan kente göç ve kentselleşme çalışmalarında kadınlar büyük ölçüde yok sayılmıştır. Kadınların göçte ve göç kararında pasif olduğu, kente göç hareketinde yalnızca kocasının, babasının ya da oğlunun takipçisi olduğu varsayılır (Erman, 1997).

Evlilik Göçü: Birisiyle evlenerek ya da evlenmek üzere yapılan göç, itici ve çekici nedenlere bağlı yapılan göçlerden farklıdır. Burada söz konusu olan kadının ayrıldığı ya da gittiği mekânla olan bir itme çekme ilişkisinden ziyade, evlilik kurumunu birlikte oluşturacağı kişinin bulunduğu ayrı bir mekâna hareketidir. Benzer bir şekilde, bağlantılı göçte de, itici ve çekici olarak tabir edilen etkenlerin kadınların kendilerinden ziyade yanında ya da peşinden gittikleri erkeklere yönelik olduğunu söyleyebiliriz (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Aileleri tarafından kırsaldaki genç kadınlar, kente okumak için ya da çalışmak için giden erkek kardeşle beraber, erkek kardeşinin bakımını üstlenmesi için, kentte yaşamaya gönderilir. Geçen bu süre içerisinde kırsaldaki aileler kızlarının kent kökenli bir eş bulmalarını umut ederler (Erman, 1997). Kırsal kesimde yapılan araştırmalarda da kızların kentli erkeklerle evlenme eğiliminde oldukları saptanmıştır (Soysal, 1998).

b. Kırsal Kadınının Göçü Destekleme Nedenleri

Her ne kadar kırsalda yaşayan kadının göç sebepleri büyük çoğunlukla bağlantılı göç veya evlilik göçü de olsa kırsal kadınlar, hayatlarını değiştirebilecek göçe kendilerince bazı sebeplerden dolayı destek vermektedir. Kırsal kadının göçe destek vermeye iten sebepler göç süreci içerisinde kadının rolü ve durumunu anlayabilmek açısından önemlidir.

Sosyal Hayat Açısından: 1934 yılında kadınlara seçme-seçilme hakkı veren Türkiye'nin, aynı hakkı kadınlara 1945'te veren Endonezya ve 1956'da veren Mısır gibi diğer Müslüman ülkeler arasında, bu hakkı veren ilk ülke olması açısından farklı bir konumu bulunmaktadır. Geçmişindeki siyasi çalkantılara rağmen bu durum Türkiye'nin ulusal modernleşmesinde dikkate değer bir gelişmenin göstergesidir. Türk seçmenin 1993'de bir kadını (Tansu Çiller) başbakan olarak seçmesi de buna örnektir (Hemması ve Prorok, 2002).

Yasal olarak kadınlara bu hakkın verilmesiyle, Türk kadınının toplumsal yapı içerisinde varlığını güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet yapısının kadının lehine değişmesi beklenebilir. Ancak hukuki açıdan kazanılan bu hak kırsalda etkisini çok fazla gösterememiştir. Kent-

ten kırsala gittikçe sosyal hayat üzerinde din kurallarının etkisi hukuk kurallarına nazaran daha çok hissedilmektedir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da bu kurallara ek olarak töre ve örfler-adetler de dahil olmaktadır. Dolayısıyla kırsaldaki sosyal yaşam üzerinde hukuk kurallarından çok din, töre, örf ve adetler etkili olmaktadır. Bu kuralların kadın üzerinde yarattığı baskı, kırsaldan kaçışı (itici güç) ortaya çıkarabilmektedir.

Evlilik Örüntüleri Açısından: TÜİK (2006) tarafından yapılan aile yapısı araştırması; Türkiye'de kadınların %31,7'sinin 18 yaşından önce evlendiğini göstermektedir. Bu oranın kırsalda bazı etmenler dolayısıyla (töre, örf-adet) daha fazla olabileceği söylenebilir. Yine aynı araştırmada akraba evliliği konusu araştırılmış, özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde akraba evliliği oranının yüksek olduğu görülmüştür. Güneydoğu Anadolu bölgesinde; kadınların %40'ı akraba-sıyla evlenmektedir (<http://www.tuik.gov.tr>, 11.11.2009). Yine aynı araştırmada; kırsalda ve kentte yaşayan kadın ve erkeklerin evlilik şekilleri araştırılmış ve kırsalda yaşayan ve evlenen her 100 kadından 43,5'inin görücü usulüyle evlendiği fakat son kararı ailenin verdiği saptanmıştır. Yine görücü usulüyle evlenen fakat son kararı kendi veren kadınları da bu orana eklersek, görücü usulü ile evlenen kırsal kadınların oranı %70,1 gibi ciddi bir rakama ulaşmaktadır. Dolayısıyla kırsaldaki kadının evlilik kararı alma, aile kurma gibi hayatın çok önemli bir dönemin başlangıcında çok az söz hakkı bulunmaktadır.

Kırsaldaki kadının evlilik sürecinde söz hakkının bulunmaması, akraba evliliği, küçük yaşta evlilik, evlilikte hukuk kurallarından ziyade din ve töre kurallarının geçerliliği gibi sebepler, kadın için kırsal yaşamın itici gücünü oluşturmaktadır. Kırdan kente göçle bu olumsuzlukların azalacağı beklenebilir.

Miras Açısından: Köylerimizin büyük bir kısmında miras konusunda Medeni Kanun hükümleri yerine gelenekler, görenekler ve şeriat hükümleri yürürlüktedir. Bu nedenle kız çocuklarla erkek çocuklar arasındaki miras paylaşımı kız çocuklar aleyhine cereyan eder. Mirasın, özellikle toprağın, paylaşılması kız çocuklarının aleyhine bir durum yaratsa da, kız çocukları genellikle miras yüzünden anlaşmazlık çıkarmazlar (Arıkan, 1988).

Sahip olunan gayrimenkulün sadece erkek mirasçılar tarafından paylaşılması, kadının kırsalda olan bağlarını zayıflatılabilmektedir. Yapmış olduğu onca emeğinin karşılığında somut şeyler sahibi de olmak isteyen kadın en azından kendisi için olmasa da kız çocukları için şartların değişmesini isteyebilir ve bu şartların değiştirilmesinde de en önemli adımın kentte kaçışla sağlanabileceğine inanabilir.

Eğitim Açısından: DPT'nin 1993'te yapmış olduğu "Türk aile Yapısı Araştırması" çalışmasında toplumun öğrenim durumu ile ilgili olarak şu veriler elde edilmiştir. Toplumda okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %24,89 olup, kadınlar için bu oran kırsal %31,20, kentte %19,12 olmaktadır (Atalay ve Ark.,1993). Kırsalda kadınların eğitim seviyelerinin bu kadar düşük olması ve kızların ilköğretim sonrası kademelerde eğitimlerini sürdürmemelerinin başlıca sebepleri; ebeveynlerin kız çocuklarını okutmak istememeleri, köyde ya da yakın çevrede ortaokul ya da lise bulunmaması ve dolayısıyla köy dışına çıkılmasındaki sorunlar bulunmaktadır (Soysal,1998). Kırsalda eğitim imkânlarından uzak olan kadın, çocuklarının eğitimi için, özellikle kız çocukları açısından, eğitim şartlarını değiştirmek istemekte ve bu değişimin kentte olabileceğine inanmaktadır.

Ekonomik Açısından: Köy kadınları ev işlerini doğal bir görev olarak benimsemekte ve herhangi bir sınır tanımadan bunu yerine getirmeye çaba harcamaktadır. Kadınlar ev işleri yanı sıra, işletme içinde yapabilecekleri tarımsal faaliyetleri de aksatmadan yürütmektedirler. Kadınlar çocuk bakımı, ev temizliği, inek sağımı, el çapası vb. işleri bir sıraya koyarak bunları günün akışı içerisinde bitirmeye çalışır. Değişik araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de kırsal kesimde kadınlar bir günde ortalama 7.4 ile 10.3 saat arasında çalışmaktadır (Soysal,1998).

Bir diğer araştırmada ise ülkemizde kırsal kesim kadınlarının evde, tarlada, çiftlikte, avluda, ahırda, hangarda, ulaşımda, atölyede, pazarda çeşitli işler yaparak günde ortalama 16 saat çalıştığı ve 8 saat dinlenebildiği saptanmıştır. Bu çalışma süreleri erkekler için mevsimlere ve yörelere göre büyük değişiklikler göstermekteyse de, kadınlar için az değişim göstermektedir (Arıkan, 1988).

Kırsal kesimde tüm gün boyunca çalışan ve bu çalışma süresi içerisinde hemen hemen her türlü işi yapan kadının kendine ait bir geliri bulunmamaktadır. Kadının çalışmasıyla yaratılan gelirin kontrolü tamamıyla erkeğin elinde olmakta hatta tüm bu faaliyetlerde kadının yarattığı gelir bazen yok sayılmaktadır. Kentte ise kadını köydeki çalışma ortamından daha rahat bir çalışma ortamı beklediği düşünülmektedir. Kırsalda açık havada, tarlada, sağlıklı ortamlarda, her türlü hava koşullarında çalışan kadın kentte kapalı mekânlar olan ev veya fabrikalarda, her türlü sosyal ve sağlık güvencesinin tanınabileceği iş ortamlarında çalışabileceğini hem de bunun karşılığında kendine ait ve kendisinin kontrol edebileceği bir gelir sahibi olabileceğini düşünür. Kırsalda hiçbir karşılık beklemeden neredeyse 16 saat çalışan kadın, kente gidişle beraber bu durumun değişeceğini düşünür.

7. İçgöçün Sonuçları ve Kadına Etkileri

Sosyal Statü Değişikliği: Kırsalda geniş aile tipinde olan aile yapısı kente göçle beraber çoğunlukla çekirdek aile tipini dönüşmektedir. Bu değişimle kırsaldaki kadının kente gelişle beraber sosyal statüsünün değişeceği, toplumsal hayatta daha fazla söz sahibi olacağı beklenebilir. Bu bir yere kadar gerçekleşebilir. Ancak çoğunlukla kadının sosyal statüsü çok fazla değişmez ve hatta değişim olursa bu kadının aleyhinde olur.

Öncelikle kırdan kente göçle beraber geniş aile tipi yerini görünürde çekirdek aileye bırakacaktır. Çünkü göçte kentte yeni mekân olarak öncelikle akrabaların veya hemşerilerin yakın olduğu mahalle ve bölgeler seçilecektir. Bu da geniş ailede var olan güçlü akraba otoritesinin yıkılmasını zorlaştıracaktır. Hatta köyde sınırların belirgin olması dolayısıyla rahat olan erkek ve kadın, kentin geniş alana yayılmış görüntüsü karşısında rahatsız olacak ve kendini daha çok savunmaya ihtiyaç duyacaktır. Bu da ailede erkeğin gücünü daha fazla hissettirmesine sebep olacaktır. Bu durum karşısında kadının özgürlükleri kısıtlanabilecek ve dolayısıyla "ev kadınlığına" itebilecektir. Geldiği kırsalda en azından çevrede dolaşabilme ve rahat hareket edebilme özgürlüğüne sahip olan kadın, evde kontrol altında tutulan birisi olacaktır. Kırsaldan kente göç sonrası kadının sosyal statüsü olumlu değil olumsuz olarak etkilenecektir. Buna rağmen kırsal kadınlar için ev kadını olmak önemli bir statü olup; zaten kadınların çoğunluğu kendilerini çiftçi olarak da tanımlamamaktadır. Diğer taraftan kadın, ev dışı özgürlüğü kısıtlanmış olmasına rağmen, köydeki geniş aile yapısı yıkıldığından kentte ev içindeki bağımsızlığı köye oranla artacaktır.

Eğitim İmkânlarındaki Değişim: Köyde ilköğretim sonrası eğitim imkânlarından uzak olan kadın, kente göçle beraber bu olanakların olumlu olarak değişeceğini umar. Ancak kentte göç edilen mekân şehir dışında gecekondu bölgesinde ve okullara uzak bir bölge ise kız çocukları için kırsalın olumsuz eğitim imkânları burada da varlığını korur. Statüsünü korumaya çalışan erkek gerek kadın gerekse kızları için eğitim imkânının önünü kapatmaktadır. Göç sonrası olumlu etkilenen kesim genellikle erkek çocuklar olur ve ailenin gelir seviyesi geçimlik düzeyde ise erkek çocuk çalıştırılmayarak okutulur.

Ekonomik Gücündeki Değişim: Kırsaldan kente gelen kadının iş hayatı ile ilgili olarak beklentisi; kendisinin yeteneklerine uygun çalışma ortamına rahatlıkla ulaşabilecektir. Bu da gündelikçilik, hizmetçilik, çocuk bakıcılığı ve fabrikalarda yetenek ve eğitim gerektirmeyen basit işçilik gibi çalışma imkânlarıdır.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden Ankara'ya göç etmiş ailelerle yapılan bir araştırmada, kente göç eden kadının işgücü pazarından çekilmek zorunda kaldığı; kadının kentte çalışmasının ev dışında gelir getiren bir işe girmesi anlamına geldiği ve bunun eşleri ya da aileleri tarafından uygun görülmediği saptanmıştır (Kalaycıoğlu,S., Aktaran İlkaracan ve İlkaracan,1998).

Kırsalda tüm gün çalışarak karşılığında hiçbir gelir elde etmeyen kadın, kente geldiğinde özelliklerine uygun iş imkânları ile karşı karşıya kalabilir. Ancak bu imkânlardan yararlanmak o kadar da kolay olmayabilir. Çünkü kentte iş bulamamış, göçle beraber sosyal statüsünü korumaya çalışan evin erkeğini ikna etmekte kadın zorluk yaşayabilecektir. Çalışması halinde ise kadının evdeki görevleri (evin düzeninin korunması, çocukların bakımı vb.) ertelenmeyecek, bu görevlerin yapılması yine kadından beklenecektir. Dolayısıyla kadın kırsaldan çok daha zor bir çalışma hayatı içerisine girebilecektir. Tüm bu sebeplerden dolayı kadın; belki de göç sonrası çalışmak istemeyecek ya da düşük gelirli ama evden çıkmadan yapılabileceği, böylelikle hem ev düzenini koruyabileceği hem de kendine yüklenmiş görevleri kolaylıkla yapabileceği, aynı zamanda da gelir elde edebileceği işlere yönelebilecektir. Kadın iş hayatına atılsa bile hiçbir zaman erkeklerin almış olduğu ücreti alamayacak, kırsaldaki cinsiyet ayrımcılığı burada da devam edecektir.

Sonuç

Türkiye'de yaşanan iç göç hareketleri hep erkek odaklı olduğu düşünülerek bu göç hareketinde toplumsal cinsiyet dikkate alınmaz. Her ne kadar kadınların göçünde baskın olan sebepler bağlantılı göç ve evlenme göçü gibi etmenler olsa da kadınların da göç kararına katılımında veya göçe katlanmalarında birtakım etmenler de bulunmaktadır. Kırsalda yaşayan kadın göç sonrası yaşam kalitesinin artacağına, eğitim olanaklarına kavuşabileceğine, toplumsal yapı içerisinde statüsünün artacağına ve hatta kendisinin de yapabileceği işlerin bulunduğu ortamlara rahatça girebileceğine inanmaktadır. Ancak bu o kadar kolay olmamakta, kırsalda yaşayan kadın kente gelmekle kırsaldaki özgürlüklerini kaybetmekte, erkeğin statüsünü kaybedeceği inancı dolayısıyla üzerindeki baskısı daha da artmaktadır. Bununla beraber kendi ev sınırları içerisinde kırsala göre daha rahat hareket edebilmekte daha özgürce davranabilmektedir. İş hayatı açısından da kadının beklediği gibi şartlar değişmemektedir. Çünkü kadın kentte yine ücret dengesizliği ile karşı karşıya kalacak, çalışarak eve gelir getirmesi göz ardı edilerek evin geriye kalan tüm işleri de bitirmesi kendisinin

den bekleneciktir. Çalışan kadın hem iş ortamında hem de ev ortamında yoğun bir iş yükünün altına girecektir. Göç sonrası kadınların büyük bir çoğunluğu için iş yolları kapanacaktır. Zaten aile içinde kadının dışarıda çalışması da uygun görülmemektedir. Bu yüzden kadın hem evinden çıkmayarak toplumdaki baskıyı ortadan kaldıracak hem de evin geriye kalan işlerini rahatça yapabileceği işler arayacaktır. Kendi evinde çocuk bakıcılığı, takı, çeyiz işçiliği, dokuma ve halı işçiliği, yemek ve yemeklik ürün işleme işçiliği gibi işler kadın için yapılabilecek ve aşırı iş yükü yaratmayarak evinde kendisine yüklenmiş diğer işleri de yapmak için zaman bulabileceği işlerdir.

Kırsaldan kente veya kentten kente göçün başlamasında fikri sorulmayan ya da söz sahibi olmayan kadının, göçle beraber yaşam kalitesi, yaşama sınırlarında özgürlük, kendisi ve çocukları için iş ve eğitim olanaklarında iyileşme gibi bazı beklentileri olacaktır. Ancak geçen süre sonunda kadının kendi evi içinde hareket özgürlüğünü kazanması dışında, diğer beklentilerinde olumlu gelişmelerin olması oldukça güçtür.

İçgöçlerin toplumsal cinsiyet açısından etkilerini, tüm kadınlar için ortak olarak yorumlamak sorunların yeterince ifade edilmemesine neden olmaktadır. Bu nedenle kadınları, köyde kalanlar, kente yerleşenler ve mevsimlik işçilik nedeniyle sürekli göç yaşayanlar olmak üzere üç gruba ayırarak incelemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Birinci grup kadınlar, eşleri göç eden ve kendileri köyde kalan kadınlardır. Bu durum bir taraftan kırsal kesimde cinsiyet dengesizliği yaratırken diğer taraftan kadın iş yükünü artırmaktadır. Bu eğilim dağ köylerinde daha fazla görülmektedir. Köyde kalan kadınlar, kırsal hanenin tüm iş yükünü üstlenmektedir. Erkeklerin göçünden sonra, cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde erkek işi olarak bilinen tüm işler kadınlar tarafından yapılmaya başlanır; bunun sonucunda tarım kadınlaşır. Daha ileri aşamalarda, eğer erkek göçle beraber ekonomik yönden başarısız olmuşsa ailesine ya para gönderemez ya da çok sınırlı gönderebilir ve haneler yoksullaşır. Diğer bir ifadeyle yoksulluk da kadınlaşır.

İkinci grup kadınlar ise eşleriyle beraber (veya arkasından) kente göç eden kadınlardır. İç göçlerin bu kadınlar üzerindeki etkisini ortaya koyarken kuşaklararası (anneler ve kızlar) bakmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Genellikle kadın köye kıyasla şehrin imkânlarından (eğitim, yol, su, elektrik vb.) memnun olurken; içinde bulunduğu yerleşim yeri altyapı hizmetleri açısından yetersizdir. Bu kadının ve ailenin sağlıklı koşullarda yaşamasına neden olur. Diğer taraftan çocuklar kır ve kent kültürü arasında sıkışmaya başlayan ebeveynlerin kontrolünde aile

ile çatışma yaşayabilirler. Diğer taraftan köyde düşük gelire sahip olan erkek bu gelir yapısını kentte de sürdürmektedir. Yaşam kalitesinde görünürde bir artış olmakla beraber erkeğin kente gelmesiyle sosyal statüsü tehlikeye girmekte, kadınlar ve kızlar bu tehlike dolayısıyla kontrol altına alınması gereken, özgürlükleri kısıtlanması gereken birey olarak görülmektedir. Özellikle kızlar, kent kültürünün olumsuzluklarından etkilenmemesi için bir an önce köyden birisiyle evlendirilme, okula gönderilmeme gibi durumlarla daha sık karşılaşır. Çocuklar ailenin kararlarına uyum gösterdiği sürece sorun olmamakla birlikte; herhangi bir çatışmada ciddi sosyal sorunlar (töre cinayetleri, zorla evlendirilme) yaşanabilmektedir.

Üçüncü grup kadınlar ise mevsimlik işçilik yapan geçici ve gezici kadınlardır. Bu kadınların sorunları farklı bir tartışma konusu olduğu için bu makalede ele alınmamıştır.

Göçle beraber kente gelen kadınların, göç sonucunda değişen toplumsal ve aile içi yaşamlarında yardımcı olabilmek için, kamu sektörü (özellikle yerel yönetimler) ve üniversitelerin birlikte hareket etmeleri önemli olacaktır. Bilinç yükseltme eğitimleri, rehabilitasyon programları ve yaygın eğitim aracılığıyla kadınlar ve erkekler birlikte ele alınarak desteklenmelidir. Ayrıca, ilgili kurumlar tarafından iki yılda bir toplantı ve/veya konferanslar düzenleyerek konu sürekli gündemde tutulmalı ve çözüm olanakları tartışılmalıdır. ■

1. Bkz: Anonim, 1997, Türkiye'de İçgöç Konferansı (kadın ve toplumsal cinsiyet konusu ele alınmamıştır.)
2. Bkz: Anonim, 1996 (Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Mersin. (kadın sınırlı olarak; toplumsal cinsiyet konusu ise hiç bir şekilde ele alınmamıştır).

KAYNAKLAR

- Adanu, R.M.K., Johnson, T.R.B., 2009. "Migration And Women's "Health", International Journal of Gynecology and Obstetrics 106 (2009).
- Anonim, 1996. Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996 Mersin, Sosyoloji Derneği Yayın No: 5, DİE Matbaası, Ankara.
- Anonim, 1997. Türkiye'de İç Göç (Konferans), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede, s(22-35).
- Anonim, 2009. "Kentleşme Şurası 2009: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar" Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara.
- Akşit, B., 1985. Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 7, Turhan Kitabevi, Ankara, 249 s.
- Akşit, B., 1997. İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış, Türkiye'de İç Göç (Konferans), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede, s(22-35).
- Akış, A., Akkuş, A., 2003. "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki Göç Etkisi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s-531, Konya.
- Arıkan, G.1988. "Kırsal Kesimde Kadın Olmak", Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 2, Aralık 1988.

- Atalay, B., Konaş, Y. M., Beyazıt, S., Madenoğlu, K., 1993. "Türk Aile Yapısı Araştırması, DPT Yayın No: 2313 – SPGM:421, Ankara.
- Başol, K., 1995. Demografi, Anadolu Matbaası, İzmir.
- Çelik, F., 2007. "Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 22 (2007).
- Demir, Ö., Acar, M., 1993. Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 461 s.
- Dinler, Z., 2008. Tarım Ekonomisi, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Erman, T. 1997. "The Meaning of City Living for Rural Migrant Women and Their Role in Migration: The Case of Turkey", Women's Studies International Forum, Vol. 20 No: 2 (1997).
- Ertürk, Y., 1996. Alternatif Kalkınma Stratejileri, Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Eşitlik, ODTÜ Gelişme Dergisi, 23 (3) 1996, Ankara, s (341-356).
- Gökçe B., 1976. Gecekondu Gençliği, Hacettepe Üniversitesi Yayınları C-15, Ankara, 215 s.
- Hemması, M., Prorok, C. V., 2002. "Women's Migration and Quality of Life in Turkey", Geoforum 33.
- ICIMOD, 1997. International Centre for Integrated Mountain Development. Newsletter: Gender and Mountain Development, No: 29, Winter 1997, Nepal.
- İçduygu, A., 1998. Türkiye'de İçgöç Konferans Sunuşu (6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- İlkaracan, P., İlkaracan, İ., "1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç", 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.
- Kantar, 1996. Toros Dağ Köylerinde Yaşayan Kırsal Kadınların Toplumsal Yaşamındaki Roller ve Bu Rollerle İlgili Geleceğe Yönelik Beklentileri, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kod No:1051, Adana.
- Kantar, M., 2000. Adana İl Merkezinde ve Kırsal Alanında Yaşayan Tarımsal Faaliyetlere Devam Eden Ailelerde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kod No: 561, Adana.
- Kiray, M. B., 1998. Değişen Toplum Yapısı. Toplu Eserleri 3, Bağlam Yayınları, İnceleme Araştırma 78, 1. Basım, İstanbul, 146 s.
- Marshall, G., 1999. Sosyoloji Sözlüğü (Çev: Akınhay, O. ve Kömürcü, D.), Bilim ve Sanat Yayınları, viii+917 s., Birinci Basım, Ankara.
- Merter, F., 1990. Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Bilim Serisi: 2, Ankara, 251 s.
- Ökten, Ş., 2009. "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research Volume 2 / 8 Summer 2009.
- Özcan, Y. Z., 1997. İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar, Türkiye'de İç Göç (Konferans), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede, s (78-90).
- Öztürk, M., Altuntepe, N., 2008. "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir alan Araştırması", Journal of Yaşar University, No: 11 Vol: 3.
- Pazarlıoğlu, V., 2007. İzmir Örneği'nde İçgöçün Ekonometrik Analizi, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:14, Sayı: 1, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa.
- Soysal, M., 1998. Köy Sosyolojisi, Çukurova Üniversitesi Genel Yayın No: 22, Ders Kitapları Yayın No:A – 66, Adana.
- TÜİK, 2006., Türk Aile Yapısı Araştırması, TÜİK Yayınları, Ankara.
- <http://www.tuik.gov.tr>, (11.11.2009).
- <http://www.tuik.gov.tr> (11.11.2011).
- <http://www.gdrc.org/gender/framework/what-is.html> (Ministry of Women's Affairs, New Zealand)

ANKARA BADEMLİDERE DENEYİMİ'NDEN GERİYE KALANLAR: MAYIS 2011

Serpil ÖZALOĞLU

Dr.,
Bilkent Üniversitesi,
Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Öğretim Üyesi

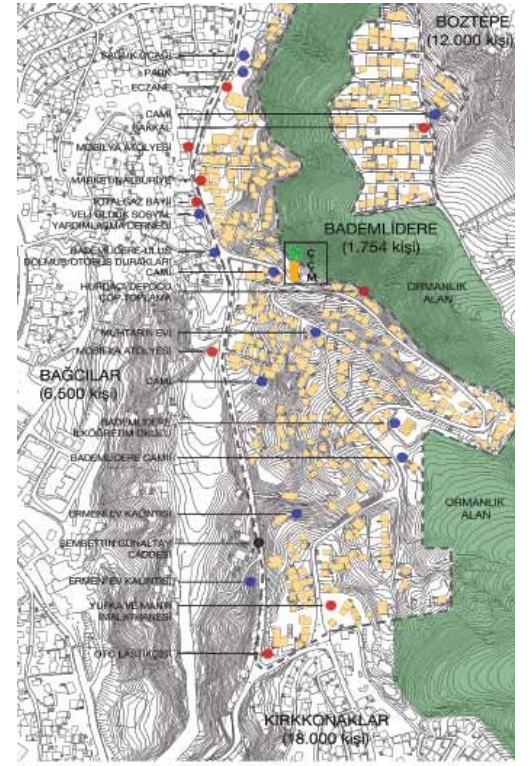
"Bunca araştırma, yayın, yerel yönetimle, muhtarla ve mahalleliyle ilişkiye girme çabası, anlaşıldığı üzere, mahalleli nezdinde bir karşılık bulmamış, sadece gülerek anlattıkları bir anı olarak zihinlerinde yer etmiş. Bu durumdan bir sonuç çıkarmak gerekirse, mahallelinin benimsemediği her türlü iyi niyetli girişim, boşa harcanan emek, para ve zaman anlamına geliyor. Bir önerinin benimsenmesi ve desteklenmesi ise, orada yaşayanların ihtiyaç sıralamasında öncelikli olmasıyla ve dolayısıyla önerilen konuyu onların talep etmesiyle; önerilen projenin bütçesinden onların da sorumlu olmasıyla; sürecin başından sonuna kadar da toplumbilimcilerin saha çalışmasıyla gerçekleşebilir."

Ankara Bademlidere Pilot Bölgesi Çocuk Çekim Merkezi (ÇÇM) deneyimi ile ilgili düşüncelerimizi üç başlık altında sınıflayabiliriz. İlk başlığa ait olan bölüm, Dünya Bankası Türkiye Ofisinin ülke çapında açtığı Yaratıcı Kalkınma Fikirleri Yarışmasıyla başladı. Yarışmanın en önemli kriterlerinden birisi, sunulan projenin kentin ve ülkenin başka yerlerinde de uygulanabilir olmasıydı. Hatta kazanan projeler Dünya Bankası'nın internet sitesinden yayınlanacak, uluslararası kullanıma da açık olacaktı. Bu yarışmaya katılan 765 projeden 35 proje, 3 aşamalı eleme sonucunda 2005 yılında ödül almaya hak kazandı. Bademlidere Çocuk Çekim Merkezi projesi bunlardan biriydi. Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'nden bir grup öğretim elemanının hazırladığı proje için bir yıl boyunca mahallede araştırma yapıldı, araştırma raporu 2006 yılında kuruma teslim edildi, kopyaları araştırma ekibi tarafından Türkiye'de ve KKTC'deki tüm mimarlık okullarına yollandı¹. Ayrıca iki sempozyumda bildiriler sunuldu², bir de kitap bölümü yayınlandı³. Böylece proje, isteyen herkesin veya her kurumun kullanımına açıldı.

Daha sonra Ankara Bademlidere'de uygulama safhasına geçildi ki, bu bölüm uygulama başlığı altında sınıflanabilir. Araştırma sürecinde grubumuzla işbirliği yapan Çankaya Belediyesi ile birlikte çalışıldı fakat bir yılı aşan bu çalışma başarısızlıkla sonuçlandı ve 2007 yılının ortalarında sona erdirildi. Bu dönemi anlatan bir bildiri Torino'da 2008 Dünya Mimarlık Kongresi'nde sunuldu⁴, daha sonra sürecin hikâyesi bir makale haline getirilerek yayınlandı⁵. 2010 yılında, Torino bildirisinin benzeri, Adana Kentli Hakları panelinde de sunuldu⁶.

Üçüncü evreye ise evre demek pek doğru olmaz çünkü, 2007'nin ortalarında terk edilen uygulamanın 2011 yılında ne durumda olduğunu saptamak üzere mahalleye yapılan bir ziyaretten ibarettir.

Bademlidere hakkında biraz bilgi vermek gerekirse, araştırma raporunda yazıldığı biçimiyle, "Ankara ili, Çankaya ilçesi sınırları içerisinde yer alan Bademlidere Mahallesi nüfusu 1754 (2000 yılı nüfus sayımı), yüz ölçümü 100.5 Ha olan küçük bir mahalledir.(...) Cumhuriyet dönemi öncesi Ermeni ve Çerkezlerin (ev kalıntıları mevcut) yaşadığı söylenen yöre, 1950'lerden itibaren göç almaya başlamış, özellikle Sivas, Yozgat ve Çorum'dan gelenlerin yerleştiği bir bölge ol-



BADEMLİDERE MAHALLESİ HALİHAZIR DURUMU

Resim 1. Bademlidere halihazır haritası.

muştur. 1990 başlarına kadar oldukça homojen bir yapıyı koruyan mahallede komşuluk ve dayanışma ve asayiş açısından hiçbir sıkıntı yaşanmamış, ancak kente geldikten sonra sosyo-ekonomik düzeyini düzelter ev sahipleri daha iyi mahallelere taşınmaya başladıkça yerlerini alan kiracılar, mahallenin kozmopolit bir yapıya geçmesine sebep olmuş ve yoksulluktan kaynaklanan bir takım problemleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu tarihlerde mahalle Erzurum, Kars, Hakkâri ve Varto'dan göç almıştır. Mahalleden giden Yozgatlılar apartman dairesi satın alarak Sincan'a, Sivaslılar Mamak'a taşınmışlardır. Bu daireler halen Bademlidere'de inşa edilen ve satılan dairelerden daha düşük fiyatlıdır. Mahallenin yapısal değişikliği devam etmekte, yeni yapılan apartmanlara yarı yarıya mal sahipleri ve kentin diğer bölgelerinden gelenler yerleşmektedirler. Yoksulluğun da hüküm sürdüğü bölgede gecekondü sahipleri, belediyenin kendilerine yer göstermesini beklemektedirler.

Yörede her sektörde görevli iş sahibi bulunmakta, gençler arasında işsizliğin yaygın olduğu söylenmekte, suç oranında da artış olduğu düşünül-



Resim 2. ÇÇM arazisi ve çevresi 2004-2005.



Resim 3. ÇÇM arazisi, 2005.



Resim 4a. Alan çalışması, araştırma safhası, 2005.



Resim 4b. Araştırma safhasında alan çalışmasına ve tüm atölye çalışmalarına katılan öğrenciler, 2005.



Resim 6a. Araziye sınır duvarı çekilmesi, 2006.



Resim 6b. Araziye çekilen duvar, 2006.



Resim 6c. Araziye getirilen elektrik, 2007.



Resim 5. Belediyenin araziye inşaatı hazır hale getirme çalışmaları, 2006.



Resim 6d. Araziye bağlanan su, 2007.

mektedir. Üst gelir grubu mahallelerine yakınlığından dolayı geliştiği söylenen çöp ve hurda toplayıcılığı (10-15 hanenin bu yoldan geçimini sağladığı tahmin ediliyor) sorunlu bir iş olarak görülmekte, Çankaya Belediyesinin ilçe sınırları içerisinde bu işi yasaklamasıyla çöp toplayıcılarının Mamak bölgesine kaydığı ve orada ardiye edinecek, daha organize oldukları söylenmektedir⁷.

Bu mahalle için önerilen ÇÇM'nin amacı, kent merkeziyle ilişkisi kopuk olan çocukların, kendi mahal-

lelerinden uzaklaşmadan kentsel yaşam biçimi ve kültürüyle tanışmalarını sağlamaktır. Bir taraftan da hızla dönüşen ve hemşerilik veya akrabalık ilişkilerinin çözülmeye başladığı mahallede, çocuklar ilişkilerini ille de kendi yakınlarının çocuklarıyla kurmayacak, merakları, yetenekleri, istekleri doğrultusunda önceden tanımadıkları çocuklarla gruplaşabilecekler, kentin başka yerlerinde de benzer merkezler açıldıkça, o merkezlerle de benzer veya farklı faaliyetler için gidip geleceklerdi. Böylece mahallerinden başlayan ama tüm şehre yayılabilecek

bir örgütlenme modeli oluşabilecekti. Göçle şehre gelmiş ve kent yaşamına karışmamış ailenin çocuklarının kentle karşılaşması yavaş yavaş gerçekleşecekti. Araştırma raporundan da anlaşılabileceği üzere ilk evre neredeyse sorunsuz bir şekilde tamamlandı. Mahalle okulu, müdürü, öğretmenleri ve öğrencileriyle atölye çalışmalarına destek verdiler, muhtar, mahalleli hep kolaylaştırıcı bir tutum izledi. Uygulama safhasının aksaklıkları ve neden başarısız olduğu "Katılımcı Mimarlık: Nereye Kadar?"⁸, makalesinde oldukça ayrıntılı biçimde anla-



Resim 6e. Arazinin sınırında başlayan apartman inşaatı, 2007.



Resim 7a. Çankaya Belediyesi Parklar ve Bahçeler Müdürlüğü'nün (ÇBPBM) yardımıyla arazide, yol tarafının sınır tarifini güçlendirmek amacıyla, öğrencilerle birlikte ağaç dikilmesi, 2007.



Resim 7c. İşten kaytaranlar.



Resim 7b. Ağaç dikilmesi hazırlıkları, yerlerin çukur açılarak belirlenmesi, 2007.



Resim 7d. Ağaç dikilmesi, hazırlık, 2007.



Resim 7e. Ağacın dikilip sulanması, 2007.



Resim 7f. Arazide uygulama hatıra fotoğrafı, 2007.



Resim 7g. Sınır ağaçlarının dikilmesi uygulamasına katılan öğrenciler, mahallenin muhtarı, ÇBPBM işçisi, Bilkent Üniversitesi 3 öğretim elemanı ve teknisyeni.

tildi. En büyük nedenin karşılıklı bir dayanışma, iş-bölümü, sorumluluk ağının kurulamaması ve mahalleli yetişkinlerin böyle bir merkezin gerekliliğine ve gerçekleşebileceğine dair olan inançsızlıklarıydı, çünkü ne onlar, ne de belediye, böyle bir merkezi öncelikleri arasına koymamışlardı.

2011 yılı Mayıs ayında durumu yerinde saptamak için yapılan ziyarete gelince, mahalle, fiziki çevresi açısından apartmanlaşmaya teslim ol-

muş görünmektedir. Yeni apartman binaları yapılmış, gecekonduların sayısı azalmış, ÇÇM'ne belediye tarafından tahsis edilen arazide ise hiçbir ilerleme kaydedilmemiş. Hatta, arazinin iki yanına dikilen apartmanlar, alanı iyice zavallı ve küçük göstermekte. 2007 yılında bin bir güçle sınıırı belirlemek için yapılan duvar ve dikilen ağaçların sulanması için araziye getirilen suyun vanasının haznesi toprakla dolmuş, vananın üzeri örtülmüş, çöp atılan bir yere dönüşmüş. Arazide ise

bir at otliyordu. Pazar günü olmasına rağmen ortalıkta hiç oynayan çocuk görünmüyordu. Çocuklar ya kendi binalarının önlerine kümeleşmişler, ya da henüz yıkılıp yerine apartman binası yapılmamış gecekonduların önünde çay içen büyüklerin yakınlarında duruyorlardı. ÇÇM'nin duvarının dibine kadınlı erkekli 4-5 kişilik yetişkinlerden oluşmuş bir grup oturmuş çay içiyordu. Fotoğraf çektiğimi gördüklerinde nedenini sordular. Burası ÇÇM olacaktı, yarım kalmış, deyince,



Resim 8a. Bademlidere'de apartmanlaşma, Mayıs 2011.



Resim 9a. ÇÇM arazisinin ucuna inşa edilen apartman, 2011.



Resim 9c. ÇÇM arazisinin giriş kapısı, duvarın dibinde çay içen mahalle sakinleri, 2011.



Resim 8b. Bademlidere'de apartman geçekundu ilişkisi, 2011



Resim 9b. Mahallenin ismini aldığı badem ağaçlı tepenin yok olmaya başlaması, 2011.



Resim 9d. ÇÇM arazisinin 2004 yılındaki durumuna dönüşü, 2011.

hemen tüm ayrıntılarıyla bizim, 2004 yılının sonunda başlattığımız ve üzerinden neredeyse beş buçuk yıl geçmiş olan çalışmamızı anlattılar, ama çocukların diktiği ağaçlar kurudu, dediler. Apartmanların sayısı artmış, deyince, nerelerin yıkılıp apartman olacağı konusunda bilgi verdiler. Sohbetin sonunda, kendimin de ÇÇM ekibinde çalışanlardan biri olduğumu söyleyince, gülererek, gelip bitirin, burası yarım kaldı dediler. Bu cümle bile kendilerini bu işin içine hiçbir şekilde dahil hissetmediklerini, ama ille de istiyorsak, gelip yapabileceğimizi ima ediyordu.

Mahallenin fiziki ve demografik yapısının dönüşümü hakkında başka bir gösterge de internette yayınlanan satış ilanlarıdır. Öyle ki, google arama motoruna anahtar kelimeleri tırnak işareti içinde "Bademlidere, Ankara: Tarihçesi" biçiminde yazınca, ilk üç sayfada karşımıza satılık daire ve arazi ilanları çıkıyor (9 Mayıs 2011). İlanlar "lüks daire"leri ya da tapusu olan ama imar geçmemiş arazileri içeriyor.

Bunca araştırma, yayın, yerel yönetimle, muhtarlar ve mahalleliyle ilişkiye girme çabası, anlaşıldığı üzere, mahalleli nezdinde bir karşılık bulmamış, sadece gülererek anlattıkları bir anı olarak zihinlerinde yer etmiş. Bu durumdan bir sonuç çıkarmak gerekirse, mahallelinin benimsemediği her türlü iyi niyetli girişim, boşa harcanan emek, para ve zaman anlamına geliyor. Bir önerinin benimsenmesi ve desteklenmesi ise, orada yaşayanların ihtiyaç sıralamasında öncelikli olmasıyla ve dolayısıyla önerilen konuyu onların talep etmesiyle; önerilen projenin bütçesinden onların da sorumlu olmasıyla; sürecin başından sonuna kadar da toplumbilimcilerin saha çalışmasıyla gerçekleştirilebilir. ■



Resim 9e. Üzerine merkezin tabelasının asılması planlanan, yarım kalmış giriş kapısı, 2011.



Resim 9g. 2004? 2011? ÇÇM'den geriye kalan.



Resim 9f. Araziden dönüşen yakın çevreye bakış, 2011.

1. N. Kural, S. Özaloğlu, S. Tanrıöver, S. Ertez Ural, D. Hasırcı, Bademlidere Pilot Bölgesi Çocuk Çekim Merkezi Çalışmaları, Dünya Bankası Projesi Araştırma Raporu, Ankara, 2006.
2. N. Kural, S. Özaloğlu, S. Tanrıöver, S. Ertez Ural, D. Hasırcı, Les enfants et les jeunes dans les espaces quotidiens, uluslararası sempozyum dahilinde "Children in Urban Everyday Spaces" başlıklı bildiri, Rennes, Fransa, 16-17 Kasım, 2006.
3. S. Ertez Ural, S. Tanrıöver, S. Özaloğlu, D. Hasırcı, N. Kural, Livenarch III Liveable Environments & Architecture uluslararası konferansı dahilinde, "Livenarch III Contextualism in Architecture" bildiri kitapçığındaki "Defining an Urban Public Space for Children: The Child Attraction Center", 545-555 pp., Trabzon, Türkiye, Temmuz 2007.
4. N. Kural, S. Özaloğlu, D. Hasırcı; Editörler: I. Danic, O. David, S. Depeau, Enfants et jeunes dans les espaces du quotidien (Un processus participatif: Concevoir un espace

public urbain pour les enfants dans un bidonville), 247-262 pp., Rennes, Fransa, Presses universitaire de Rennes (PUR), 2010.

5. S. Özaloğlu, N. Fehim Kennedy, XIII. Dünya Mimarlık Kongresi dahilinde "Participatory Process in Architecture – To What Extent?" başlıklı bildiri, Torino, İtalya, 29 Haziran – 3 Temmuz, 2008.
6. S. Özaloğlu, N. Fehim Kennedy, "Katılımcı Mimarlık: Nereye Kadar?", Mimarlık, 346:33-40, 2009.
7. Serpil Özaloğlu, "Toplum ve Mimarlık İlişkilerine Farklı Yaklaşımlar: Ankara Bademlidere Deneyiminin Öğrettikleri", Kentlilik Kültürü, Kentli Hakları ve Mimarlık, Panel-Forum, Toplum ve Mimarlık başlığı altında düzenlenmiştir, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana, 4 Kasım 2009.
8. A.g. araştırma raporu, s. 5,6.
9. Dipnot no.5.

HERKES İÇİN MİMARLIK

Rüksan TUNA

Y. Mimar

Breeam Değerlendiricisi

"Mimarlık hizmetine yaşamları boyunca ulaşamayacak insanlara gönüllü kuruluşlar aracılığıyla bu hizmeti götürmenin elbette mümkün olduğunu gösteren örnekler bunlar. Kamunun öncülüğündeki planlı ve yaygın hizmetin sosyal yaşamda değişikliği ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini beraberinde getireceğine inanıyorum. Bu tür örneklerin, dünyanın pek çok yerinde, gerek kamu öncülüğünde, gerek yerel ve "insanlık için mimarlık" gibi uluslararası inisiyatifler aracılığıyla yapıldığını biliyoruz. Okyanus içindeki bir tahta parçası kadar kıymetli olan bu çabaların çoğalacağını umut ediyorum."

Dünyamızda her geçen gün yoğunlaşarak artan sosyal adaletsizliğin özellikle çocukları ve gençleri vurduğu bir gerçek. Barınma olanağından bile yoksun insanları, evsizleri, göçmenleri sosyal yaşama katabilmek amacıyla aranan çözümlere, sosyal projelere mimari karşılıklar bulma çabalarının az da olsa örneklerini yansıtmaya çalıştım. Bu sayımızda bu onurlu çabalardan örnekler sunacağız.

Birinci Örnek Brezilya'dan, Rio'nun varoş çocuklarının hayatlarına bir damla su niteliğinde bir proje. Tamamı evsiz çocuklardan oluşan takımların yarıştığı "Evsizler Dünya Futbol Kupası"nın 2010 yılında gerçekleştirildiği kalıcı tesislerin projesi. Sınırlı bütçe, sınırlı malzeme kullanımıyla son derece mütevazı, küçücük bir proje. Mimari ölçeğiyle tezat büyüklükte sosyal değişim yaratacak gibi duruyor. Kupa'dan sonra çekilmiş fotoğraflara baktığımızda çocukların burayı severek kullandığını, diğer toplu oyunlar için açık alanda bir araya geldiklerini görüyoruz.

İkinci örnek İspanya'dan. Evsizler için tasarlanmış son derece ağırbaşlı, kişinin mahremiyetine özen gösteren, sade malzeme kullanımıyla barındırdıklarını meraklı gözlerden koruyan bir proje. İşverenin Pamplona Belediyesi olduğunun altını çizmeliyiz.

Proje işlevlerin tamamını rasyonel bir tavırla çözmüş, mekânlar sade, sürprizsiz, kişilere güven açılıyor. Evsiz kişilerin tam da ihtiyacı olan güven ve huzur sağlam bir yapı kurgusu ve yalnlıkla sağlanıyor.

Üçüncü örnek ise Güney Asya'dan, Tayland'dan; Burma sınırına yakın küçük bir köydeki yetimler barınağı. Etnik çatışmaların eksik olmadığı dünyada, anasız babasız kalan çocukların sadece başlarını sokacakları bir barınak değil, içlerine kapanan çocukların tekrar sosyalleşebilecekleri toplanma noktalarının da düşünülmüş olduğu bir proje bu. Yerel malzemelerle, yerel halkın bildiği yöntemlerle inşa edilebilecek şekilde detayları çözülmüş; Norveç Trondheim Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nden teknik destek alındığını belirtelim.



Son örneğimiz Kamboçya'dan. Kamboçya'nın küçük bir köyü olan Sra Pou'daki Meslek Okulu, fakir yöre halkına meslek eğitimi imkânı tanıyarak yaşamlarını sürdürme olanağı sağlıyor. Finlandiya'dan, insanlık için mimarlık grubuna (Ukumbi) dahil olan Hilla Rudanko ve Anssi Kankkunen'in katkılarıyla oluşturulan bu yapı düzenli bir geliri olmayan insanlara, beraberce iş yapma usullerini, meslek öğrenme ve edinme olanağını sağlayan bir toplanma merkezi haline gelmiş.

Bu örnekler mimarlık hizmetine yaşamları boyunca ulaşamayacak olanlara gönüllü kuruluşlar aracılığıyla bu hizmeti götürmenin elbette mümkün olduğunu göstermektedir. İspanya örneğinde olduğu gibi, kamunun öncülüğündeki planlı ve yaygın hizmetin sosyal yaşamda değişikliği ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini beraberinde getireceğine inanıyorum. Bu tür örneklerin, özellikle Latin Amerika başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde, gerek kamu öncülüğünde, gerek yerel ve "insanlık için mimarlık" gibi uluslararası inisiyatifler aracılığıyla yapıldığını biliyoruz. Bangladeş'te mini kredilerle, yine yerel halkın el emeğiyle konutlar yapıldığına tanık olduk. Depremin ardından Endonezya'ya, Haiti'ye koşan gönüllü mimarların yerel malzemelerle barınaklar projelendirdiğini biliyoruz.

Okyanus içindeki bir tahta parçası kadar kıymetli olan bu çabaların çoğalacağını umut ediyorum. ■

Evsizler Dünya Kupası* Arch Daily, Kelly Minner makalesinden kısaltılarak derlenmiştir.

Her yıl yapılmakta olan Evsizler Dünya Futbol Kupası 2010 yılında, Brezilya'nın ikinci büyük şehri Rio de Janeiro'da yapıldı. Bilindiği gibi bu kupaya katılan takımların tamamı evsiz kişilerden oluşturuluyor. Organizasyon komitesi, spor yoluyla sosyal değişim yaratan bu olayın devamlılık kazanabilmesi için bir kalıcı tesis oluşturmaya karar verdi. **"İnsanlık İçin Mimarlık"** (Architecture for Humanity) kurumu, Evsizler Dünya Kupası, Bola Pra Frente ve Nike Game Changers ile ortaklaşa bir uluslararası yarışma düzenlediler.

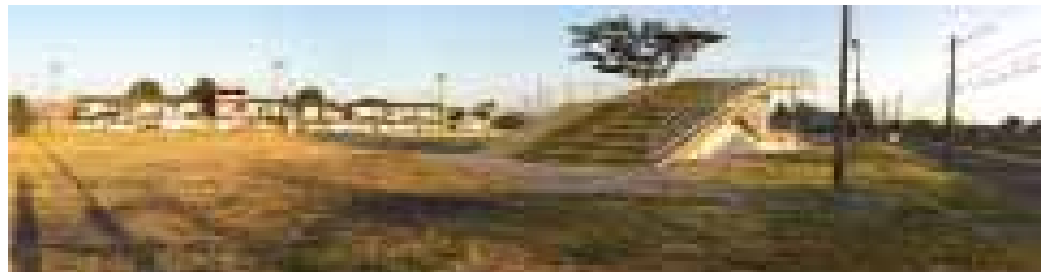
Lompreta Nolte Mimarlık ve Nanda Eskes Mimarlık yarışmayı kazanan projenin müellifleri. 2010 Ocak ayından itibaren Rio de Janeiro'nun varoşu Santa Cruz'da "İnsanlık İçin Mimarlık" ekibi tasarımcısı Daniel Feldman'la birlikte projeyi tamamladılar. Projenin sponsoru Nike Game Changers oldu.

Çok kısıtlı bir bütçeyle yola çıkan proje iki aşamadan oluşuyor. Birinci etap kamusal bir tesis, ikinci etap Bola Pra Frente Enstitüsü binası. Tesis projesi eğimli bir rampa olarak düşünülmüş. Eğimli yeşil bir çatı olarak tasarlanan rampa oturma yerleriyle tribünü oluşturuyor. Buradan film, tiyatro seyrediliyor, konser izlenebiliyor. Çatıya çıkıp etrafa bakmak, yerleşim yerleri ile ilişki kurmak mümkün. Rampa'nın altında yer alan tesiste soyunma odaları, duşlar, sınıflar ve futbol sahasını görür oturma bölümü bulunuyor. Yapının cephesi futbola, çatı rampası kültürel aktivitelere dönük tasarlanmış. Etkinlik günlerinde binanın her tarafında çocuklar ve büyükler toplanıyor. Mimarinin sosyal yaşamı değiştirmek üzere katalizör olabildiğini gösteren güzel bir örnek.

Malzemeler kısıtlı bütçeyi aşmayacak basit yapı elemanlarından seçilmiş: Duvarlar ve döşemeler çimento sıvalı, cephelerde demir kepenk izgarası, tavanda OSB kullanılmış. Mimarlar yakın çevrede oturanlara da bir meslek kazandırmak amacıyla, rampa oturma elemanları için, civarda bulunan endüstriyel artık malzemeleri geri dönüştürerek kullanmayı planlıyorlar. Tesisin 3000 m² olacak ikinci etabı şu an planlanıyor ve finans toplanmaya çalışılıyor.

Künye:

Mimari: Lompreta Nolte Arquitetos, Nanda Eskes Arquitetura, Architecture for Humanity
Yer: Conjunto Liberdade, Santa Cruz, Rio de Janeiro, Brezilya
Tasarım Ekibi: Thorsten Nolte, Nanda Eskes, Daniel Feldman
Proje alanı: 310 m²
Proje yılı: 2010
Fotoğraflar: Lompreta Nolte Arquitetos, Nanda Eskes Arquitetura



Evsizler Barınağı* Archdaily, Andrew Rosenberg makalesinden derlenmiştir.

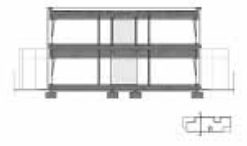
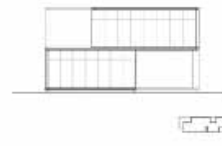
Navarra, İspanya'da, evsizler için tasarlanan bu barınak, sosyal bakımdan izole edilmiş kişilerin sadece başlarını sokabilecekleri ve uyuyabilecekleri bir yer olmanın ötesine geçerek, yaşam kalitesini de yükselten bir örnek olarak karşımıza çıkıyor. Yatak odaları, yemek salonları, işlikler ve eğlence salonları sınırlı alanlara dağıtılmış durumda. Yapı tasarımında farklı kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak esneklik ortak kullanım alanlarında gösteriliyor.

Dışarıdan bakıldığında sakin, kapalı bir kutu görünümü arz eden yapı, kullanıcılarının mahremiyetlerine önem veriyor ve onları meraklı gözlerden koruyor. Yapı küçültülmüş oranlarıyla içinde bulunduğu yarı meskûn çevreye uyum sağlıyor. Hacimsel açıdan fonksiyonların rasyonel dağılımı ve modüler olarak çözülmüş planometri, kısıtlı alanda gelişmeye imkân tanıyor. Form açısından abartılı mekânlar yok, basiretli bir duyarlılık söz konusu. 870 Euro/m²'ye mal olan yapı 6 ayda tamamlanmış. Enerji kalitesi A sınıfı.

Sosyal olarak barınma ve karnını doyurmanın karşılığında bu merkezde kalanlar, günlük işlere yardım ediyorlar. Çamaşır, bulaşık yıkama, alışveriş, boyatamir işleri ve bahçede çalışma yoluyla kişisel uzlaşma ve toplumla barışma yolu açılmış oluyor.

Künye:

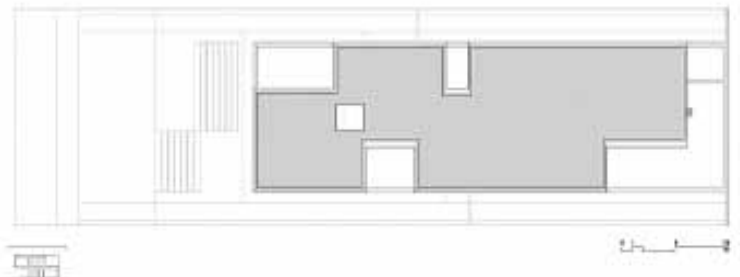
Mimari: Javier Larraz
Yardımcı Mimarlar: Belén Beguiristáin Lahuerta, Juan Miguel Garcia
Teknik Mimarlar: Atec Aparejadores
Yatırımcı: Ayuntamiento de Pamplona
İnşaat Şirketi: Mastil Marco S.L
Proje alanı: 995 m²
Proje Yılı: 2010
Fotoğraflar: Iñaki Bergera



1. Resepsiyon
2. Mutfak
3. Yemekhane
4. Tuvalet-temizlik
5. Görüşme odası
6. İşlik
7. Personel odası
8. Vestiyer



1. Giriş
2. Foyer
3. Asansör
4. Kontrol
5. Emarek
6. Ofis
7. Merdiven
8. Kantin
9. WC
10. Görüşme odası
11. Yatakhaneler
12. İşlikler
13. Mutfak
14. Giriş
15. İşlik
16. Yatakhane
17. Tuvalet-temizlik
18. Yemekhane
19. Yal
20. Bahçe



Yetim Barınağı* *Detail, 2011/1. sayısından derlenmiştir.*

Tayland'ın kuzey batısında, Burma sınırına yakın Noh Bo'daki küçük bir köydeki yetimler barınağından bahsedeceğiz; Burma'daki zulümden kaçan Karen etnik azınlık göçmenlerinin yaşadığı bir köy burası.

2008'de Norveç Trondheim Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (NTNU) mimarlık öğrencisi iki genç, yoksulluktan, çatışmalardan, doğal afetlerden etkilenen dünyanın değişik yerlerinde, mimarlık yoluyla yaşam kalitesini yükseltme hedefleriyle, kâr amacı gütmeyen bir örgüt kurarlar: "TYIN tegnestue". Bu grup işte bu köydeki yetim çocuklar barınağını tasarlamakla görevlidir.

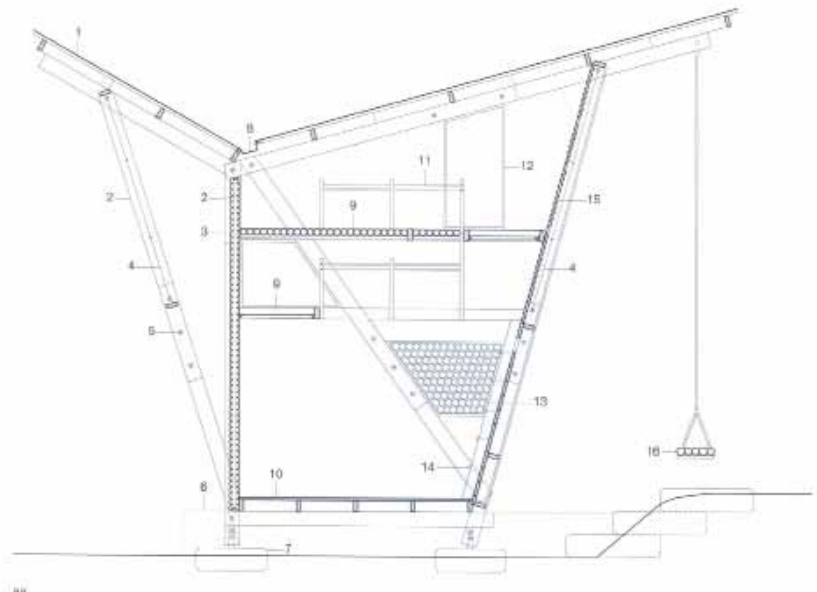
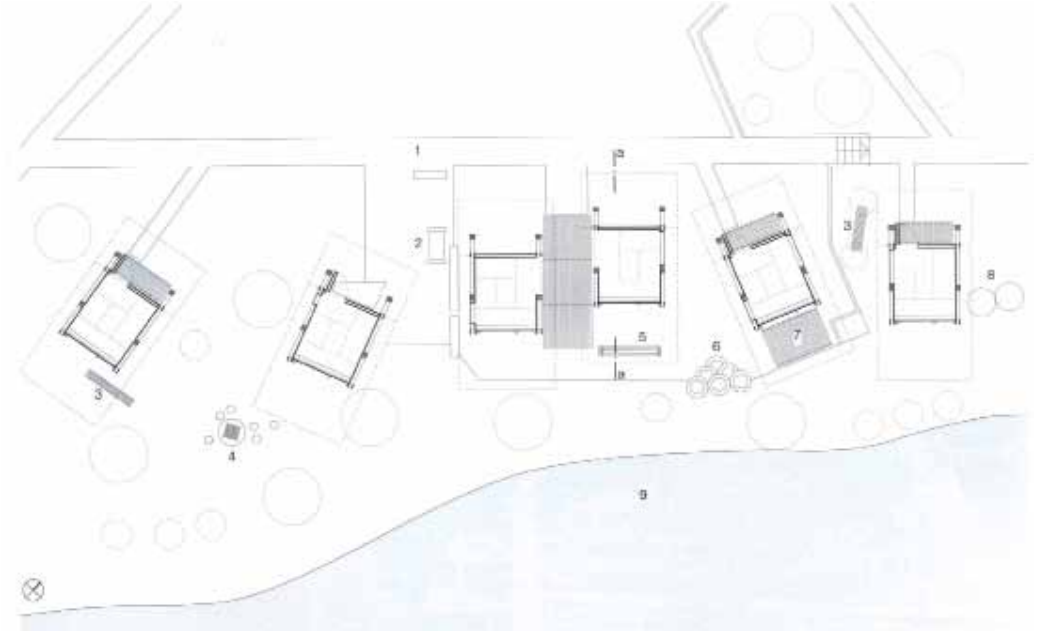
Tasarımda öne çıkan unsurlar, çocukların sadece uyuyacağı değil, barınacağı, kendileriyle baş başa kalacakları, mahrem hayatlarını koruyacakları, aynı zamanda ortak yaşam alanlarında toplumla birlikte olarak normal hayata dönecekleri mekânları yaratmak. Bu mekânlar elbette köy halkının işgücü ve kol kuvveti kullanılarak, yerel malzemeler ve yerel iklime uyum gözetilerek yaratılmalıdır.

Sonuçta, her birinde 4'er çocuğun kalacağı kulübeler tasarlanır. Bunlar çatı şekillerinden dolayı "kelebek evler" olarak adlandırılır. 2,5 m x 2,5 m'lik bu küçük kulübeler içinde sadece yatma yeri değil, oyun yeri de planlanmıştır. Kulübelerin ana strüktür malzemesi yerli halkın "demir ağaç" dedikleri çok sağlam bir yerli ağaç türü. Kalın bambular yer döşemesi, kapı, duvar malzemesi olurken, ince bambular duvar kaplamasının atıkları, perde hasır olarak kullanılıyor. Toprağın neminden korunmak için kulübeler hafifçe yerden koparılmış. İçi betonla doldurulmuş eski lastik tekerlekler temel vazifesi görüyor.

Kulübelerin araziye diziliminde, aralarında oyun yerleri çıkacak boşluklar gözetilmiş. Bu alanlar bir barbekü alanı, banklar, salıncak ve korunaklı bir verandayla tamamlanmış. "TYIN tegnestue" grubu buraya yakın bir köyde bir kütüphane, bir çamaşır yıkama yeri ve hamam da gerçekleştirmiş.

Künye:

Mimari: TYIN tegnestue, Trondheim
Tasarım ekibi: Pasi Aalto, Andreas Grondtvedt Gjertsen, Yashar Hanstad, Magnus Henriksen, Line Ramstad, Erlend Bauck Sole
Strüktür Mühendisliği: TYIN tegnestue / NTNU, Trondheim

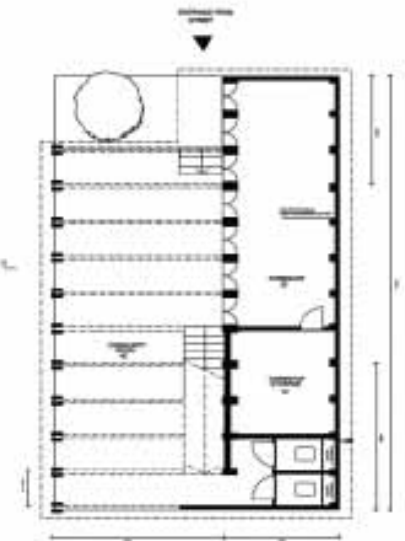
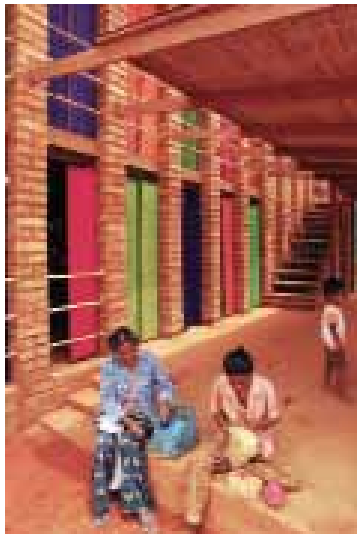


Sra Pou Meslek Okulu* Arch Daily, Andrew Rosenberg makalesinden derlenmiştir.

Kamboçya'nın küçük bir köyü olan Sra Pou'da bu sene yapılmış olan Meslek Okulu, fakir yöre halkına meslek eğitimi imkânı tanıyarak yaşamlarını sürdürme olanağı sağlıyor. Finlandiya'dan, insanlık için mimarlık grubuna (Ukumbi) dahil olan Hilla Rudanko ve Anssi Kankkunen bu projeyi hem tasarlamış, hem de yapım süresince uygulamanın başında durmuşlar. Geçen yılın ilkbaharında Aalto Üniversitesinde bir stüdyo projesi olarak başlayan proje, Kamboçya'ya gidilerek, yerel sivil toplum örgütleriyle görüşülerek devam ediyor. Hayali stüdyo projesi, mimarların yerel halkın böylesi bir yere ne kadar ihtiyacı olduğunu yerinde görmeleriyle, bunu gerçekleştirme organizasyonunu da üstlenmeleri ne neden olarak, ete kemiğe bürünüyor.

Düzenli bir geliri olmayan, evlerinden edilmiş bu insanlara, altyapısı yetersiz ve güvensiz bir ortamda, beraberce iş yapma usullerini, meslek öğrenme ve edinme olanağını sağlayan bir toplanma merkezi haline gelmiş burası. Yerel bir sivil toplum örgütü eğitim veriyor, insanlar bir araya gelerek karar üretiyorlar. Eğitim yapısı tamamen yerel işgücü ve yerel malzeme ile inşa edilmiş. Burada zaten amaçlanan kolay edilecek malzeme ile inşa yöntemlerini öğretmek, insanların ileride kendi barınacakları evlerini de kendilerinin yapmasını sağlamak. Bölgenin güzel kızıl toprağı güneşte kurutularak oluşturulan kil tuğla bloklarına dönüştürülüyor. Yapım aşamasında boşluklu örgü yapılıyor ki, içeriye gün ışığı ve rüzgâr girsin. Bu detayla geceleri yapı fener gibi ışıldıyor. Yapının girişi, üzeri geniş bir saçakla örtülü, bütün topluluk üyelerine açık toplanma mekânı. En çarpıcı ve en işlevsel unsurlar yine yerel halkın elleriyle dokuduğu storlar. Canlı renkleri ile uzaklardan, ana yoldan bile dikkat çekip, adeta insanları buraya davet ediyor.

Fotoğraflar: Architects Rudanko+Kankkunen



ADANA SANAYİ ODASI HİZMET BİNASI

Erkan KARAKAYA

Mimar



Geçmişinde güçlü bir sanayi kenti Adana'nın, kurumsallığını tamamlamış bir meslek odası olan Sanayi Odası uzun yıllar eski kent merkezinde Adana Ticaret Odası ile birlikte aynı binada, üyelerine hizmet etmiştir. Yeni bir oda mekânı ihtiyacı ertelenemez bir safhaya gelindiğinde, yönetim kurulu, mülkiyeti Adana Sanayi Odası'na ait olan, E-5 karayolunun Adana-Mersin istikametinde yer alan 5.000 m²'lik arsası üzerine ihtiyaç duyduğu yeni hizmet binasını yapma kararı almıştır.

Oda yetkililerince alınan bu karar çerçevesinde öncelikle teknik kişilerden oluşan bir komisyon ve değerlendirme ekibi oluşturulmuş; bu ekip Adana Sanayi Odası'nın ihtiyaç programı tespitini yapmış ve hazırladığı bu ihtiyaç programı doğrultusunda, altı ayrı mimarlık bürosuna tasarım bedelleri ödenmek koşulu ile özel davetli bir çağrı çıkararak, mimari avan proje çalışması yaptırılmıştır. Eşit koşullar altında hazırlatılan bu çalışmalar mimari proje bürolarının yetkililerince odanın teknik kişilerden oluşan değerlendirme komisyonuna teknik sunumları yapılmış, bu komisyonca da hazırlanan avan projelerden birisine karar verilmiştir.

İlgili komisyonun büromuzca hazırlanan tasarımımızı beğenerek bizleri tercih etmesinden sonra karşılıklı görüşmelerle uygulama projeleri büromuzca hazırlandı ve yapı ilgili belediyesinden ruhsatlandı.

Adana'da genel kabul gören yapıların iklimsel açıdan, güneşe yönelme ilkesi, bizim de temel yerleşim kararımızın verilmesinde önemli etken olmuştur. Ana yol olan E-5 karayolunun arsanın güneyinden geçmesi de çözümde önemli kolaylık sağlamıştır. Ancak arsanın güneyinde yer alan bu bulvar aynı zamanda şehirlerarası karayolu bağlantı aksı olması nedeniyle de, yoğun bir trafik akışına sahipti. Bu durum istenmeyen gürültü kirliliğini gündeme getirmekte idi. Bir oda hizmet binası için olumsuz olan bu sakıncayı önlemek için arsanın da imkân vermesi nedeniyle yapı yoldan 25 m çekilerek gürültüden uzaklaşmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan bu ön avluda ise bir protokol otoparkı ve yeşil alan düzenlenmesi yapılmıştır.

Oda hizmet binası yapısı zeminde 500 m² oturma alanına sahip olup, arsanın kalan önemli bir bölümü yeşil alana ve otopark düzenlemesine ayrılmıştır. Adana Sanayi Odası'nın ihtiyaç duyduğu genel otopark, yapının arka tarafında kalan geniş bölümde planlanmıştır.

Bodrum kat hariç dört katlı olan bu binanın girişi, ana yoldan (E-5 karayolundan) sütunlu ve merdivenli bir şekilde kendini öne çıkartan bir tasarımla simgesel amaçlı kullanılmıştır. Binanın içerisinde ise ilk iki kat galeri boşluklu olarak tasarlanmış ve bu galerinin güney cephesi de içeriye bol ışık almak amacıyla 45 derecelik bir açıyla cam örtü şeklinde kapatılmıştır. Bu yaklaşım sonuç itibarıyla de üye hizmetlerinin yer aldığı ilk iki katta aydınlık bir çalışma ortamı sağlamıştır.

Tasarlanan yapı idarece verilen ihtiyaç programı çerçevesinde 2400 m² civarı bir toplam inşaat alanına sahip olup, yine idarece talep edilen bodrum katta 250 kişilik çok amaçlı salon ve fuayesi yer almaktadır. Yapının giriş katında sergi salonu, yanında üye hizmet birimleri, birinci katta yine üye hizmet birimleri ve yetkili odaları yanında diğer katlarda da başkan ve yönetim odaları, oda meclis salonu ve komisyonlar toplantı odaları ile ihtiyaç duyulan müştemilatlar yer almaktadır.

Binanın tasarımında, etkili olan faktörlerden birisi de arsanın bulunduğu bölgede zemin yeryüzü su seviyesinin yüksek olmasının getireceği maliyet yükünün azaltılmasının, tasarıma yansımaları olmuştur.

Yüksek tavanlı olması gereken çok amaçlı salonu toprak seviyesinin çok altına indirerek maliyet artışını önlemek için, yapının zemin kat girişi tabi zeminden 1,50 m yukarı kaldırılarak hem etkili bir giriş yakalanmaya çalışılmış, hem de binanın toprağa gömülecek olan seviyesi azaltılmıştır. Bu yüksek zemin çalışması zemin katta da, çok amaçlı salonun üzerine gelen üye hizmetleri bölümü

ayrıca yine basamaklarla çıkılan 0,80 m daha yukarı kaldırılarak, altında yer alan çok amaçlı salonun ihtiyaç duyduğu tavan yüksekliği elde edilmeye çalışılmıştır. Yine yeryüzü su seviyesinin altına inmemek ve ikinci bir bodrum kat yapmamak için bodrum kattaki çok amaçlı salonun anfi eğiminin altında yapının ihtiyacı olan merkezi iklimlendirme sisteminin mekânı çözülmüştür.

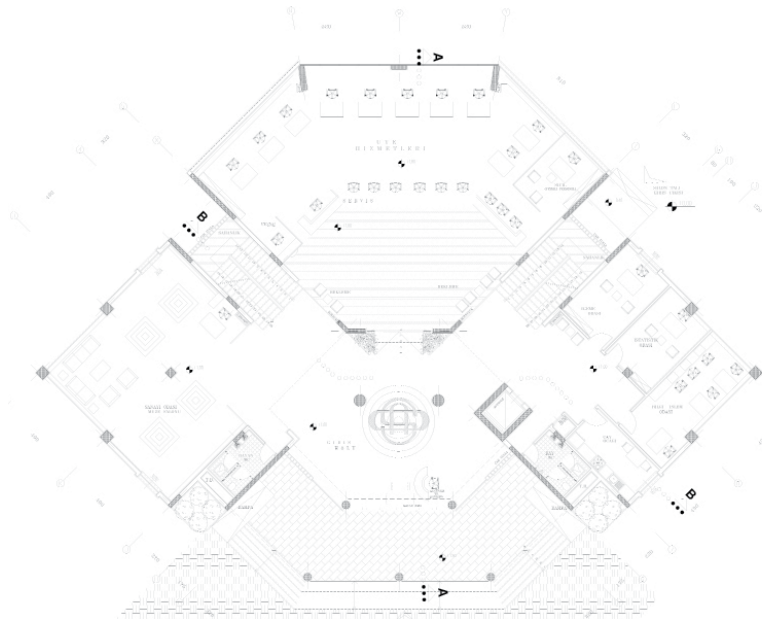
Böyle bir yapının bodrum katında 250 kişilik çok amaçlı anfi çözümlü bir bölümün istenmesi ve binanın da betonarme karkas sistemli olması, statik açıdan da önemli açıklıkların geçirilmesini gündeme getirmiştir.

Betonarme kirişlerin açıklığının kısa tutulmasını sağlamak ve kolonsuz bir salon yaratmak için mekânın geometrik yapısı bu işe uygun olacak şekilde olması için çok kenarlı bir sistem benimsenmiş ve bu sistem salona şeklini vermiştir. Ayrıca bodrum katta yer alan bu çok amaçlı salonun dışarıdan çeşitli amaçlarla kullanımını sağlamak ve ana binayı rahatsız etmeden giriş-çıkışı temin etmek için de yapının kuzeyinden, genel otopark bölümünden ayrı bir müstakil giriş kapısı düzenlenmiştir. ■

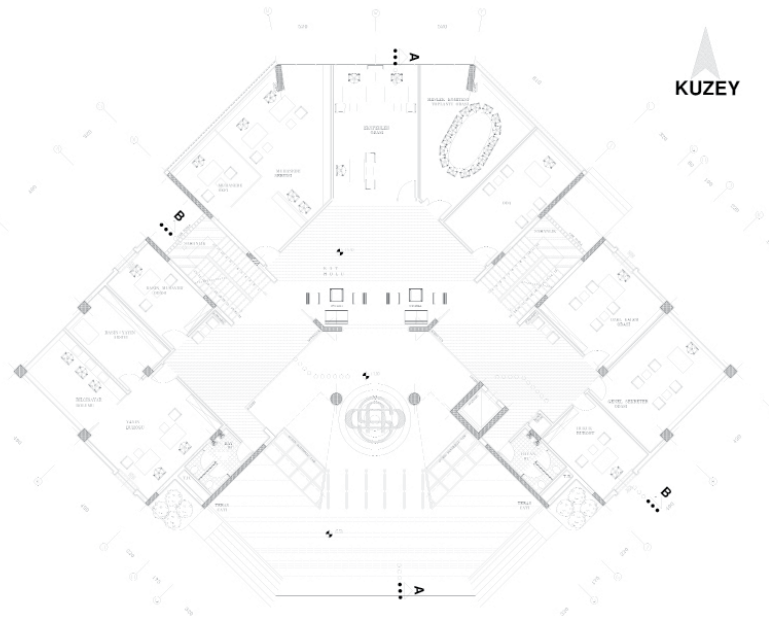




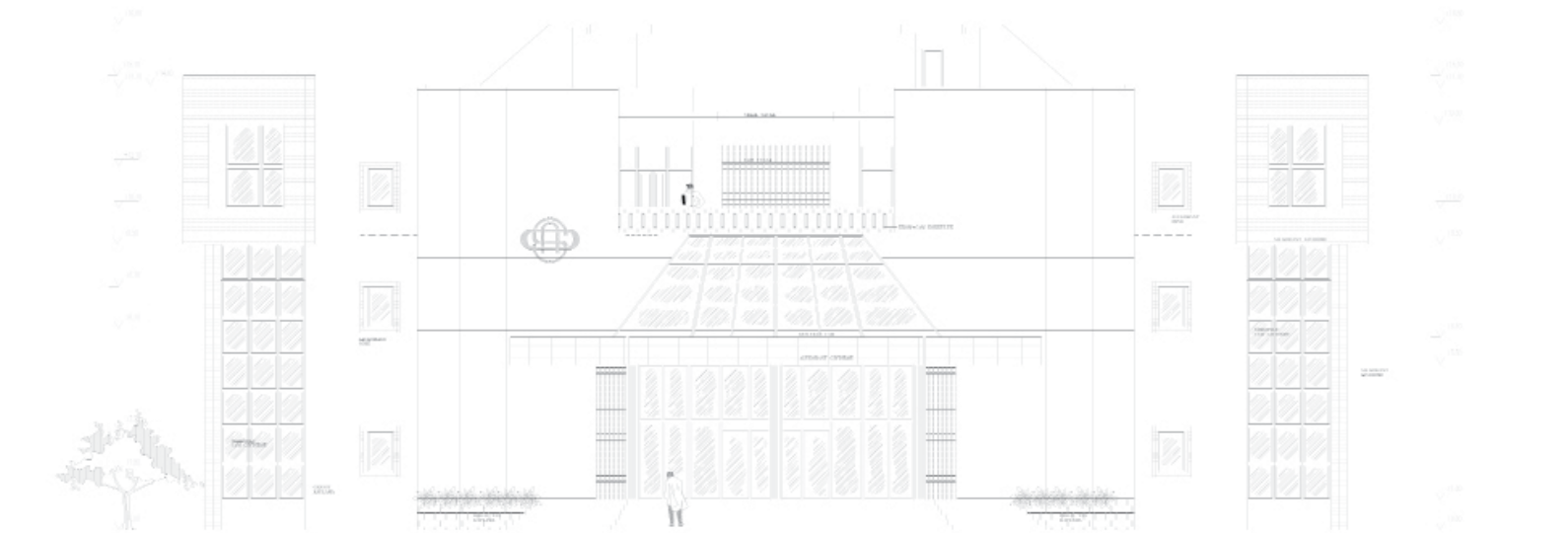




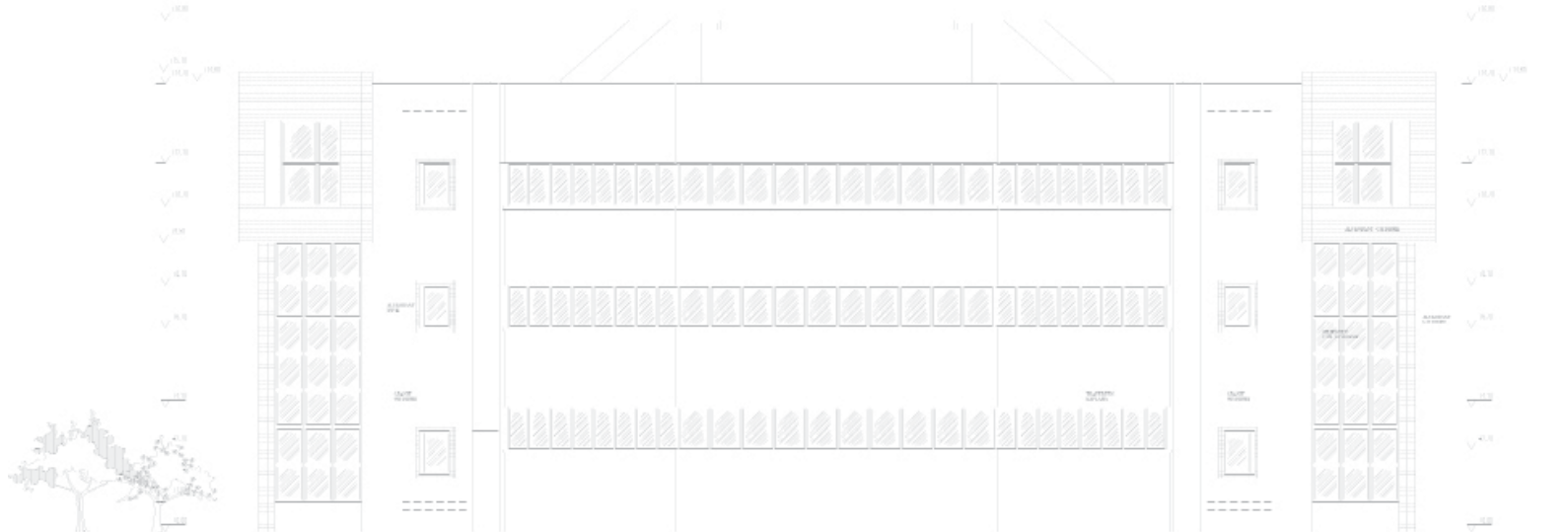
Zemin Kat Planı



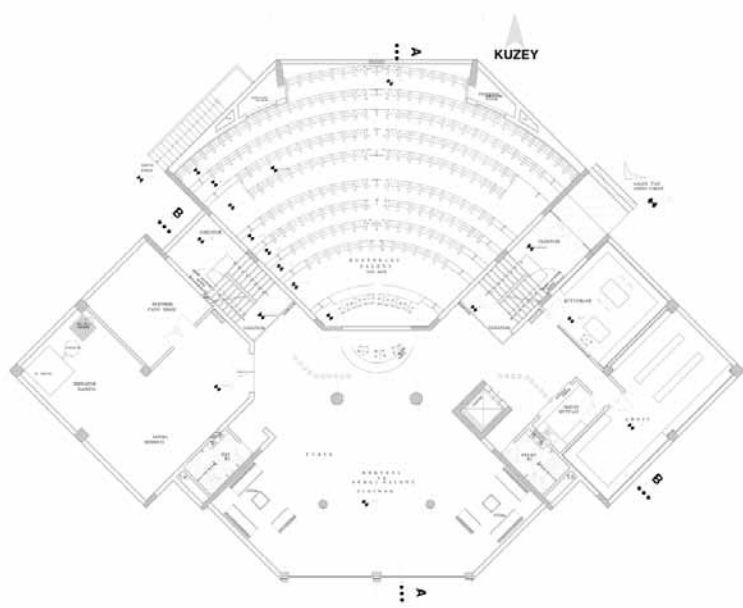
1. Kat Planı



Güney Görünüşü



Kuzey Görünüşü



Bodrum Kat Planı

Vaziyet Planı

A-A Kesiti

ADANA'DA MİMARLIK ORTAMI VE MİMARLAR (1940-1980) Röportajlar Serisi 3

F. Duygu SABAN ÖKESLİ

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Öğretim Üyesi

"Röportajlar dizisi bu sayıda meslek hayatlarını proje üretimi ve uygulamalarıyla geçiren, daha çok kendi tasarladıkları yapıları inşa etmiş olan iki saygıdeğer meslektaşımız ile tamamlanıyor."

1940 ile 1980 arasındaki dönemde Adana'daki mimarlık ortamını, yapı sektöründeki diğer aktörleri, mimarlar ile bu aktörler arasındaki ilişkiyi ve yapıyı çevreye katkı sağlayan mimarları incelemeyi amaçlayan röportajlar serisini 1960 ile 1980 arasında tanzim edilmiş 348 adet yapı ruhsatında proje müellifi olarak kayıtlı olan mimarlara ulaşmaya çalışarak başladım. Sayın Zeki Yüzüak ve İbrahim İşmiş ile başladığım röportajlar serisi geçen sayıda Fethi Dağlık ve Ömer Özü ile devam etti. Röportajlar dizisi bu sayıda meslek hayatlarını proje üretimi ve uygulamalarıyla geçiren, daha çok kendi tasarladıkları yapıları inşa etmiş olan iki saygıdeğer meslektaşımız ile tamamlanıyor. Yalçın Erdoğan (Oda Sicil no: 2300)

kendisini emekliye ayırmış, Özer Karagenç (Oda Sicil no: 2522) ise kendisi bir türlü emekliye ayrılamayan ve son altı yıldır İstanbul'da mesleğine devam eden iki saygıdeğer meslektaşımız. Onlarla Jansen planından başlayarak 1980'e kadar gözledikleri ve birebir yaşadıkları mimarlık ortamını ve Adana'nın yapıyı çevresini konuşmaya çalıştım. Röportaj teklifimi kabul ederek bana destek veren sayın meslektaşlarımıza, teknik destek sağladıkları için Mimarlar Odası Adana Şubesi'ne ve bu çalışmada da benden desteğini esirgemeyen Sayın Güniz Baykam'a çok teşekkür ediyor, Adana'daki mimarlık ortamına yapmış olduğumuz bu nostaljik gezinin notlarını keyifle okuduğunuzu ümit ediyorum.

"Yalçın Erdoğan Röportajı" 07.06.2010

D.S.Ö.- Yalçın Bey, öncelikle röportaj önerimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Doğum tarihinizi ve mezuniyet tarihinizi alabilir miyim?

Y.E.- Ben 1939 doğumluyum. 1964 yılında, şimdiki adı Yıldız Teknik Üniversitesi olan üniversiteden mezunum, ama o zaman adı Yıldız Üniversitesi değildi; İstanbul Teknik Okuluydu. O zaman, mimarlığın adını Adana'da bilen de pek fazla olduğunu zannetmiyorum.

D.S.Ö.- 1964 yılında mezun oldunuz, hemen Adana'ya mı geldiniz?

Y.E.- Adana'ya geldim, evet.

D.S.Ö.- O zaman, 1960'ların ortalarından itibaren meslek hayatınızı Adana'da devam ettirdiniz.

Y.E.- Ben 1965 yılının Haziran ayına kadar Adana'da çalıştım; İncirlik Havaalanında Amerikan Kara Kuvvetlerinde, mühendis olarak, mimar olarak; ondan sonra askere gittim. 1967'nin Eylül ayında Adana'ya döndüm ve bir daha bir yere gitmedim, burada kaldım. İstanbul'daki şirketlerle de irtibatım oldu, ama devamlı onların temsilcisi olarak burada çalıştım. Ben aslında çok mimari proje yapmadım. Mimari proje yapanlar, hep maalesef aç kalıyordu. Onun için ben daha ziyade müteahhitlik işiyle uğraştım. Hatta size bazı anılarım var, onları da anlatabilirim: Üniversitede okurken, benim ailem çok zengin değildi. Babam bir polis memuruydu, emekli olmuştu; tam ben 2'inci sınıftayken rahmetli oldu, biraz maddi problem çekmeye başladım. 2'inci sınıftan sonra benim elim kalem tutmaya başlayınca, hocalarımın yanında filan çalışmaya

başladım. Derken, bir beyefendiyle tanıştık, soyadı İşevi'ydi şimdi ismi aklıma gelmedi; o proje müsabakalarına giriyordu, hastaneler üzerine. Ben de mesleğime meraklıydım ve istiyordum mutlaka bir bölüm üzerinde ilerleyeyim. Bu hastaneler hoşuma gitti, beraber çalışmaya başladık. Ben onun yanında çiziyordum, ama bu arada üniversitede de okuyordum tabii, hatta çalıştığım için bir sene kayıbmı filan da oldu. En iyi bildiğim ders İngilizce olmasına rağmen, devamsızlıktan bir sene bekledim. Akşam gece saat 2-3 gibi bir zaman, biz bir yandan proje yetiştirmeye çalışıyoruz; bir yandan da sohbet ediyoruz. Adama sordum, dedim ki: "Aşağıda güzel bir araba var, o sizin mi?" dedim. "Maalesef, benim değil, bir yakınımın. Ben arada bir kullanırım" dedi. "Peki, bu büro sizin mi?" "Hayır, kira" dedi. "Eviniz filan var mı?" dedim. "Evim de yok" dedi, "E, o zaman siz benden 5-6 yaş büyüksünüz; belki benden 10 yaş büyüksünüz, hiçbir şeyiniz yok. Ben bu işten vazgeçtim. Ben gidip, para kazanacak bir iş yapmak istiyorum Adana'da" filan, öyle Adana'ya geldim ve bir daha da gitmedim.

Şimdi, benim mimarlıkla ilgili aklımda kalan anı şu: Ben İstanbul'da öğrenciyken çok gezerdim. Giderdim, villaları gezerdim, bakardım, çok meraklıydım. Fakat Adana'ya geldiğim zaman, şu Atatürk Caddesinin iki tarafında olan villalara hayran kalırdım. İnanın İstanbul'da böyle bir yer yoktu. Orada gezerdim, buradan giderken üzüldüm, o çiçekler, o bahçelerin güzelliği, o peyzajın güzelliği, hayran kalırdım. Ne zaman



bu Bülent Berksan filan, bu planı yaptılar; hatta birçok problem de oldu yani, itiraz eden Meclis Üyeleri filan da oldu; tanıdığım arkadaşlarım var. Ondan sonra burası şehir olmaktan çıktı; devamlı beton yığını olmaya başladı maalesef. O yapılırken, o villalar kalsaydı da, arkaya doğru daha yüksek binalar yapılsaydı, bence çok daha güzel olur, çok daha havadar bir şehir olurdu.

D.S.Ö.- Kesinlikle. Peki, geldiğiniz zaman mesela Jansen Planında Numune Mahallesi olarak gösterilen Kurtuluş Mahallesi var; orası sanıyorum bir miktar yapılaşmış. Bir tarafta stadyum var, ama şehirle istasyon arasındaki bölümde fazla yapılaşma olmadığını görüyoruz. Sizin dikkatinizi çeken konaklardan başka, Adana mimarisine özel birtakım nitelikler var mıydı yapılarda?

Y.E.- Şimdi, o benim söylediğim villaların içinde mesela, şurada bir tane Mustafa Özgür beyefendinin bir binası vardı; Ünlü Hastanesinin yeri, 4 dönüm yer içinde bir villa; heykeller vardı, onları hatırlıyorum; yani öyle özel bir şey yoktu. Mimari olarak en çok çalışan, bir Melahat Öngen isminde bir mimar hanımefendi vardı. Hatta biz de bir ev yaptırmıştık, ben ortaokuldayken babam sağken. Tam Adana usulü, ortaya bir tane salon; kuzey-güney istikametinde uzunlaşmasına. Güneyinde ve kuzeyinde, oralarda balkon var; bir tarafında 2 oda, mutlak, bir tarafında 2 oda ve ortasında banyo var; herkesinki öyle, aşağı yukarı aynı. Adana sıcağına dayanması açısından, orijinal yani.

D.S.Ö.- Esintiyi alıyordu mutlaka, kuzey-güney açık olduğuna göre. O bina hâlâ duruyor mu?

Y.E.- Yok, yıktım ben onu; apartman yaptım yerine.

D.S.Ö.- O ne taraftaydı acaba?

Y.E.- Ziya Paşa Bulvarındaydı.

D.S.Ö.- Peki, mimarlık ortamındaki aktörler için ne söyleyebilirsiniz? Melahat Hanım mesela "İyi iş yapan bir mimardır" diyorsunuz. Tabii o ortaokul yaşlarınızda, yani 1950'lerde. 1960'ların ortalarına geldiğinizde az sayıda mimar vardı; herhalde sizinle birlikte Zeki Yüzüak olması lazım, Orhan Akverdi de olabilir.

Y.E.- Orhan Bey'in yanında çalışıyordum zaten. Yılmaz Bey vardı, o erken rahmetli oldu. Bunların içinde, sanatsal olarak çalışan Ertuğrul Bey vardı; daha ziyade mimariye ehemmiyet veren. Teknik olarak da Zeki Yüzüak, çok daha dikkatli çalışırdı ve ortağı vardı Mustafa Kayalıoğlu. Bir de Ulvi Özdemir isminde bir mimar ağabeyimiz vardı, o hakikaten güzel mimari projeler hazırlardı. Hatta ben evlendikten sonra bir daire aldım; onun çizdiği mimari bir daire, hâlâ hayranım yerleşmesine filan.

D.S.Ö.- Hâlâ yaşıyor musunuz içinde?

Y.E.- Hayır, o yapı duruyor. Gazipaşa Bulvarında stadyuma dönerken, köşe başında Güleriyüz Eczanesinin üstü. 2'inci kattı benimki, ben 4-5 sene önce Kuzey Adana'ya taşındım; daha havadar, daha serin diye.

D.S.Ö.- Yalçın Bey 1960'la 1984 yılları arasında Seyhan Belediyesi arşivindeki ruhsatları incelediğimde sizin isminize ulaştım. Bu listede üç yapınız görünüyor, başka yapılarınız da var mı acaba?

Y.E.- Piyasada çalıştım, ama mimari proje yapmadım, yani dışarıya yapmadım; anlatabiliyorum mu? Esas kendi yaptığım binaların hepsinin projelerini kendim çizdim. Mesela, Yüzevler'de 2 tane apartman yaptım ben. Her ihtimale karşı ben yaptığım işlerle ilgili bir liste getirdim; belki işinize yarar diye.

D.S.Ö.- Mutlaka. Burada 2 iş hanı 1 konut kaydı var.

Y.E.- Bakın, Erdoğan Apartmanı, 17 daireli büyük bina yapmışım; bu benim babadan kalma bir arsaydı, onu yıkıp yaptık. PİLSA Plastik Yapı Kooperatifi, bunlar biliyorsunuz zaten Sigorta o zaman ihale ediyordu; bunların projesi filan bize ait değil. 2 No.lu Adana Mensupları, 3 No.lu Adana Mensupları, Adana Şehir Stadyumunun kapalı tribün inşaatı; orada şantiye şefi olarak çalıştım, müteahhit olarak değil. İncirlik Havaalanında radyo ve TV istasyonunu yaptım. Alkanlar'ın bir inşaatı vardı, orada denetleme, Aytur Sahil Sitesi var Mersin'de, orada denetleme; müteahhit olarak Beriker Apartmanı, bu söylediğim Yüzevler'de. Tiken Apartmanı, Yüzevler'de, Sez-

ginsoy Apartmanı, Cumhuriyet Caddesi'nin biraz ilerisinde, Kardeşler Pasajı 1, Kardeşler Pasajı 2, Sefer İşhanı, Pamuk İşhanı ve en son yaptığım inşaat da 1989'da Atıks Tekstil AŞ'nin organize sanayi bölgesindeki fabrikasını yaptım.

Bu kadar iş yapmama rağmen meslek; maddi açıdan beni tatmin etmedi diyebilirim. Şöyle ki: Bir tane hanımın dairesi var, bir de bizim oturduğumuz dairemiz var, başka bir şeyimiz yok. Hanım emekli, ben emekli; emekliliğine de yeni müracaat etti. Ben 2007'nin başından beri Büyükşehir Belediyesi'nin teknik danışmanı olarak çalışıyordum. Bu AKP'liler gelince, işimize son verdiler.

D.S.Ö.- Belediye yönünü de biliyorsunuz yani işin, onu da soracaktım çünkü. Sizce belediyenin mimarlık üretim sürecine katkısı, etkisi nasıl oldu?

Y.E.- Şimdi yalnız, artık proje filan pek yapılmıyor Büyükşehir Belediyesinde. Biliyorsunuz Seyhan Belediyesinde yapıyor.

D.S.Ö.- Öyle, ama 1960'la 1984 arasındaki süreçte, sanıyorum biraz daha farklıydı...

Y.E.- Belediye Meclis Üyeliği de yaptım, Aytaç Bey'le, 1973'le 1977 arasında. Rahmetli Ege Bagatur'un zamanında. Şimdi, orada Bülent Berksan'ın yaptığı projede, binaların tamamı daire olarak yapılıyordu. Bakkal dükkânı, kuaför; böyle küçük işletmeler için yerler yapılmıyordu binalarda; bu rüşvete çok sebep veriyordu. Bunu isteyenler gidiyordu Ankara'ya bir şeyler yapıyorlardı, hallediyorlardı, geliyorlardı. Yani, imar tadilatı o zaman biliyorsunuz, Ankara'da tasdik ediliyordu. Bunu 1976'da en son o görev yaptığımız zamanda, isteyenler zemin katını işyeri olarak yapabilir, şeklinde bir genelge çıkarttık.

D.S.Ö.- Tabii bir de 1970'lerle başlayan bir kooperatifleşme süreci var. O dönemle birlikte, müteahhitlerin etkisi, rolü artmaya başlıyor mimari üretim sürecinde. Siz de o dönemde mi başladınız müteahhitliğe?

Y.E.- Evet, o dönemde başladım, ama kooperatif projeleri hazırlamadım, çünkü proje tasdik edilmiş, hazırlanmış, Ankara'dan bütün problemleri bitmiş, kredisi alınmış olduğu zaman biz tekli verebiliyorduk. Onun için her şey hazır olduğunda müteahhidi arıyorlardı. Ben organizasyon işine hiç girmedim, onu demek istiyorum.

D.S.Ö.- Anlıyorum. Proje Ankara'da mı hazırlanıyordu?

Y.E.- Yok, burada hazırlanıyordu, götürüp tasdik ettiriyorlardı. Yani sigorta da kredi vereceği için, tasdik etme mecburiyeti vardı. Ben o tip şeylere hiç girmedim. "Arsa alayım, üye kaydedeyim, proje yapayım" filan bu tip işlere girmedim. Ben sadece inşaatını yaptım.

D.S.Ö.- Peki, en beğendiğiniz binanız hangisi?

Y.E.- Beriker ile Tezcan Apartmanları. İkiisi de aynı projedir aşağı yukarı, benziyor. Orada mesela, özellik olarak kat kaloriferlerini ilk defa uyguladık ve kat kalorifer kazanlarını aşağıya koyduk depolarını; yukarıda bir düğme ile aşağıdan yukarıdaki depoya alma filan, bu tip şeyler yaptık, orijinal olan onlar var.

D.S.Ö.- Daha önce görüştüğüm, söyleşi yaptığım mimarlar "Şu binada keşke şunu yapma-

saydım. Bugün olsam yapmam onu" gibi detaya özgü noktalar söylüyorlar. Sizin de var mı "Keşke şunu yapmasaydım" dediğiniz bir yapı ya da uygulama?

Y.E.- Kardeşler Pasajını hiç yapmazdım.

D.S.Ö.- Sebebi nedir acaba, projeniz tam olarak uygulanmadı mı?

Y.E.- Uygulanmaktan ziyade, kullananlar duman ettiler. Yıkıldılar, birbirine birleştirdiler, ara merdiven koydular, iki bina ayırdı, birbirine birleştirmiştim; orayı böldüler; yani aklınıza gelebilecek ne varsa, hepsini yaptılar. Onun için, benim projem olmaktan çıktı.

Şimdi efendim, bizim şu andaki en büyük sıkıntımız; yaşlı mimarlar olarak: Malzemeyi tanımıyoruz. Yeni yeni ürünler çıktı. O zaman o kadar kısıtlı şartlar altında çalışıyorduk ki inanamazsınız. Klasik sıva yapıyorduk, ustanın iyisine rastlarsınız, rastlamazsınız. Hâlbuki şimdi köşe elemanları koyuyorlar, sıva kılıç gibi çıkıyor. Eskiden tamamıyla ustaların elindeydi, bazen yapabiliyor, bazen de yapamıyor; yapamazsa yıkıyor, yeniden yapıyorsun; yani çok büyük problemler. Hele bir de maliyetler yüksek oluyordu, iletişim olmadığı için. Mesela hep hayal ederdim, o zaman benim bir tane cep telefonum olsa; şurayla burayla görüşseydim...

Kamyon kum getirirken filan yere dökmesin diye, öbür inşaata gitsin diye, özel olarak arabamla oraya gider talimat verirdim. Bazen karışıklık olurdu, yani aklınıza gelemeyecek bir sürü problem. Sonra Maliye'yle olan ilişkilerimizde, fatura alamazsınız işçilerden; işçilik yapıyor adam işçilik faturası vermez. Malzeme alırsın, çoğu fatura vermez. Sen belli bir faturayı almak mecburiyetindesin, yoksa dünyanın vergisi çıkıyor; yani bu tip şeylerde problemler yaşıyorduk.

Ben en sonunda, 89 senesinde, artık dedim: "Ne mimarlık, ne mühendislik yapacağım" Yıldım, bıraktım. 1982'de kurduğum bir karo fabrikası vardı, onu genişlettim. 2003 senesine kadar onu çalıştırdım, ondan sonra bu krizler de bizi etkiledi. Teknolojiyi yenileyemediğimiz için de kapattık gitti.

D.S.Ö.- Şimdi nasıl görüyorsunuz bu mimari üretim sürecini? Mimarlar Odası'nın etkinliğini, belediyenin etkinliğini?

Y.E.- Mimarlık şimdi para kazanıyor, ama bakın bunda da, inceleyin Seyhan Belediyesinde ruhsat alanlar, yüzde 70 küsuru, bir firma tarafından verilmiş; yani demek ki içeride bir organizasyon var, bir ayarlama var. Bu olmasa, belki herkese yetecek kadar proje yoksa da, herkes bir şeyler yapabilir. Projeler birbirine çok benziyor. Özel bir uğraş yapmıyorlar.

D.S.Ö.- Maalesef evet. Peki, Kuzey Adana'da yaşıyorsunuz şimdi, orayı nasıl buluyorsunuz?

Y.E.- Aytaç Bey duymasın, ama yoğunluk biraz fazla geliyor. Aytaç Bey aslında öyle başlamadı, fakat git gide değişikliklerle bu hale geldik. Yoğunluk biraz daha az olsaydı, çok daha iyi olurdu. Bazı kot farklılıkları, mesela Turgut Özal yolunu sürüp giderseniz; yol aşağıdadır, inişler hep merdivenlidir filan. Bunlar hoş şeyler değil tabii, ama yine de ben Kuzey Adana'ya hayranım ve

Kuzey Adana'nın çok daha evvel yapılmış olması lazımdı bence.

D.S.Ö.- Peki yeni yapılardan, mimarlardan beğendikleriniz hangileri?

Y.E. Kaya Bey'i mesela çok beğenirim.

D.S.Ö.- Çok teşekkür ederim Yalçın Bey, sormak ya da eklemek istediğiniz bir şey var mı acaba?

Y.E.- Yaşlanınca her şey akılda kalmıyor maalesef. Ben şimdiki teknolojiyle, eski teknolojiyi karşılaştırdığım zaman, kendime acıyorum inanırım. Şimdi mesela biz üniversitede okurken, hesap makinesi bile kullanmazdık; yok-

"Özer Karagenç Röportajı" 10.05.2011

D.S.Ö.- Özer Bey, öncelikle röportaj önerimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Doğum yerinizi ve tarihini öğrenebilir miyim?

Ö.K.- 1943 yılında Kadırlı'da doğdum. Babam sıhhiye memuruymuş. O zaman doktor yok, sıtma çok, babam bol bol kinin dağıtmış. 1952'de Adana'ya yerleştik. İlkokulu Sürmeli Divan Otel'i'nin olduğu yerde Cumhuriyet İlkokulu vardı orada bitirdim, başöğretmen dayımdı. Ortaokulu İstiklal Ortaokulunda, liseyi Erkek Lisesinde okudum.

D.S.Ö.- Hangi Üniversiteden kaç yılında mezun oldunuz

Ö.K.- İstanbul Teknik Üniversitesinden 1965 yılında mezun oldum. Şimdiki çocuklar hasbelkader giriyor Üniversiteye, ben isteyerek mimarlık okudum.

D.S.Ö.- Adana'da hangi tarihte mesleğe başladınız ve meslek hayatınızı nasıl devam ettirdiniz acaba?

Ö.K.- 1967 Eylülünde askerlik bitti Adana'ya geldim. O zaman Abidinpaşa Caddesindeki bir iş hanının 4. katını büro olarak düzenledim. Bana en çok yardımcı olan Ulvi Özdemir'di, benim bir kat altımdaydı ofisi. Çok iyi bir insan ve mimardı. Bana ortaklık teklif etti, ben biraz duraksadım, büroda çizim yapmamı istiyor diye düşündüm, anladı Ulvi Bey ne düşündüğümü "Sakin ha seni büroya bağlayacağımı aklına getirme, ben seni ileri plana iteceğim" dedi. Fakat askerdeyken inşaat mühendisi arkadaşım Suner Utku'ya söz vermiştim, birlikte çalışmayı planlamıştık. Ulvi Bey'e "eğer arkadaşım Adana'da kalalım derse bir şey diyemem" dedim. Arkadaşım geldi, Ulvi Bey'le tanıştırdım. Ulvi Bey üçlü ortaklık yapmak istemedi, biz ikili ortaklığımızı kurduk, ufak tefek projeler çizmeye başladık.

D.S.Ö.- Mesleğe başladığınızda Adana'da yapılaşma nasıldı?

Ö.K.- 1952'de Adana'ya geldiğimde iki katlı, tek katlı, üzeri çinko, toprak damlı evler vardı, kerpiçten çoğu, yollar çamur, Özler Caddesi kerpiç kırık dökük dükkânlarla doluydu. Çifteminare'nin aşağısındaydı şehir, yukarıda bir şey yoktu. Sonra Yüzevler yapıldı. Çocukluğumuzda pırınç kabukları döklerdi Çifteminare'nin karşısına, onlarla oynamayı severdik. Zengin bir iki aile Sabancı, Salmaz, Özler, Ramazanoğlu dışında özel arabası olan çok az insan vardı, dört tane de taksi vardı, Austin marka. Bir de faytonlar, at arabaları vardı.

tu daha doğrusu. Türkiye'de "Hesap Cetveli" diye bir şey vardı, herhalde duymuşsunuzdur. Onunla işte, ufak tefek çarpma, bölmeyi yapardık. Yaptığımız bütün projeler, elimizle çizerek çıktı; tamamen göz nuru bir emek. Şimdi, AutoCAD programı var biliyorsunuz; gerçi ben meraklıyım bak; ben 70 yaşından sonra AutoCAD kullanmasını öğrendim, bayağı da çizdim.

D.S.Ö.- Çok güzel. Ama teknoloji bize bu kadar kolaylık sağlarken, çevremizdeki yapıların niteliği maalesef aynı oranda ilerlemedi galiba.



Ziyapaşa Bulvarı ve Emlak Bankası evleri, Yüzevler vardı. Ziyapaşa Bulvarı parke taşıyla kaplıydı, at arabasının tıkr tıkr sesi çok hoşuma giderdi. Herkes Atatürk Parkı'na giderdi. Meslek hayatıma başladığımda iki büyük bina vardı. Birisi bugünkü Vergi Dairesi, İsmail Kulak yaptı ve o yapıyla meşhur oldu. Bir de Çinili Apartmanı, Ziyapaşa Bulvarında altında Gar Kahvecisi olan.

Kimse 4'ten önce sokağa çıkamazdı sıcağın, gölge yok, binalar açıkta güneşin altında, yollardan alevler çıkardı. Çıktıklarında ise Küçüksaat'ten Dört Yol'a kadar gezerlerdi, piyasası orasıydı, çıktığımızda herkesi görürdük orada.

D.S.Ö.- Adana'da mimarlık ortamı nasıldı ve ortamı şekillendiren aktörler kimlerdi peki?

Ö.K.- Biz başladığımızda müteahhit olarak 5-6 kişi vardı. Bunlardan yap-sat yapan dört kadardı. Mimar olarak 7-8 kişiydik. Kaybettiklerimiz var Ertuğrul Arf, Ulvi Özdemir, Recai Türkmen'in abisi, Mustafa Kayaloğlu, Melahat Öngen. Hayatta kalan İlter Korkmaz var. Fethi Dağlık, Zeki Yüzüak, Bahattin Gürsesli, Allah rahmet eylesin. Bu arada 3-4 müteahhidin projelerini Fethi Dağlık, Ulvi Özdemir, İlter Korkmaz, Zeki Yüzüak birkaç kişi çiziyordu. O sırada Süphan Tekin SUTE adında kaliteli dekorasyon malzemeleri getiren bir mağaza açtı. Bir gün Süphan Tekin dedi ki "İsmail Kulak mimar arıyor", geldik İs-

mail Kulak'a dedik "mimar arıyormuşsunuz", şöyle bir baktı dedi "siz hiç bina yaptınız mı", "yapmadık" dedik. Dedik "ver çapı yapalım beğenirsen yaptırırın". Biz çapı aldık, 1 hafta sonra projeyi götürdük. O zaman İsmail Kulak'ın projelerini Mustafa Kayalıoğlu ve Zeki Yüzüak çiziyordu. "Tamam çocuklar, bunu beğendim ama betonarmesini Mustafa Kayalıoğlu yapacak" dedi. Biz de "ya her şeyiyle biz yaparız ya da hiç yapmayız" dedik. Stad Apartmanını öyle yaptık, her şeyi bize aittir. Hasan Sapmaz o zaman yeni nişanlanmış, teras katını aldılar, çatısına havuz yaptık o katın. Sonra İsmail Kulak baktı ki bizde iş var, "çocuklar gelin ortak olalım" dedi, "% 50 siz, % 50 ben". O zaman Tekelioğlu Apartmanı'nın yeri satılıyor, Sinan Tekelioğlu 700.000 Liraya satıyordu. İsmail Kulak ben alacağım dedi. Ankara'ya gittik, Ercan Dura'yı ikna ettik, anlaştık. Projeyi yaparken salonu aşağı doğru parka baksın diye indirdik, o binayı da İsmail Kulak'la ortak yaptık.

D.S.Ö.- Adana'nın ilk imar planı olan 1940 tarihli Jansen planı sizin ilk meslek yıllarınızda uygulanıyor muydu, Jansen planı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Ö.K.- Şehircilik benim konum değil ama o zaman Adana çok küçük bir şehirdi. 1965'te Baraj yolu 5,5 durakta bir arsa aldım annemlere ev yapayım diye beni kınamışlardı, dağın başında ev mi olur diye, yaptım ama.

D.S.Ö.- İller Bankası tarafından hazırlanan 1966 imar planı uygulanabiliyor mu, 1966 planı ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

Ö.K.- O plan hakkında pek bilgim yok. 7-8 mirmardık, hepimizin birtakım işleri vardı ama bizi kalkındıracak işler değildi. Yap-sat işine girince biraz rahatladık.

D.S.Ö.- Belediyenin Adana'daki meslek hayatınız boyunca mimari üretim sürecindeki rolü ve etkinliği nasıldı?

Ö.K.- Etkin rolü yoktu, belediyedeki meslektaşlarımız arkadaşımızdı, gördüğümüz yanlışlıkları söylerdik. Belediye Başkanı bizi toplayıp fikir sormadı, Mimarlar Odası da yoktu.

D.S.Ö.- Adana'daki meslek hayatınız boyunca müteahhit - mimar ilişkisi nasıldı?

Ö.K.- Mimar az olunca kıymetliydik ama ücretler düşüktü. Biz daha çok İsmail Kulak ve Yalçın Sürmeli'nin işlerini yaptık.

D.S.Ö.- Adana'dan ne zaman ayrıldınız?

Ö.K.- 2003'e kadar Adana'daydım. İstanbul'a 2005'te gittim tamamen işten kopmak için, ama duramadım. Les Ottomans otelinin proje müdürlüğünü, ardından 600 yataklı Güral Sapanca Otel'i ni yaptım.

D.S.Ö.- Seyhan Belediyesi ruhsat şubesi kayıtlarında 11 adet yapınızın ruhsat kayıtları bulunmakta. Bu yapılardan birkaçının proje üretim ve uygulama sürecini anlatabilirsene çok sevinirim.

Ö.K.- Suner Utku ile ilk yap-satımız İlker Apartmanıdır, büromuzun adı İkier'di, apartmanın adını ona uydurduk. Çok talep oldu, daha başlamadan 3 haftada daireleri sattık. Sonra şirketin adını Ergan'a çevirdik. 2. Binamız Ergan Apartmanı, Ziyapaşa Bulvarında. 3. Binamız Özveren Apartmanı, 4. Binamız Çifteminare'nin kar-



şısında. O zamanlar oralarda hiç ev yoktu, dönemin belediye başkanı bir gün beni çağırdı, akra-basının arsası varmış kat karşılığı proje hazırlamamızı istedi. Biz de başladık, kabasını bitirdik, o senelerde Kastelli doğdu, iş yapamaz olduk, biz de o binayı kaba haliyle sattık devrettik. Bu arada devlet ya da KİT projeleri yapmak istiyorduk. Türk Hava Kurumu iş hanını müteahhit olarak yaptık, onun yanında Mersin'deki Türk Hava Kurumu'nu da biz yaptık. Mersin'de Belediye binasının karşısındaki SSK binasını yaptık, temeli 5-6 m. aşağıdadır. Deniz suyunu 12 motorla tahliye ettik, temeli 5 mm sac la kapladık, en ufak bir rutubet yoktur bodrum katında. Biz bunları yaparken Belediye'nin Gümrük Meydanı ihaleye çıktı, biz aldık. Sonra Şişecam'ın Mezitli'deki sosyal tesis yapısını, Anadolu Cam'ın 144 dairelik kooperatifini, Cumhuriyet mahallesindeki onu yaptık. İsmail Kulak'ın projeleriyle yetinmedik kısacası, mesela Çukurova Kulübü'nün karşısında bir öğretmen emeklisine apartman tasarladık ve inşa ettik.

Mersin'de işler yapınca Altınorfoz Otel ve Ertur Sitesi'nin olduğu yeri satın aldık. Sonra KUTAS Anonim Şti'ni kurduk, TEKFEN ve ALARKO'ya birtakım işler yaptık. Yenice-Gaziantep arasındaki otoyolun üzerindeki bütün binaları tasarlayıp inşa ettik. Ertur'u yaptığımızda ekonomik sıkıntı çektik, o dönemde Kastelli hâlâ vardı, bugünkü değeriyle 700.000 Liralık reklam masrafı yapıp kampanya hazırladık, 1 tane villa satamadık.

Ulucami yakınında Adil İkiz'in binası var, oryantalist cephe anlayışıyla tasarladım o yapıyı, o binayı severim. Malzeme bulamadığımızda karcuya motif döktürürdük. O zaman Gorbon Işıl'da çok özel seramik yaptırdık, narçiçeği rengindeydi, balkon alınlarını kaplamak için yapıştırıcı bulamadık, seramikler öyle kaldı. Vali Yolu ile Ordu Caddesi'nin kesiştiği köşedeki yapı, Gazipaşa Bulvarında Erdoğan Durak Apartmanı, Fuzuli Caddesi ile İnönü Caddesinin kesiştiği noktada bir iş hanı tasarladım.

D.S.Ö.- Daha önce görüştüğüm mimarlar "bugün tasarlasaydım şu binada şunu yapmazdım" gibi öz eleştiri yapıyorlar, sizin de kendi yapılarınız için öz eleştiriniz var mı?

Ö.K.- Yer darlığından ve müteahhit aç gözlülüğünden dolayı, ben de çoğu yerde dış cephede 13,5'luk tuğla kullandım, Adana sıcaklığında bugün olsa yapmazdım. Malzeme azdı, şimdi olsa daha modası geçmeyen hatlar kullanırdım. Bir de usta hataları var, İlker Apartmanında usta hatası çok mesela.

D.S.Ö.- En beğendiğiniz yapınız (Adana'da) hangisi ve neden?

Ö.K.- En beğendiğim yapım Sinan Tekelioğlu Apartmanı. Stad Apartmanı da iyidir, ama Tekelioğlu oturmuş bir binadır. Kayseri'den taş getirtmiştik cephede kullandık ama girişte kullanılmasını istememiştik, giriştekiler karardı. Adana'da ara katı bilen yoktu, ilk biz İlker Apartmanında yaptık.

D.S.Ö.- En beğendiğiniz mimar kimdir?

Ö.K.- Ertuğrul Arf ve Ulvi Özdemir'in yapılarını beğenirim. Ulvi Bey güler yüzlüydü ama hep bir şeyler düşünürdü. Evine gittim, çalışma odasında bir masa, bir sandalye ve bir kütüphane vardı, 2 m'ye 2,5 m'lik bir çalışma alanıydı, yerinden kalkmadan her şeye ulaşırı. İkisi de çok detaycıydı, Ertuğrul Bey'in dekorasyon yeteneği çok güçlüydü.

D.S.Ö.- 1980 sonrasında mimarlık ortamındaki değişimler nasıl oldu, özellikle mimarlık ortamındaki aktörler ve etkileri farklılaştı mı?

Ö.K.- Emsal uygulamalarının gelmesi çok iyi oldu, iki bina arasında nefes alacak yer kaldı. Bence Adana kuzeye doğru güzel gelişti. Ekonominin kentten beslenme devri kapandıktan sonra mimarlarımızın çoğalması, yeni alanların imara açılmasıyla Adana birdenbire gelişti. Bir de Adana'nın havasının değişmesinin en önemli sebebi binaların yanında baraj gölünün inşası oldu.

D.S.Ö.- Son olarak söylemek istedikleriniz...

Ö.K.- Her şeyden evvel meslektaşlarımla geçirdiğim güzel günleri hiç unutamam, aramızda daima bir dayanışma vardı. İsimlerini unuttuklarım varsa beni bağışlasınlar. Aramızdan ayrılanlara rahmet diliyorum, hayatta olanlara da mutluluk ve huzur dolu ikinci bahar yaşamalarını diliyorum. Genç ve yeni yetişen meslektaşlarıma da başarılar diliyorum. ■

ADANA TARİHÎ TİCARİ MERKEZİNİN KORUNMASI

Tuba AKAR

Dr.,
Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Öğretim Görevlisi

“Vakıf sistemi, dini, hayri ve sosyal amaçlarla toplumsal ihtiyaçları karşılarken sonsuza dek var olma prensibi ile tüzel kişiliğinin fiziki varlığı olan vakıf yapılarının korunması ve uzun yıllar ayakta kalabilmesini amaçlamış, bunun için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Bu mekanizmalar günümüze adapte edilerek, alanın tarihî süreci içerisinde yer alan bir şema ile korunması örgütlenebilir. Ramazanoğlu Çarşısı Adana kenti için tarihî, kültürel, mimari, sosyal ve ekonomik birçok değeri barındırmakta ve kentin 16. yüzyıldaki varlığını bizlere göstermektedir. Bu değerlerin korunması ve yaşatılması bugün başta devlet olmak üzere, Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, yerel örgütler, malikler, kullanıcılar ve Adanalılar için bir görevdir.”

Giriş

Tarihî alanların korunması ve gelişimi orada yaşayan halkın katılımı ile birlikte düşünülmesi gereken bir olgudur. 1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi “bütünleşik koruma” kavramını ortaya atmış ve bu kavramla korumanın etkilediği ve etkilendiği geniş yelpazeye sosyo-ekonomik faktörler de konu olmaya başlamıştır. Böylece kültür varlıklarının korunmasında merkezi ve yerel otoritelerin yanı sıra mülk sahibi, kullanıcı ve gönüllülerin doğru mekanizma ve yöntemlerle desteği ve katılımı gündeme gelmiştir. Bu durum özel mülkiyetin hâkim olduğu alanlarda, mülk sahibi ve/veya kullanıcıların koruma eylemine katılımını kaçınılmaz kılmaktadır. Malik ve kullanıcıların sahip oldukları ve/veya kullandıkları kültür varlığı olan yapıların korunmasına yönelik bakış açıları ve korumaya dair farkındalıkları, eğilimleri, ihtiyaçları, sosyo-ekonomik durumları koruma eyleminin hayata geçirilmesinde ve sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir.

Bütünleşik bir koruma için mülk sahiplerinin katılımının yanı sıra, tarihî süreçte alanın oluşumu ve gelişimine ilişkin araştırmalar, restitüsyon ve restorasyon projelerine önemli katkılar sağladığı gibi, mekânın arka planında yer alan, onun oluşumu ve sürekliliğini sağlayan fiziksel, örgütsel ve finansal şemalara ilişkin ipuçlarını da barındırmaktadır. Bunları göz önüne alarak oluşturulan bir koruma modeli, korunacak yapı veya alanla daha net örtüşen bir çözüm önerisi geliştirebilir.

Adana Tarihî Ticari Merkezi, eski Adana’nın merkezinde Yağ Cami Külliyesi ile Ulucami Külliyesi arasında uzanan, 16. yüzyılda Ramazanoğlu Piri Mehmed Paşa tarafından oluşturulan ve bahsedilen iki külliye gelir getirmesi amacıyla vakfedilen bir ticari dokudur (Resim 1, 2, 3). 20. yüzyılın başına kadar Ramazanoğlu Vakfı tarafından idare edilen ve denetlenen tarihî ticari merkezdeki yapılar, 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirilen vakıf mülklerinin satış işlemleri ile neredeyse tamamının özel mülkiyete geçtiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Arasta düzeninde bir sokak üzerinde birbirine bitişik ve sırt sırta dayalı dükkân sıralarından oluşan fiziki doku, koruma eylemlerinde malik ve kullanıcıların mekânın fiziksel olarak birlikteliğinden ötürü ortak davranış sergilenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Geçen asrın başına kadar vakıf örgütlenmesi içerisinde korumanın sağlandığı tarihî ticari merkezde bugün, malik ve kullanıcıların katılımıyla gerçekleşecek bütünleşik korumanın gerekliliği gözler önündedir.

Alanın Fiziki Özellikleri

Adana tarihî ticari merkezinin bugünkü sınırları; kuzeyde Vakıf Çarşısı veya Gön Hanı olarak bilinen alan ile güneyde 10. Sokak’ın sınırladığı, doğuda Büyüksaat ve batıda Kapalıçarşı’dan itibaren alan olarak belirlenebilir. Bu alan içinden geçen Ali Münif Yeğenağa Caddesi, ana aks olarak ticari merkezi ikiye böler (Resim 4). Caddenin kuzeyinde Kapalıçarşı ve devamında 29. Sokak üzerinde yer alan dükkânlar ve bunların kuzeyinde Vakıf Çarşısı bulunmaktadır.



Resim 1. Adana tarihî ticari merkezi, saat kulesinden görünüş (Akar, 2000).



Resim 2. 6. Sokak'dan bir görünüş (Akar, 2006).



Resim 3. 4. Sokak ile 6. Sokak'ın kesişiminden batıya bakış (Akar, 2006).

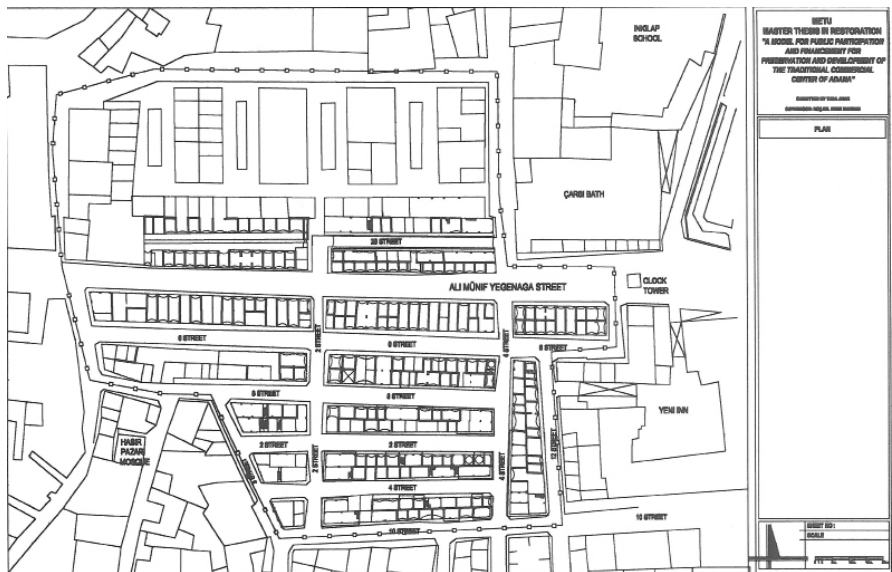
dır. Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nin güneyinde ise caddeye paralel 6. Sokak, 8. Sokak, 2. Sokak, 4. Sokak ve 10. Sokak bulunmakta, bu sokakları dik kesen 2., 4. ve 12. Sokak'lar yer almaktadır. Ticari merkezde, Vakıf Çarşısı haricinde, sokakların arasında kalan yapı adaları bütünüyle yapılaşmış, üstü açık veya kapalı arasta düzeninde yer alan dükkân sıralarından oluşmaktadır (Şekil 1).

Tarihî ticari merkezde yer alan geleneksel nitelikteki dükkânların neredeyse tamamı tuğla malzeme ile yığma olarak inşa edilmiştir (Resim 5, 6). Tek hacimden oluşan dükkânların sokağa bakan cephesi tamamıyla açık (dükkân cephesinde özgününde varolması gereken kepenklerin yerini bugün darabalar almıştır) olup, hacimsel olarak 3 m. (sokak cephesi) x 4 m. (derinliği) boyutlarındadır ve üst örtüleri genellikle basık beşik tonozla örtülüdür (Şekil 2). Bu özelliklere sahip dükkânların haricinde daha küçük boyutlu (sokak cephesi 2 m. - 2.25 m.) veya daha büyük boyutlu (sokak cephesi, 4.5 m.'den büyük) geleneksel nitelikli dükkânlar az da olsa alanda görülürken, üst örtüde de kubbe ve/veya çapraz tonozla örtülü olan dükkân birimleri de izlenmektedir. Yapı adalarının cephe özellikleri de farklılaşabilmekte; sokağın üst örtü ile kapalı olduğu yerlerde yapı adalarının cepheleri yüksek olup, havalandırma ve ışık için yapılmış açıklıkları bulunmaktadır. Yapı adalarının cephelerindeki kemerlerin profilleri ve cephe kornişleri de farklılaşabilmektedir. Mimari özelliklerdeki bu farklılaşmaların bir kısmının özgün olduğu, bir kısmının ise süreç içerisinde yapılan onarımlar, tadilatlar sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

Adana tarihî ticari merkezinde bulunan yapılar yapı türü olarak üç kategoriye ayrılabilir: geleneksel yapılar, değişmiş geleneksel yapılar ve yeni yapılar olarak (Şekil 3). Geleneksel yapılar kısmi müdahaleler görmüş olmalarına rağmen mekân, cephe ve malzeme özellikleri-



Resim 4. Ali Münif Yeğenağa Caddesi (Akar, 2006).



Şekil 1. Adana tarihî ticari merkezi, mevcut durum (Akar, 2002).



Resim 5. Tuğla malzeme ile yapılmış dükkanlar (Akar, 2006).

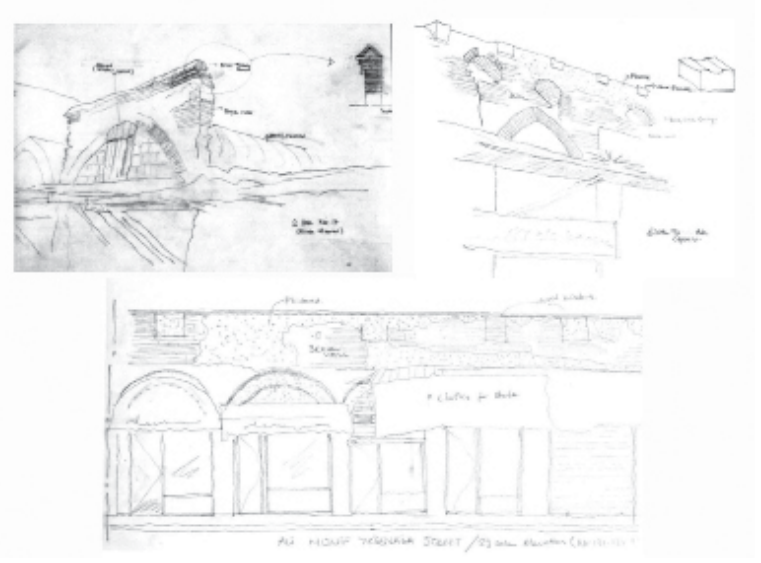
ni koruyabilmiş yapılardır. Değişmiş geleneksel yapılar ise, kısmi olarak korunmuş, geçirmiş olduğu mekânsal, kütsel ve malzemeye dair müdahalelerin ve değişimlerin okunabildiği yapılardır. Yeni yapılar ise betonarme olarak inşa edilmiş, mekân ve kütle özellikleri açısından geleneksel dükkan birimlerinden ayrılan yapılardır. Alanda Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nin her iki yanında yer alan dükkanların geleneksel özelliklerini büyük ölçüde muhafaza ettiği, alanın kuzeyine veya güneyine doğru gidildikçe değişmiş geleneksel yapıların ve yeni yapıların sayısı fazlalaştığı, bununla birlikte alanın güneyinde yer alan yeni yapılarda kat adedinin de fazlalaşarak yoğunluğun arttığı görülmektedir (Şekil 4) (Resim 7).

Alanda yer alan mevcut kullanımlara bakıldığında yoğun olarak ayakkabı imalatı ve satışı, metal ve bakır malzeme satışı (bakır tencere-tava, bıçakçılık, metal işleri; soba, baca, mangal, kova, mutfak malz. vb.) ve kuyumculuk görülmektedir (Şekil 5). Oyun malzemeleri satışı, manifatura, tuhafiye, mobilya satışı (ahşap sandık, sandalye vb.), terzi-çadircı, kalaycı, restoran, manav, kasap ve depo niteliğinde kullanılan veya boş, kullanılmayan dükkanlar da bulunmaktadır. Alanda ana cadde üzerinde genellikle ayakkabı satış, kuyumcu, oyun malzemeleri satış ve manifatura dükkanları izlenirken, ana caddenin kuzeyinde giysi satışı, tuhafiye, manifatura ve terzi gibi işlevler yoğunlaşmakta, güneyde ise ayakkabı imalatının, metal ve bakır malzeme satışları ile depo olarak kullanılan veya boş olan işyerleri görülmektedir. Perakende ve toptan satışın izlendiği alanda ana caddeye yakın yerlerde perakende, alanın güneyinde ise toptan satış ve imalatın varlığı görülmektedir. Bu durum, Ali Münif Yeğenağa Caddesi ile onun kuzeyinde ve güneyinde yer alan 29. Sokak ve 6. Sokak'lara bakan dükkanlarda yoğun kullanım (müşteri sayısı) olduğunu, güneye doğru gidildikçe alanın tenhalaştığını göstermektedir.

Alanın Sosyal Özellikleri

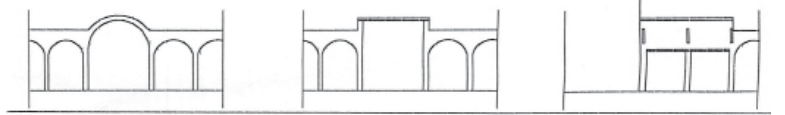
Alandaki sosyal yapının niteliği malik ve kullanıcıların korumaya katılımını öngören bir koruma modelinde önem kazanmaktadır. Bu nedenle alanda anket çalışması yapılmış, işyerlerinin niteliği, mülkiyet durumu, işlev niteliği (ne olduğu, satış türü...), işyerine ilişkin bilgiler, çalışanlar, müşteriler, alana ve dükkanlara ilişkin tavırlar, bakım ve onarıma ilişkin meseleler, alanın tarihî ve korunmasına ilişkin malik ve kullanıcıların ilgi ve bilgi düzeyini ölçmeye yönelik soruları içeren anket hazırlanmıştır. Böylece Adana tarihî ticari merkezinin korunması sürecinde sosyal yapının nasıl, nerede ve ne kadar yer alacağı saptanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda alanda bulunan toplam 259 işyerinin 122'sine (% 47) anket uygulanmıştır (Şekil 6). Bunlardan 87 (% 72) işyeri gele-



Resim 6. Yapım tekniği ve malzemesini belirten eskizler (Akar, 2000).

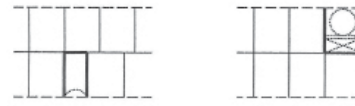
According to features of Mass



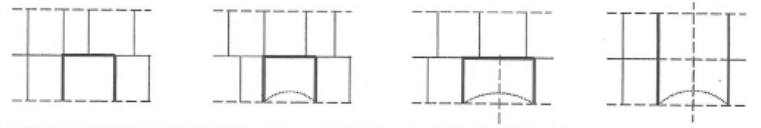
A Unit;
2.50m < a unit < 4.00m



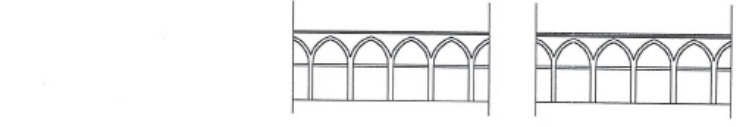
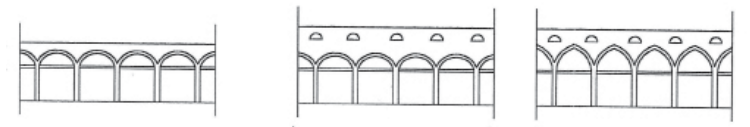
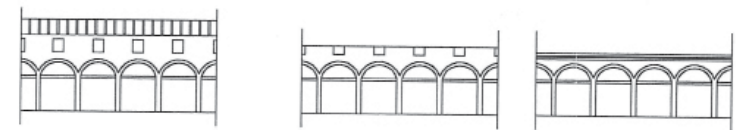
Half Unit; small than a unit;
2.00m < half unit < 2.25m



Big than a Unit;
big unit > 4.50m



According to features of Elevation



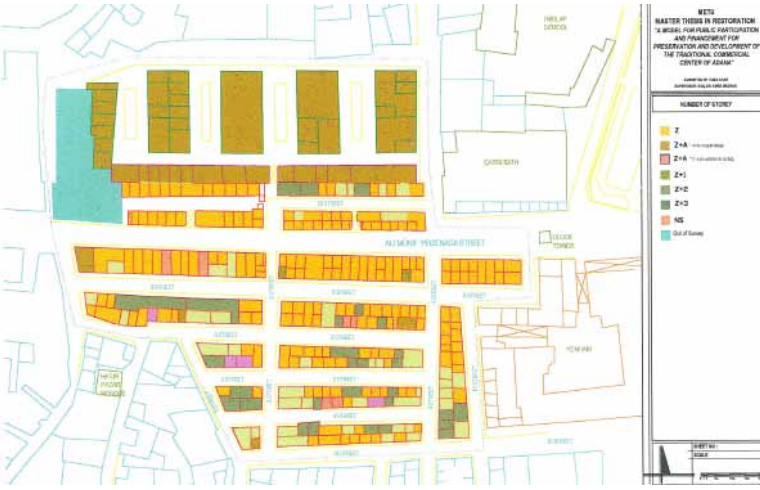
Şekil 2. Alanda yer alan geleneksel dükkanlara ilişkin tipoloji (Akar, 2002).



Resim 7. Alanda yer alan geleneksel yapı ve yeni yapı ilişkisi (Akar, 2000).



Şekil 3. Yapı türü analizi (Akar, 2002).



Şekil 4. Kat adedi analizi (Akar, 2002).



Şekil 5. Mevcut işlevler (Akar, 2002).

neksel nitelikli dükkânlarda, 35 (%28) işyeri de yeni binalarda bulunmaktadır. Alanda geleneksel nitelikli dükkânlarda bulunan işyerlerinin % 47'sine anket uygulanmıştır. İşyerinin % 90'ında işyeri sahibi ile görüşülürken, %10'unda çalışan anketi cevaplamıştır.

Anket sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde şunlar göze çarpmaktadır: Genel olarak dükkân sahipleri, orada bulunmalarının nedeni olarak aynı esnaf grubunun bir arada olmasını ve mülkiyet durumunu, yani dükkânların kendi mülkleri olmaları durumunu belirtmişlerdir. İşyerlerinin yaklaşık yarısı 20 yıldan uzun süredir orada bulunmaktadır. Bu bölgede bulunan işyerlerinin yarısı dükkânlarının bulunduğu çevreden ve dükkânlarından memnun olduklarını belirtmişken, diğer yarısı memnuniyetsizliklerini iletmışlerdir. Genel olarak altyapı sorunları, trafik ve bakımsızlık en önemli çevresel sorunlar olarak görülmüştür. Dükkânlara ilişkin belirtilen en önemli sorun ise mekânlarının küçük olmasıdır. Bununla birlikte geleneksel nitelikteki dükkânlarda en sık karşılaşıkları sorun olarak binaların üst yapısındaki izolasyon (su izolasyonu) problemi olduğu belirtilmiştir ve genellikle onarıma ilişkin eylemler bu probleme

karşın üst örtüde gerçekleştirilen “şap dökme” eylemi olarak görülmüştür. İşyeri sahiplerini onarım yaptırmaktan alıkoyma başlıca sebepler olarak da; yasal, ekonomik veya ikisinin birlikteliği olarak belirtilmiştir.

Alanda işyeri sahibi, kullanıcı ve çalışanlarının önemli bir bölümü yaşadıkları fiziki çevrenin tarihi hakkında pek bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Ama yine de anketi cevaplayan kişilerin yarısından fazlası bu binaların korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak birçoğu koruma eyleminin süreci hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildir. Sonuçta, alanda bir koruma eylemi gerçekleşeceği takdirde, ankete katılanların yarısı bu eyleme katılabileceğini belirtmişlerdir.

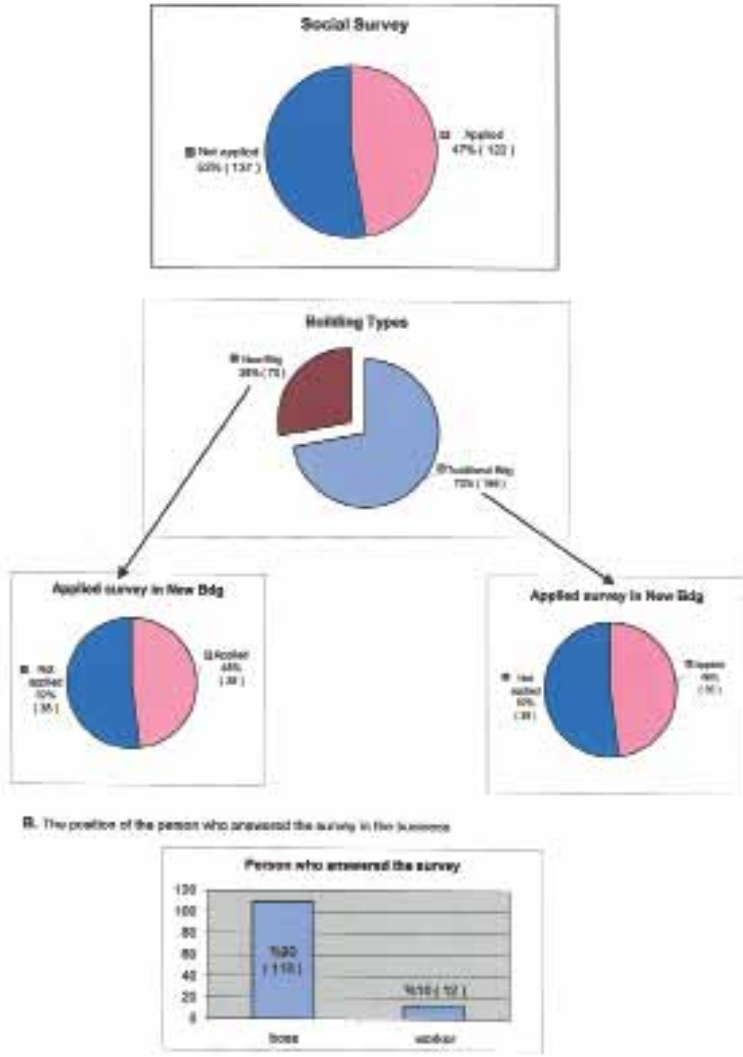
Alanın Tarihi Oluşumu

Adana kenti, Osmanlı'nın Anadolu Sağ Kolu denen ve payitahtı Halep, Şam ve kutsal topraklara bağlayan önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bu yol, imparatorluğun Suriye ve Mısır ile olan ticari bağlarını sağladığı gibi Hac yolu üzerinde olması da kentin içinde bulunduğu ticari ağı göster-

mektedir. Ayrıca kentin tahıl ve pamuk üretiminde etkin olması ve bunlara bağlı dokumacılık ve boyamacılık sanayisine sahip olması sebebiyle imparatorluğun diğer bölgeleri ile de ticari alışverişe sahiptir.

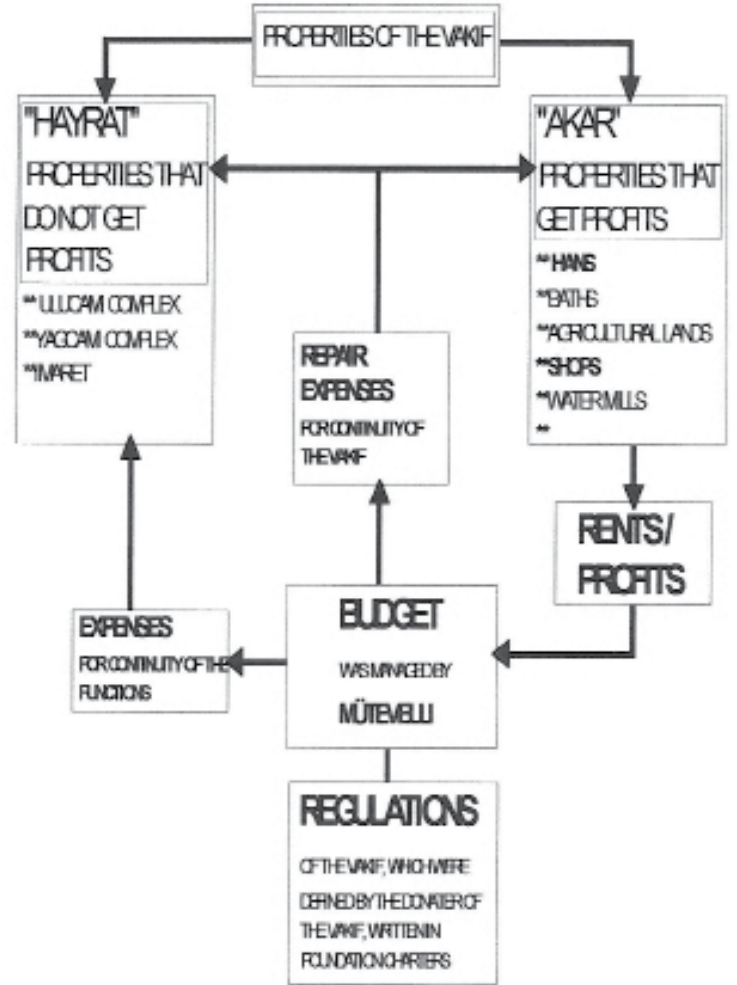
Adana tarihî ticari merkezi, diğer bir adıyla tarihî Ramazanoğlu Çarşısı, Osmanlı döneminde Adana bölgesinin Ramazanoğlu Beyliği tarafından yurtluk-ocaklık statüsünde yönetildiği süreçte vakıf olarak inşa edilmiş bir çarşıdır. Osmanlı döneminde imparatorluk-taki imar faaliyetlerinin büyük bir bölümünü vakıflar gerçekleştirmektedir. Konut haricinde kamusal, sosyal ve ticari nitelikli; cami, medrese, han, hamam, imaret, bedesten, dükkân vb. gibi yapıların şahıslar tarafından vakıf olarak inşa ettirildiği, bakım ve onarımının da vakıf sistemi içerisinde sağlandığı bilinmektedir. Devlet ise sadece askeri, savunma ve bayındırlık yapıları olan; kaleler, surlar, yollar, köprüler gibi yapıların inşasından ve onarımından sorumludur.

Adana'nın önemli yol güzergâhı üzerinde bulunması, ticari ve sanayi üretiminin varlığı, kentte 16. yüzyılda bu ölçekte bir ticaret merkezinin kurulmasını gerektirmiş olmalı-



Şekil 6. Alanda uygulanan sosyal ankete ilişkin veri (Akar, 2002).

VAKIF SYSTEM-Ramazanoğlu Vakfı



Şekil 7. Ramazanoğlu Vakfı şeması (Akar, 2002).

dır ki, ticari doku o dönemde şehir merkezinde yer alan 20 vakıftan, geliri ve kente katkısı açısından en önemli vakıf olan Ramazanoğlu vakfı tarafından kurulmuştur. Bu dönemde kentte iki çarşı bölgesinin; suk-i atik (eski çarşı) ve suk-i cedit (yeni çarşı), bulunduğu vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Suk-i atik çarşısının yeri tam olarak bilinemesi de iç kale ile Ramazanoğlu Çarşısı arasında olabileceği düşünülmektedir. Ramazanoğlu çarşısının kurulmasından sonra suk-i atik zaman içinde önemini yitirmiş, şehrin aktif ticari bölgesi rolünü suk-i cedit olan Ramazanoğlu çarşısı üstlenmiştir. Bu çarşının büyüklüğünden bahseden Evliya Çelebi, çarşı içindeki eski hamamdan, 120 ocaklı Ramazanoğlu hanından, 360 kâgir dükkândan ve kale gibi bedesteni olduğunu belirtmiş, bunların hepsinin Ramazanoğlu'na ait olduğunu söylemiştir.

Ramazanoğlu Piri Paşa'ya ait 945-962H./1538-1555M. tarihli 8 vakfiyeden anlaşıldığına göre vakfın gelir getirmeyen yani "hayrat" olarak nitelenen yapıları arasında Halil Bey döneminde kiliseden camiye çevrilen Yağcamı, inşaatına başlanan Ulucami, Ulucami medresesi ve Küçük Mescid bulunmaktadır. Piri Bey vakfın mütevellisi olduktan sonra Ulucami'yi bitir-

miş, Ulucami kompleksine imaret eklemiş ve Yağcamı'nın avlusuna medrese yaptırmıştır. Bundan sonra bu yapılara çeşitli mülkler vakfederek vakfın devamlılığı için gerekli finansal desteği oluşturmuştur. Vakfa gelir getiren "akar" yapıların Adana merkezinde olanlarının Ramazanoğlu çarşısında toplandığı görülmektedir. Bu çarşı, içerisinde dükkân, han, bezzazistan, fırın, çeşme, boyahane, masara, fırın, peyke, pazar ve çarşı alanını barındırmakta, etrafı surlarla çevrili olup sekiz kapısı bulunmaktadır.

Vakıf sistemi içerisinde gelir getiren yapı, işletme, arsa, arazi gibi akarlardan elde edilen kira, kâr, vergi gibi toplanan gelirler, hayrat yapılarındaki işlevlerin devamlılığı için gerekli olan işletme giderleri, personele ödenen maaşlar, sadakalar ve bağışlar gibi masrafların karşılanmasında kullanılmaktadır. Ayrıca vakfın sürekliliğinin sağlanması için de hayrat ve akar yapıların sürekli bakım ve onarımlarının yapılması, bunun için de toplam gelirden pay ayrılması gerekmektedir. Osmanlı'da Evkaf Nezareti öncesine kadar bireysel olarak işleyen bu vakıf sistemi, Şekil 7'de de görüldüğü üzere Ramazanoğlu vakfı için de geçerlidir. Ramazanoğlu vakfına ait olan bu ya-

pıların korunması ve onarılması yine Ramazanoğlu vakfına aittir. Vakıf sistemi, her yıl toplanan gelirden düzenli olarak onarıma pay ayrılmasını öngörmekte ve sürekli yapılan küçük çaplı onarımlarla hem vakfın ve yapıların sürekliliği sağlanmakta, hem de yapıların büyük çaplı onarım ihtiyacının önüne geçilmektedir.

Alanın Korunması İçin Bir Model

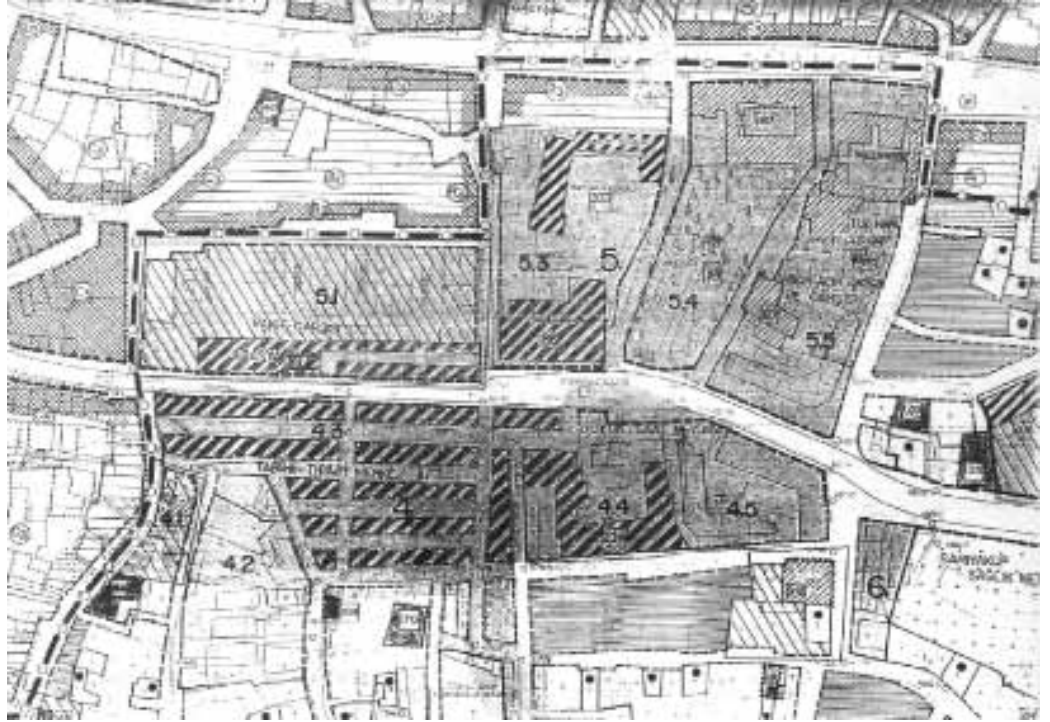
Vakıf sistemi içerisinde kurulmuş ve sürekliliğinin sağlanmış olduğu Adana Ramazanoğlu Çarşısı'nda bulunan kültür varlıkları, bugün vakıf sisteminden uzaklaşmış, neredeyse tamamı özel mülkiyettedir. Alanda az sayıda dükkânın da hazineye ait olduğu tapu müdürlüğünden elde edilen bilgiler arasındadır. Çarşıda Ramazanoğlu vakfına ait sadece, bugün tamamıyla yeni yapılardan oluşan Vakıflar Sarayı (Gön Hanı) bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (madde 63) her ne kadar kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının sorumluluğunu en üst düzeyde devlete vermişse de, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu özel mülkiyette bulunan kültür varlıklarının korunmasından maliklerini sorumlu tutmuştur. Restorasyon faaliyetlerin-

de bir takım aynı, mali ve teknik desteğin başkanlıkça verilebileceği veya vergi muafiyetinin sağlanabileceğini yasa da belirtilmiş, fakat uygulanan anketler sonucunda görüldüğü üzere malikler restorasyon ile ilgili bürokratik ve mali işlerin zorluğundan ötürü bu yola pek başvurmamakta veya sürece ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamaktadır.

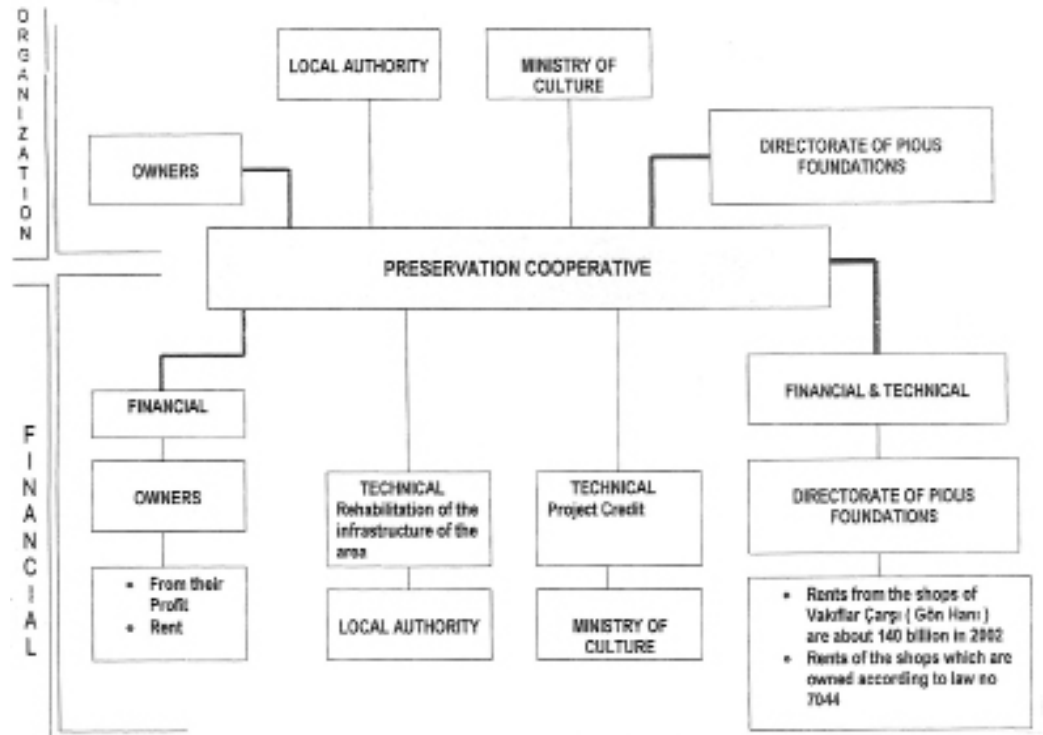
Osmanlı döneminde Ramazanoğlu Çarşısı'nda bulunan yapıların onarımları kurumsal olarak, bütüncül bir yaklaşımla gerçekleşirken, bugün yaklaşık 10-15 m² olan dükkanlarda, her bir malikin (ki bir çoğu miras vb. sonucu hisseli mülkiyete dönüştüğü için tek bir dükkan parseli için tek bir malik de bulunmamakta) yapısının onarımını kendisinin gerçekleştirmesi, bunun için gelirinden pay ayırması ve bunu düzenli olarak yapması pek gerçekleşmemekte veya yanlış, kaçak müdahaleler yapılmakta ve bunun sonucu olarak yapıların harabiyetinin önüne geçilememektedir.

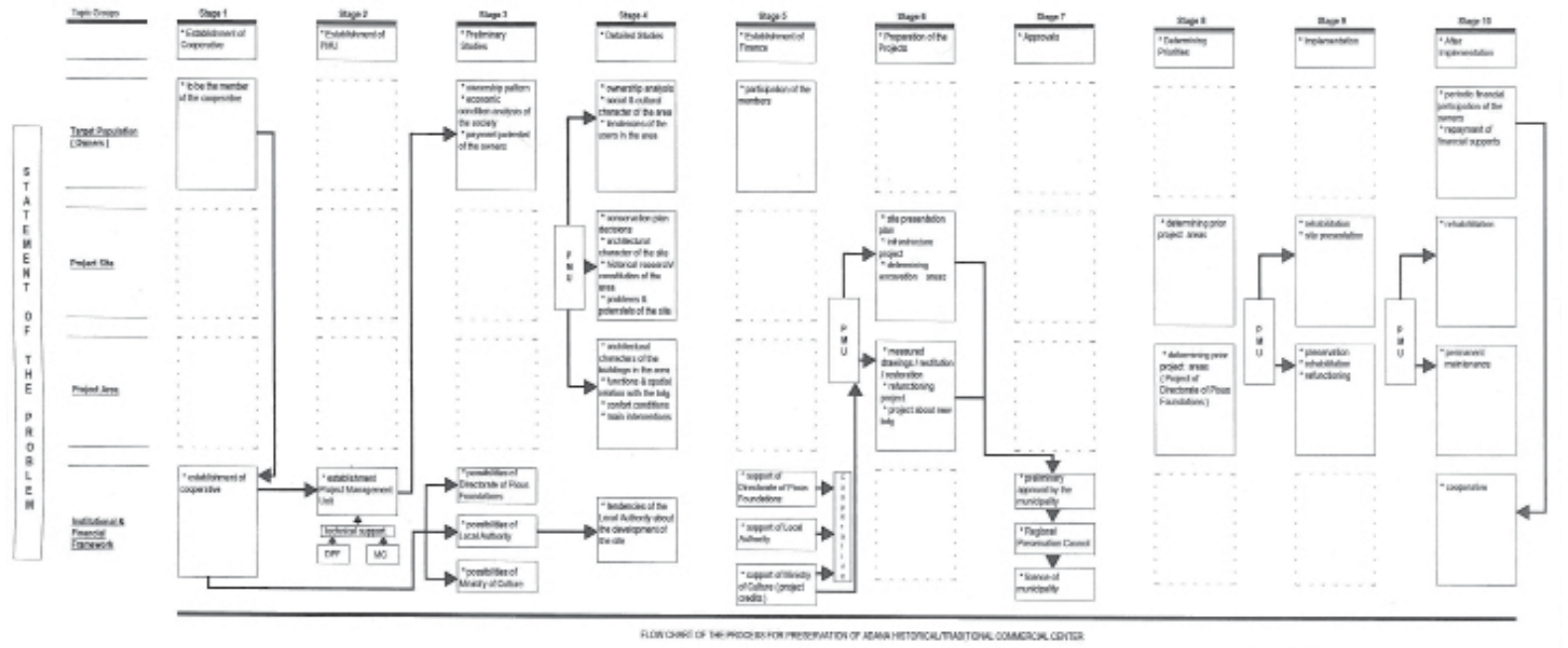
Ayrıca, arasta, bedesten, han gibi tek bir yapı veya yapı bloğunun olduğu, mimari ve strüktürel olarak birlikteliğin gerektiği bu yapılar da, her bir dükkanın farklı ve/veya hisseli mülkiyetlerde bulunması, bu tür alanlarda koruma faaliyetlerini iyice zorlaştırmakta, bürokratik engellerden ötürü fiili onarım gerçekleştirilememektedir. Yapıların mimari ve strüktürel bütünlüğü zaten ferdi yaklaşımları değil, bütüncül yaklaşımların olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Örneğin bir dükkanın cephesinde gerçekleştireceği bir onarım veya herhangi bir müdahale veya çatısında yapacağı bir izolasyon müdahalesi ferdi olarak ne soruna bir çözüm oluşturabilecek ne de mimari ve estetik uyumu sağlayabilecektir. Bu gibi durumlar göz önüne alınmış olsa gerek ki, 1998 tarihli Adana Koruma Amaçlı İmar Planı, tarihî ticari merkezde bulunan tescilli kültür varlıklarının ferdi müdahalelerini önlemek ve daha bütüncül bir koruma yaklaşımı gerçekleştirebilmek için alt proje alanları tespit ederek, ticari merkezde bütüncül koruma eyleminin gerçekleşmesini öngörmüştür (Şekil 8).

Fiziki olarak, alanda çevre ölçeğinde ve yapı ölçeğinde ortaya çıkan altyapı ve trafik sorunları, çevre düzenlemesinin eksikliği, işleve dayalı sorunlar, kapasite altı ve üstü kullanımlar, yeniden işlevlendirme, yeni yapıların oluşturduğu haksız rant, yoğunluk ve geleneksel dokuya uyumsuzluk, uygun olmayan onarımlar ve farklı niteliklerdeki onarım ihtiyacı gibi birçok probleme çözüm oluşturacak restorasyon ve çevre düzenleme projesinin oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda sosyal yapının bilinçlendirilmesi ve örgütlenmesinin de gerekliliği ortadadır. Fakat Ramazanoğlu Çarşısı'nda korumanın gerçekleşmesi ve sürekliliğinin sağlanması yolundaki en önemli



Şekil 8. Adana Koruma Amaçlı İmar Planı'nda tarihî ticari merkez (AKTVKK, 1998).





Şekil 10. Adana tarihî ticari merkezinin korunmasına yönelik eylem planı (Akar, 2002).

lebilir. Bugün oluşturulacak korumaya yönelik bir örgütlenme ve finansal modelin Osmanlı dönemindeki vakıf anlayışını gerçekleştirmesi mümkün olmasa da, yapıları korumaya yönelik geliştirmiş olduğu yaklaşımın ana ilkelelerini benimseyip bugüne uyarlaması şeklinde kurgulanabilir.

Adana tarihî ticari merkezini korumaya yönelik oluşturulacak modelin aşağıdaki şekilde olması gerekmektedir. (Şekil 9)

• **Kurumsal / örgütsel bir organizasyonun olması:** Vakıf sisteminde alandaki bütün yapılar Ramazanoğlu vakfına aitti, vakfın mütevellisi, idari ve teknik personeli ile onarım ihtiyaçlarının gerçekleşmesini ve takibini yapardı. Bugün ise oluşturulacak bir organizasyona alandaki tüm mülk sahiplerinin dahil olması gerekmektedir. Maliklerin yanı sıra yerel otoriteler, Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü de bu organizasyonda yer alan aktörlerdir. Bu organizasyonun bir yönetim biriminin oluşturulması ve bu birimin tüm bürokratik süreçleri, restorasyon eylemlerini, gerekli finansal kaynakları, kullanıcı ve maliklerle gerekli iletişimi sağlaması gerekmektedir.

• **Masraflar için kendi gelir kaynaklarının olması:** Vakıf sisteminde vakfın gelirlerinden yapılan onarım masrafları, bugün alandaki yapıların çoğunluğunun özel mülk olmasından ötürü maliklerinin gerçekleştirmesi gereken masraflardır. Mülk sahipleri, yapılarının veya işletmelerinden elde ettiği kira veya kârlardan yapıların onarımı için pay ayırmakta, devletten beklemekte veya masraflarını karşılayarak yaptırdığı tadilat ve onarımlar da genellikle doğru müdahaleler olmamaktadır. Maliklerin katılım payı ile oluşturacakları

gelir kaynakları, alanın ve yapının ihtiyaçlarına doğru yaklaşımlarla harcanabilecektir. Ayrıca bu organizasyonun diğer aktörleri olan yerel otoriteler, Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü de hem teknik hem de finansal katkı sağlayabilecek aktörlerdir.

Bu yaklaşımla oluşturulacak modelin bir “kooperatif” şemsiyesi; örneğin Adana Ramazanoğlu Çarşısı Koruma ve Geliştirme Kooperatifi, altında kurulup örgütsel ve finansal şemasını oluşturması önerilmektedir. Şekil 10’da çizilen eylem planında kooperatifin kurulmasından sonra “PMU - Proje Yönetim Birimi” oluşturulması, koruma ve geliştirme sürecinin ön ve detaylı çalışmalarının yapılması, projelerin onaylanması, etaplamanın yapılması, uygulamanın yürütülmesi ve de sürekli bakım ve onarımın sağlanması şeklinde öngörülmüştür.

Sonuçta, Adana Ramazanoğlu Çarşısı kurulduğu dönemde imar ve koruma faaliyetlerini üstlenen vakıf kurumu aracılığıyla Ramazanoğlu Vakfı’na ait olarak yaşamını sürdürmüştür. Vakıf sistemi, dini, hayri ve sosyal amaçlarla toplumsal ihtiyaçları karşılarken sonsuza dek var olma prensibi ile tüzel kişiliğinin fiziki varlığı olan vakıf yapılarının korunması ve uzun yıllar ayakta kalabilmesini amaçlamış, bunun için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Bu mekanizmalar günümüze adapte edilerek, alanın tarihî süreci içerisinde yer alan bir şema ile korunması örgütlenebilir. Ramazanoğlu Çarşısı Adana kenti için tarihî, kültürel, mimari, sosyal ve ekonomik birçok değeri barındırmakta ve kentin 16. yüzyıldaki varlığını bizlere göstermektedir. Bu değerlerin korunması ve yaşatılması bugün başta devlet olmak üzere, Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, yerel örgütler, malikler, kullanıcılar ve Adanalılar için bir görevdir. ■

NOT

Bu yazının içinde yer alan tablolar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi’nde hazırlanmış olduğum Yüksek Lisans tezinden alınmıştır. Tabloların açıklamaları metin içerisinde verilmiş olduğundan İngilizce olarak bırakılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akar, T. 2002, The Historical Formation of the Traditional/Commercial Center of Adana and a Financial and Institutional Model for Preservation, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.
- Akar, T. 2006, “A Social Survey For the Public Participation in the Conservation of Historical Commercial Center of Adana”, Built Environment & Information Technologies 17-18 March 2006, 1st International CIB endorsed METU Postgraduate Conference, Ankara, ss. 717-728.
- Akar, T. 2009, The Role of Vakıf Institution in the Conservation of Vakıf-based Cultural Heritage, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akar, T. 2009, “Tarihî Ticari Merkezlerde Koruma ve Kullanım Sorunları”, Dosya: Tarihî Çevrelerde Koruma: yaklaşımlar, uygulamalar, Ankara Mimarlar Odası Yay., ss.43-49.
- Bakırer, Ö. 1973, “Vakfiyelerde Binaların Tamiratı ile İlgili Şartlar ve Bunlara Uyulması”, Vakıflar Dergisi, c.X, ss.113-126.
- Bayhan, F. 1998, Ramazanoğlu Vakfı ve Vakfiyeleri, Adana Vakıflar Bölge Md. Yay., Adana.
- Cezar, M. 1983, Typical Commercial Buildings of the Ottoman Classical Period and The Ottoman Construction System, Türkiye İş Bankası Cultural Publications.
- Dağlı, Y., Kahraman, S.A., Dankoff, R. (haz.). 2005, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, YKY Yay. İstanbul, c. 9, ss.170.
- Faroghi, S. 2000, Osmanlı’da Kentler ve Kentliler (Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650), 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Y. 1998, XIV.- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Madran, E. 2004, Osmanlı İmparatorluğu’nun Klasik Çağlarında Onarım Alanının Örgütlenmesi 16. – 18. Yüzyıllar, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay.
- Kurt, Y., Erdoğan, M.A. 2000, Çukurova Tarihinin Kaynakları IV - Adana Evkaf Defteri, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Şallı, R. (terc.) 1936, Ramazanoğlu Piri Memed Paşa’ya ait Vakfiye, VGM arşivi, Arapça vakfiye, defter no: 646, tercüme defteri:1961, kayıt no: 367-393.
- Yediyıldız, B. 2003, XVIII.Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.
- Yediyıldız, B. 1986, “Vakıf” maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. 13, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, ss. 153-172.

KOZAN, KÜLTÜR VE TARİH TURİZMİNE AÇILIYOR

Zehra ÖZGAN

Kozan Belediye Başkan Yardımcısı

Dergimizin bu sayısında Kozan'daki tarihî eserlerin restorasyonu, tarihî çevrenin kent yaşamına kazandırılması konularında yapılan çalışmalara yer veriyoruz. Tarihî çevrenin sağlıklılaştırılarak gelecek kuşaklara aktarılması, kentin yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik olarak kent halkının kullanımına sunulması konularında duyarlı yerel yönetimlerin neler yapabileceğine iyi bir örnek olacağını düşündüğümüz bu çalışmaları Kozan Belediye görevlilerinin kaleminden aktarıyoruz. Yine Kozan'daki tarihî eserlerin korunması, mimarlık öğrencilerinin bu konudaki duyarlılıklarının geliştirilmesi doğrultusunda Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün yürüttüğü Kozan çalışmalarını Duygu Saban Ökesli'nin kaleminden aktarıyoruz. Dileğimiz bu tür çalışmaların tüm bölgeye yayılması ve bölgedeki tarihî dokunun korunması ve yaşatılması yönündeki farkındalığın geliştirilmesidir.

Adana'ya 68 kilometre uzaklıkta, nüfusu hızla büyüyen ilçelerden biri olan Kozan'da Belediye öncülüğünde başlatılan kentsel dönüşüm projeleri ile Kozan, Karasis, Anavarza kaleleri ve Kozan merkezde bulunan tarih kokan mekânları (Konaklar-Evler-Manastır-Bedesten-Hoşkadem Camii) yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmeye devam ediyor. Kozan Belediyesi tarafından restorasyonu tamamlanan ve şehre hâkim bir tepede bulunan **Yaverin Konağı Butik Otel ve Restoran** olarak şehrin tarihî atmosferi içerisinde yükselerek kalenin eteklerindeki yerini aldı. Kozan Belediyesi bu restorasyonla her geçen gün sayıları azalan tarihî evlerin dönüşümüne öncülük yapmaktadır.

İlçe, narenciye ve baldaki iddiasını artık kültür ve tarih turizminde de sürdürüyor. Bu amaçla 2004 yılında Kozan'da ilk kez geniş katımlı bir sempozyum düzenlendi. Sempozyuma Türkiye'nin farklı bölgelerinde, tarihî mirası koruma altına almayı başarmış ilçelerin yöneticileriyle, çeşitli üniversitelerden akademisyenler katıldı. İki gün süren sempozyum sonucunda kentin tarihi ve kültürel mirasının yeniden canlandırılması yönünde kararlar alınarak bu yönde çalışmalar başlatıldı.

Kozan, zengin bir tarihî mirasa sahiptir. Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan Bedesten ciddi hasar görmüş durumda. Restorasyon projesini Kozan Belediyesi tarafından Gazi Üniversitesi'ne yaptırılmış olup, yakın zamanda eski görünümüne kavuşacak. Birinci derecede Sit alanı ilan edilen kent merkezindeki Aşağı-Yukarı Çarşı ve Camii Kebir Caddesi'nde bulunan yaklaşık 200 civarında işyerleri ve tarihî dükkânlar tek tek elden geçirilerek, ortak bir görünüme kavuşturuluyor. Belediye, kent merkezindeki diğer yapıların da estetik bir bakış açısı kazanması için hazırladığı projeleri hayata geçiriyor. Bu arada, Memluklar dönemine ait 1448 yılında yaptırılmış olan kentin en büyük ve en eski camisi Hoşkadem Camii çevresiyle birlikte yapılan restorasyonu ile ilçede görülmesi gereken eserlerdendir.

Yapımı milattan önceye dayanan ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış Kozan Kalesinden Çukurova'yı ve bu eşsiz ilçeyi seyretmek mümkün. Kozan Belediyesi tarihî kaleyi turizme kazandırmak için peyzaj ve çevre düzenlemesi çalışmaları yapılarak güzide bir mekân haline getirildi.

Kaleye tırmanış biraz zahmetli olsa da yukarı çıkınca karşılaştığınız manzara yorgunluğunuza unutturacak kadar muhteşem. Yine kalenin eteklerinde Kilikya Ermeni Manastırı'nın kalıntıları, Battal Gazi ve Keşiş Mağaraları, kalenin üzerinde bulunan zindan ve mahzenleriyle görülmeye değer bir mekândır.

Kozan gezimizin en önemli duraklarından biri Anavarza Kalesi. Anavarza'yla Kozan arası 17 kilometre. Binlerce yıllık kalıntılar ve parçalanmış sütun başları, süslemeler farklı noktalarında duruyor. Anavarza Kalesi, Kozan Ovası'nın tam ortasında. Yüksek kayalıkların üzerinde duran bir kartal yuvasını andırıyor. Yirmi dakika süren hafif tempolu bir yürüyüşten sonra kaleye ulaşıyor. Kaleye tırmanmak için 330 basamak çıkmak zorundasınız. Ortadoğu ve Anadolu'nun en büyük Zafer Takını içinde barındırdığı bilinen antik Anavarza kentinde oluşturulması hedeflenen Arkeo Park için çalışmalar sürdürülüyor. Efes'ten daha büyük olan Anavarza kentinin turizme kazandırılma çalışmaları hızla devam ederken, Zafer Takı'nın restorasyonu için çalışmalar başlatılmıştır.

Karasis kalesi, Çukurova'daki kaleler zincirinin önemli bir halkasını oluşturur. Kozan Barajı'nın hemen kuzey kesiminde yer alan kale, ilçe merkezine kara yoluyla yaklaşık 17 km. uzaklıktadır. Kaleyi inşa edenlerin Selefkoslar (Selefkiler) olduğu bilinmektedir. Milattan önce 333'de Büyük İskender'in eline geçen Kozan, onun ölümünden sonrada Selefkosların idaresine girmiştir. (Selefkos, Büyük İskender'in Komutanlarından biridir.) Anavarza, Karasis, Kozan kalelerinin yanı sıra Buçak, Andala (Andıl), Yarıkkaya (Uzunoğlu), Kudret kalelerine de ev sahipliği yapan Kozan'da keşfedilmeyi bekleyen sayısız eserler bulunmaktadır.

Akdeniz ikliminin hâkim olduğu ilçenin her mevsim gezmeye elverişli bir havası var. Yine bu kentin yaylaları da görülmeye değer. Horzum, Suluhan, Savruk, Göller, Çulluşağı ve İnderesi yaylaları bunlardan sadece birkaçı. Kozan barajı etrafı, Dağılcak bölgesi ve Buçak Cennet Vadisi yöre ve bölge halkının yoğun olarak kullandığı mesire alanlarındandır.

Kozan belediyesi olarak hem tarihî ve kültürel mirasımızı korumak hem de tarihî ve doğa turizmini bu bölgede canlandırmak için yoğun bir şekilde restorasyon çalışmaları yapıldı ve yapılmaya devam etmektedir. ■

KOZAN'DAKİ RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Yaşar GÖK

Mimar



KOZAN BELEDİYESİ AŞAĞI VE YUKARI ÇARŞI İLE HOŞKADEM CAMİSİ MEYDAN DÜZENLEMESİ

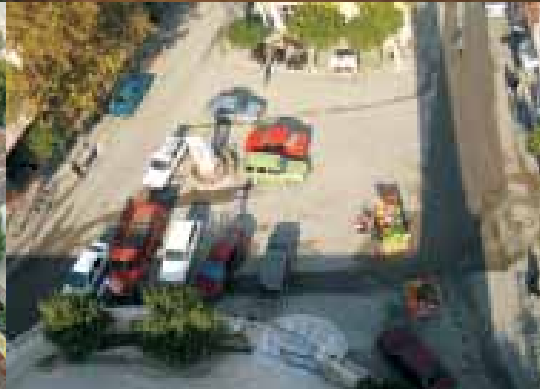
Adana İli'ne bağlı Kozan İlçesi, eski bir ticaret yolunun üzerinde yer alması, verimli ovaları ve savunmaya uygun konumuyla, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Eski bir ticaret yolunun üzerinde yer alması sebebiyle, kale eteğinin eğimli arazinin bittiği yerde Hoşkadem Camisi'ni merkez alan bir ticaret alanı oluşmuştur. Kent, özgün dokusunu belli bir ölçekte korumuştur. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 12.04.1991 tarih ve 845 sayılı karar ile Hoşkadem Camisi'ni ve Bedesteni içine alan yaklaşık 3 ha'lık alan "Kentsel Sit Alanı" ilan edilmiştir. Daha sonra Küçük Cami'yi de içine alacak şekilde 30.07.2004 tarih ve 35 sayılı karar ile kentsel sit alanı genişletilmiştir.

Tarihsel mirasımızı gelecek kuşaklara aktarmak amacı ile tarihi çarşının mevcut analizleri, cephe önerileri ve meydan düzenlemesi; İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Bölümü ile Kozan Belediyesi tarafından hazırlanmış ve 24.02.2006 tarih ve 1415 sayılı karar ile Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu projeler eşliğinde tarihi çarşıda 5 adet dükkânın restorasyonu sahipleri tarafından yapılmış olup Kozan Belediyesi'ne ait 6 adet dükkânın restorasyon işleri de devam etmektedir. 1448 yılında Memluk Emiri Abdullah Hoşkadem

tarafından yaptırıldığı kitabesinden anlaşılan, oldukça görkemli yapıya sahip, dikdörtgen planlı caminin restorasyonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır. Yine Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılan Küçük Cami'nin restorasyon çalışmaları devam etmektedir. "Tarihsel mirası sosyal yaşama katmak ve onunla bütünleştirmek" adına alanın tamamının yayalaştırılması hedeflenmiş, ancak köklü trafik çözümlmeleri gerektirmesi nedeniyle bir kısmı yeni imar planı ve alt yapı çalışmaları devam eden koruma amaçlı imar planı sonrasına bırakılmıştır. Yeni plan için ön şart olan halihazır harita tamamlanmış olup, plan için İller Bankası'na müracaat aşamasına gelinmiştir.

İlk olarak, uzun soluklu bir projenin kilometre taşı niteliğindeki Aşağı ve Yukarı Çarşı caddelerinin Hoşkadem Camisi önünde oluşturdukları meydanın düzenlemesi yapılmıştır. Araç-insan-zerzevat keşme-keşinin olduğu meydan; geleneksel mimarimizin ve kamusal mekânlarımızın vazgeçilmez olan suya önemli ama taklitten uzak, fiskiyeler ve çeşme ile çağdaş bir yorum getirilmiş, terasların geometrisi ile disipline girmiş bir alışveriş düzenine (çarşı günlerinde), düzgün bir bayram namazı cemaatine ve "kadın geçmez" olarak bilinen yerlerin bugün kadınların gelip çay içtikleri bir meydana dönüştürülmüştür. ■





YAVERİN KONAĞI RESTORASYONU

Çalışma konusu yapı; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, Kozan'ın Kale eteğinde şehre hâkim bir noktada yer alır. İlçemiz Taş Mahallesi 370 Ada 1 No'lu parselde bulunan yapı, Kozan'ın önemli sivil mimarlık eserlerindendir. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 19.11.1993 tarih ve 1611 sayılı kararı ile "Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescil edilmiştir.

Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, Kozan Tapu Sicil Müdürlüğü'nde ulaşılan Haziran 1903 tarihli tapu kaydına göre; Mıncıkıyan Kırkor Efendi'ye aittir. Osmanlı İmparatorluğu'na yararlı hizmetlerinden ve Türk dostu olmasından dolayı Türklerin yardımcısı (Yaver) olarak anılmaya başlayan Kırkor Efendi'nin Konağı, Yaverin Konağı olarak anılmaya başlamıştır. Yılların yorgunluğuna dayanamayıp çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalan konak, Haziran 2004 tarihinde Kozan Belediyesi tarafından kamulaştırılmıştır.

Yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Bölümü ile Kozan Belediyesi tarafından hazırlanmış ve 24.02.2006 tarih ve 1416 sayılı karar ile Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmıştır.

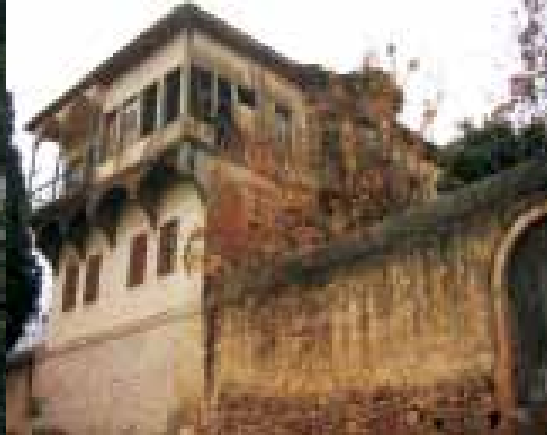
Konağın eski kullanımı; zemin katı ahır ve müştemilat olarak, 1. ve 2. katları yaşama ve yatak odaları olarak kullanılmıştır. Restorasyon programında, ön bahçede yer alan hela gibi yapıya ve bahçeye sonradan eklenen tüm mekânlar temizlenmiş, ahır ve müştemilat olarak kullanılan bölüm butik otel kapsamında lokanta ve resepsiyon olarak, avludan taş basamaklarla ulaşılan 1. katta yer alan sofa, dinlenme ve sohbet amaçlı olarak düşünülmüş ve buradan yatak odalarına ve üst kata dağıtım yapılmıştır. 2. katta yer alan sofa, cumba ve odalar sergi ve toplantı yapılacak şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca konağın ön ve arka bahçelerinde ağaçlar korunarak geleneksel mimariye uygun, konağın ihtişamını zedelemeyecek şekilde tek katlı yatak odaları eklenmiştir.

Önemli bir doğa, tarih ve turizm potansiyeline sahip Kozan'ın konaklama ihtiyacına da cevap vermek amacı ile butik otel olarak düşünülmüş aynı zamanda Kozan'ın yöresel kültürünü de yansıtacak şekilde sergi mekânları yapılarak "tarihsel mirası sosyal yaşama katarak onunla bütünleşmesi" sağlanmıştır.

"Hakkınızı helal edin, ben artık yolcuyum" havaları estiren konak, restorasyon sonra-

sı Kozan'ın ve Kozanlıların hayatında önemli bir yer edinmiştir. Konak artık bir ziyaret odağı haline gelip, yerli yabancı birçok insan ve grup konağı görmeye, burada gecelelemeye başlamışlar, hatta gelin ve damadın düğün sonrasında gelip yemek yediği ve çay içtiği bir mekân haline gelmiş; Kozan için bir simge ve gurur kaynağı olmuştur. Bu durum kaderine terk edilen eski konakların restorasyonu için de iyi bir örnek oluşturmıştır. ■





KOZAN KALE ÇEVRE DÜZENLEMESİ PROJESİ

Proje Kapsamı: Kilikya Manastırı bölgesinin günlük açık kullanımlara da olanak tanıyan bir arkeolojik açık hava müzesi olarak düzenlenmesi; Kalenin yaya ve araç açısından daha ulaşılabilir kılınması; Kale civarında basit yeme-içme servisi verecek bir imkân oluşturulması.

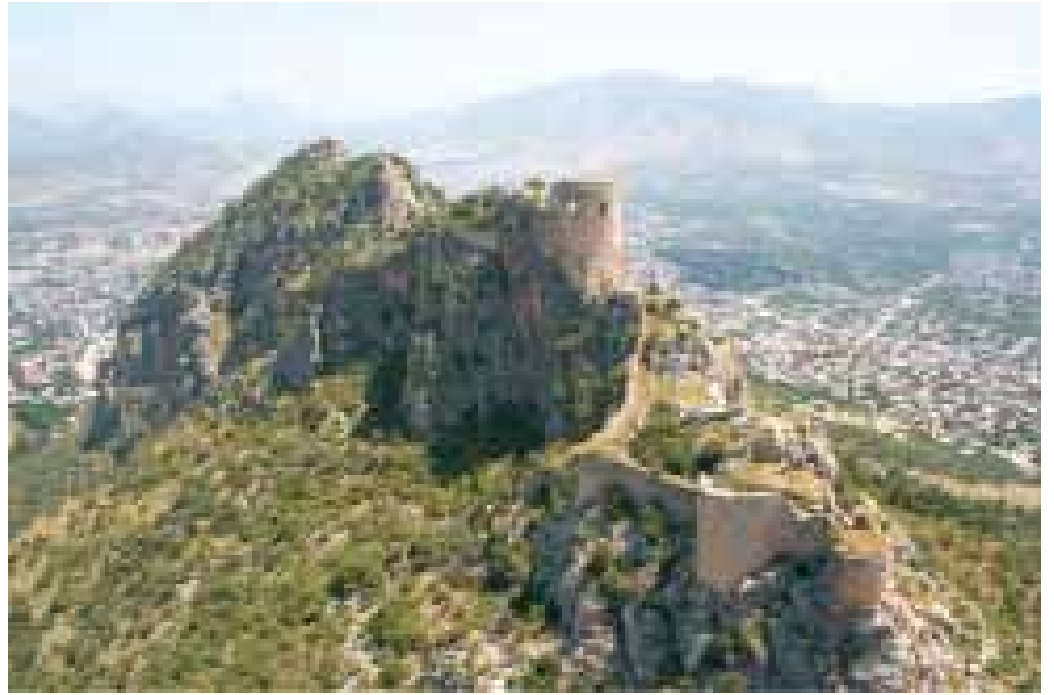
Mevcut Durum: Kilikya Manastırı bölgesindeki 28.11.1997 tarihli 2923 sayılı Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü kararı uyarınca 371 Ada 1-6-7 numaralı parseller ile 252 Ada 1-77 numaralı parseller 1. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiş durumdadır. Kale 30.06.1998 tarihli 3107 sayılı Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü kararı uyarınca korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı ilan edilmiş, aynı karar kapsamında Kale etrafında belli bir bölge koruma alanı olarak belirlenmiştir.

Şu anda, Kilikya Manastırı içi ve çevresi günlük mesire yeri-piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Alan içerisinde farklı dönemlerde yapılmış nitelikli betonarme servis yapıları (su depoları, pompa binası) bulunmaktadır. Kozandan Manastır bölgesinin içinden geçerek kaleye araç yolu ile ulaşmak olanaklıdır. Araç yolu Kale'ye yakın bir konumda sona ermekte, yaya olarak Kale'ye ulaşılmaktadır.

Proje Yaklaşımı: Proje alanındaki bugünkü kullanımın niteliği oldukça düşük durumdadır. Özellikle Manastır bölgesinde geçici çözümlerle kullanım alanları oluşturulmaya çalışılmış, mevcut doğal, tarihî ve kültürel yapının korunması yönünde önlemler alın-

mıştır. Geliştirilen proje, öncelikle mevcut tarihsel ve doğal değerleri korumak ve daha fazla tahribatın önlenmesi amacıyla kontrol altına almayı hedeflemektedir. Proje Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 28.11.1997 tarih, 2923 numaralı ve 30.06.1998 tarih, 3107 numaralı kararları uyarınca, prensip olarak mevcut altyapı (yol, piknik alanları) en az müdahale ile iyileştirmekte ve önerilen yeni servisleri temelsiz, sökülür-takılır, geçici sistemler ile oluştur-

maktadır. Mümkün olduğunca var olan zeminlerin basitçe düzeltilerek kullanılması- nı önererek mevcut zemin dokularının da korunmasını amaçlamaktadır. Projelendirilen yapılar kazı yapılmadan, ayaklar üzerine oturtulmuşlardır. Mevcut anıtlara ve kalıntılara hiçbir şekilde ek ve müdahalelerde bulunulmamaktadır. Daha önceki dönemlerde alanın arkeolojik, kültürel ve tarihî değerlerine uygun olmayacak şekilde yapılmış yapıların ise kaldırılması önerilmektedir. ■



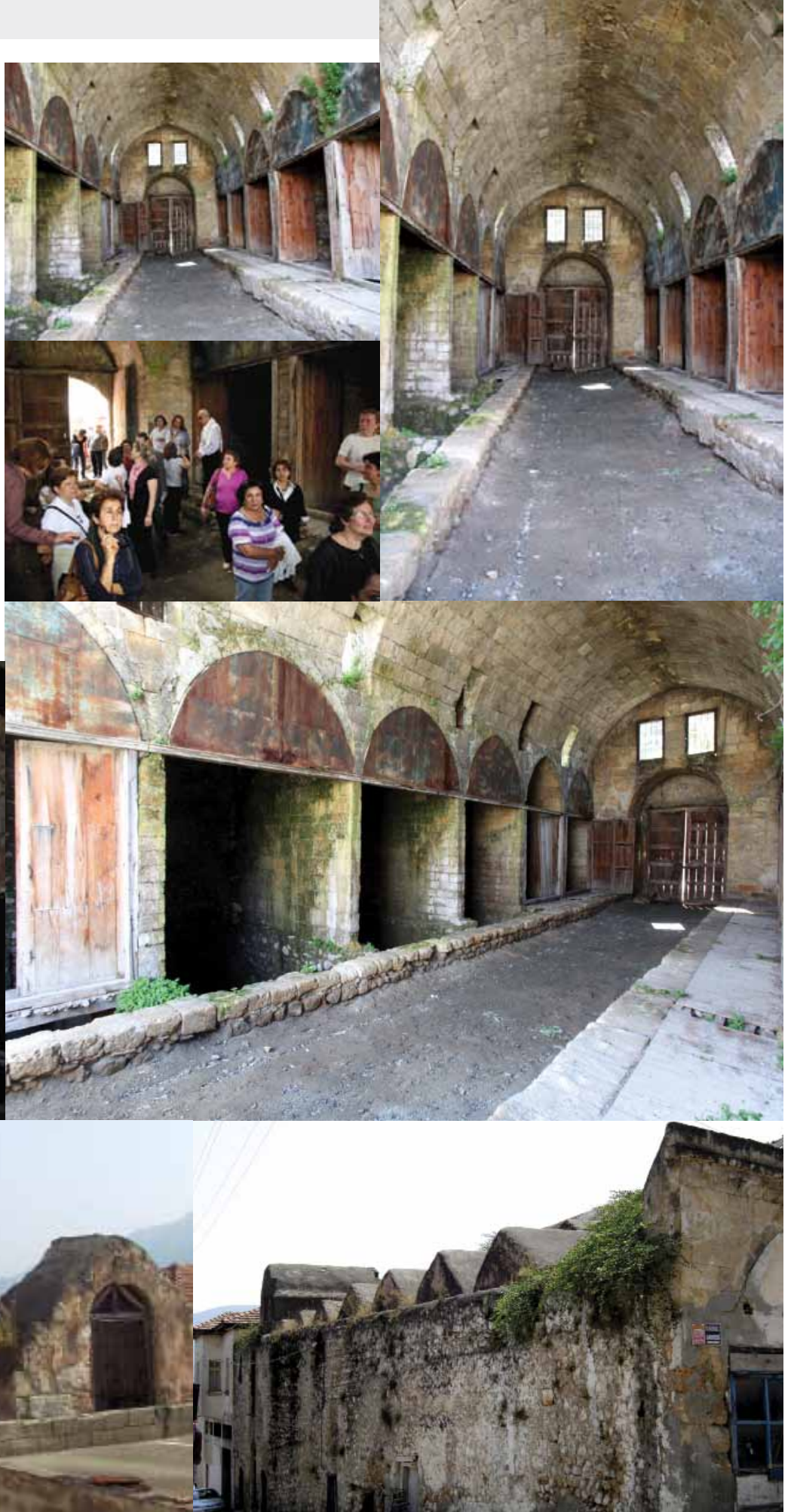


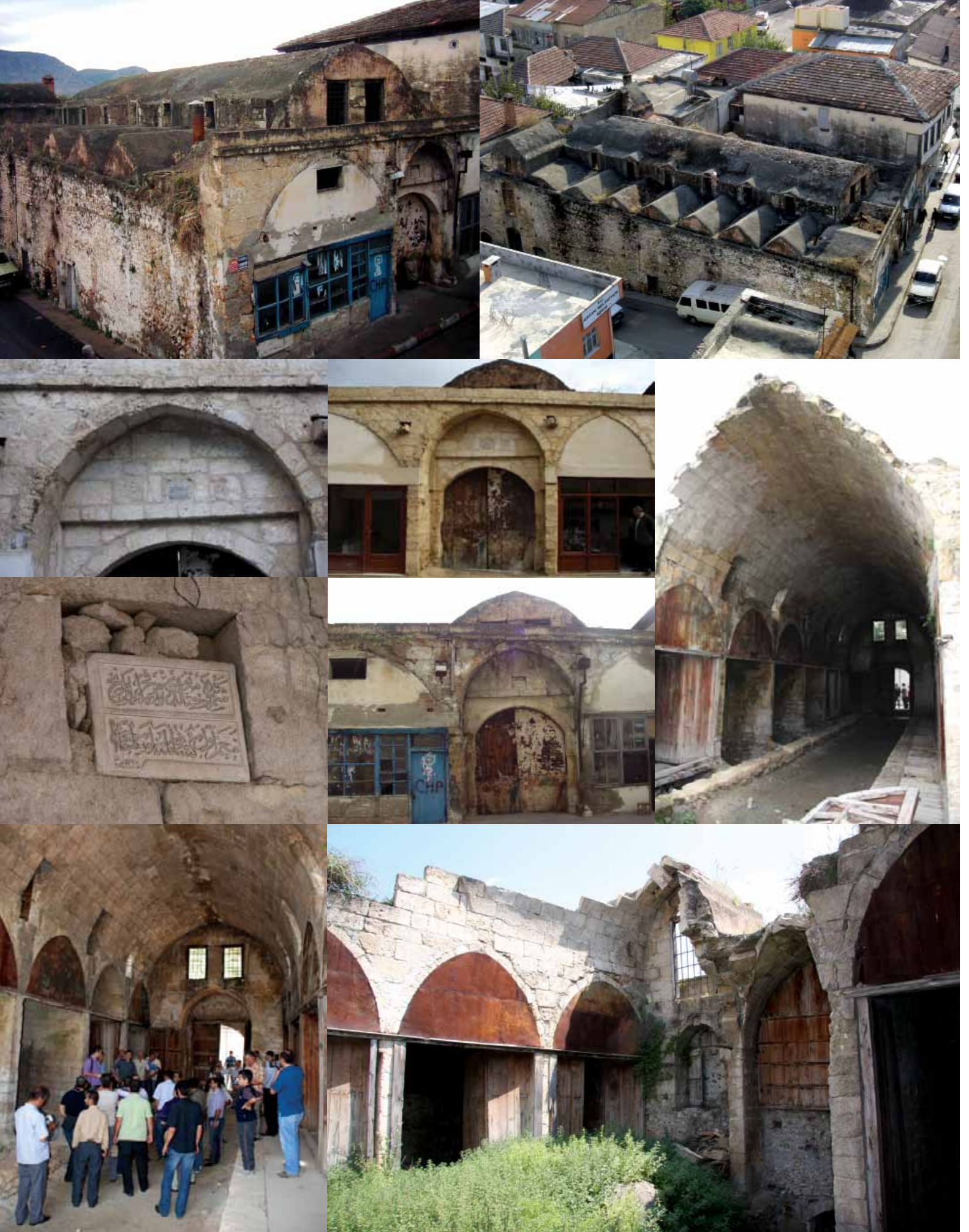
BEDESTEN (ARASTA)

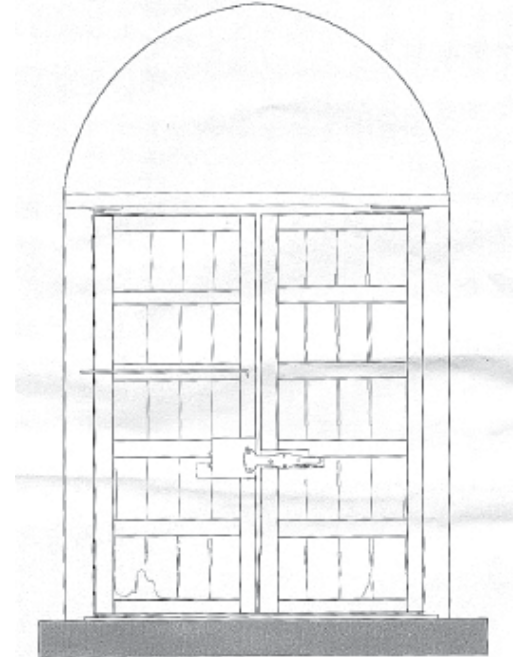
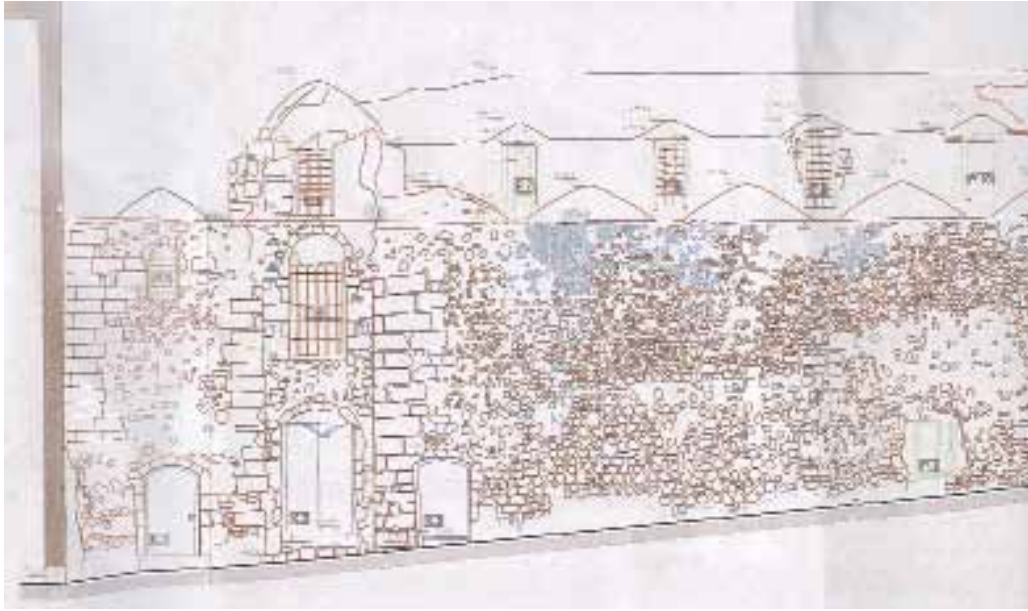
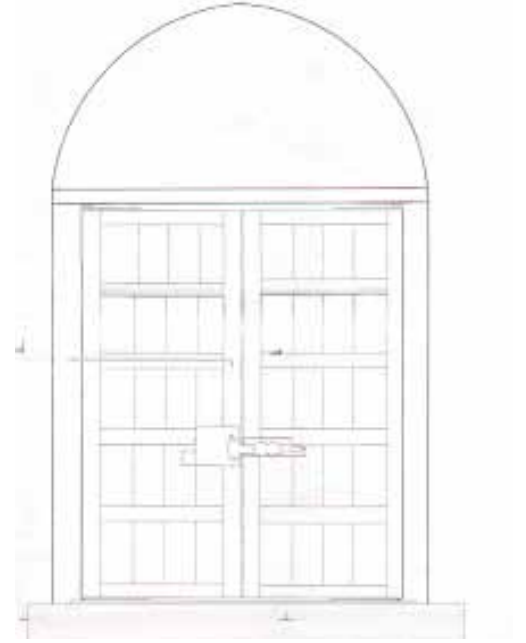
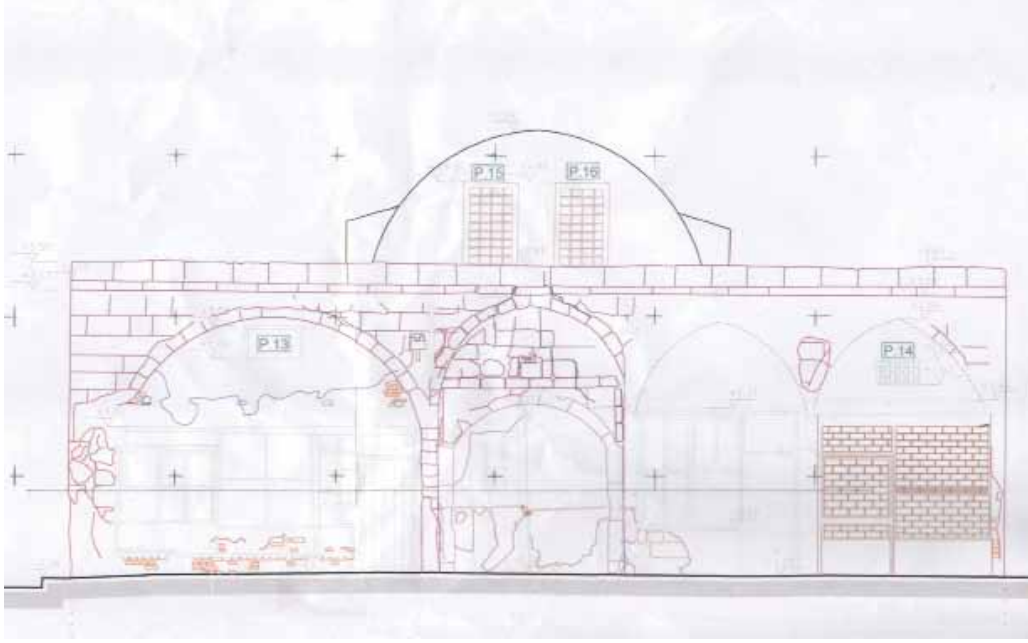
Bedesten (Arasta) Kozan'ımızın Merkezinde Aşağı Çarşıda Hoşkadem Camisi'nin hemen altında yıllardır kapalı tutulan tarihi bir yapıdır. İçinde yirmiye yakın dükkân (17) ve işyeri vardır. Eski Kozan'ın ticaretinin döndüğü en önemli yerdir.

Bedesten, 1904 tarihinde Helvacızade Hacı Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmış bir Osmanlı yapısıdır. Hacı Ali Usta tarafından da inşaatı yapılmıştır. 17 işyeri olmakla birlikte içerisinde zeytinyağı mahseresi ve helva yapımı da muhtelif zamanlarda gerçekleşmiştir.

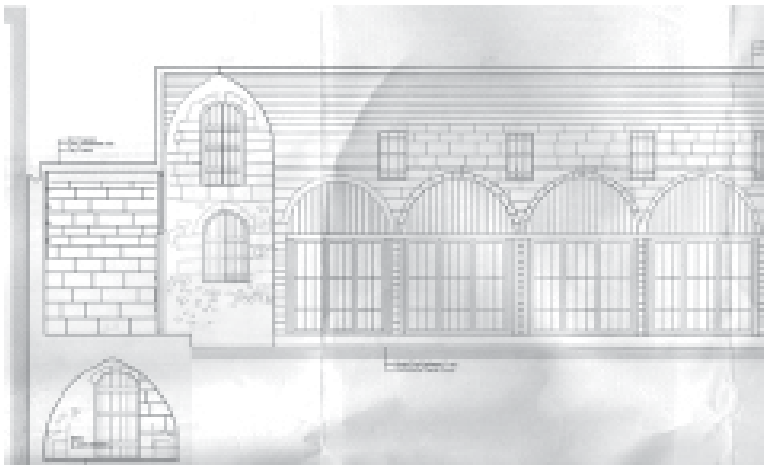
Bedesten Kozan'ın kapalı çarşısıdır. 2004 yılı öncesinde yıkılmayı beklerken, Belediye Başkanımız Kazım Özgan'ın girişimleri neticesinde sahipleri tarafından Kozan Belediyesi'ne devredilmesi için kamulaştırma çalışmaları başlatıldı. Restorasyonu için Ankara Gazi Üniversitesi'nden gelen bir öğrenci grubuna Belediye Başkanımız Kazım Özgan tarafından rölövesi yaptırılmış olup, restorasyonu için kamulaştırma çalışmaları tamamlanmak üzeredir. Bedesten son olarak 25 Eylül 2004'te 1. Kozan Sempozyumu'nun Çalıştay programına ev sahipliği yapmıştır. ■







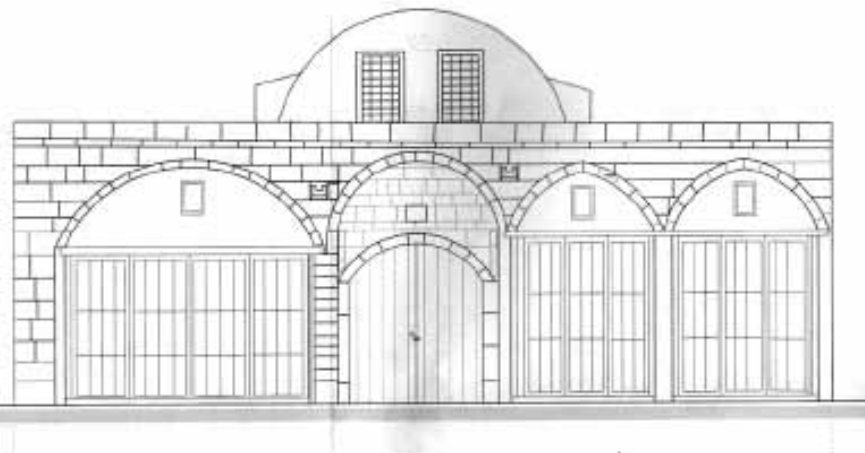
Görünüşler



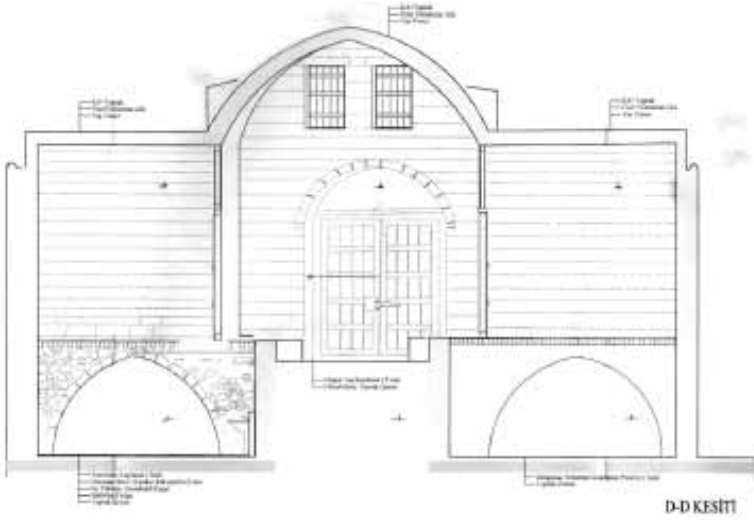
A-A Kesiti



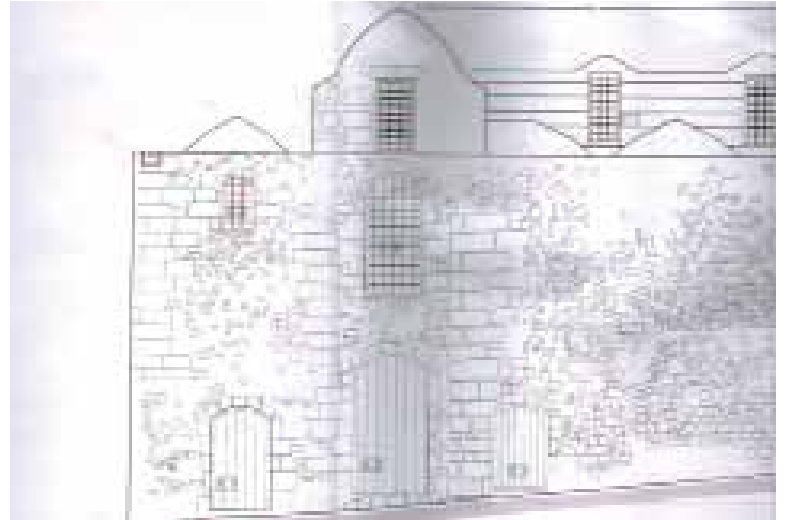
B-B Kesiti



Görünüş



D-D Kesiti



Görünüş

KOZAN'DA BULUNAN TARİHÎ BEDESTENİN KİTABESİ OKUNDU

Bedesten kelimesi Farsça kökenli bir kelimedir. Çeşitli kaynaklarda bedesten hakkında şu bilgiler yer almaktadır. Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu sözlükte bedesten içinde değerli eşya alınıp satılan kapalı çarşı şeklinde tanımlanmaktadır. Ebuzziya Lüğati'nde "Bedesten; ağır, kıymetli eşya satan esnaf çarşısı" şeklinde bilgi verilmektedir. Celal Esat Arseven "Sanat Kamusu"nda çarşı kelimesi ile tercüme ettiği bedesten için; "Şarka mahsus üstü örtülü ve iki tarafı dükkânlarla muhat yolların heyet-i mecmuası" şeklinde izahat vermiştir. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lüğati'nde bedestenin tanımı için; "Değerli eşya ve mücevherlerin alınıp satıldığı çarşı" şeklinde bilgi verilmektedir. Yılmaz Öztuna'nın Osmanlı Devleti Tarihi eserinde; "Osmanlılar, halka mahsus mal satan dükkânlar kompleksine çarşı, bu çarşı üzeri kapalı bir dam altına alınmışsa kapalı çarşı, sergi halinde fakat gene toplu olarak çeşitli malları ayrı tezgâhlarda açık havada satan komplekse pazar, değerli mal satan mağazalara bedesten demişlerdir. Bedesten yalnız mühim şehir ve ticaret merkezlerinde olmaktadır. Küçük şehirlerde bedesten yer almaz. Bedestende dükkân sahibi olacak tacirin ticari sici-

linde en küçük leke bulunmaması gerekiyordu" şeklinde malumat verilmektedir.

Kozan şehir merkezinde Aşağı Çarşı'da Hoşkadem Camisi'nin hemen altında tarihî bedesten yer almaktadır. Bedesten Osmanlı mimarisini yansıtan önemli bir yapıdır. Bedesten, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir plan üzerine sağlı solu dükkânlardan oluşmaktadır. Bedestenin içinde sekizden iki sıralı toplam 16 dükkân bulunmaktadır, bedesten kalın duvarlıdır. Orta bölümü daha yüksektir. Beşik tonozla örtülüdür, biri doğuda biri batıda iki giriş kapısı vardır. Bedesten eski Kozan ticaretinin döndüğü en önemli mimari yapıdır.

Yıllardır kapalı tutulan tarihî yapı Kozan Belediye Başkanı Sayın Kazım Özgan'ın girişimiyle koruma altına alındı. Kozan Belediyesi tarafından kamulaştırılması tamamlanan bedesten Kozan Belediyesi'nin restorasyon çalışmaları kapsamındadır.

Kozan, (Sis) tarihî medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir kentimiz. Bir tutkudur bu kentin tarihini araştırmak ve satırlara dökmek. Günlerden Cumartesiydi; Hoşkadem Camisi'nin alt tarafında gezerken duvarda bir kitabe gözüme iliş-

ti; tarihî bedestenin giriş kapısının üst tarafında duvarda bir kitabe vardı. Kitabe ne güzel yapılmıştı bütün ihtişamıyla hâlâ sapasağlamdı, Kozan tarihinin canlı şahidiydi. Maharetli ellerde can bulan bedestenin kitabesi bana bir şeyler anlatmak istiyordu. Sülüs yazıyla yazılmış bu kitabenin fotoğrafını çektim. Yıllara meydan okumuş "ben ölmedim" dercesine hâlâ sapasağlam duruyordu. İçimde fırtınalar kopuyordu; bu kitabenin şifresini çözmeliydim. Evimde kitabenin fotoğrafını bilgisayara aktardım. Kitabedeki yazıyı tekrar tekrar inceledim. Kitabede geçen yazıyı okudum ve 105 yıl önce yazılmış bu kitabenin şifresini çözdüm; kitabede şunlar yazılıydı:

**Şerefde bu hitam buldı
Didim bir fahr ile tarih
Muammer ol küşadınla seza sana Hacı Ali
Sene 1320**

Bu kitabe sayesinde Bedesten'in (Arasta'nın) hicri 1320, miladi 1904 tarihinde Hacı Ali tarafından yaptırıldığını anlıyoruz. Gün gelecek tarihî bedesten restore edilecek, eski Kozan canlanacak ve bedesten turistlerin ve halkımızın mekânı olacaktır. ■

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN KOZAN'DAKİ RÖLÖVE ÇALIŞMALARI

F. Duygu SABAN ÖKESLİ

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü eğitim-öğretim eğitim programında yer alan MİM 320 Rölöve Restorasyon dersi kapsamında her bahar döneminde kültür mirası bilinci oluşturulmaya çalışılmakta, seçilen kültür varlıklarının ölçüleri alınarak çizimleri yaptırılmakta ve restorasyon teknikleri öğretilmektedir. Öğrencilerin her yıl ders yürütücüleri denetiminde Adana'da ve çevre kentlerde seçilen kültür varlıkları üzerinde gerçekleştirdikleri rölöve çalışmaları dersin uygulamalı ve en önemli kısmıdır. Bugüne kadar ilimiz bünyesinde kamu kurumları, Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve şahıs mülkiyetindeki çeşitli yapılar ve Karaisali, Kozan gibi ilçelerimizde seçilen tescilli kültür varlıkları ders kapsamında öğrencilerimiz tarafından çalışılmıştır. Buna paralel olarak bu yıl Kozan Belediyesi ile Ç.Ü. Mimarlık Bölümü işbirliğiyle Kozan'da



Halil İbrahim Karataş Evi.

yer alan tescilli üç konut seçilmiş, 07-10 Nisan 2010 tarihleri arasında gruplar halinde öğrenciler tarafından çalışılmış ve çizimlerinin hazırlanması amacıyla ölçüleri alınmıştır. Seçilen yapılar Yaver'in Konağı'nın kuzeyinde yer alan Halil İbrahim Karataş Evi, Bilgehan Sokak üzerindeki Arıoğlu Evi (Salim Malkoç evi) ve Verem Savaş Dispanseri karşısındaki Sepeti Seyrek Evi'dir. Çalışma ve ölçü alma sürecinde ilk defa Kozan'a gelen ve Kozan'ın kültürel tarihi, mimari mirası ve misafirperverliğinden çok etkilenen öğrenciler keyifle çalıştıklarını ve mimarlık eğitimlerine bu deneyimlerinin çok değerli katkıları olduğunu belirtmişlerdir.

Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Duygu Saban Ökesli eş-

liğinde çalışmalar yapan öğrencilere 9 Nisan günü Ç.Ü. Mimarlık Bölümü Başkanı Prof. Dr. Erkin Erten ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yeğin de ziyarette bulunmuş ve çalışmaları yerinde incelemişlerdir. Haziran ayında tamamlanması planlanan rölöve çalışması sonucunda hazırlanacak çizimlerin birer kopyası çalışılan konutların sahiplerine ve Kozan Belediyesi'ne teslim edilecek, böylece yapıların belgelenmesi ve restorasyonu için atılması gereken ilk adım atılmış olacaktır. Kozan'da ilk defa gerçekleştirilen bu çalışmanın sürekliliği hem Kozan halkı hem de Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü için faydalı olacağından işbirliğinin devamını diliyor ve Kozan Belediyesi ile Kozanlılara çalışmalarımıza verdikleri destekten dolayı çok teşekkür ediyoruz. ■



Arıoğlu Konağı.



Konak Önünde Öğrenciler.

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ VE ADANA

Erkin ERTEN

Prof. Dr.

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü Başkanı

"Bölümümüz çalışmalarını öncelikle Adana ve Çukurova Bölgesine odaklanmış olup, araştırma konularını bu bölgeden seçerek olanakları ölçüsünde katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Bölüm, kurulduğundan bu yana geçen 20 yıldan fazla süre içerisinde ağırlıklı olarak Adana bölgesine yönelik araştırmalar yapmıştır. Bölümde yapılan araştırmaların önemli bir kısmını yüksek lisans çalışmaları oluşturmaktadır ve bugüne kadar yapılan 40 dolayında çalışmanın önemli kısmı bölgeyle ilgilidir."

"Adana ve Çukurova bölgesinin, yani tarihte Kilikya olarak bilinen bölgenin, taşınmaz kültür varlıkları bakımından çok zengin ve önemli olması göz önüne alınarak, 1997 yılından itibaren bölümün öğretim programına rölöve-restorasyon dersi zorunlu ders olarak konulmuştur. Böylelikle öğrencilerin kültür varlıkları ile ilgilenmeleri, bunları koruma konusunda bilinçlenmeleri, meslek yaşamlarında bu konuya duyarlı olmaları amaçlanmıştır."



Son yıllarda, Üniversiteler Anadolu geneline yayılırken, mimarlık bölümlerinin sayısı da giderek artış göstermektedir. Bulunduğumuz bölge ve doğusunda da artık yeni mimarlık bölümleri var ve bazıları öğrenci de almaya başladı. Örneğin Van, Mardin, Hatay, Gaziantep. Gaziantep'te ayrıca, yeni açılan vakıf üniversitelerinde de mimarlık bölümlerinin bulunduğunu biliyoruz. Bunlara yenilerinin ekleneceği şimdiden söylenebilir. Yalnız çok önemli bir sorun var: Öğretim elemanı sağlanması... Çünkü özellikle mimarlık alanında öğretim elemanını taşrada bulmak ve yetiştirmek zordur. Bölümümüz, 20 yılı aşkın bir geçmişe sahip olmasına rağmen bu sıkıntıyı tam olarak aşamamıştır.

Yeni açılan mimarlık bölümlerinde, mimar kökenli öğretim elemanı bulunamayınca, yakın olduğu düşünülen (inşaat mühendisliği, şehircilik, peyzaj mimarlığı gibi) bilim alanlarından elemanların buralara atanması yaygın uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani mimarlık alanı dışındaki öğretim elemanları görevlendirilerek sorun adeta geçirtilmeye çalışılmaktadır. Bunun sonucunda, zaman içerisinde giderek bir tıkanma ortaya çıkması, uygun eleman bulunduğu ise kadrolar dolu olduğundan atamalarda sıkıntı yaşanması kaçınılmazdır. Bu tavır, yeni kurulan mimarlık bölümlerinin geleceği ve gelişmesi açısından en büyük engel oluşturmaktadır.

En büyük yanlış ise yetersiz sayıda ve niteliksiz öğretim elemanı kadrosuyla kurulan bölümlere öğrenci alınmasıdır. Bu uygulamanın kesinlikle önüne geçilmeli ve öğrencilerin mesleki açıdan belirli bir düzeyde donanımlı olarak mezun olmaları için gerekli ortam oluşmadan öğrenci alınmamalıdır. Mimarlar Odası'nın bu konuyla yakından ilgilenmesinde yarar vardır.



Diğer yandan taşrada, az sayıda ancak nitelikli bir kadro ile kurulan mimarlık bölümleri, öğrenci almadan da bulundukları yöredeki araştırma faaliyetleri ile çevrelerine yararlı olabilmektedirler.

1989'da kurulan Ç.Ü. Mimarlık Bölümü, 1990 yılında öğrenci almaya başlamıştır. Aslında Adana'ya göre daha küçük kentlerde mimarlık bölümlerinin daha önce faaliyete geçtiği düşünülürse, Adana'da mimarlık bölümünün kuruluşunda geç kalındığı söylenebilir.

Bölümün öğrenci kaynağını ağırlıklı olarak Adana ve doğusundaki kentler oluşturmaktadır. Bunun nedeni, bugüne kadar, bu yörede mimarlık eğitimi veren çok az kurum olmasıdır. Doğuda yenileri açıldıkça bölümümüzün de daha çok Adana ve yakın çevresinden öğrencilerin tercih ettiği, kendi bölgesine hizmet eden bir bölüm olacağı söylenebilir.

Bölüm, kurulduğundan bu yana geçen 20 yıldan fazla süre içerisinde ağırlıklı olarak Adana bölgesine yönelik araştırmalar yapmıştır. Bölümde yapılan araştırmaların önemli bir kısmını yüksek lisans çalışmaları oluşturmaktadır ve bugüne kadar yapılan 40 dolayında çalışmanın önemli kısmı bölgeyle ilgilidir.

Adana ve Çukurova bölgesinin, yani tarihte Kilikya olarak bilinen bölgenin, taşınmaz kültür varlıkları bakımından çok zengin ve önemli olması göz önüne alınarak, 1997 yi-

MİMARLIK EĞİTİMİ - ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI

İlinden itibaren bölümün öğretim programına rölevo-restorasyon dersi zorunlu ders olarak konulmuştur. Böylelikle öğrencilerin kültür varlıkları ile ilgilenmeleri, bunları koruma konusunda bilinçlenmeleri, meslek yaşamlarında bu konuya duyarlı olmaları amaçlanmıştır. Bu ders kapsamında öğrenciler ağırlıklı olarak Adana ve çevresindeki tarihî yapıların rölevoelerini hazırlamakta, bu yapılarla ilgili araştırma yapmakta, yapılan çalışmalar arşivlenmekte, böylece bölümde de çevreye ait bilgi birikimi sağlanmaktadır.

Rölevo - Restorasyon dersinin programda yer alması sonucu, öğrencilerimizden bir kısmı koruma konusuna ilgi duyarak bu alanda çalışmayı tercih etmişler ve bugün mesleki yaşamlarını bu alanda başarı ile sürdürmektedirler.

Mimarlık Bölümünde bölgeye yönelik olarak koruma ile ilgili yapılan başlıca çalışmalar, 1996 yılında "Adana Koruma Amaçlı İmar Planı", 1998 yılında "Misis Köprüsü Rölevo ve Restorasyonu", 1999 yılında "Akköprü (Şekerpınar) Rölevo ve Rekonstrüksiyonu" olarak sıralanabilir.

Adana dışında ise özellikle Sivas-Divriği'de, Belediye ile yapılan işbirliği sonucu, çok sayıda sivil mimarlık örneği ile cami, kümbet, hamam gibi eserlerin rölevoeleri ve restorasyon projeleri bölüm öğretim elemanları ve öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiş, projeler uygulanmıştır. Ayrıca, Gaziantep, Yalvaç, Urfa, Besni'de de kültür varlıkları ile ilgili öğrencilerin de katıldığı çalışmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Yine Adana Valiliği tarafından yayınlanan "Adana Kentsel Kültür Envanteri"nin hazırlanmasında bölüm öğretim elemanları katkıda bulunmuştur.

Bölümde Adana Kentinin sorunları da en çok araştırılan konulardır. Bu konuda yüksek lisans tez çalışmaları yanında toplantıların düzenlenmesine katkı sağlanmıştır. Mimarlar Odası Adana Şubesi ile birlikte 1996 yılında "Adana'nın Kentsel Gelişme Sorunları ve Koruma Amaçlı Planlama, Tasarım, Uygulama Hedefleri Sempozyumu" ve 2002'de "Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu" düzenlenmiştir.

Aslında çağdaş üniversitelerin görevleri, en az eğitim kadar araştırmalara da ağırlık vermek, çevrelerine bilimsel yönden katkılar yapmaktır. Ancak, Bölümde öğretim elemanı sayısının az olması ve öğrenci kontenjanlarının her yıl giderek artırılması, öğretimi olumsuz etkilediği gibi, öğretim elemanlarının da araştırmaya yönelmelerini güçleştirmekte, akademik faaliyetleri için ayıracakları zamanı kısıtlamaktadır. Buna rağmen yurtiçinde yapılan toplantılara olanaklar ölçüsünde katılımlar sağlanmakta ve bu toplantılarda Adana üzerine yapılan çalışmalar sunulmakta, sorunlar ortaya konulmaktadır.



Mimarlar Odası Adana Şubesi'nin yaz aylarında öğrencilere yönelik düzenlediği ve daha çok bölgedeki tarihî yapılarla ilgili yaz okulu çalışmalarına Bölüm, öğretim elemanı ve öğrencileri ile katılmaktadırlar. Bunlardan en önemli olanı 2008'de Akdeğirmen çalışmasıdır. Daha sonra yapılan ve tarihî yapıların ve çevrelerinin ele alındığı Kadirli ve Kozan'daki çalışmalara da bölümümüz öğretim elemanı ve öğrencileri ile katılmışlardır. Ancak, bu uygulamaların yapıldığı dönemde üniversitede de yaz okulu açılması ve öğrencilerin önemli bir kısmının bu okula kayıt yaptırmaları ve devam etme zorunda kalmaları, Odamızın düzenlediği yaz çalışmalarına katılımı olumsuz etkilemektedir.

Adana, en çok göç alan illerin başında gelmektedir. Önemli sorunları vardır. Gerek mimarlık, gerek kentsel, gerek kültürel varlıkları açısından araştırılması gereken pek çok konu bulunmaktadır. Türkiye genelinde ve özellikle büyük kentler dışındaki üniversitelerdeki önemli sorunlardan birisi, bulundukları çevre ile bağlantılarının zayıf olması, yani işbirliğinin yeterli düzeyde olmamasıdır. Bu bağlamda ele alınırsa, Bölümümüzün de bulunduğu bölge ile ilişkisinin zayıf olduğu ve çevresine yeterli katkıda bulunamadığı söylenebilir. Bu ise, sadece bölümden kaynaklı ve bölümün çözebileceği bir sorun değildir. Araştırılacak

konuların çevre tarafından yani kurumlar, kuruluşlar tarafından ortaya konması ve bunların araştırılmalarının talep edilmesi gereklidir. Ancak ülkemiz genelinde böyle bir alışkanlık ve düşünce henüz yerleşmemiştir.

Bununla birlikte, Bölümümüz çalışmalarını öncelikle Adana ve Çukurova Bölgesine odaklamış olup, araştırma konularını bu bölgeden seçerek olanakları ölçüsünde katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

Bölümümüzde, özellikle bölgeye yönelik yapılan çalışmaların ve araştırmaların kamuya iletilmesinde, mimarlık ortamına aktarılmasında Güney Mimarlık dergisinin önemli katkıları olacağına ve fırsatlar yaratacağına inanıyorum. ■



“Mevsimlik Çukurova işçileri son derece kötü koşullarda, yaklaşık altmış yıldan fazla bir süredir ovanın değişik noktalarında özellikle büyük toprak alanlarının kendilerine verilen bir köşesinde barınmakta, yıllardır kent yönetimleri tarafından geçici bir statüde görülmekte ve bu şekilde ikamet etmektedirler. Bu ikamet süreci genellikle Mart ayında başlamakta ve Ekim ayında, yaklaşık yedi aylık süre içinde son bulmaktadır. Yarışmacılardan burada önerdikleri alan ile ilgili barınak yapım sürecini irdeleyen, üretim, taşıma, depolama ve montaj stratejisini de ele alabilecekleri bir sistem önerisinde bulunmaları istendi.”

Mimarlık öğrencilerinin, genellikle mart ile ekim ayları arasında tarım alanlarında çalışmak üzere diğer illerden geçici olarak kente gelen ve çalışma dönemi boyunca çadırlarda kısıtlı olanaklarla yaşamak zorunda olan tarım işçilerinin barınma sorunlarını ele almaları istenmiştir. Çözüm olarak, daha çağdaş, "geçici", "hareketli" ya da "taşınabilir" barınaklar yapılmasına yönelik özgün fikirler üretmelerinin teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Buradan hareketle yarışmacılardan tarım işçilerinin çalışma dönemi boyunca uygun yaşam standardına sahip olabilecekleri; yerleşme alanı üzerinde alternatif ve yenilebilir enerji teknolojilerinin sağlandığı, böylece sürdürülebilir kaynak stratejisinin elde edildiği; yerleşim alanının yakınındaki doğal çevreye uyum sağlandığı; farklı barınak modellerinin irdelendiği veya "geçici", "hareketli" (mobil), kullanıcılar tarafından "taşınabilir", yine kullanıcılar yardımıyla "inşa edilebilir" ya da yarışmacının farklı düzeyde ortaya koyduğu bu tiplerin karmaşık olarak ele alındığı, yapım süreçlerinin denendiği, barınak üretiminden, taşınabilirliğe buradan hareketle dayanıklılığa ve ekonomikliğe kadar ölçütlerin ele alındığı, yeni yerleşim alanı üzerinde yeni barınma ünitelerinin çevreye uygun planlama ve tasarımları istendi. Yarışma, Yükseköğretim Kurumu'na bağlı üniversitelerin mimarlık bölümü lisans öğrencilerine açık olarak düzenlendi. Yarışmaya bireysel olarak katılım sağlandığı gibi ekip halinde de katılım sağlanabileceği şartnamede belirtildi. Ekip üyelerinin, şehircilik, peyzaj mimar-

Mevsimlik Çukurova işçileri son derece kötü koşullarda, yaklaşık altmış yıldan fazla bir süredir ovanın değişik noktalarında özellikle büyük toprak alanlarının kendilerine verilen bir köşesinde barınmakta, yıllardır kent yönetimleri tarafından geçici bir statüde görülmekte ve bu şekilde ikamet etmektedirler. Bu ikamet süreci genellikle Mart ayında başlamakta ve Ekim ayında, yaklaşık yedi aylık süre içinde son bulmaktadır. Yarışmacılardan bu-

FİKİR YARIŞMASI

ÇUKUROVA BÖLGESİNDEKİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNE YAŞAM ALANI TASARIMI ULUSAL ÖĞRENCİ MİMARİ FİKİR YARIŞMASI

KURULUŞ TARİHİ
24 Mart 2011
17 Nisan 2011
16 Mayıs 2011
24 Mayıs 2011
27 Mayıs 2011
30 Mayıs 2011

DANISMAN JÜRİ ÜYELERİ
Zeynep ALPTEPE
Mehmet ÇELİKÇİ
Ertan KURBAN
Tamer YAMACI

AKL JÜRİ ÜYELERİ
Ayfer DİNİZ (Başkan)
Yasemin GÜLCAN
Zeynep ERTEZ
Seyhan ÖZALP
Yılmaz DOĞER

YERLİK JÜRİ ÜYELERİ
Gülşin PİRAN ÇÖKMEZ
Rafet BAŞDOĞAN

RAPORTÖRLER
Ercan TÜRER
Gökhan KIRGIZCI

DARE ve RAPORTÖRLER BİLGİLERİ
Adı : Mimarlık Odası İlçeler Birliği
Adresi : Seyhanbulvarı 106/66 SK. No:6
Konya Altı Zemin Kat Seyhan / AKSARAY
T.C. 0322 452 77 17 - 452 77 18
Tel : 4522 452 54 50
E-posta : web@mmod.org.tr
Web : www.aklmmod.org.tr

Tarım Bakanlığı
Sorumlu Kuruluş : Tarım Bakanlığı
Tarım İlçeler Birliği
Presiden İlçeler Birliği
Jüri Örgütleniş Birliği
Sorumlu İlçeler Birliği

Adresi
Adresi : Seyhanbulvarı 106/66 SK. No:6
Konya Altı Zemin Kat Seyhan / AKSARAY
T.C. 0322 452 77 17 - 452 77 18
Tel : 4522 452 54 50
E-posta : web@mmod.org.tr
Web : www.aklmmod.org.tr

ÖDÜLLER
1.lik Ödül : 7,000.00 TL
2.lik Ödül : 5,000.00 TL
3.lik Ödül : 3,000.00 TL
7 Adet Materyal : 1,000.00 TL





mimarlar
odası
çukurova bölgesi

adnanamimod.org.tr

rada önerdikleri alan ile ilgili barınak yapım sürecini irdeleyen, üretim, taşıma, depolama ve montaj stratejisini de ele alabilecekleri bir sistem önerisinde bulunmaları istendi. Bu sistem önerisinde daha önce de belirttiğimiz gibi "hareketli" (mobil) veya "taşınabilir" ya da kullanıcılar tarafından "inşa edilebilir" düzeyinde olabileceği ve karma sistemleri de önerebilecekleri belirtildi. Yerleşme ve barınaklar tasarlanırken barınakların kendi kendine yetebilen bir şekilde tasarlanması, alternatif enerji kullanımı ve geri dönüşüm ile barınaklarda elektrik, sıcak su, ısıtma ve soğutma vb. konularda ekolojik bir yapı tasarımına gidilerek barınağın giderlerinin minimuma indirilmesi, böylece burada yaşayacak çok düşük ücretle çalışan işçilerin ev giderlerini karşılayabilmelerinin sağlanmasının önemi vurgulandı.

Yerleşme alanının Çukurova'da olduğu belirtildi ancak sabit bir yer önerilmedi yalnızca alanın 150 m. x 150 m. boyutlarında olması belirtildi. Yerleşmede 40 aile (yaklaşık 350-400 kişilik nüfus) ile ailelerin bu alana getirdiği büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar bulunabileceği belirtildi. Çok çocuklu çekirdek aile ve bu aileye katılmış akrabalarından oluşan geniş aile üyelerinin yaşadığı ortalama 6 ile 10 kişinin barındığı yaşam üniteleri, bu ünitelerde yaşama, yatma, yıkanma-WC, yemek pişirme, çamaşır yıkama ve kurutma eylemleri gerçekleştirileceği belirtildi. Yarışmacının yıkanma, WC ve çamaşır yıkama eylemlerini ortak eylem olarak kabul ederek yaşama ünitelerinin dışında da tasarımıylaabileceği belirtildi. Tasarlanacak toplam yaşama ünitesi sayısı 40 olarak düşünülerek yaşam ünitelerinin esnek büyüme ilkelerine göre ele alınmasında yarar olduğu önerildi. Bu ünitenin en küçük yerleşim birimi olduğu, daha fazla işçi olduğunda gerekirse birden fazla birimin yan yana tasarlanabileceği de öngörüldü. Özellikle eğitim öncesi çocuklar için anne ve babaları tarlada çalıştıklarında kalabilecekleri günlük bakım yerleri, eğitim çağındaki çocuklar için kapalı ve açık çocuk oyun alanları, etüt ve ders çalışma alanları, gençler ve yetişkinler için spor ve rekreasyon alanları, yerleşme alanında halkın toplanacağı, televizyon izleyeceği sosyal merkez ve toplantı mekânları, yerleşmeyi izleyen bir giriş kapısı, güvenlik ve yönetim birimi, ailelerin yanlarında getirdikleri büyük ve küçük baş hayvanları için hayvan barınakları tasarlanması istendi.

Özellikle yaşam üniteleri ve donatılarının üretilmesine ilişkin stratejilerin ele alındığı şema ve grafiklerin yer aldığı, tasarım stratejisini açıklayan pafta üzerinde mimari kavram-sallaştırma bilgi notları yerleştirilmesi istendi. 1/500 ölçekte genel yerleşim planı, mimari programda belirlenen işlevleri ve eylemleri gösteren, bunun yanında alt yapı (arıtma, trafo, çöp toplama, vb.) öğelerinin belirtilmesi

si istendi. Planlar, kesitler, görünüşler; yaşam ünitelerinin plan, kesit ve görünüşleri 1/50 ölçekte ele alınması, diğer yerleşme donatılarının çizimleri 1/100 ölçekte paftalara aktarılması, konstrüksiyon detayları; çatıdan temele 1/20 ölçekte konstrüksiyon ve nokta detaylarının verilmesi önerildi.

Seçici kurul şartnamede belirtilen 28-29 Mayıs 2011 tarihinde Adana Kültür Sanat Merkezinde (Adana Kız Lisesi) yapılan değerlendirme toplantısında ödüle değer görülen eserleri belirledi. Değişik Üniversitelerin Mimarlık Bölümlerinde Öğrenim gören öğrencilerin, farklı yaklaşımlarla zenginlik katdığı ve genellikle ekip olarak katılım sağladığı yarışmada toplam 74 proje değerlendirilmeye alındı. İstanbul'da bulunan mimarlık bölümlerinden yoğun katılımın gözlemlendiği yarışmada devlet üniversitelerinden katılımın oldukça fazla, vakıf üniversitelerinin daha az sayıda olması, İstanbul dışında katılımın hep batı illerinden olması dikkat çekiciydi. Çukurova Üniversitesi'nden öğrenciler sekiz proje ile yarışmaya katıldı. Yarışmada üç ödül, beş mansiyon ve dört satın alma olmak üzere toplam on beş eser ödüle değer bulundu. ■

ÖDÜLLER

1. Ödül: Ayşegül Taşkın, Gizem Çakır (İTÜ)
2. Ödül: Gonca Erdem, Benan Dönmez, Okan Karakaş (Mersin Ü.)
3. Ödül: Fatma Nur Özoğlu, Burcu Ece (YTÜ)
1. Mansiyon: Gencay Çubuk (YTÜ), Tülin Naltekin (MSGSÜ)
2. Mansiyon: Şeyma Köse (MSGSÜ)
3. Mansiyon: Orhan Karaca, Cemil Kocamaz, Muhammet R. Ayparçası (Gazi Ü.)
4. Mansiyon: Seda Nehir Gümüşlü, Simge Akın (İTÜ)
5. Mansiyon: Hakan Kılınç, İlknur Karlı (YTÜ)
- Satınalma: Rafet Utku (MSGSÜ), Başım Akiyev (YTÜ)
- Satınalma: Ece Üstün, Ezgi Baştuğ (İTÜ)
- Satınalma: Ceren Okumuş, Umut Atlı, Harun Kohen, Hatice P. Alkan (İTÜ)
- Satınalma: Ahmet Emre Güler (Kocaeli Ü.)

Seçici Kurul Danışman Üyeleri:

Zihni Aldırmaz	Büyükşehir Belediye Başkan vekili
Mahmut Çelikcan	Yüreğir İlçe Belediye Başkan
Erkan Karakaya	TMMOB Mimarlar Odası Merkez Yön. Kur. Bşk. Yrd.
Bekir Kamışlı	TMMOB Mimarlar Odası Adana Şube Başkanı

Seçici Kurul Asıl Üyeleri:

Alper ÜNLÜ (Başkan)	Prof. Dr. İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Yusuf GÜRÇİNAR	Prof. Dr. ÇÜ Güzel Sanatlar Fakültesi
Erkin ERTEN	Prof. Dr. ÇÜ Mimarlık Bölümü
Feride ÖNAL	Doç. Dr. YTÜ Mimarlık Bölümü
Yılmaz DEĞER	Serbest Mimar

Seçici Kurul Yedek Üyeleri:

Gülçin PULAT GÖKMEN	Prof. Dr. İTÜ Mimarlık Bölümü
Serhat BAŞDOĞAN	Araş. Gör. YTÜ Mimarlık Bölümü

Raportörler:

Eren TÜMER	TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi
Göksel KİREÇÇİ	TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi

KENTSEL TASARIM İÇİN BİR YAKLAŞIM



NEW APPROACH
TO URBAN DESIGN
A Comparative Study of Four Selected Towns. With
Special Reference to Visual Quality

LAMBERT
Academic Publishing

Hakkı Atun, New Approach to Urban Design: A Comparative Study of Four Selected Towns, with Special Reference to Visual Quality, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010.

Y. Mimar Hakkı Atun'un, *Kentsel Tasarım İçin Yeni Bir Yaklaşım* başlıklı kitabı Lambert Academic Publishing tarafından çok yakında yayımlandı. Yüksek öğrenimini İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde tamamladıktan sonra, İngiltere'de, Manchester ve Nottingham Üniversitelerinde kent planlaması ve kentsel tasarım konularında lisansüstü çalışmalar yapmış olan Hakkı Atun, teknik bilgi ve birikimini, yüksek düzeyde bir bürokrat olarak, ülkesi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde uygulamaya taşımakla kalmamış, K.K.T.C.'de Parlamento Başkanlığı ve Başbakanlık gibi çok önemli görevler de üstlenmiş olan saygın bir bilim, uygulama, siyaset ve devlet adamıdır.

Yazarın 332 sayfa uzunluğunda ki *Kentsel Tasarım İçin Yeni Bir Yaklaşım* adlı kitabı iki kısımdan oluşmaktadır. 7 bölüm içeren Birinci Kısım'da, görsel kalite, kent estetiği, görsel çözümleme ve değerlendirme yöntemleri, kentsel tasarımın bilimsel temelleri ve kentsel tasarım için yeni bir temel arayışı gibi kuramsal konulara yer verilmiştir. Kitabın İkinci Kısımını oluşturan 8, 9 ve 10. bölümlerde ise, dört kent, Birinci Kısım'da ele alınan kuramsal esaslar yönünden karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu dört kent, İngiltere'nin Nottingham, Stevenage, Newark ve Norwich kentleridir.

Görsellik yaşam kalitesinin en önemli göstergelerinden biri olarak öteden beri kent plancılarının ve tasarımcılarının uğraş alanlarından biri olmuştur. Kentsel çevrenin iyi olanını iyi olmayanından ayırt etmeye yarayan önemli ölçütlerden biridir görsellik. Hakkı Atun'un kitabında, kentsel güzelduyu (estetik) ve görünüm konusunun iki yönünden ele alınmakta olduğu dikkat çekmektedir: Birincisi, araştırmacılarca kullanılan veri toplama ve değerlendirme yöntemleridir. İkinci-

si ise, kente ilişkin bir kolektif algının oluşturulması gereksinmesidir. Bir yandan kentte yaşayanlara güzelduyusal bir zevk ve görsel bir doyum sağlaması, öte yandan da kenti orada yaşayanların zihninde canlı tutan bir simge oluşturması kentsel çevrenin görsel kalitesinin iki temel özelliğidir. Yazar bu tür niteliklerin kentsel tasarımda dikkate alınması gereken yaşamsal öğeler olduğunu önemle vurguluyor. Özellikle, halkın planlama sürecine katılmasının, kentsel tasarıma dinamizm kazandıracağına dikkat çekiyor.

Çevre psikolojisi, görsel algılama psikolojisi, toplum bilimlerinde araştırma yöntemleri gibi son zamanlarda kent plancılarının çokça yararlandıkları toplumsal bilim dallarının sağlayabileceği girdilere haklı vurgular yapan yazar, F.Stuart Chapin'dan Kevin Lynch'e, Christopher Alexander'dan Edmund Bacon'a, Jane Jacobs'dan Roger Montgomery'ye ve Robert Venturi'den William H.Whyte'a kadar çok sayıda plancı, tasarımcı, mimar ve kentbilimcinin sağladıkları birikimden de yararlanmayı ihmal etmiyor. Konut, ticaret, sanayi, eğitim, ulaşım, sağlık, kültür, eğlenme ve dinlenme gibi kentlere özgü kamusal işlev, hizmet ve kolaylıkların birbirinden kopuk ve bağımsız bir toplamından ibaret olmayan kentsel tasarımı, sözü edilen bütün bu işlevlerin mekân ve zaman içinde karşılıklı ilişkilerinin denetim ve düzen altına alınmasıyla ilgili bir hazırlık çalışması olarak gördüğünü belirtiyor.

Görselliğin ve güzelduyusal özelliklerin son yıllarda kentsel tasarımda ve planlamada kazandığı önem dikkate alındığında, Hakkı Atun'un kitabının yayımlanmasının zamanlama yönünden de çok yerinde olduğunu belirtmek gerekir. Birçok batı ülkesinde bu kitabın dayandığı önermeleri tasarım ve planlama süreçlerine katmayı öngören uz-

manların ve belediyelerin devletten parasal destek bile görmekte olmaları boşuna olmasa gerektir.

Kentsel Tasarım İçin Yeni Bir Yaklaşım başlıklı bu çalışmanın bilimsel değerini daha da yükselten asıl özelliği, kanımca, sormaca gibi, toplumsal bilimlerde zahmetli ve zaman alıcı bir yöntemi seçerek, İngiltere'nin büyükçe sayılabilecek dört ayrı kentinde karşılaştırmalı bir uygulamaya konu yapmasıdır. Yapılan görüşmelerin temsili niteliği ve genelleştirmeye elverişliliği konusunda bilimsel bir ihtiyatlılık göstermekten de geri kalmayan yazar, araştırma konusu olan dört kentin güçlü ya da zayıf yönlerini oluşturan özelliklerinin ve kentlerin imgelerinin, alınan yanıtların yüzdeleri değişse de, karşılaştırılabilir olduğu sonucuna varmaktadır. Kevin Lynch'in ünlü *Kent İmgesi* adlı yapıtında kullandığı ölçütlerin, inceleme konusu olan kentlerde az çok farklar gösterse de kullanılmaya elverişli olduğu sonucuna varmaktadır. Yazar, ayrıca, başka kentler üzerinde yapılmış olan buna benzer çalışmaların sonuçlarıyla da karşılaştırmalar yapmaktan geri kalmıyor.

Hakkı Atun'un *Kentsel Tasarım İçin Yeni Bir Yaklaşım* adlı yapıtının dikkatle incelenmesinin, mimarlık, planlama, tasarım ve güzel sanatlar gibi dallarda öğrenim yapan ve öğretim görevi üstlenmiş olanlar ve bu uğraş alanlarında çalışanlar için çok yararlı bir başvuru kaynağı olduğu açıktır. Kendisiyle KKTC üniversitelerinde ortak ders verme onurunu elde ettiğim yazarı başarisından dolayı kutluyorum. ■

Haziran 2011, Ankara

Prof. Dr. Ruşen Keleş
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler
Fakültesi Öğretim Üyesi



MİMARLAR DİK DURUR! İlginç Öyküler

Doğan Hasol, Mart 2011, YEM Yayınları, İstanbul, 150 sayfa.

YEM Yayınları Doğan Hasol'un yeni bir kitabı ile karşımızda. Anılar Kuşlar Gibidir kitabından sonra Doğan Hasol yine anılarında süzülen ilginç öykülerle geçmişten portreleri günümüze getiriyor. Doğan Hasol, yeni kitabı **Mimarlar Dik Durur! İlginç Öyküler** ile okuyucuları, mimarlık dünyasının bilinmeyen kıvrımlarında kâh keyifli, kâh düşündürücü bir yolculuğa çıkarıyor. Hasol, öğrenciliğinden bugüne kadar bizzat içinde yaşayarak tanıdığı olduğu ya da dinlediği bazı ilginç olayları belleğinin süzgecinden geçirip duru ve akıcı bir dille okuyucularına aktarıyor.

Tümüyle gerçek olay ve kişilerden oluşan, herhangi bir yakıştırmanın ya da kurgunun söz konusu olmadığı kitap, mimarlık dünyamızın belli bir dönemine değişik bir bakışla ışık tutuyor. Kitapta; Sedat Hakkı Eldem'den Vedat Dalokay'a, Bruno Taut'tan Mario Botta'ya, Turgut Cansever'den Aydın Boysan'a, Erol Akyavaş'tan Bedri Rahmi Eyüboğlu'na, Celal Bayar'dan Adnan Menderes'e çok sayıda mimar, sanatçı ve siyasetçi bugüne kadar bilinmeyen ilginç öyküleriyle okurların karşısına çıkıyor.

Mimar-Karikatürist Güngör Kabakçıoğlu'nun mimar portreleri ve karikatürleriyle görsel açıdan zenginleştirilen Mimarlar Dik Durur! İlginç Öyküler, yalnızca mimarların değil mimarlığa yakınlık duyan ya da belli bir dönemde mimarların penceresinden göz atmak isteyen herkesin ilgisini çekecek.

40 yılı aşkın bir süredir Yapı Endüstri Merkezi'nin başında bulunan Doğan Hasol'un pek çok yayın çalışması var; Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nün yazarıdır. Bu sözlüğün yanında İngilizce - Fransızca - Türkçe Mimarlık ve Yapı Terimleri sözlüğünü hazırlamıştır. Hasol'un kitapları arasında "Yağma Var!", "Her Şeyin Mimarı Var", "Mimari İzlenimler" ve "Galatasaray'da Düşler-Gerçekler" adlı kitapları sayabiliriz.



Kentin Kıyısında ve İçinde Olmak İNCİRALTI

Emel Kayın, Mart 2011, Heyamola Yayınları, İstanbul, 120 sayfa.

Heyamola Yayınları İstanbul'dan sonra İzmir'in semtleri üzerine de bir dizi yayınlamayı programlamış ve değerli meslektaşımız Emel Kayın da bu dizi içerisinde İnciraltı semtini ele almış. Kendisi bu kitabı için şunları söylüyor: "Bunca karmaşasına, çelişmesine, bir sorunlar yumağı gibi değişip gelişmesine rağmen, İnciraltı'nı neden birçok yerden daha fazla seviyordum? Dört bir yana yayılan bir yapılaşmayla çevrelenmiş olsa da İnciraltı hâlâ bu kentin kıyısıydı. Ben de hayatım boyunca kendimi hep her şeyin kıyısında konumlandırmış ve hep her şeyin içinde bulmuştum. Bu yüzden de hayatım bir direniş hikâyesiydi. Sıradanlaştırıcı, kayganlaştırıcı, verili düzen tarafından tayin edilmiş bir normallik haline doğru normalleştirici her kurguya direnmiştim. İnciraltı ile birbimize direniş hikâyelerimiz yüzünden tanıştık. Sükûnetle kolkola girmiş isyanımız yüzünden... Kentin ve hayatın deviniminin içine hızla itilirken, kalabalığın ortasında yalnız kalmaya cesaret edebilmek yüzünden... Kıyı olma ruhu, kıyı olma hali yüzünden... İnciraltı'nı kentin orta yerine düşmüşken bile, hâlâ kıyı(da) kalmaya cesaret edebildiği için yazabilirdim."

Emel Kayın Gaziantep doğumlu; kendisini yaşamının yarısını geçirdiği İzmir'den ve İzmir üzerine yaptığı çalışmalardan tanıyoruz. Sadece mimarlık ve restorasyon üzerine yaptığı çalışmalarla değil yazdığı öyküler, şiirler, denemeler, araştırma yazıları, belgesel metinleriyle de oldukça üretken bir yazar. Zamanı, kenti, evi, insanı birer mekân olarak yorumladığı ve on beş yıla yakın bir zamanda var edilmiş kısa, deneyisel, imgesel öykülerden oluşan "Mekân Hikâyeleri" adlı bir öykü kitabı; otel kurumunun modern bir öge olarak ortaya çıkışını incelediği "İzmir Oteller Tarihi" adlı bir araştırma kitabı var. Pek çok kitabın ve çalışmanın içinde yazılarıyla, araştırmalarıyla, eserleriyle yer almış. Semt monografilerinin ilginç bir örneği olan bu yayını yenilerinin takip etmesini diliyoruz.

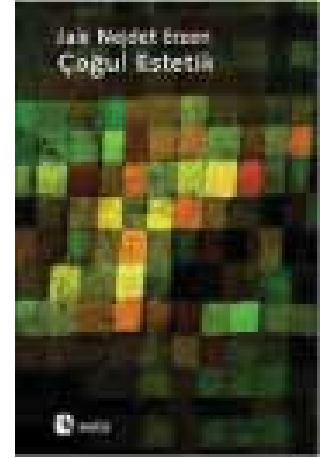


MİMARLIĞIN SEYİR DEFTERİ

Murat Eriç, Literatür Yayıncılık, Mart 2011, 378 sayfa.

"Teknemiz "Kültür" denizinde yol alırken Rodos ve İskenderiye fenerlerinin ışığı uzaklardan gözüküyordu. "Creation" ve "Ütopya" adalarına vardığımızda burada birkaç gün bağlandık ve gerekli ikmaller yapıldı. Adanın yerlileri olan bilge insanlar ile akşamları güzel sohbetlerimiz oldu. Bilgece sözlerini "Seyir Defterine" kaydettim. Tekrar palamarları çözüp seyre koyulduğumuzda bu kez de "Kılavya, Ottavia, İsauro ve Zenobia" limanlarını tek tek ziyaret ettik. Bu limanlar eğlenceli olduğu kadar çok da ilginçti. Hava güneşli, rüzgâr mutedil, deniz sakindi. Pupamıza aldığımız "Esin" rüzgârı ile seyrederken bir elimde usturlap, "kaleidoskopa" ufukları gözliyordum. Birden gözlerime inanmadım. Mitolojiden çıkmış sarı saçlı bir "Siren" baş omuzluğumuzdan çıkan köpükler arasında bize eşlik ediyor ve yol gösteriyordu. Tekne lacivert renkli derin sulara girmişti, artık belli ki "Felsefe" denizine gelmiştik. Tekne mürettebatı iyice ustalaşmış, skotaları gerektiği gibi boşluyor, yelkenleri anında trimleyebiliyordu. Apaz esen "Mimarlık" rüzgârı bizi felsefe denizinin bilinmeyenlerine doğru götürüyordu. 400 mile yakın yol gitmiştik. Güneşin "Yaratıcı" ışıkları bize altından bir yol yapmıştı. Rotamızda ilerlerken ufukta görünen "Konsept" adasıydı."

Murat Eriç, yeni yayımlanan kitabının tanıtımını bu sözlerle yapmış. Eriç, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğretim üyesi olan; Yapı Fiziği ve Malzeme, Yapı Biyolojisi, Fiziksel Çevre Etkileri konusunda uzman değerli bir meslektaşımız. Yıllardır üniversitede verdiği dersler dışında uzmanlık alanıyla ilgili pek çok yayını da bulunuyor; Kazancı Yayınları'ndan çıkan "Kültür ve Yaratıcılık" ve Literatür Yayınları'ndan çıkan "Yapı Fiziği ve Malzemesi" kitapları bunlar arasında belirtilebilir.



ÇOĞUL ESTETİK

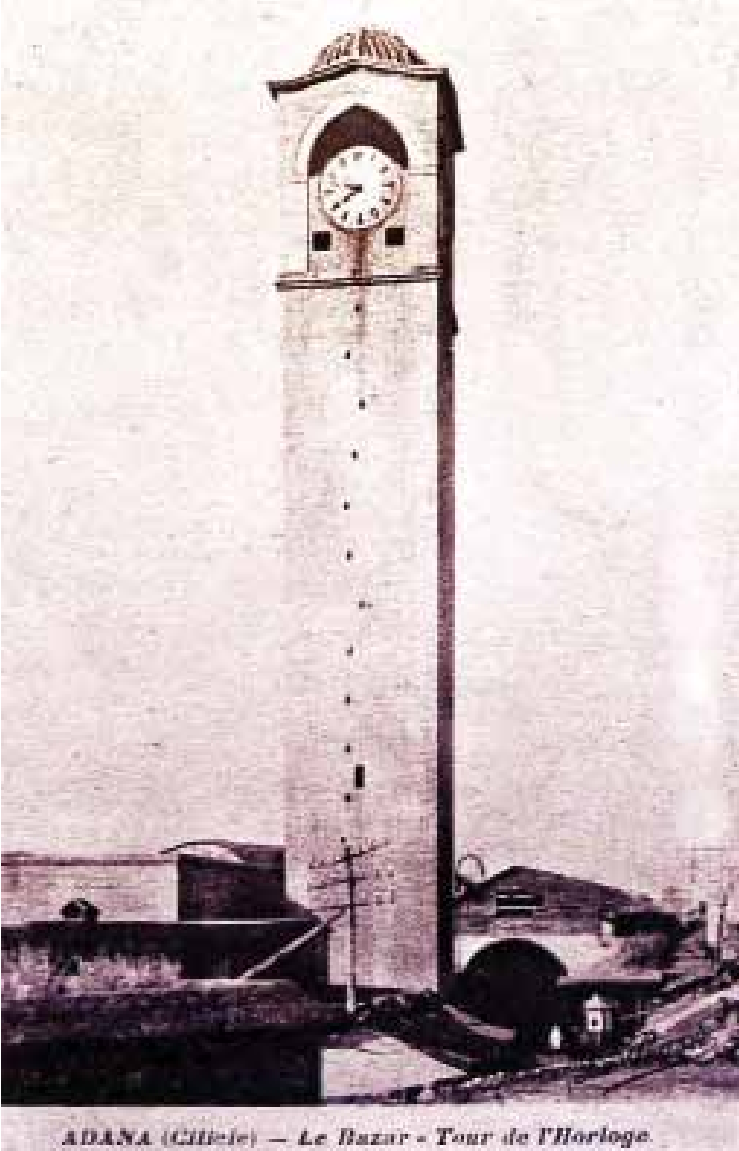
Jale Nejdert Erzen, Metis Yayınları, Nisan 2011, İstanbul, 184 sayfa.

Nasıl oluyor da belli bir sanat eserini, bir anda, kendiliğinden beğeniyor ya da beğenmiyoruz? Bir şeyi "sanat eseri" yapan nedir? Güzelliğin doğruluk'la, ya da gerçek'le ilişkisi ne? Neden bazı çağdaş sanat eserleri karşısında şaşırıyor, "anlayamamaktan" sıkıntı duyuyoruz? Sanatlar karşısındaki beğeni ya da yergilerimiz sandığımız kadar kişisel mi?

Bunlar, antik çağlardan günümüze bütün bir sanat tarihi boyunca yanıt aranmış sorular. Jale Nejdert Erzen bu soruları çoğulcu bir yaklaşımla ele alırken, tarih boyunca ortaya çıkmış belli başlı sanat ve estetik kuramlarını tartışarak, varlık ve imge arasındaki ilişkiyi, sanat ve hakikat ilişkisini, varlığı sanat yoluyla temsil etmenin sorunlarını, farklı toplumlardaki farklı estetik yaklaşımların kültürle ve zaman-mekân algısıyla ilişkisini inceliyor. Batılı ve Batı-dışı kültürler arasındaki temel farklılıkları irdeleyen kitap, tarih içinde tamamen ters yönleri tercih etmiş görünen farklı eğilimlerin aslında nasıl birbirlerini etkilemiş olduklarını ve sonuçta "kavuşan zıtlıklar" oluşturduklarını gösteriyor.

Jale Nejdert Erzen, belki tam da bu nedenle, sanata çok farklı açılardan yaklaşılabileceğini ve bunların hepsinin belli bir hakikat payı taşıyabileceğini savunuyor: Sanata dair ayırt edici niteliğin, heyecan ve tutkunun da, ancak bu "çoğulluk" ile anlam kazanabileceğine işaret ediyor.

Eylem Can, Semih Sökmen'in yayına hazırladığı kitabın içindeki bölümleri şöyle sıralayabiliriz: Giriş, Sanatın Sınırsızlığı ve Tanımlar, Kültürel Kavram, Temsil, Sanat Kuramları, Doğu-Batı: Estetik Farklar, Doğu-Batı: Kavuşan Zıtlıklar, Modernizm ve Anlamlılık, Estetik Yargı, Çağdaş Sanat ve Estetik, Kaynakça.



19. yy.in sonları... 1891 yılında inşa edilen Saat Kulesi (Büyük Saat),
1925 yılında onarım görmüştür.

Fotoğrafı derleyen: Özel Arşiv, Kaynak: "Tarihî Fotoğraflarla Adana"
Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları



2011 Büyük Saat. Fotoğraf: Vedat Zöhre



20. yy başlarında Ulucami. Caminin hemen yanındaki sokak, daha sonraları genişletilerek Kızılay Caddesi haline getirildi. Fotoğrafları derleyen: Özel Arşiv, Kaynak: "Tarihî Fotoğraflarla Adana" Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları



2011 Ulucami. Fotoğraf: Vedat Zöhre



24. Grup
Meslek
Komitesi



ADANA MOBİLYA DEKORASYON FUARI

www.adanamobilyafuari.com



5 - 9 Ekim 2011



Destekleyen
Kuruluş

ACIBADEM

Refleks
İÇİŞİ YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.

Adana Hilton SA
Fuar Restorant Oteli

İTEYD

Üye Kuruluş
TÜRKİYE FUAR YAPIMCILARI DERNEĞİ

TÜYAP

ADANA



TÜYAP ADANA ULUSLARARASI FUAR VE KONGRE MERKEZİ



"Çukurova'nın Bereketi"

BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB) İZNİ İLE DÜZENLENMEKTEDİR.

ENERJİNİ VERİMLİ KULLAN!



Enerji Üretici Model	YTONG®
Tasarruflu Bina Enerji Tüketimi Yüksek Bina	 A
Isı Yalıtımı W/mK YTONG yüksek ısı yalıtımı özelliğine sahiptir. Bu nedenle YTONG'lu duvarların ilave ısı yalıtım malzemesi ile kaplanmasına gerek yoktur.	0,13
İç Ortam Sıcaklığı °C YTONG ile yapınız yazın serin, kışın sıcak olur.	20°
Enerji Performansı Ayrıntılı bilgi için; www.ytong.com.tr	★★★★★



YTONG yüksek ısı yalıtımı sağlar...



YTONG hafiftir...



YTONG sağlamdır...



YTONG yanmaz...



YTONG ses yalıtımı sağlar...



YTONG kolay işlenir...



YTONG milimetrik ölçülerdedir...



YTONG sağlıklı mekanlar yaratır...



YTONG çevre dostudur...

GAZİANTEP YTONG SAN. A.Ş.

3. Organize Sanayi Bölgesi Başpınar / GAZİANTEP

Telefon: 0 342 211 57 00 Faks: 0 342 337 90 28-29 E-mail: gytong@sanko.com.tr



YTONG
Gaziantep Ytong Sanayi A.Ş.

